336
VED

**NE RAHA LEIDIS EESTISSE TEE
RAST SIINSE PANGANDUSE SÜNDI.
DONA EI KARISTATUD KEDAGI,
HAPESU POLNUD VEEL KURITEGU.**

vahendaja ida ja lääne vahel. Idasuunaline äri puhkes õitsele.
ankurid hakkasid võistlema Šveitsi omadega.

rjategijad liigutasid Eesti kaudu miljoneid dollareid.

ratuur ei suutnud rahapesu-kuritegusid tõestada.

nõistnud, millisesse lõksu nad kasumit küttides tormasid.
ni 2018–2019 puhkes rahvusvaheline skandaal.

ud 2. aprillil 1970.
irjanikuna, sellest
i Ekspressi ridadesse.
ured afäärid. Ta
astamisega. Viimastel
uritegevusest ja
peaaegu alati rahani.
. Vedler on võitnud
, sealhulgas parimale
ieri preemia.

SULEV VEDLER

PESTUD MILJONID

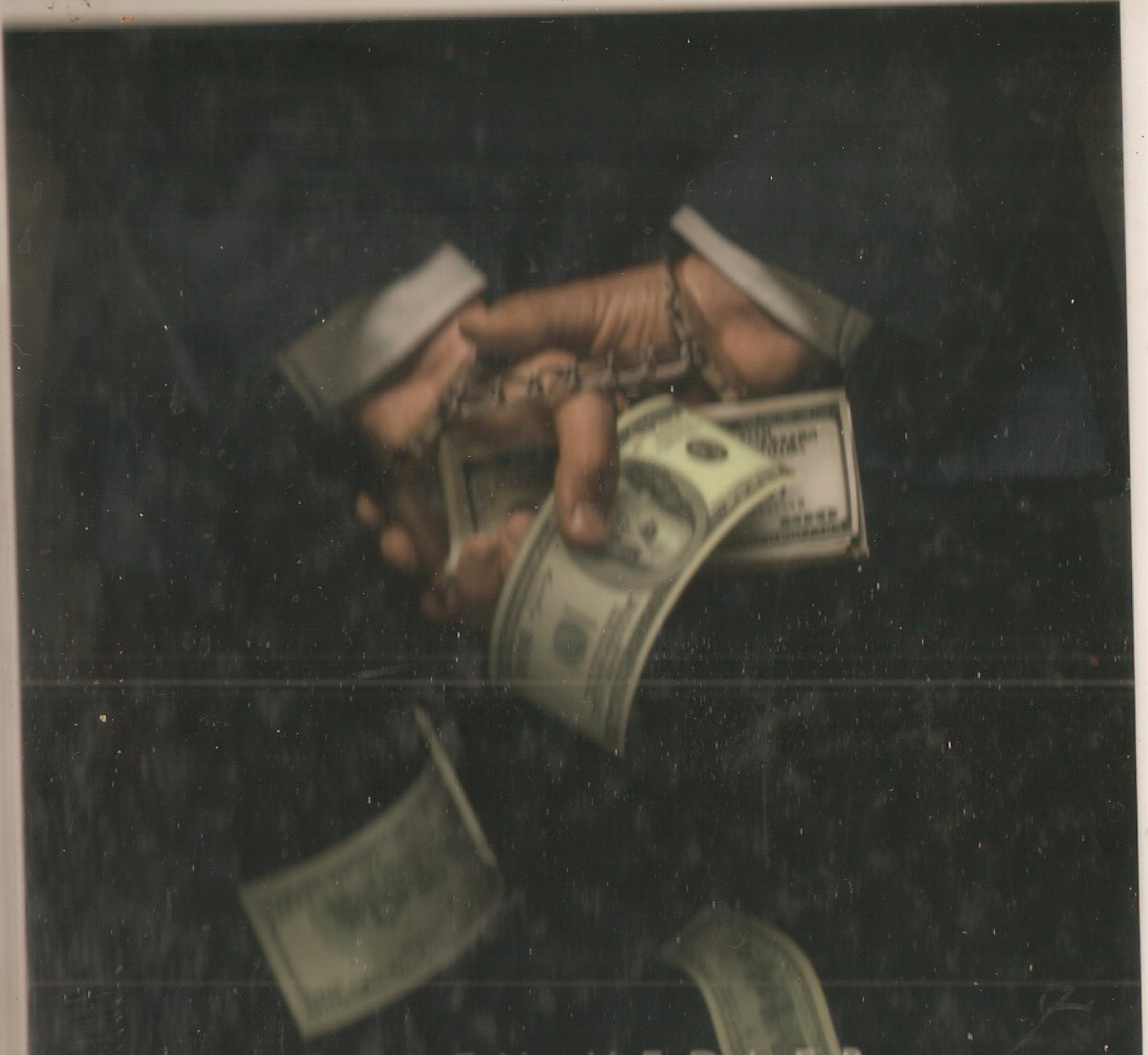

SULEV VEDLER

PESTUD MILJONID

SULEV VEDLER

PESTUD MILJONID

Kuidas Eestist sai Põhjamaa pankade rahapesula

KAVA Kirjastus
Tallinn 2019

KUSTUTATUD
30. 01. 2026
Viimsi Raamatukogu

Sulev Vedler
Pestud miljonid. Kuidas Eestist sai Põhjamaa pankade rahapesula

Kujundaja Jan Garshnek
Toimetaja Tuuli Kaalep
Fotod Scanpix ja Rahvusarhiiv

Fotode autorid Erik Prozes, Toomas Volmer, Vambola Salupuu, Tiit Blaat, Toomas Huik, Valeri Melnikov, Ilja Pitaljov, Vallo Kruuser, Maris Ojasuu, Raul Mee, Julia-Maria Linna, Rauno Volmar, Mihkel Maripuu, Liis Treimann, Liselotte Sabroe, Ain Protsin, Andras Kralla, Priit Simson, Meeli Küttim

© Kava Kirjastus OÜ ja Sulev Vedler

Selle raamatu ühtegi osa ei tohi reprodutseerida ega edastada ühelgi kujul ega ühegi vahendiga ilma autoriõiguse omajate kirjaliku loata.

ISBN 978-9949-7304-3-8

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

SISUKORD

FROM RUSSIA WITH MONEY 12
TUNDMATU, MAKSUVABA EESTI 50
SURMAST MOSKVAS PETERBURI ALLILMA MILJONITENI 86
PIINLIK, NII PIINLIK: ATEKA JUHTUM 118
MIS ON VIGA TAANI PANGAS? 174
KÄTTEMAKSJA JA VILEPUHUJA 210
TALLINN ÄRKAB ÜLES 244
MIS ON VIGA ROOTSI PANGAS? 318

Isikunimede register 371

Kohtumine nagu „Ristiisas"

Tipp-pankur vaatab aknast välja ja ohkab. Istume moodsas restoranis, mille üks võlusid seisneb asjaolus, et seda ei ummista lõuna ajal külaliste hordid. Saalis viibivad peale meie vaid klienditeenindaja ja paar võõrkeeles suhtlevat daami, selgelt välisturistid.

Pankur ei soovi tähelepanu, sest talle on töö juures pandud vaikimiskohustus ning me kõneleme eriti tundlikul teemal, milleks on rahapesu.

Rahapesu on keelatud tegevus, mille käigus investeeritakse avalikkusele märkamatult legaalsesse ehk valgesse majandusse kuritegudega hangitud ehk musta raha.

Üle maailma levinud arvamuse kohaselt pesti tillukese Eesti pankades massiivselt Venemaalt ja teistest SRÜ riikidest pärit raha. Jutt käib miljarditest, kümnetest miljarditest, isegi sadadest miljarditest dollaritest ja eurodest.

Pankur ütleb, et tavaliselt kohtusid pangakontode avamisel Venemaa klientidega kliendihaldurid. Aga mõni eriti mõjukas ja rikas ehk väga väärtuslik klient nõudis, et teda teenindaks kõrgema taseme pankur isiklikult. Seetõttu pidi ka tema kord välismaale sõitma.

Vastuvõtt oli väga viisakas. Teda võõrustanud seltskonna huvisfäär tundus märksa laiem kui eestlastel tavaks. Vene miljardär ei küsinud, et kuidas teil Eestis asjad käivad, vaid soovis arvamust kogu Baltimaade ja Skandinaavia regiooni kohta. Tema mõtted lendasid vabalt üle riigipiiride.

Aga tolles ruumis oli välja ütlematagi selge, kelle käes on võim. Pankur räägib, et kui seltskond lahku läks, meenutas meeste omavaheline hüvastijätmine justkui stseeni „Ristiisast“.

1969. aastal raamatuna ilmunud ja mõned aastad hiljem Hollywoodi kaudu filmilinale jõudnud „Ristiisa“ on maailma tuntuim maffiapõnevik. See kirjeldab Itaalia päritolu maffiajõugu elu Teise maailmasõja järgses New Yorgis. Kuritegelikku jõuku juhtinud don Corleone ei pidanud oma käsi määrima – juhtimistasandid olid mitmekihilised ning tavalised löömamehed ei saanud kunagi käske otse tipust. Aga ristiisa omas ühiskonnas mitteformaalset võimu. Teda austati. Teda kummardati. Teda kardeti.

Moodsat maailma iseloomustab pigem „McMaffia“, mille järgi tehtud telesarja näitas ka Eesti Televisioon. See maailm on võrreldes „Ristiisa“ ajaga märksa globaalsem ja kiirem. Ühel hetkel liiguvad tegelased Londonis, teisel Tel Avivis, siis Mumbais, peagi Prahas ja juba on nad Moskvas ... Veelgi kiiremini sähvib raha, mida tuleb kas investeerida uute kuritegude sooritamisse, et niigi suured kuritegelikud kasumid veelgi kasvaksid, või hoopis pesta, et moodsad donid saaksid ühiskonnas õndsa näoga ringi liikuda.

„Tahad selle seltskonnaga äri teha, siis pead ka sealse raha vastu võtma,“ ütleb mu vastas istuv mees. Ta tunnistab, et sajandivahetuse paiku ei teadnud tema ega ta kolleegid sageli päris täpselt, kelle rahaga oli tegemist. „Aga üritasime saavutada seda, et ta ei oleks kuritegelik raha.“

Maksude optimeerimine oli pankurite arusaamade kohaselt lubatud – see pole ju kuritegu. Kapitali väljaveo piirangute puhul pigistati samuti silm kinni, sest need asjad pole võrreldavad keelatud uimastiäri või inimkaubanduse käigus hangitud summadega. Lisaks olid varem nõuded panganduses märksa lõdvemad kui praegu, mil pankurilt oodatakse, et ta tunneks oma klienti sama põhjalikult nagu arst, advokaat või audiitor.

„Me olime kogu aeg konkurentsis Šveitsiga. Üritasime raha siia tuua. Meie eeliseks olid elektroonilised kanalid, töötajad rääkisid vene keelt ja me võtsime vastu Šveitsiga võrreldes väiksemaid summasid,“ lisab pankur.

Ta ütleb, et tavalise pangatöötaja lõi raha võim sageli pahviks. Nad läksid meelitusi kuuldes liimile ja lubasid hiilgusest pimestatuna teha tehinguid, mis olid piiri peal või isegi üle selle ehk keelatud. „Kui kliendihaldurile tullakse Moskvas vastu musta S-klassi mersuga, ta viiakse kuhugi kõrghoonesse, kus on uhke mööbel, väga viisakad võõrustajad, nad täidavad vajalikud paberid ära ja siis küsitakse, et ahjaa, üks asi veel, et kas meil oleks veel võimalik teha vaikselt ka seda ja seda, siis kogu sellest uhkusest sisse võetud kliendihaldur ütleb, et noh, ma arvan, et kuidagi ikka saab. Ja siis järgmine kord öeldakse, et kuule, me tegime seda, teeks nüüd ka minu sõbraga.“

Pankur ja tema kolleegid mõistsid, et kliendihaldurid jooksid aegajalt „teisele poole“ üle ehk hakkasid hoolima rohkem oma rikka kliendi kui panga huvidest. „Nendega oli nii, et ükskõik kelle sa palkasid, kuue kuu pärast oli ta ikka libeda välimusega,“ räägib ta rikaste välismaalastega tegelenud halduritest. Sääraste töötajate palka ja preemiaid polnud mõtet tõsta, sest pank ei teeninud venelaste raha läbivoolu pealt ülemäära palju.

Sarnane suhtumine maksis lõpuks kätte nii pankuritele kui ka Eesti ühiskonnale tervikuna. Aastatel 2018–2019 tabas rahvast arusaamine, et Eesti pangandus pole sugugi nii kena ja puhas nagu oli pikki aastaid avalikult kinnitatud.

Muuhulgas pidi pankade usaldusväärsuse ja puhta maine tagama nende kuulumine Põhjamaade kapitalile. Põhjamaad on ülejäänud maailma silmis musterriigid. Transparency Internationali koostatavas üleilmses korruptsiooni tajumise indeksis sai 2018. aastal esikoha ehk tunnistati kõige väiksema korruptsioonitasemega riigiks Taani. Rootsi ja Soome jagasid pingereas kolmandat kohta. Eesti oli „alles“ 18. positsioonil.

Kuid ka Eesti on igati korralik. Näiteks Euroopa Nõukogu juures töötav ekspertkomitee MONEYVAL hindas Eesti rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmeid tugevateks.

Kuid kevadel 2018 teatas Eesti Finantsinspektsioon, et pisikesest Versobankist saab esimene pank tervel euroalal, mis kaotab pangalitsentsi rahapesu tõkestamise nõuete süstemaatilise rikkumise pärast. Mingit üleriiklikku skandaali sellele ei järgnenud, sest Versobank oli pisike ja vähetuntud, et mitte öelda märkamatu. Tema turuosa hoiuste

osas ulatus vaid 1,5 protsendini. Finantsinspektsiooni juhi Kilvar Kessleri kinnitusel moodustasid valdava osa tolle panga klientuurist mitteresidendid ehk välismaalased ja neile kuuluvad ettevõtted. Ja Versobank ei kuulunud Põhjala kapitalile, vaid oli ukrainlaste oma.

Kuid see oli alles algus. Suvel 2019 teatas Eesti riigiprokuratuur avalikult, et uurib Danske Banki Eesti filiaalis toimunut. Danske oli märgatavalt olulisem ettevõte – riigi suuruselt neljas pank. Mitmed lehed üle maailma raporteerisid juba aasta varem, et Danske Eesti on segatud afääridesse, milles liigutati idast läände miljardeid dollareid kahtlase päritoluga raha. Filiaali endine tegevjuht Aivar Rehe, kes varem rõõmsalt meediale kommentaare jagas, kadus justkui mutiauku. Ta ei võtnud enam vastu ajakirjanike telefonikõnesid ning keeldus tulemast isegi Riigikogu õiguskomisjoni ette, kes tahtis teda küsitleda seoses rahapesu vastase võitlusega, õigemini selle puudujääkidega.

Varasügisel tunnistas Danske Banki Kopenhaagenis asuv peakontor, et aastatel 2007–2017 läbis Eesti filiaali 200 miljardit eurot kahtlast raha. Jutt käis kahtlastest ülekannetest, kuid suur osa rahvast, eriti aga ülejäänud maailm, tõlgendas seda justkui tõestatud rahapesuna.

Legend Eestis pestud 200 miljardist eurost oli sündinud ja hakkas elama oma elu. Mis sest, et prokuratuuris uurimise all olev summa on suurusjärgu võrra väiksem ja kohtus pole Danske asjas süüdi mõistetud mitte kedagi.

Isegi Eesti rahvasaadik Martin Helme, kes selle raamatu kirjutamise ajal tõusis rahandusministri kohale, kuulutas sügisel 2018 Riigikogus rahapesu-teemalisel arutelul: „Me teame, et umbes kümne aasta jooksul pesti Eestis 200 miljardit mafioosset või kriminaalset raha. Me kõik saame aru, et see pidi olema seotud ka Venemaa julgeolekustruktuuridega, muidu see raha sealt sellisel moel välja ei oleks saanud tulla."

Ühtäkki hakkasid eestlased muretsema riigi maine pärast. Väikeriikide elanikele on teiste arvamus vägagi oluline. Eesti on selles vallas eriti tundlik. Anekdoot räägib, et kui ameeriklane näeb loomaaias elevanti, siis mõtleb ta, et oi kui suur loom, küll siit saaks palju nahka portfellide tootmiseks. Sakslane unistab hiigelsuurest vorstihunnikust. Eestlane muretseb aga, et ei tea, mida elevant minust mõtleb.

Eesti poliitikud, ettevõtjad ja kultuuritegelased ehitasid 25 aastat eduka, kiiresti areneva riigi mainet. Eestit toodi sageli teistele riikidele

eeskujuks: eriti just infotehnoloogiaga seotud valdkondades, aga ka näiteks väga korras rahanduse poolest. Eesti pole mingi Kreeka või Portugal, mis ägiseb võlakoorma all!

Nüüd mattus see süütu pale räpaste idaraha voogude alla. Reuters, Bloomberg, Washington Post, Guardian ja paljud teised suured meediaväljaanded kirjutasid tol suvel ja sügisel Eestist eeskätt rahapesukahtluste tõttu.

Eestlased ei tajunud, et veelgi suurema hoobi sai Taani. Danske Bank tähendab taani keeles Taani panka. See on sealse ärieliidi rahamaja juba 19. sajandist saadik. See on riigi suurim ja väärikaim pank. Ja nüüd siis selline pauk!

Taani ühiskonda tabas Danske skandaaliga samalaadne moraalne ja imagoloogiline hoop nagu Eestit sügisel 1994, kui parvlaevaga Estonia uppus tormisel merel vähemalt 852 inimest. Too õnnetu laev kandis samuti riigi nime. Estonia tähendab inglise keeles Eestit. Seejärel sai Eesti riik meeletult palju negatiivsest tähelepanu: uudised rääkisid temast ikka ja jälle ainult seoses katastroofiga. See kõik tõestab, et kuigi ärinime ja riiginime kooslused mõjuvad sageli patriootlikult, peitub säärases kombinatsioonis ka suur oht.

Kuid pankurid teadsid, et Danske polnud ainus. Ja nii ka läks. Talvel 2019 sattus surve alla Swedbank, mis on ingliskeelne lühend sõnapaarist Sweden ja bank ehk Rootsi pank. Tegemist on Rootsi endise hoiukassade süsteemiga, mis eelmise sajandi lõpus deklareeris, et Baltikum on osa tema koduturust, ostis ära Eesti suurima panga Hansapanga ja hoiab sestsaati siinses panganduses kindlat liidrikohta.

Nüüd raporteeris Rootsi meedia (ja globaalne meedia, sh Eesti oma tema kiiluvees), et ka Swedbanki läbisid hiigelsuured räpase raha vood. Taas oli selle kahtlase bisnise tsentris Eesti.

Varem enesekindlalt Swedbanki puhtust rõhutanud Birgitte Bonnesen (rahvuselt taanlanna) kaotas pangajuhi koha. Sügisel 2019 lasti lahti ka Eesti haru juht Robert Kitt.

Parastades võiks öelda, et omad vitsad peksavad. Sest kogu see kahtlane äri sai alguse väga ammu. Kohe pärast seda, kui Eesti muutus iseseisvaks ja siin tärkas iseseisev pangandus.

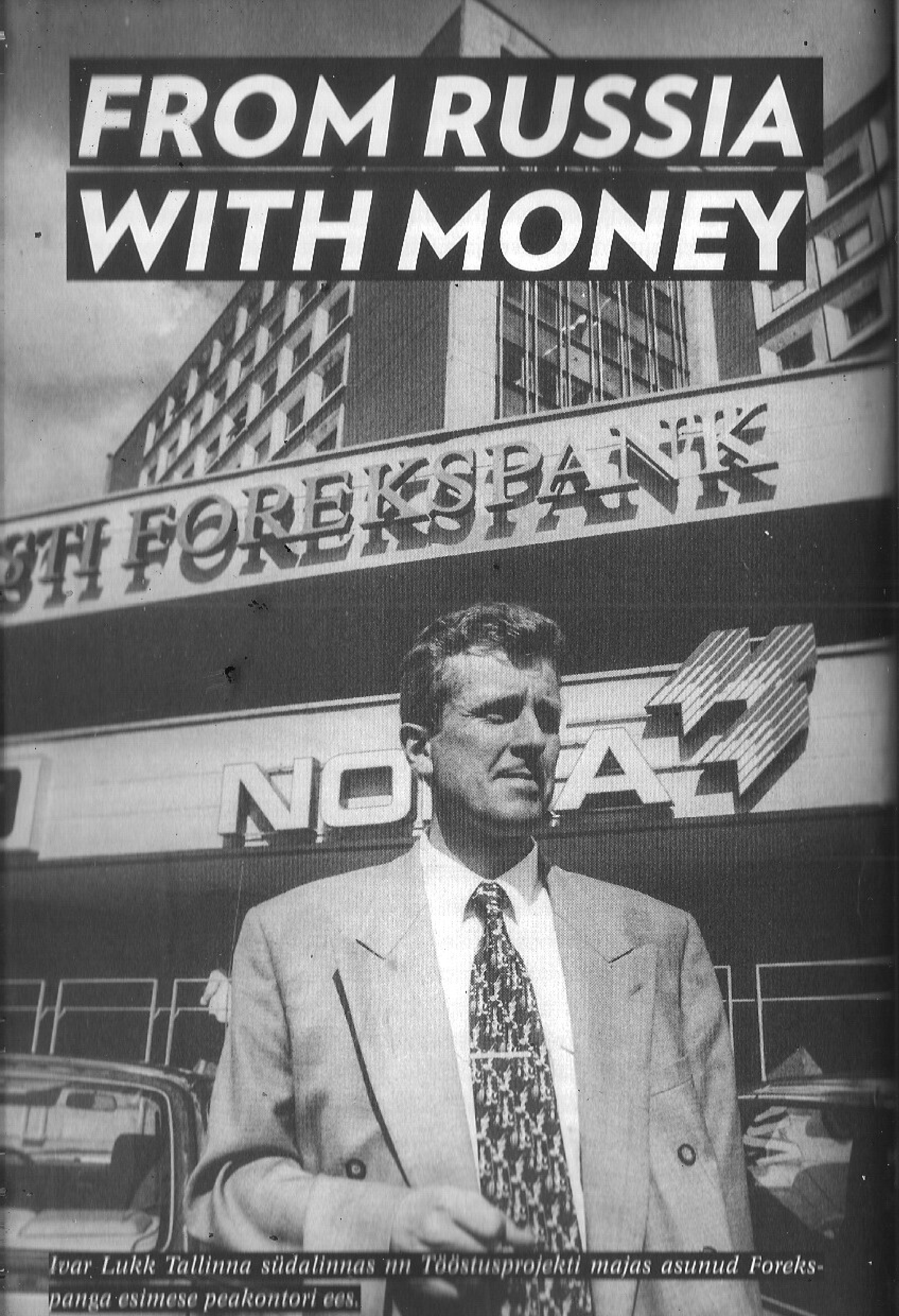

Ivar Lukk Tallinna südalinnas nn Tööstusprojekti majas asunud Forekspanga esimese peakontori ees.

Kindel nagu „šveitsarskaja", salajane nagu „ofšornaja"

Danske Banki Eesti filiaal töötas aastaid mu töökoha kõrval. Ma ei mõelnud sel ajal tollest asutusest kui erakordselt räpase äri keskusest, kust voogas läbi miljardite dollarite ja eurode viisi musta raha.

Nägin Danske ametnikke hommikuti, kui tööle läksime. Nägin neid lõuna ajal, kui söömas käisime. Nägin õhtuti, kui tagasi koju läksime. Mõnega olin teretuttav, mõnega ajasin vahel juttu, mõnega einestasin harva koos.

Ilmselt kohtasin aeg-ajalt ka nende jõukaid kundesid, kes tavatsesid lõunatada naaberkvartalis asuvas restoranis Gianni. Oma heade söökide ja teeninduse eest pälvis too restoran paar Hõbelusika auhinda, mis on kohalik ekvivalent rahvusvahelisele Michelini standardile. Restorani peremeheks oli Mihhail Liksutov – Põhja-Eesti väikelinnas Loksal sündinud mees, kes sai jõukaks Vene oligarhidega transiidiäri tehes ning tõusis Moskva abilinnapea kohale. Vähemalt ühe Liksutovi firma nimi jookseb läbi ka Danske rahapesuasjast.

Kui palju musta raha toda pangafiliaali reaalselt läbis, ei tea mitte keegi.

2018. aasta suvel teatati esmalt meedias, et hämarat raha võis Eesti kaudu liikuda 7 miljardit eurot, siis 13 miljardit, isegi 20 miljardit ja Financial Times jahmatas 150 miljardiga. Aga septembris avalikustas Danske panga peakontor advokaadibüroolt Bruun & Hjejle tellitud raporti Eesti filiaalis toimunu kokkuvõtte ja see jahmatas kõiki. Raportis räägiti 200 miljardist eurost. Danske Eesti filiaalis toimunu sai tuntuks maailma suurima rahapesu juhtumina.

Aga ma ei usu, et seal pesti 200 miljardit.

Rääkisin sellest ka 2019. aasta veebruari alguses Euroopa Parlamendi finantskuritegude ja maksupettuste vastu võitlemise komitee TAX 3 liikmetele, kui nad Tallinna külastasid. Taani eurosaadikut Jeppe Kofodi huvitas, miks ma nii arvan.

Ütlesin, et kui oleksin pätt ja annaksin oma Postimehe kolleegile (Postimehe majandustoimetuse juht Harry Tuul osales samuti kohtumisel komisjoniga) kümneka, oleks kuritegelik käive kümme eurot. Kui aga ulataksin Harryle 5 eurot ja teise viieka Kofodile ning too selle edasi Harryle, oleks kuritegelik käive juba 15 eurot.

Samamoodi pumbatakse üles rahapesu mahtusid. Rahapesu puhul tuntakse mõistet laotamine (*layering*), kus rahapesijad pritsivad pestava raha laiali erinevate pangakontode vahel. Raha sähvib ühelt kontolt teisele, seda segatakse legaalsete summadega ja hiljem on uurijatel raske või lausa võimatu aru saada (rääkimata tõestamisest), kuhu must raha kadus.

Päriselus käivad asjad just nii. 2018. aasta jõulude eel esitas riigiprokuratuur kahtlustuse kümnele Danske Banki filiaali töötajale, keda peab rahapesule kaasa aitajateks. Üks episood puudutab Aserbaidžaani ettevõttelt Elektromash virutatud 282 miljonit dollarit. See summa laekus seitsmele ettevõttele, kes arveldasid Danske kaudu. Danskes jätkus raha laotamine. Mõne kuu jooksul liikus nende seitsme firma kontodelt läbi üle miljardi dollari.

Või teine näide. Eelpool mainitud Danske siseraport teatas, et kahtlaseks tunnistatud 200 miljardist eurost 23 protsenti ehk 46 miljardit eurot saabus … Eestist endast.

Iga vähegi informeeritud eestlane mõistis, et siinsetele firmadel ja eraisikutel polnud sääraseid summasid kusagilt võtta. See polnud eestlaste raha, vaid mitteresidentide oma, mida keerutati siinsetes pankades ühelt kontolt teisele ja pankade vahel, ikka edasi ja tagasi, erinevaid summasid muudkui liites ja lahutades. Eesti „omaks" muutusid need summad statistikas seetõttu, et nad käisid läbi mõnelt Eestis avatud pangakontolt. Sageli teiselt kontolt Danske Banki enda sees. Käive aga muudkui kasvas ja kasvas.

Muidugi teadsin juba ammu, et Danske teenindab idast tulevaid rahavooge. See polnud mingi saladus.

Suvel 1997, kui panga nimi polnud veel Danske, vaid Forekspank, kirjutasin loo, mille sissejuhatus ütles, et venelastele meeldib seda panka kasutada, sest ta on kindel nagu „*šveitsarskaja*", salajane nagu „*ofšornaja*" ja lähedane nagu „*peterburskaja*".

Forekspanga esimene reklaamlause kõlas: „Ühendab rubla dollari ja krooniga".

Pank pakkus 1990. aastate esimesel poolel isegi „Šveitsi numbriarve" laadset koodarvet. Forekspanga juhatuse esimees Ivar Lukk kommenteeris, et selliseid kontosid said kasutada vaid mitteresidendid.[1] Ehk just need kunded, kellest aastaid hiljem tekkis paks pahandus.

Koodarvetena tunti anonüümseid kontosid. Nende omanike nimed polnud kusagil kirjas. Kontot sai kasutada inimene, kes teadis vastavaid paroole.

Sääraste salakontode kasutamise poolest olid eriti tuntud Šveitsi pangad. Tänu anonüümsuse pakkumisele kuulus nende klientuuri sekka kõikvõimalikke aferiste ja diktaatoreid. Muuhulgas ka natse, kes Teise maailmasõja ajal juutide vara ära virutasid.

Tänapäeval ei tohi Eestis anonüümseid kontosid avada. Rahapesu ja terrorismi tõkestamise seadus ütleb, et krediidiasutusel ja finantseerimisasutusel on keelatud sõlmida lepingut või teha otsust anonüümse konto või hoiuraamatu avamise kohta. Keeldu rikkuv tehing on tühine. Anonüümse konto või hoiuraamatu avanud töötajat karistatakse kuni 300 trahviühikuga (praeguse seisuga kuni 1200 eurot) ja kui süüdi on ettevõte, ulatub trahv 400 000 euroni.

Ka Danske panga seos rahapesuga pole kaugeltki viimase aja avastus. „1990. aastate alguses oli Forekspangas päris kriminaalne raha," tunnistas mulle panga üks eksdirektoritest.

Tolle aja kuulsaim rahapesuga seotud kriminaaluurimine puudutas Tšetšeeniat. Erinevalt Eestist polnud too Kaukasuse mägede jalamil paiknev riigike „iseseisev" nõukogude vabariik, vaid autonoomne vabariik Vene NFSV koosseisus (Tšetšeeni-Inguši ANSV). Nõukogude Liidu lagunemisel jäi Tšetšeenia Venemaa koosseisu. Tšetšeenid soovisid Moskva võimu alt pääseda. Aga venelased surusid tulised mägede pojad relvade jõul maha. Tšetšeenia sai kahes sõjas kõvasti räsida. Pärast esimest sõjakäiku eraldas Kreml Tšetšeeniale suuri summasid

[1] Sulev Vedler. „Forekspanga vene kaart." Eesti Ekspress, 15. august 1997.

sõjapurustuste likvideerimiseks. Osa eelarverahast kadus. Kahtlus langes endisele miilitsale ja sõjapealikule, algselt Tšetšeenia esimese presidendi Džohhar Dudajevi poolele hoidnud ja siis vastaste leeri üle läinud, Tšetšeenia pealinna Groznõi linnapeana töötanud ja sealt riigi asejuhiks tõusnud Bislan Gantamirovile. Ta võeti kinni mais 1996 Moskvas Šeremetjevo lennujaamas ja toimetati vanglasse. Teda süüdistati esmalt 53 miljardi rubla omastamises, lõpuks kahanes summa 25 miljardini. 1999. aastal mõistis Moskva Kuzminski kohus mehe kuueks aastaks vangi. Gantamirov väitis, et ta pole süüdi ja et ta saab peagi vabaks. Pool aastat hiljem, uue sõja vallandumisel lastigi Gantamirov vabadusse. Ta oli selleks ajaks juba kolm aastat kinni istunud ehk kandnud poole oma karistusest.[2]

Gantamirovi tegude uurimisel selgus, et abiraha liikus varifirmade kaudu läände. Muuhulgas Forekspanga kaudu.

Gantamirovit abistasid ettevõtjad Kahir Arsanov ja Arkadi Golod, kes tegutsesid koos ravimiäris. Gantamirov pakkus neile välja Groznõisse ravimitootmise rajamise ning ajas välja maatüki. Ühel hetkel teatas aga linnapea, et ärist ei tule midagi välja. Samas palus ta Golodilt abi rahasummade Venemaalt välja kandmisel. Golod oli nõus. Teatas, et on valmis raha kandma kasvõi Kuu peale.

Ta põhjendas hiljem oma teguviisi Vene ajakirjandusele arvamusega, et tegemist oli usaldusväärse allikaga (ikkagi linnapea). Golodi kahele ettevõttele laekusidki miljardid rublad. Raha kanti linnapea ja tema usaldusaluste korraldusel edasi Šveitsi, Ameerika Ühendriikidesse ja Austriasse. Gantamirov palus ka avada endale ja oma naisele kontod Küprosel. Aga nii, et pangas oli nende peremeheks Golod, kuid pangakaarte tarvitas Gantamirov.[3]

Raha Läände toimetamiseks tarvitas Golod Forekspangas avatud kahte kontot.

Forekspank ei lükanud seda juttu tagasi, vaid õigustas end, et osutas täiesti tavalist valuuta konverteerimise ja raha ülekandmise teenust. Tegemist oli tavalise äriga. Enne 1999. aastat polnud rahapesu Eestis veel kuritegu.

---

[2] Леонид Беррес. „Первый боевик России.“ Коммерсантъ, 6. november 1999.
[3] Леонид Беррес. „Проворовавшегося мэра Грозного предлагают обменять на пленных.“ Коммерсантъ, 17. aprill 1998.

Uus pank sündis kapo majas

Danske Banki Eesti filiaal sai alguse Tallinna Rahvusvahelisest Väärtpaberite Börsist (TRVB). See nimi oli eksitav. „Nimi oli küll väärtpaberibörs, kuid me tegelesime vaid valuutavahetusega, sest Eestis polnud tollal väärtpabereid,“ rääkis Ivar Lukk.[4]

Punarežiimi lõpus, aastatel 1990–1992 kaotas nõukogude rubla kiiresti oma väärtust. Rahvas hakkas neid kutsuma lepalehtedeks, sest rublade eest polnud suurt midagi saada. Poeletid jäid tühjaks, tanklates nappis bensiini ja hädad tekkisid isegi suurlinnade kütmisega. Kui talvel 1991/1992 asutasid ärimehed Endel Siff ja Aadu Luukas koos hollandlastega Eesti ühte edukamat ettevõtet, naftatransiidiga tegelenud Pakterminali, olid Tallinna kodud ja bürood nii külmad, et läbiräägijad kandsid talvemantleid ja kindaid.

Rublade väärtus kahanes üha rutakamalt. Isegi 1992. aastal, kui Eesti võttis suvel kasutusele rahvusliku valuuta – krooni, ulatus inflatsioon 1076 protsendini.

Teine asi oli lääneriikide nn kõva valuutaga. Selle eest võis saada kõike. Seetõttu läksid Eestis rublade kõrval paralleelselt käibesse Soome ja Saksa margad, Rootsi kroonid ja USA dollarid. Isegi väikelinnadesse siginesid poed, kus kaupa müüdi valuuta eest.

Valuutaäriga tegeles ka värskelt loodud keskpank. Eesti Panga esimene valuutaoksjon toimus 28. juunil 1990 ning selle korraldasid Rein Usin ja Rain Lõhmus. (Lõhmusest sai hiljem Hansapanga ja LHV Panga asutajaliige, Usin käivitas aga TRVB ja Forekspanga.) Tookord maksis

KUSTUTATUD

---

[4] Sulev Vedler. „Pankade paaritumise aeg.“ Eesti Ekspress, 1. detsember 1995.

30. 01. 2026
Viimsi

dollar ametliku kursi järgi 62 kopikat. Oksjonil kujunes aga hinnaks 27 rubla. See näitab, kui suured käärid valitsesid plaanimajanduse ja reaalse elu vahel.

Nutikad ettevõtjad teenisid valuutabisnises väga korralikult.

„See oli hea äri," mainis Lukk ja lisas, et enamiku kasumist teenis firma siiski pärast seda, kui Eesti võttis juunis 1992 kasutusele oma raha.

Kroon oli vabalt konverteeritav ning jäigalt seotud Saksa margaga (kurss 8 krooni = 1 mark). Tema kurss ei muutunud, kuigi krooni devalveerimisest räägiti alatasa. Kurssi lubas hoida asjaolu, et Eesti tarvitas valuutakomitee süsteemi ehk keskpank emiteeris juurde nii palju kroone kui välisvaluutat riiki sisse voolas.

Neil aastatel kujunes vaikselt välja Eesti ärieliit. Nõukogudeaegne plaanimajandus oli *out*. Läbi lõid söakad noored mehed, kes julgesid riskida. Sageli kopeerisid nad Läänes nähtut. Mis toimis seal, tõotas toimida ka Eestis.

Eriti hästi läks neil ettevõtetel, kelle toodang oli maailmaturul nõutud. Eeskätt tähendas see toorainet. Kui esimese wabariigi ajal liikus Eesti kaudu Läände Puna-Vene kuld, siis nõukogude aja lõpus puhkes metalliäri buum. Tallinna hüüti seetõttu isegi Metallinnaks.

Osa ärksamatest ettevõtjatest asutas tol segasel ajal panku, sest hoiuste ja muu raha kaasamisega said nad oma ärisid veelgi võimendada. Panga asutamine polnud eriti keeruline – enne krooniaega piisas selleks vaid viie miljoni rubla suurusest põhikapitalist. Ametlike kursside alusel tänapäevasesse vääringusse ümber arvutatuna on see vaid 32 000 eurot ehk naeruväärselt väike summa, kuid Eesti oli tookord erakordselt vaene ja hinnatase nõukogude ajast moonutatud. Keskmine kuupalk oli 1992. aastal vaid ... 35 eurot.

Tänu niivõrd madalatele nõuetele täitus Eesti pisikeste taskupankadega. Ka TRVBd juhtinud Rein Usin ja tema kompanjon, hiljem hulgikaupmehena tuntuks saanud Jüri Vips otsustasid luua oma panga. Nimi Forekspank tuli ingliskeelsest sõnapaarist *foreign exchange* ehk valuutavahetus: sellega nad ju raha teenisid. „Mõtlesime börsil, et milleks kasutada valuutavahetusel pankade teenuseid, kui saame ise panga luua. Teatud mõttes oli tegemist autokannibalismiga, sest Forekspank neelas börsi alla. Kui seda poleks teinud Forekspank, oleks seda teinud mõni teine pank," rääkis Lukk.[5]

[5] Sulev Vedler. „Pankade paaritumise aeg." Eesti Ekspress, 1. detsember 1995.

Rein Usinast (1937–2013) sai Forekspanga nõukogu esimees.

Pank registreeriti Eesti ettevõtete registris ja Tallinna linnavalitsuse juures 30. juunil 1992 ehk mõned päevad pärast seda, kui Eesti riik oli võtnud tarvitusele oma raha.

Rein Usinast sai uue panga nõukogu esimees, Ivar Lukist juhataja. Lukk polnud pangandusspetsialist. Ta oli õppinud Tallinna Polütehnilises Instituudis (TPI, praegune Tallinna Tehnikaülikool) keemiat ning töötas puidutöötlemise insenerina. Aga tollal oligi selline aeg, kus spetsialiste oli vähe ja nutikad inimesed oskasid läbi lüüa ka neile võõrastes valdkondades.

„Õnneks ei olnud sel ajal nõuet, et töökonkursi võidab kõige kõvema paberi ja pikema töökogemusega kandidaat," meenutas Usin hiljem.

„Tööd said verisulis noored, kes janunesid neelama uusi teadmisi, arenema ja pühenduma erialale, mis nõuab teatud kindlat iseloomu."[6]

Kontoriruumidega oli kitsas. Forekspangale pandi alus TRVB kontori ühes toas. Kontor asus Tallinna südalinnas Endla tänaval majas, kus praegu töötab kaitsepolitsei.

Forekspanga logol kündis hoogsalt laineid iidne laev, triibuline puri tuult täis. Selle eeskujuks on 1934. aastal välja antud esimese Wabariigi aegne münt. (Purjelaev oli taasiseseisvumise ajal populaarne kujund, seda tarvitasid oma logos ka Krediidipank ja Hansapank, viimane stiliseeritud kujul.)

Forekspanga esimene aastaaruanne (1993) oli õhuke nagu koolivihik: vaid 12 lehekülge ja kaaned, kusjuures nõukogu ja juhatuse koosseisud ning panga aadressid olid trükitud sinist värvi tagakaane siseküljele. Järgmine aastaaruanne oli üle kolme korra tüsedam ning sisaldas juba lühikest ülevaadet Eesti majanduse kohta ning aktsionäride nimekirja.

Toonane Eesti alles õppis lääne kombeid. Mõne aasta jooksul hüppas ühiskond sotsialismist kapitalismi ning see tõi kaasa täieliku segaduse. Vanad reeglid ja suhted enam ei kehtinud, uusi kas polnud või ei olnud nad veel välja kujunenud. Äris valitses nn kauboikapitalism, kus kõik oli justkui lubatud. Tallinna tänavapildis andis tooni putkamajandus. Eestis polnud ühtegi moodsat kaubanduskeskust. Telefoni saamiseks pidid inimesed järjekorras olema. Uute nähtustena ilmnesid tööpuudus ja pankrotistumine.

Forekspanga esimese aastaaruande sissejuhatuses avaldas Rein Usin arvamust: „See on karmuse ja katseaeg. Aeg, mil kujunevad kooselureeglid ja suunavalik. Ettevõtlusele ja pangandusele on see aeg, kus tuleb määratleda oma koht ning eesmärk."[7]

Forekspank seadis loomisest saadik eesmärgiks spetsialiseerumise ja tugeva keskuse rajamise. Esiplaanil oli kvaliteet, mitte kvantiteet. Pank ei hakanud kiiresti laienema, vaid püüdis kõik hammasrattad laitmatult käima saada. Oma esimese filiaali (Vene piiril Narvas) ja tänavakontori (otse Tallinna südames, Raekoja platsil) avas pank 1994. aastal. Ja ka see polnud lihtne, sest kõikjal lokkasid korruptsioon ja kuritegevus.

[6] Rein Usin. „Ühe panga lugu." Kogumik „Sampo Pank – 20 aastat õigel teel". Tallinn, 2012.
[7] Eesti Forekspank. Aastaaruanne 1993.

Narvas võeti filiaalilt nädalaks elekter ära ja turvafirma poolt soovitatud turvamees röövis juba teisel ööl lihapoodi.[8]

„Forekspanga rolli Eesti pangaturul näeme nn *merchant*-pangana, mille põhifunktsioonid on korporatiivsed teenused ja investeeringud. [...] Tugeva *merchant*-panga trumbid on paindlikkus, kliendi tundmine ja kompetentsus," esitas Lukk oma visiooni.[9]

See oli imelise kasvu aeg. Forekspanga bilansimaht paisus esimesel tegevusaastal 12,3 korda ja klientuur ligi 15 korda. Töötajate arv kasvas seitsmelt neljakümne üheni.

Panga 1993. aasta kasum oli 1,5 miljonit krooni (alla 100 000 euro) ning bilansimaht 76 miljonit krooni (alla 5 miljoni euro). Tänapäeval tunduvad need naeruväärselt väikesed summad, aga tollastes oludes oli tegemist täiesti arvestatavate näitajatega.

[8] Rein Usin. „Ühe panga lugu." Kogumik „Sampo Pank – 20 aastat õigel teel". Tallinn, 2012.
[9] Eesti Forekspank. Aastaaruanne 1993.

Vene kunded vajasid panka, mis lasi kodust arveldada

Kohe tegevuse alguses pani Forekspank rõhku infotehnoloogiale. Esialgu tundsid pangatöötajad muidugi kõiki kliente nägupidi ja nende kohta puudus andmebaas. Kontonumbri sai peadirektori märkmikust. Aga peagi oli selge, et sellest ei piisa. Kui ka Wordis tehtud fail ei sobinud (jah, ka selline asi oli kasutusel), võeti tarvitusele esimesed „päris" andmebaasid.[10]

Ja siis toimus suur hüpe. Suur osa panga kundedest olid venekeelsed ja elasid endise NSV Liidu avarustes. Nad ei saanud raha ülekandmiseks Tallinna sõita. Seetõttu oli loomulik, et pank hakkas arendama elektroonilisi kanaleid.

Esmalt said sääraseid kunded edastada maksekorraldusi faksi teel. Nende puhul kasutati testkoodide süsteemi, mida panga IT-mees Madis Kaal kirjeldas hiljem kui algelist digiallkirja. Kuid juba aprillis 1993 hakkas Forekspank pakkuma elektroonilist pangateenust. Tarkvarapakett MicroBanker tehti valmis sisuliselt põlve otsas ja vaid paari kuuga. Oluline oli vaid, et see ei nõuaks palju ressursse, installeerimine oleks lihtne ning programm töökindel.[11]

Micorobankeri eeliseks oli lihtsus ja lollikindlus. Klient vajas vaid arvutit, modemit ja telefoniliini ning pangaarveldusi sai teha ükskõik millises maailmanurgas. Signaal jõudis panka igal juhul: kui mitte esimesel korral, siis mõnel järgmisel korral kindlasti, sest programm kordas signaale automaatselt.

Pangatöötajad pidid alguses muidugi päris palju vaeva nägema, et venelastele säärase telepanga tarvitamist selgitada. Aga kasutamismugavus hõlbustas programmi kasutuselevõttu.

Aasta hiljem rõhutas Lukk Forekspanga trumpe kiites esimesena just tehnoloogilist arengut: „Microbanker on õigustanud end isegi sellistes kehva sidega piirkondades nagu Venemaa ja Ukraina."[12]

Forekspank kuulus ka esimese viie Eesti kommertspanga sekka, kes ühinesid detsembris 1993 rahvusvahelise arvutivõrguga SWIFT. See Belgiast juhitav globaalne arvutivõrk lubab kiireid pankadevahelisi arveldusi. Üks tema serverikeskus asub Hollandis ja teine USAs ning kolmas turvalisuse tagamiseks salastatud paigas, mille asukohta teavad vaid väljavalitud töötajad. Forekspangale lisas SWIFTi kasutamine kiirust välismaksete tegemisel.

Pole üllatav, et Forekspangast sai ka Eesti esimene internetipanga pakkuja. Internet oli 1990. aastate alguses uudne asi. Ettevõtjad ei teadnud, kuidas sellega raha teha. Kõige menukamad olid pornoküljed. Kuid pankurid tabasid interneti võimalused kiiresti ära. Forekspanga IT-juht Margus Kliimask sai teada, et konkureeriv Hoiupank arendab oma netipanka. See tähendas IT-osakonnale gaasi põhja vajutamist, sest Forekspank pidi olema elektrooniliste lahenduste alal number üks. Forex Directiks nimetatud veebilahendus sündis nelja kuuga. See toodi välja aprillis 1996, kui toimus mess Kompuuter 1996. See oli revolutsiooniline sündmus, sest tegemist oli esimese veebipangaga mitte ainult Eestis, vaid kogu Kesk- ja Ida-Euroopas.[13]

Forekspanga toonased majandustulemused tekitaksid tänapäeval imestust. Intressitulud olid tähtsuselt alles kolmandal kohal. Muidugi võiks seda selgitada asjaoluga, et tollal pelgasid pangad laenu anda, sest tulevik oli äärmiselt ebakindel ja inflatsioon kõrge (1994. aastaks kahanes hinnakasv 48 protsendini aastas, kuid oli ikkagi väga kiire). Väike laenude osakaal lasi Ivar Lukil 1994. aastal raporteerida, et

[10] Reet Romet. „Enne kui tulid programmid." Kogumik „Sampo Pank – 20 aastat õigel teel". Tallinn, 2012.

[11] Madis Kaal. „Telepanganduse sünd." Kogumik „Sampo Pank – 20 aastat õigel teel". Tallinn, 2012.

[12] Eesti Forekspank. Aastaaruanne 1994.

[13] Tanel Raja. „Ida-Euroopa esimene internetipank Forex Direct." Kogumik „Sampo Pank – 20 aastat õigel teel". Tallinn, 2012.

„Forekspanga ettevaatliku laenupoliitika tulemuseks on ainulaadse olukorrana probleemlaenude osakaal 0 protsenti.“[14]

Kuid tegelikult oli asi selles, et pank ei saanudki väga palju laene anda. Ta oli mõeldud teenindama Ida-Lääne suunal liikunud äri. Panga esimene reklaamlause kõlas ju: „Ühendab rubla dollari ja krooniga“.

Pangad vajavad laenuäri ajamiseks võimalikult palju pikaajalist ja odavat raha, sest see annab pankuritele kindlustunde. Pank ei saa anda pikaajalisi laene, kui hoiustajad võivad iga kell oma raha välja võtta. Forekspangas olid aga toona valdav osa hoiustest tähtajatud ehk nõudmiseni deposiidid. Suure osa deposiitidest moodustas mitteresidentide, st venelaste raha, kes kandsid selle kohe edasi. See tähendas, et Forekspanga likviidsus oli keskmisest suurem. Iga hetk võis ju raha vaja minna. Lausa 62 protsenti Forekspanga varast seisis seetõttu sularahana panga kassas või korrespondentpankades avatud kontodel.

Äri idanaabritega polnud mingi häbiasi. Vastupidi, selle üle tunti uhkust. See oli Eesti trump. Panga nõukogu esimees Rein Usin kiitis: „Eesti Forekspanga strateegia tuleneb Eesti geograafilisest ja psühholoogilisest asendist „suurte vastandite“ vahel. Tundes idas valitsevaid riske ja lääne finantsinstrumente, on võimalik vältida riske ja leida igale äritehingule parim vorm. Ühe Eesti Forekspanga „firmatootena“ võib nimetada *forward*-tehinguid rublaga, mis on üllatanud ka meie lääne korrespondentpankade spetsialiste.“[15]

Just Forekspank hakkas esimese Eesti pangana pakkuma *forward*-tehinguid, mis lasid klientidel kindlustada end valuutakursside kõikumiste vastu. Muuhulgas sai seda kasutada Vene rubla puhul. Samuti pakkus pank ainsana Eestis valuutakursi püüdmisteenust (*limited order*).[16]

Pank teenis *forex*-ärist lausa 47 protsenti kogutulust. „Küllaltki oluline osa sellest tulust langeb n-ö „pehmetele valuutadele“,“ selgitas finantsdirektor Raivo Erik.[17] Pehmed valuutad tähendasid Venemaa rubla ja teiste SRÜ riikide valuutasid, mis polnud vabalt konverteeritavad.

[14] Eesti Forekspank. Aastaaruanne 1994.
[15] Samas.
[16] Eesti Forekspank. Aastaaruanne 1993.
[17] Samas.

Eesti panganduse arengule hoogu andnud EBRD esindaja André Küüsvek (vasakul) lööb suvel 1996 pärast krediidilepingu viseerimist klaasi kokku Forekspanga juhatuse aseesimehe, endise Raepanga juhi Vahur Pindmaga. Pealt vaatab Ivar Lukk.

1994. aastal ilmus Eesti kommertspangandusse välismaine erakapital. Suunanäitajaks tõusnud Hansapank viis esimese siinse pangana läbi portfelliinvestoritele mõeldud aktsiaemissiooni.

Forekspank liikus Hansapanga jälgedes. Mängu tulid pangajuhi sidemed. Ivar Lukk õppis nõukogude aja lõpus Iirimaal ärijuhtimist koos ameeriklase Scott Gevhaniga. Meestel vahel tekkis klapp. Gevhan töötas USA suures kindlustuskompaniis AIG, mis suunas mehe tööle Zürichisse oma pangandusharusse (Uebersee Bank).[18] Tollest suhtest tasubki otsida esmast ajendit, miks ostis Ueberseebank 1994. aasta lõpus 8,4 protsenti Forekspanga aktsiatest.

[18] Sulev Vedler. „Pankade paaritumise aeg.“ Eesti Ekspress, 1. detsember 1995.

Forekspank tõmbas välisinvestoreid ligi oma kasvuga. Uskumatu kasvuga. Sellisega, mida Läänes enam ammu ei nähtud, küll aga arengumaades. Eestlased nimetasidki oma riiki toona irooniliselt banaanivabariikide eeskujul kartulivabariigiks – banaane siin ju ei kasva.

Kõige kiiremini kasvavad majandused tavaliselt pärast sõdasid, kui rahvas hakkab riiki üles ehitama. Sama tegid eestlased oma riigiga, mis pärast nõukogude võimu nägi välja, nagu oleks sõda temast üle käinud. Kõikjal tärkas uusi ettevõtteid. Edukate firmade kasumimarginaalid olid uskumatult suured. 1994. aastal oli Forekspanga omakapitali keskmine teenivus 42 protsenti ning aktsiad andsid lausa 50 protsenti dividende.

Pank raporteeris 2,2-kordsest bilansimahu kasvust. Aktsiakapitali tootlikkus tõusis 2,5 korda. Käive 2,8 korda. Klientide arv 4 korda. Iga investori silm võis neil arvudel rõõmsalt puhata. Tõsi, Eesti puhul kehtis märgatav riigirisk. Keegi ei teadnud, kas see riigikilluke saab hakkama ja egas Vene karu teda alla neela.

Idaäri paisus muudkui. „Loeme heaks saavutuseks mitteresidentidest klientide arvestatavat osakaalu, kelle vahendite osakaal Forekspangas oli aasta lõpul 37,3 protsenti," kiitis Lukk.[19]

[19] Eesti Forekspank. Aastaaruanne 1994.

Ahvatlev, kuid ohtlik Vene turg

Taasiseseisvumise ajal ei räägitud Eestis, et oleme üks Põhjamaadest. Selle mõtte istutas rahva teadvusse president Toomas Hendrik Ilves aastaid hiljem. Tollal püüdis Eesti olla sillaks metsiku Ida ja arenenud Lääne vahel. See mõtteviis oli üldlevinud. Juulis 1991 toimus Tallinnas isegi rahvusvaheline ida-lääne laulupidu-koorifestival Laulusillad, millega tähistati raudse eesriide kokku varisemist. Ettevõtluses olid õnnelikud need, kes oskasid transiidiäris läbi lüüa. Metall, nafta, kõikvõimalikud muud toormed ja kaubad liikusid Eesti kaudu Ida-Lääne suunal. Loomulikult hakkas seda teed pidi voolama ka raha.

Eesti Pank keeldus andmas litsentse Vene kapitaliga pankadele. Näiteks sai eitava vastuse tulevase miljardäri Mihhail Hodorkovski Menatep pank. Menatepi heaks oli valmis tööle hakkama Jüri Mõis, kes sai pärast eitavat vastust hoopis Hansapanga juhiks. Hodorkovski ja Mõisa viis kokku viimase hea sõber Jüri Vips, kes oli Forekspanga üks asutajatest.

Eesti enda pankadel ei keelanud aga keegi Vene rahaga askeldada – nii kaua, kuni see Eestist läbi või mööda voolas ehk ei suurendanud Kremli mõju riigi sees.

Forekspank viiski rahasillaks olemise unistuse ellu. Kirjutasin suvel 1997, et „venelased kasutavad Forekspanka eelkõige *offshore*-skeemis, st nad ostavad endale maksuvaba firma ja too avab konto Forekspangas. Kliendi korraldusel hakkab raha laekuma Forekspanka, kus see kantakse vastavalt vajadusele kas läände või itta. Maksuvabade

firmade omanikud on tavaliselt ärimehed, kes eelistavad makse mitte maksta."[20]

Vene pangad jahtisid peamiselt 400–500 suuremat ettevõtet. Forekspank küttis ka õhema rahakotiga kundesid.

Pangaülekanded ei liikunud aga sekunditega nagu Hollywoodi filmides. Tollal kulus selleks päevi – eriti raha välja kandmisel Venemaalt või mõnest muust SRÜ riigist. Kliendid soovisid aga võimalikult kiireid välismakseid. Mõnikord tahtsid nad ka seda, et nende raha oleks hetkega koduriigi jurisdiktsioonist väljas. Sel puhul tuli mängu omapärane nipp: riski maandamine korrespondentkontode kaudu.

Korrespondentkontosid tarvitavad pangad omavahel arveldamiseks. Näiteks Eesti pankadel ei olnud ligipääsu dollariarveldustele, sest ühelgi neist ei ole USAs tegutsemise luba. Küll aga arveldas dollarites Deutsche Bank. Seega avasid Eesti pangad korrespondentkontod Deutsche Bankis ning dollarimaksed liikusid sealtkaudu. Ühes valuutas arveldamiseks piisab tavaliselt ühest pangast, heal juhul kahest või kolmest.

Idasuunalise transiitpanganduse puhul avasid Eesti pangad korrespondentkontosid sageli kümmekonnas Venemaa pangas – neis, mida nende kõige väärtuslikumad kunded tarvitasid põhipankadena. Sel juhul sai makse teha ülikiiresti – raha ei liikunud mitte välismaale, vaid Vene panga sees Eesti panga korrespondentkontole. Juriidiliselt võttes oli see justkui juba Venemaalt väljas ja samas ei olnud ka. Ehk kui Vene võimud tahtnuks sekkuda, siis saanuks hämada, et raha on juba Eestis. Ja Eesti võimude puhul, et raha on endiselt Venemaal.

Nii polnud mingi ime, et Forekspank (õigemini tema järglane) soovis avada korrespondentkonto isegi Vene sõjatööstust finantseerinud Peterburi pangas (Bank Podderžki Vooružennõh Sil i Oboronnoi Promõšlennosti, hilisem Vojennõi Bank).

Venemaaga olid seotud selged ohud. Suvel 1993 sattus Ivar Lukk kolmeks päevaks Moskvas vanglasse. „Forekspank oli Vene Unikompanga klient. Äkki jäid arveldused kinni ja mul paluti asja selgitamiseks Moskvasse sõita. Niipea, kui sinna jõudsin, viisid miilitsad mind Himki vanglasse. Istusin seal ühes kongis koos militsionääriga, kes oli kaks

[20] Sulev Vedler. „Forekspanga vene kaart." Eesti Ekspress, 15. august 1997.

inimest maha lasknud, ja endise vanglaülemaga, kelle abiga kaks meest põgenema pääsesid," rääkis Lukk.[21]

Tema sõnul püüti Forekspanka kaasa tõmmata nn tšetšeeni aviisode afääri. Selle käigus emiteeriti võltsitud maksedokumentidega Vene raharinglusse täiendavalt 50 miljardit rubla. „See paari paberitükiga tekitatud summa rändas ringi arvelduskeskuste vahel. Ühel hetkel otsustati Unikompangas süüdlaseks teha meid kui suurt klienti Eestist. Süüdistuse paikapidamatus selgus kolme päevaga."[22]

Lukk väitis toona, et ei tea, kes oli afääri taga. Eesti Moskva saatkonnast ta erilist abi ei saanud. Küll aga tänas ta kolleege Tallinnast, kes leidsid kiiresti Moskvast eestlasest kolleegi, kes viibis kõigi ülekuulamiste juures. Pärast seda vahejuhtumit ei sõitnud Lukk tükk aega Moskvasse, vaid lasi seda teha oma kolleegidel.[23]

Luki kongi sattumine polnud ainus ebameeldiv juhtum. Näiteks suvel 1997 leidis Peterburi maksupolitsei, et Baltimaade pangad rikkusid Venemaa maksu-, valuuta- ja pangandusseadusi. Selle tagajärjel viidi riigist ebaseaduslikult välja väga suuri summasid. Kokku kasseeris Vene riik neilt 43 miljardit rubla.

Üks surve alla sattunud pankadest oli Forekspank. Maksupolitsei arestis tema korrespondentsarved Peterburis. Sealt kanti Venemaa riigieelarvesse kõige suurem noos – 13,8 miljardit rubla (2,3 miljonit eurot). Summa moodustas rohkem kui kolmandiku Forekspanga toona prognoositud aastakasumist.

Maksupolitsei leidis, et Forekspank ei ole pank, vaid klientide makseagent ja peab seetõttu maksma kõiki makse, sealhulgas käibemaksu välismaale tehtud ülekannete eest.[24]

Pank pöördus muidugi kohtusse. Lukk lubas, et pank saab kinni jäänud raha tagasi ja juhtunu ei muuda panga strateegiat. Äri venelastega käib edasi.[25] Oktoobris tühistaski arbitraažikohus maksupolitsei otsuse. Kuid maksupolitsei kaebas edasi. Detsembris sai pank õiguse apellatsioonikohtus.

[21] Sulev Vedler. „Pankade paaritumise aeg." Eesti Ekspress, 1. detsember 1995.
[22] Samas.
[23] Samas.
[24] „Peterburi arbitraaž ei teinud otsust Forekspanga asjas." BNS, 17. september 1997. www.forex.ee
[25] Sulev Vedler. „Forekspanga vene kaart." Eesti Ekspress, 15. august 1997.

Aga märtsis 1998 saatis Venemaa valuuta- ja ekspordikontrollitee-nistuse loode regiooni keskus Forekspangale järjekordse kontrollakti, milles väitis, et pank on rikkunud eeskirju konverteerimistehingute sooritamisel Mežkompanga Sankt-Peterburi filiaalis ja nõudis 206,7 miljonit dollarit. Pank keeldus muidugi säärase hiiglasliku summa tasumisest.[26] Ja võitis jälle.

[26] „Forekspank: Vene võimude hiigelnõue pole täideviidav." BNS, 24. märts 1998.

Maandumisplats pangahoone katusel

Töötan juba üle 25 aasta Eesti Ekspressis, mis on Eesti esimene sõltumatu ajaleht. Sõltumatu tähendab seda, et ta pole seotud ühegi poliitilise liikumisega.

Eesti Ekspress sündis 1989. aastal punavanakeste võimu ajal, kui lõviosa ajalehtedest tituleeris end veel kommunistliku partei või tema allorganisatsioonide häälekandjateks.

Sügisel 1995 kolis toimetus uude majja Tallinnas Narva maanteel. Sõna uus on siinkohal tinglik, sest tegelikult oli see vana hoone, kuid värskelt renoveeritud. Meie majast mõnekümne meetri kaugusel asus pruuni krohviga kaetud kuuekorruseline hoone. Seal paiknes nüüdseks juba unustatud Raepanga peakontor.

Raepanga üks asutajaid oli Peeter Luik. Ta õppis Tallinna seitsmendas keskkoolis (praeguses Inglise kolledžis) samas klassis Eesti Ekspressi esimese peatoimetaja ja suuromaniku Hans H. Luigega.

Peeter Luik jagas koolis pinki Hannes Tamjärvega. Tema kuulus käputäie Hansapanga asutajate sekka. See pank sai vähem kui kümne aastaga Eesti pangaturu liidriks ja hoiab esikohta seniajani oma käes. Tamjärv oli Hansapanga nõukogu esimees nii kaua kuni Rootsi Swedbank panga alla neelas.

Ühe klassi poisid andsid olulise panuse Eesti majanduse ja ühiskonnakorralduse arengusse. Neist kõigist sai multimiljonärid. Nende ettevõtete aktsiaid noteeriti Tallinna börsil. Eesti Ekspressist välja kasvanud Eesti esimese meediakontserni Ekspress Grupi omadega kaubeldakse seal seniajani.

Mõned kuud pärast lehetoimetuse Narva maanteele kolimist sõlmisid Raepank ja Forekspank ühinemislepingu. See jõustus jaanuaris 1996. Raepanga aktsionärid said 39,5 protsenti uue panga aktsiatest ja Forekspanga omad 60,5 protsenti. Ühinejad täiendasid teineteist. Forekspangalt tulid elektrooniline pangandus ja idaäri, Raepangalt kohalik turg ja laenuandmine. Raepanga nimi lendas prügikasti. Äri jätkus Forekspanga nime all.

Kuna täpselt samal ajal teatasid oma liitumisest ka Virumaa Kommertspank, Rahvapank, Keila Pank ja Eesti Maapank ning spekulatsioonid käisid ka teiste pankade ühinemiste kohta, siis märkis Ivar Lukk, et ühe tema kolleegi sõnul oli sellise pankade sihitu liikumise näol tegemist „rahvusliku paaritumise perioodiga“.[27]

Ühinenud panga juhid asusid tööle Raepanga peakontoris aadressiga Narva maantee 9a. Nii saidki meist peaaegu et naabrid.

Seni oli Forekspanga rahvas töötanud Tallinna Kaubamaja kõrval endises Tööstusprojekti majas. Ruumipuudus oli suur. Nüüd koliti Narva maanteele. Ja taas tundsid nad end nagu silgud pütis. Ligi sada inimest pressiti avatud kontorisse, mis oli ümber ehitatud endisest võimlast. See küll liitis inimesi, kuid veel mitu aastat hiljem oli selgelt tunda, kes oli tulnud Forekspangast ja kes Raepangast.

Pangas töötamine oli tollal prestiižne. Pangaametnikud teenisid keskmisest rohkem. Pintsaklipslastest noored pangadirektorid said meediakangelasteks – mitte ainult Eestis, vaid nende edusamme kajastasid ka suured Lääne ajalehed ja ajakirjad, sest siinseid panku valitsesid hallipäiste vanahärrade asemel lustlikud noored mehed. Eesti ühiskonnas polnud veel tekkinud viha pankade vastu, sest rahvast ei ahistanud võlakoormus. Nõukogude aja lõpul olid inimesed võlavabad. Kui kellelgi oligi kaelas mõni nõukogudeaegne kooperatiivkorteri ostmiseks võetud laen, siis selle sõi ära rublaaja lõpu hiiglaslik inflatsioon. Inimesed muretsesid hoopis, millisest kommertspangast küll kodude remondiks laenu saada. Uute kodude ehitamise buum alles ootas ees, sest odavaid ja pikaajalisi eluasemelaene polnud veel saadaval. Pankureid ei peetud vereimejateks, vaid heategijateks. See oli magus amet. Ilus elu.

[27] Sulev Vedler. „Pankade paaritumise aeg.“ Eesti Ekspress, 1. detsember 1995.

Paar aastat pärast Raepangaga ühinemist kolis Forekspank Eesti Ekspressi toimetusele kümmekond meetrit lähemale: kõrvalhoonesse aadressiga Narva maantee 11.

Meie hooned moodustasid osa kunagisest elektroonikatööstuse kompleksist. 1935. aastal asutatud Raadio-Elektrotehnika Tehase ehk RETi põhiliseks toodanguks olid raadiovastuvõtjad. Teise maailmasõja alguses, kui Saksa väed hoogsalt itta tungisid, toimetasid kommunistid osa tehase sisseseadest Venemaale, kus seda tarvitati tankiraadiote ehitamiseks. Pärast sõda said Punaseks RETiks nimetatud tehase põhitoodanguks elektroonilised mõõteriistad. Aga nõukogude tehnika ei suutnud võistelda Lääne kaubaga, kui Eesti iseseisvus. Punane RET lõpetas tegevuse. Tehasekompleks muutus peagi kinnisvaraprojektiks nagu teisedki linnasüdame tööstushooned.

Narva maantee ääres 1960. aastal avatud Punase RETi uus tööstushoone ehitati ümber Forekspanga uueks peahooneks. Vanast majast jäid alles vaid betoonist karkass ja vahelaed. Avamise ajal oli tegemist Eesti kõige moodsama büroohoonega, kus andis tooni automaatika. Alates tulede süttimisest ja kustumisest kuni juhatuse korruse terrassil kasvanud elupuude mullani, mida soojendati automaatselt. [28]

Arhitektid Jüri Okas ja Marika Lõoke pälvisid pangahoone eest 1997. aastal Kultuurkapitali arhitektuuri sihtkapitali preemia.

Juhatuse rõdult pääses metallist keerdtrepi kaudu katusele, kus asus helikopteri maandumisplats. Ma ei mäleta ühtegi korda, mil mõni lennumasin sinna maandus, kuid leidsin toimetuse fotoarhiivist siiski pildi, kus üks kopter paistis tõusvat või laskuvat. Ajakirjanikud pidasid maandumisplatsi eeskätt Jens Haugi veidruseks. Haug oli tollal Forekspanga juhatuse liige, keda tuntakse kõva lennundushuvilisena.

Lennukid on samamoodi Ivar Luki südameasi. Ühes usutluses mainis ta, et panga juhid arutasid tookord isekeskis täiesti tõsiselt, et helikopteritega saaks korraldada turvalist sularahavedu.[29]

[28] Argo Ideon. „Pankurid kolivad talveks ulualla.“ Postimees, 24. november 1997.

[29] „Lendurist pankur on maa peal tagasi.“ Kogumik „Sampo Pank – 20 aastat õigel teel.“ Tallinn, 2012.

Idaäri edendamine käis Moskva keskelt

Vene klientide meelitamiseks käivitas Forekspank esinduse Moskvas. See asus vähem kui kolme kilomeetri kaugusel Kremlist, mille tornidel säravad endiselt suured punased viisnurgad, kuigi nõukogude võim on ammu läbi.

Pisikesel, samuti Vene suunal tegutsenud ja rohkelt sealsetesse riiklikesse võlakirjadesse (GKO) investeerinud EVEA Pangal oli säärane Venemaa esindus olemas. Ka Hansapank sai endale sellise esinduse, kui laienes Läti turule ja võttis üle Deutsche Lettische panga, kes omas esindust Moskvas.

Vene keskpank andis Forekspangale esinduse avamise loa novembris 1996. Vene võimude suhtumine polnud tollal maailma parim: Läti pankade tegevuse tõttu. Pangajuht Lukk kirus lätlasi avalikult, sest nad olid tegevuslitsentsi omamata võtnud Venemaal vastu hoiuseid ja sularaha.[30]

Teterinski põiktänaval üüritud ruumides hakkas tööle kolm inimest. Esindusel polnud õigust tavalisi pangateenuseid pakkuda. Küll aga võis seal kundesid nõustada ja teha kõiki muid asju, „mille eest me raha ei tohi küsida".

Forekspanga turundusjuht Ranno Pajuri kõneles, et pank ei tee Venemaal mitte mingit reklaami. Venelased leidsid Forekspanga üles nn džunglitelefoni teel: sõber soovitab sõbrale, tuttav tuttavale.

[30] „Forekspank avab 19. märtsil Moskvas esinduse." BNS, 13. märts 1997.

Pangal aitasid kliente leida ka maksuvabu firmasid müünud ettevõtted. Enn Heinsoo SFIst, kes müüs maksuvabasid ettevõtteid üle kogu endise Nõukogude Liidu, soovitas oma klientidele just Forekspanka. „Mul tuli hiljuti vaja Valgevenest raha Moldovasse kanda ning ülejääk Inglismaale saata. Pank tegi täpipealt ettenähtud ajaks ära," kiitis Heinsoo.[31]

Vene-suunalist äri ehk suvel 1998 loodud rahvusvahelise panganduse osakonda vedas Anatoli Ivanov. Oma LinkedIni kontol teatab Ivanov, et aastatel 1993–1998 õppis ta Tartu Riiklikus Ülikoolis ja A. A. Ždanovi nimelises Leningradi Riiklikus Ülikoolis ning pälvis juuramagistri kraadi. Ta ei maini edasist tööd kohtunikuna. Riigikogu vabastas Ivanovi Narva Linnakohtu kohtuniku ametist omal soovil augustis 1993.

Seejärel vupsas ta välja juba pangas. Ivanov esitleb, et töötas pangas juulist 1998 kuni veebruarini 2007 ehk 8 aastat ja 8 kuud rahvusvaheliste suhete divisjoni direktorina. (Mitteresidente teenindanud üksuste nimetus muutus aeg-ajalt, samuti koht struktuuris.)

Ivanovi peetakse väga ettevaatlikuks inimeseks. Juristitausta arvestades teadis ta väga hästi, mida ta teha võib ja mida mitte.

Ta allus otse panga tegevjuhile ning valitses kolme üksust: kliendisuhete osakonda, arendusgruppi ja Moskva esindust. (Vene ärialaste andmebaaside kohaselt figureeris Ivanov vahepeal ka Moskva esinduse juhina.)

Kõik need üksused olid üliolulised, sest Forekspank sattus üha suuremasse sõltuvusse idarahast. Kui 1996. aastal moodustas mitteresidentidele kuuluvate deposiitide osa panka hoiustatud rahast 49 protsenti, siis aasta hiljem juba 63 protsenti.

Ivanov polnud avaliku elu tegelane. Pank ei esitlenud teda rahvale. Meedias esines ta haruharva. Veebruaris 2001 vastas ta uudisteagentuuri BNS küsimustele seoses Moskvas korraldatud infopäevaga, kuhu oodatud 40–50 inimese asemel saabus kohale lausa 80 inimest. Ivanov rääkis, et Vene ärimeeste hulgas on märgata soovi tuua rahad *offshore*-pankadest välja ning investeerida seaduslikesse firmadesse. „Me pakume Vene investoritele oma oskusteavet: kuidas Eestisse soodustusi kasutades investeerida, sealjuures hämaraid skeeme vältides," rääkis ta.[32]

[31] Sulev Vedler. „Forekspanga vene kaart." Eesti Ekspress, 15. august 1997.
[32] „Sampo kutsub venelasi Eestisse raha tooma." Ärileht/BNS, 22. veebruar 2001.

Samasugune vähetuntud tegelane oli ka Vene esinduse juht, välispanganduse direktori asetäitja Vassili Košelev, hariduselt füüsikateaduste kandidaat. Ühe kolleegi sõnul riietus Košelev tagasihoidlikult, kandis vana portfelli ja liikus Moskvas ringi metrooga. Seda turvakaalutlustel. Tegelikult sai ta rikkaks nagu troll, sest soetas õigel ajal Forekspanga aktsiaid ja müüs need maha ajal, kui hind oli veel tipus.

Ka Košelev oli eestlastele tundmatu tegelane. Koguni nii tundmatu, et sügisel 2008 Tallinnas panga investeerimisfoorumil esinedes esitles siinne meedia teda mitte endise pangatöötaja, vaid erainvestori ja Venemaa kodanikuna, kes hoiab oma rublasid Eesti pankades. Košelev kõneles tookord, et Venemaa integreerumine tsiviliseeritud maailma ehk Läänega algas 1990. aastate algul, kui nad viisid kapitali Lääne pankadesse, ka Hansapanka ja Forekspanka. Osalt põgeneti niimoodi rubla devalveerimise eest.[33]

Kuna Košelev oli investeerinud Eesti kinnisvarasse, ehitades muuhulgas kaubanduskeskuse jõuka ning kiiresti kasvava elanikkonnaga Viimsisse, sattus ta korduvalt Äripäeva rikaste TOPi sekka.

Side Venemaaga pidi minema veelgi tihedamaks. Forekspank asutas sügisel 1996 Moskvas mitu investeerimisfirmat (Investkom, Foreks-pank, Profinvest, Lanteks). Kõige krooniks pidi kujunema oma tütarpanga soetamine Venemaal.

Päris oma panga asutamisest Forekspank loobus, sest Venemaa keskpank võttis sääraseid projekte väga rangelt. Lihtsam oli osta osalus mõnes juba töötavas pangas. Sellise investeerimise muutis hõlpsamaks asjaolu, et keskpank tõstis pankadele ette nähtud miinimumnõudeid ning kapitalinäljas väikepangad olid investoritele avatud. Vene projekti juhiks valitud Raivo Erik (Forekspanga finantsdirektor) andis mõista, et pank jätkab sisse töötatud tegevusmalli kohaselt. „Balti pankadel tasub spetsialiseeruda transiidi ja väliskaubandusega tegelevate ettevõtete teenindamisele," selgitas ta.[34]

Väljavalituks osutus Pioneer-bank, endise nimega Pervõi Vautšernõi Bank. See oli pisike, 339 miljardi rubla ehk 51 miljoni euro suuruse varade mahuga pank. Panga peakontor asus Moskvas, filiaalid töötasid

[33] Romet Kreek. „Vene erainvestor hoiab oma rublasid Eesti pankades." Ärileht.ee, 1. oktoober 2008.
[34] „Forekspank otsib Moskvas panka." BNS, 8. oktoober 1997.

ka Siberis Surgutis, Volga jõe suudmealal paiknevas Astrahanis ning Ingušias, mis asub Kaukasuse mägede jalamil Gruusia ja Põhja-Osseetia vahel.

Panga üheks spetsialiteediks oli kauplemine riiklike võlakirjade ehk GKOdega.

1997. aasta detsembri alguses teatas Forekspank, et omandab Pioneeris „olulise vähemusosaluse". Kõik lepingud pidid olema sõlmitud aastavahetuseks. Siis jäi oodata vaid keskpanga ostuluba.

Aga mõned päevad hiljem selgus, et asjad ei laabu nii nagu loodetud. Raivo Erik põhjendas viivitamist jõulupuhkuste ning „seadusandlike protseduuride läbimisest tulenevate viivitustega" – viimase selgituse alla mahtusid ükskõik millised jamad.[35]

Veebruaris sai ostuleping allkirjad. Forekspank pidi saama oma rahasüsti eest 35 protsendi suuruse osaluse. Edaspidi võis Eesti poole aktsiapakk kasvada ka üle poole.

Venelastega sõlmitud lepingud nägid ette, et Forekspanga töötajad osalevad oluliste protsesside ja teenuste väljatöötamisel ning vähemalt kaks eestlast saavad koha Pioneeri juhatuses. Uueks bossiks pidi saama Raivo Erik.[36]

Forekspank võttis kohe ette ka aktsiakapitali laiendamise, et hankida raha Moskva-operatsiooniks.

Aprillis andiski keskpank ostuloa.

Ja siis järgnes vaikus.

Pangaost jäi ära. Põhjus oli piinlik. Vanasõna ütleb, et põrsast kotis ei osteta ja pankade soetamisel kehtib see mõte eriti. Igale suurele aktsiaostule eelneb põhjalik *due dilligence* ehk olemasoleva olukorra põhjalik monitoorimine. Avastused osutusid hullemaks kui oodati. Forekspanga aastaaruanne 1998 mainib lakooniliselt, et „vastastikuse finantsaruandluse kontrolli käigus ilmnes, et Pioneer Panga finantsseisukord polnud nii hea, kui varem arvati."[37]

Kuid selleks ajaks oli ka Forekspank ise kõvasti peksa saanud. Aga ta polnud ainus. Peksa said ka tema naabrid.

[35] „Forekspank lükkab Pioneerpangaga leppe sõlmimise edasi." BNS, 9. detsember 1997.
[36] „Forekspanga osa Pioneer Pangas võib tõusta üle poole." BNS, 12. veebruar 1998.
[37] Optiva Panga 1998. aasta majandusaasta aruanne.

Õnnetute rahandusasutuste kvartal

Hämaras, vaid kohtvalgustusega kontoriruumis istusid tursked turvamehed ja arutasid midagi kontorihoone plaanide juures. Kella poole ühe paiku päeval istusid nad autodesse ja kihutasid kummide vilinal Maapanga neljakorruselise peahoone juurde, mis asus Tallinna kesklinnas – täpselt Eesti Ekspressi toimetuse vastas, Forekspanga kõrval.

Sõitnud liftiga üles juhatuse korrusele, võtsid nad valve alla võtmeisikute kabinetid. Turvamehed sulgesid faksid, lülitasid välja telefonid, palusid välja lülitada mobiiltelefonid. Ainus töötav printer oli nende kontrolli all. Pangajuht Arvo Sarapuu sai teada, et ta vallandatakse usalduse kaotamise tõttu.

Oli reede, 5. juuni 1998. Suuraktsionär, kindlustusselts Nordika võttis sõjaväelise riigipöörde stiilis üle Maapanga. Panga nõukogu esimeheks nimetati Nordika suuromanik Peter Sedin ja panga juhatuse esimeheks Tiit Arge, kes oli enne ettevõtlusse sukeldumist läbi löönud poliitikuna, erakonna Isamaa peasekretärina.

Kolm tundi hiljem kinnitas Arge ajakirjanikele, et muudatusi ei tinginud rahapuudus, kuigi Sarapuu oli peatanud arveldused sama päeva hommikul. Tegelikult uurisid samal ajal samas hoones viibinud Hansapanga ja Hoiupanga esindajad Maapanga pabereid. Nad pidid välja selgitama, kas Maapanka tasub osta.[38]

Maapank oli jäänus nõukogudeaegsest Agrotööstuspangast, mis iseseisvumise ajal lagunes pisikestes maapangakesteks. Ühe säärase ümber koonduski Eesti Maapank, millega 1995. aasta lõpus liitus kolm väikepanka. Sündis küll vara suuruselt Eesti kuues pank, kuid tema sisu oli mäda. Halva liitmine halvaga ei võrdu heaga.

Maapank andis välja liiga halbu laene ning tegi kahtlaseid tehinguid väärtpaberiturul, millest tol perioodil kujunes eestlaste Eldorado. Mais 1996 alustas tegevust Tallinna Väärtpaberibörs. Börsi algus oli tasane. Börsiindeks TALSE tammus esmalt paigal ja siis isegi langes nõksukese, jõudes poolteist kuud pärast avamist oma madalpunkti. Kuid peagi hakkas aktsiakaubandus hoogu koguma. Eesti Televisiooni igaõhtune majandusuudiste saade „Kapital" ja saatejuht Tiina Joosu muutusid edu sümboliteks. Igaõhtust väärtpaberite hinnatõusu kuuldes läks rahvas vaikselt lolliks. Aktsiaid ei ostetud ainult säästude eest, vaid nende soetamiseks võeti laenu. Aktsiahinnad kasvasid, nagu oleksid nad pärmi peal ning peagi oli tegemist klassikalise börsimulliga. 29. augustil 1997 saavutas TALSE indeks rekordiliselt kõrge taseme 492,97 punkti. Seejärel toimus mitu krahhi.

Kõik see avaldas mõju Maapangale, mis sai börsimängudes haledalt lakki. Tema juhtkond üritas mitmete trikkidega panga seisu ilustada. Sedin, Arge ja nende kamraadid uskusid (ja sugugi mitte põhjuseta), et Maapank kujutas eelmistele juhtkondadele ja suuromanikele justkui iselaadsed ühiskassat, kust kanditi välja miljoneid.[39] Sageli kanditi raha välja *offshore*-kompaniide kaudu. Tehingutega seotud noored direktorid-väärtpaberivõlurid said pärast pattude välja ujumist kinga, kuigi ametlikult kirjutasid nad ise lahkumisavaldused.

1998. aasta alguses kontrollis seda tegevust Eesti Panga juures tegutsenud pangainspektsioon, praeguse finantsinspektsiooni eellane. Järeldus oli, et „rahade kantimist maksuvabade firmade arvele võib käsitleda riisumiskatsena."[40]

Märtsis 1998, veel Arvo Sarapuu võimu ajal, tegi Maapanga juhatus politseile avalduse uurida nelja võimalikku kuritegu. Uue juhatuse ajal lisandus veel üks avaldus.

[38] Sulev Vedler. „Maapanga kuulsusetu lõpp." Eesti Ekspress, 12. juuni 1998.

[39] Sulev Vedler, Tarmo Vahter. „Juhtkond varastas Maapanga paljaks." Eesti Ekspress, 19. juuni 1998.

[40] Samas.

Pühapäeval, 7. juunil 1998 koguneb Mart Siimanni valitsus. Valitsusel oli võimalus panka päästa. Ministrid leidsid aga, et riiklik rahasüst oleks vaid agoonia pikendamine, Maapangast ei saa elulooma.[41]

Eesti riik palkas juhtunu väljaselgitamiseks sõltumatu eksperdi, taanlase Eigil Mølgaardi. Oma aruandes „Eesti Maapanga juhtum" teatas ta, et Maapanga kahe ja poole aastases elus polnud mitte mingeid positiivseid elemente. Tema loomine oli viga ning ühiskonna kaotused oleks olnud väiksemad, kui neli väikest panka oleks ükshaaval suletud.[42]

Mølgaard toonitas, et tema ülesanne ei olnud tõendusmaterjalide kogumine kriminaalkuritegude, riigiametnike lohakuse kohta ega ka mitte kompensatsiooni käsitlevate kohtuprotsesside tarvis. Aga ta osutas aruandele, mille koostas audiitorbüroo EIFOAS. Seal nimetati pankroti põhjustena eelkõige ebakompetentset juhtimist: „Nii panga juhatus kui nõukogu tegid ebapädevaid, pangale kahjulikke otsuseid. Panka juhtinud inimeste tegevuses esineb mõningatel juhtudel kuriteo tunnuseid." Audiitorid märkisid, et „laenutegevuse puuduliku juhtimise tulemusena vähenesid panga käsutuses olevad rahalised vahendid pidevalt" ning sarjasid arutut mängimist börsil. „Väärtpaberiportfelli vastutustundetu ja ülemääraste riskidega seotud paisutamine 1997. aastal oli juhtkonna ebakompetentsete otsuste tagajärg ja panga pankroti põhilisi põhjusi."[43]

Aga mingit suurt karistusaktsiooni ei tulnud. Mitu pangajuhti sattus küll avaliku surve tagajärjel kohtupinki, kuid protsessid vindusid ning sumbusid lõpuks nagu *coitus interruptus*. Ainsana sai karistada panga eel-eelviimane juht Malle Eenmaa, sest ta lasi Ameerika Välisabi Fondi nõukogu liikmena kanda tolle fondi raha Maapanga omakapitali sekka. Seda loeti korruptiivseks teoks ning Eenmaale mõisteti pooleteise aasta pikkune vabadusekaotus poolkinnises vanglas koos kolme aasta pikkuse keeluga töötada juhtival töökohal.

Seda kõike tasub silmas pidada ka Danske puhul, kus ühiskond ootab süüdlaste risti löömist.

Meie hoovil töötas neil aastatel veel üks oluline finantsasutus. Maapangaga samas hoones asus Hüvitusfondi kontor. See fond oli seotud

[41] Sulev Vedler. „Maapanga kuulsusetu lõpp." Eesti Ekspress, 12. juuni 1998.
[42] Eigil Mølgaard. „Eesti Maapanga juhtum." https://web.archive.org/web/20010518081450/http://www.ee/EPBE/et/emp/
[43] Samas.

erastamisega. Taasiseseisvunud Eesti juhid taipasid, et kapitalismi tingimustes oli riigil raske ettevõtlusega tegeleda, sest direktorid kippusid riiklikke ettevõtteid laiali tassima. Nagunii oskasid nad kasumeid ärastada, müües toodangut riikliku hinnaga (loe: võileivahinnaga) enda vahendusettevõtetele, kes kauba kallimalt edasi müüsid.

Säärastes tingimustes tasus riigiettevõtted isegi üliodavalt maha müüa – lootuses, et uus eraomanik suudab ettevõtte säilitada ja sinna uue elu sisse puhuda.

Fond oli riiklik moodustis, pidi hüvitama rahva laiali jagatud erastamisväärtpaberite (EVP) hinna reaalses rahas. Selleks pidid huvilised ostma EVPde eest fondi võlakirju ja ootama mitu aastat, kuni fond need tagasi ostab. Fond omakorda sai raha erastamisest laekunud summadest, mida ta edasi investeeris. Võlakirjaomanike kaitseks pandi fondi tegevusele mitmeid piiranguid. Näiteks ei tohtinud fond algusaastatel, kui Eesti majanduses valitsesid veel äärmiselt segased ajad, laene välja anda. Küll aga võis ta investeerida võlakirjadesse. Laenuvõtjad leidsid siit päästerõnga: nad vormistasid laenud võlakirjade väljaandmise kaudu.[44]

Fondi kõrgaeg jäi aastatesse 1995–1997, kui Eestis toimus suurte ettevõtete erastamine ja fondi voolas sadu miljoneid kroone.

Fond omandas korraliku panga mõõtmed (omakapitali oli tal rohkem kui kahel suuremal pangal Hansapangal või Ühispangal) ning ta hakkas koos Ühispangaga ehitama Tallinna Tornimäele kesklinna ühte esimest kõrghoonet – selles töötab SEB Panga peakontor seniajani.

Neil aastatel hakkas Hüvitusfond mängima ka aktsiaturul. Ja nagu paljud teisedki, sai ta seal haledalt peksa. PriceWaterhouseCoopersi audiitor uuris tehinguid ja tegi selle kohta ettekande. See jõudis 7. oktoobril 1998 fondi juristi Allan Tohvi lauale. Tohv sai aru, et fondil on segaste lepingute tõttu saamata üle 100 miljoni krooni ning andis fondi juhatajale Arle Mölderile teada, et kui töönädala lõpuks raha ei laeku, siis teeb ta sellest fondile ettekande. Reede hommikul polnud rahast kippu ega kõppu. Tohv lubas edastada memo fondi poliitikutest koosnevale nõukogule. Mölder läks näost lapiliseks.

Tohv esitaski nõukogule 25 lehekülje pikkuse memorandumi, mis purustas nõukogu ettekujutuse fondi heast seisust. Tohvi paber rääkis,

[44] Sulev Vedler, Tarmo Vahter. „Alkeemikud." Eesti Ekspress, 6. november 1998.

et Hüvitusfond ajas äri maksuvabade firmadega, tegi kahtlaseid ja riskantseid tehinguid ning rikkus seadusi ja sise-eeskirju. „Tehinguid on teostatud lähtudes muudest kaalutlustest kui majanduslikud," teatas Tohv. Arle Mölder kirjutas lahkumisavalduse.[45]

Muuhulgas selgus, et mõned repolepingud oli ühe maksuvaba firma esindajana alla kirjutanud Mölderi tüdruksõber ja elukaaslane, kes oli töötanud fondis sekretärina.

Neile mõlemale lõppes see lugu kohtu ette sattumisega. Suvel 2004 karistas Tallinna Linnakohus Mölderit Hüvitusfondi raamatupidamisele ja audiitorile andmete tahtlikus esitamata jätmises ühe aasta pikkuse tingimisi vangistusega ning keeluga juhtida kolme aasta jooksul riigi või kohaliku omavalitsuse osalusega äriühinguid. Ringkonnakohus mõistis Mölderi süüdi ka repolepingutega väärtpaberite müümises *offshore*-ettevõttele Brilliant Holdings Inc. Viimase esindajana tegutses tema elukaaslane, kes avas tollele Bahama ettevõttele pangakontod. Tema sai süüdistuse tahtlikus tulude varjamises, sest jättis maksuhaldurile esitamata 1997. ja 1998. a füüsilise isiku tuludeklaratsioonid. Kohtuprotsess läks välja Riigikohtuni, kuid naine kaotas neis kõigis. Teda karistati kahe aasta pikkuse tingimisi vabadusekaotusega.

Pärast seda hoidis Mölder mõnda aega madalat joont, kuid taastas oma hea maine eduka kinnisvaraarendajana.

Hüvitusfond lõpetas maise eksistentsi mais 2003.

Sügisel 1998 saatusliku memo kirjutanud Allan Tohv tunnistas hiljem, et asju saanuks lahendada ka teisiti.

Täieliku kokkusattumusena vastutas tol segasel ajal Hüvitusfondis likviidsuse eest naine, kellest sai hiljem tubli riigiametnik ja Danske Banki Eesti filiaalis (ehk Forekspangas) töötanud Howard Wilkinsoni abikaasa. Aastaid hiljem koostas Wilkinson oma töökohas juhtunu kohta samalaadse märgukirja nagu Allan Tohv. See aitas oluliselt kaasa Danske langusele.

[45] Sulev Vedler, Tarmo Vahter. „Sigadused Hüvitusfondis." Eesti Ekspress, 6. november 1998.

Forekspankurid mängivad panga maha

Forekspanga aktsiatega hakati kauplema kohe, kui Tallinna börs 31. mail 1996 tegevust alustas. Võrreldes teiste aktsiatega algas tema hinnatõus suhteliselt aeglaselt. Psühholoogiliselt olulise 100 krooni hinnataseme ületas Forekspanga aktsia alles 11. detsembril 1996. Edasi hoog kasvas. Juba veebruaris 1997 murdus 150 krooni tase. Järgnes börsibuum. Eestlased hakkasid rääkima, et isegi taksojuhid ostavad aktsiaid. Kuni sügisel tabas börsi esimene järsk langus. Väärtpaberite hinnad kukkusid üle 60 protsendi.

Novembris teenis Forekspank juba kahjumit – tingituna „väärtpaberiturul toimunud hindade langusest ja aktsiaportfelli ümberhindamisest." Ivar Lukk sai aru, et Forekspank istus väärtpaberilaenude nimelise pommi otsas. Pank pidi kasumiprognoosi alandama ja ei suutnud täita ka uut, kuid teenis ikkagi peaaegu 4,8 miljonit eurot kasumit. Ehk kokkuvõttes oli see üksnes unistuste purunemine, mitte raha kaotamine. Kõigest hoolimata kasvas panga puhaskasum aastaga koguni 75 protsendi võrra! Ivar Lukk tõdes, et „saime praktilise kogemuse, et pangandus on sõna otseses mõttes riskide juhtimine."

Börsimängurid olid hädas. Kuluaarides räägiti, et väike võlg on laenaja mure, suur võlg aga panga oma. Üks Forekspanga direktoritest ei suutnud võlgu tagasi maksta. Talle vormistati seepeale eriti pikaajaline eluasemelaen. Suurem osa väärtpaberilaenust aga lihtsalt unustati. Panga endine suuraktsionär aga mängis Vene aktsiate peale ja sai kõvasti vastu pükse – tõsi, väärtpaberilaenud olid tal võetud teistest pankadest. Mees lubas osa raha kohe tagasi maksta, kui tema nimi

Ivar Lukk (vasakul) ja Rein Usin juulis 1998. Börsikrahh, Vene raha väljavool ja panga allaneelamine ootavad alles ees.

saladusse jääb. Kui aga selline pakkumine ei sobi, siis on tal pohhui, mida peale hakatakse. Tihti oli sääraseid laene võetud *offshore*-kompaniide kaudu, mistõttu oli kohtus käimine raske, et mitte öelda võimatu.

Aga järgmine aasta osutus hullemaks. Börsiindeks kukkus endiselt. Kui 1997. aastal teenisid Eesti pangad 62 miljonit eurot kasumit, siis 1998. aastal kujunes nende kogukahjumiks 32 miljonit eurot. Maapank läks suure pauguga ja mitu väiksemat panka väiksema pauguga looja karja. Ka Forekspank lõpetas tegevuse kahjumiga – 17 miljonit eurot.

Suuremad pangad liitusid omavahel. Ühte heitsid suuruselt esimene (Hansapank) ja kolmas (Hoiupank) ning teine (Ühispank) ja neljas (Tallinna Pank). Kuid ka siis ei olnud neil piisavalt kapitali, et iseseisvalt jätkata. Mõlemad liitunud pangad libisesid rootslaste kontrolli alla.

Ivar Lukk kinnitas 1998. aasta alguses, et Forekspank jääb iseseisvaks.[16] Mais leidis aga reitingufirma Moody's, et pank peab otsima maineka ja eelistatavalt välismaise partneri, et saada ligi odavale ja pikaajalisele rahastamisele. Muidu pole panga tulevikuväljavaated roosilised. Moody'se hinnangul oli üks suuremaid riske mitteresidentidest klientuur, mis võis käituda heitlikult.

Kuid ka olemasolevad omanikud ei soovinud kapitali juurde panna: neid huvitas, et juba välja lastud aktsiad teeniksid võimalikult palju.

Forekspank ei leidnud pruuti-peigmeest välismaalt, küll aga kodumaalt. Forekspank teatas ühinemisest Eesti Investeerimispangaga (EstIB). Muidugi ei rääkinud toona keegi, et tegemist oli päästeoperatsiooniga. Aga just selleks ta kujunes.

Eesti Pank asutas EstIBi 1992. aasta suvel mitte kommertspanga, vaid spetsiaalse krediidiasutusena. Selle eesmärgiks oli anda noore vabariigi ettevõtluse ülesehitamiseks tarvilikke pikaajalisi laene. Selleks tarviliku ressursi saamiseks kaasati panga aktsionäride sekka Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupank (EBRD) ning riiklikud investeerimisfirmad Soomest, Rootsist ja Saksamaalt.

EstIBi presidendi koha sai Härmo Värk – nõukogude ajal väikeettevõtluse turgutamiseks loodud Mainoris konsultandist asedirektoriks tõusnud noor hakkaja mees. 1992. aastal kutsus Eesti Panga president Siim Kallas Värgi keskpanka ja peagi leidis ta end uhiuue EstIBi eesotsast. Asepresidendiks sai Gunnar Kraft, kelle karjääri kuulus samuti töö Mainoris. Tema tegutses seal kaks aastat välissuhete osakonna juhatajana. Kraft oli seotud punaeliidiga – tema isa Jüri Kraft oli okupatsiooniajal 13 aastat kergetööstusminister. 1990. aastate alguses sukeldus papa eraärisse ja omandas osaluse mitmes kergetööstusettevõttes, muuhulgas Eesti ühes tuntumas õmblusvabrikus Sangar. Gunnari onupoeg Vahur Kraft tegi aga ilma keskpanga süsteemis. Pärast Siim Kallase lahkumist poliitikasse sai temast Eesti Panga president.

Tänu pikaajaliste laenude väljaandmisele soovisid kõik ärksamad ärimehed olla Investeerimispanga juhtkonnaga sõbrasuhetes. Värk ja Kraft olid ettevõtlusringkondades hinnatud tegelased, EstIB kõrge mainega. 1990. aastate keskel lisandus ka tüüpilise investeerimispangandusе osa, mis kätkes endas ettevõtete ostmise ja müümise nõustamisi.

[16] „Ivar Lukk: Forekspank jätkab sel aastal iseseisvana." BNS, 23. jaanuar 1998.

Ehk Investeerimispangal oli rohkelt väärt omadusi, millega ta sai Forekspanka täiendada. Lisaks kokkuhoid: ühinemine lasi koondada 60 töökohta. Pankade omanikud lõid käed.

Kuid samal ajal läksid asjad hapuks. Forekspank sai esimesel poolaastal lühiajaliste aktsiainvesteeringute tõttu üle kolme miljoni euro kahjumit.

Augustis toimus Venemaal finantskrahh. Rubla devalveeriti. Riik kehtestas võlamoratooriumi. Riiklike lühiajaliste rublavõlakirjade (GKO) väärtus kukkus püstloodis. Forekspank sai jälle valusalt vastu pükse.

Ja see andis tunda. Venelased hakkasid raha välja tõmbama. Kes vajas seda kodumaal, kes kartis krahhi Baltimaades. Ainuüksi septembris vähenesid klientide nõudmiseni hoiused kolmandiku ja tähtajalised hoiused üheksa protsendi võrra.

„Venelastel hakkas hirm. Räägiti, et kliendihaldurid ise helistasid venelastele, et viige oma raha minema. Pank ei lähe ju p..se, sest tal omakapitali ei ole, vaid läheb likviidsuse puudumise pärast," ütleb üks toonane direktor. „Iga päev liikus 100 miljonit krooni pangast välja. Küsimus oli, kas jääme ellu."

„Forekspank koges mitteresidentidest klientide hoiuste kiiret väljavoolu lühikese aja jooksul. Likviidsusolukord paranes pärast ühinemist EstIBiga," mainis panga juhtkond aastaaruandes napilt.[47]

1998. aastal kahanes mitteresidentidele kuuluvate hoiuste maht pangas poole võrra: 52 miljonilt eurolt 26 miljoni euroni.

Rein Usin seletas seda teistmoodi. Asi polnud sugugi üksnes välisklientides. Ka eestlased läksid segadusse, kui üks poliitik teatas raadios, et Forekspank läheb pankrotti. „Algas ohjeldamatu raha väljavõtmine. Reservid halvima vältimiseks olid suured, kuid kahe nädala pärast algasid hüsteeriaga esile kutsutud likviidsusprobleemid."[48]

Samal ajal tootsid aktsiamängud endiselt kahju. Forekspank lõi vaaruma. Eesti Pank teatas 1. oktoobril 1998, et laseb küll Forekspangal ja Investeerimispangal ühineda, kuid võtab seejärel aktsiate kontrollpaki enda kätte.

[47] Optiva Pank. Aastaaruanne 1998.
[48] Rein Usin. „Ühe panga lugu." Kogumik „Sampo Pank – 20 aastat õigel teel". Tallinn, 2012.

Keskpank andis aga kohe märku, et ei kavatse kommertspanganduses aktsionärina osaleda ning sobiva kosilase leidmisel müüb oma osaluse maha.

Forekspanga kaubamärk lendas prügikasti. Nagu ka Investeerimispanga oma. Ühinenud panga nimeks sai Optiva. Panga mänedžmendis tehti suurpuhastus. Juhatuse esimeheks sai Härmo Värk, ka ülejäänud juhatuse liikmete kohad läksid Investeerimispanga meeste kätte. Panga nõukogu esimehe kohal maandus Gunnar Kraft. Muidugi tekitas see küsimusi onupojapoliitikast – et miks Vahur päästis just onupoeg Gunnari osalusega panga, kuid küsimusteks need jäidki. Riigi tookord suuruselt kolmanda kommertspanga hukka saatmine olnuks Eestile selgelt liiga raske koorem.

Uus juhtkond võttis kasutusele nn teise panga strateegia: enamik ettevõtteid tarvitas arveldamiseks paari, kui mitte rohkemat panka ning Optiva pakkus end klientidele mitte põhipangaks, vaid teiseks pangaks.

Idasuunalist äri ei kavatsenud keegi kinni panna. Vastupidi. Eesti Pank nägi Optiva ostjana „institutsiooni, mis on huvitatud laienemisest Ida-Euroopasse ja SRÜ riikidesse."[49]

Forekspanga ja EstIBi ühinemisaruandes kiideti Forekspanga hästi funktsioneerivat esindust Moskvas ning asjatundlikkust operatsioonides endise Nõukogude Liidu territooriumil käibivate valuutadega.

Ühesõnaga, see polnud mingi põlualune äri, vaid igati aktsepteeritav biznis. Eesti soovis ikka veel olla vahendaja Ida ja Lääne vahel. Raudteevedajad ja Muuga sadama naftaparunid raporteerisid muudkui üha suurematest mahtudest, miks pidanuks pankurid kehvemad olema?

Härmo Värk selgitas 1998. aasta majandusaasta aruandes, et „Forekspanga välispanganduse divisjon pööras põhitähelepanu Venemaa suuremates linnades (Moskva, St. Peterburg) resideeruvate klientide teenindamisele. Optiva Pank on seadnud eesmärgiks leida uusi kliente SRÜ teistes piirkondades, kus kõrgekvaliteedilised pangandusteenused on esindatud tagasihoidlikult, ning pakkuda neile makse-, hoiustamis- ja privaatpangandusteenuseid." Äri pidi jätkuma nagu varem. Täiskäik edasi!

Niisiis, tol ajal sai sellest idaärist, mida praegu peetakse kahtlaseks ja räpaseks, suurimat kasu ei keegi muu kui Eesti Pank ise. Eesti Pank

[49] Optiva Panga 1998. aasta majandusaasta aruanne.

saanuks suuromanikuna mitteresidentide äri sulgeda, aga ei teinud seda. „Keegi ei mõelnudki sellele," ütleb üks pankur.

1999. aastal raporteeris Optiva, et Anatoli Ivanovi juhitud välispanganduse divisjon suutis jälle võita SRÜ kundede (eelkõige Venemaa, Ukraina, Valgevene ja Kasahstani omade) usalduse. Divisjoni klientide arv kasvas aastaga 30 protsenti, kaasatud vahendite maht 113 protsenti, klientide sooritatud maksete arv ligi 64 protsenti ja valuutavahetustehingute maht 37 protsenti. Pangakaartide arv suurenes 59 protsenti ning elektrooniliste kanalite (Optiva Direct ja Microbanker Pro) kasutamine pangale korralduste andmisel ja tehingute teostamisel 86 protsenti.

Sellisest kasvust võiks tänapäeval igas suures pangas ainult und näha.

Aastal 2000 müüs Eesti Pank oma osaluse. Äriga oli kiire, sest Optiva tootis kahjumit, keskpank aga ei soovinud tema nimel rohkema rahaga riskida. Nagunii nuheldi Eesti Panka juttudega onupojapoliitikast. Optiva oli nagu knopka keskpankurite istumise all. Optiva logo meenutaski knopkat.

Panka piidlesid mitmed huvilised. Austriast, Itaaliast, Ühendkuningriigist. Peale jäi Soome vana ja väärikas finantsgrupp Sampo, mis alustas pangandustegevust juba 1887. aastal Postisäästöpankki nime all. Tegemist oli riigipangaga, mis võttis hoiuseid vastu postkontorite kaudu ning investeeris need valitsuse võlakirjadesse. Pärast Teist maailmasõda tegevusampluaa laienes ning pank hakkas finantseerima ka tööstust ja elamuehitust. Postipank oli esimene, mis võttis Soomes tarvitusele moodsa maksesüsteemi ning arvuti – 1958. aastal IBMi raali Ensi. 1997. aastal ühines pank Soome riikliku ekspordi krediteerimise süsteemiga. Uus asutus sai nimeks Leona, mis pärast Sampo kindlustusega ühinemist muutus Sampo Pangaks. Pikaajaline koostöö postisüsteemiga lõppes.

Sampo soovis siseneda Baltimaadesse, eeskätt üle mere Eestisse. Tallinn kubises Soome ettevõtjatest ja turistidest. Juba sel ajal hakkas idanema idee, et Tallinn ja Helsingi moodustavad kunagi kaksiklinna Talsingi.

Selle ostu tulemusel lendas prügi sekka Optiva kaubamärk. Endine Forekspank sai kolmanda nime: Sampo Pank.

Sampo oli eestlastele hea, arusaadav mõiste: põhjanaabrite mütoloogiast pärit imeveski, mis suutis ei millestki toota jahu, soola ja raha. Just nimelt raha.

Panga bilanss näitas, et mitteresidentidele kuuluvate hoiuste maht hakkas jälle hoogsalt paisuma, ületades 2000. aastal maagilise miljardi krooni piiri. Panga aastaaruandes aga idaklientidega tegelemist enam ei rõhutatud. Kontaktandmete seast kadusid Moskva esinduse omad. Kuid esindus töötas edasi.

TUNDMATU, MAKSUVABA EESTI

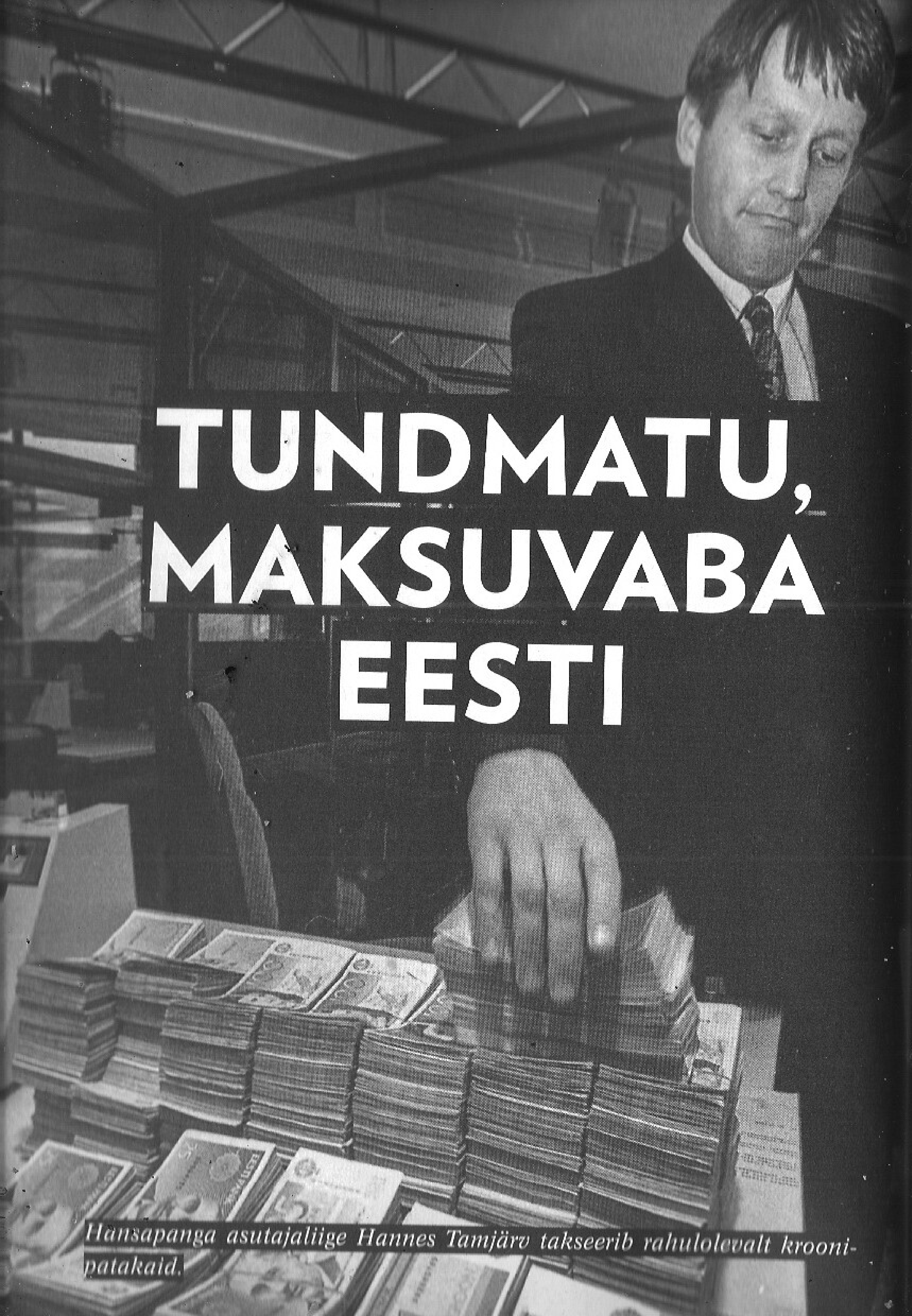

Hansapanga asutajaliige Hannes Tamjärv takseerib rahulolevalt kroonipatakaid.

Eestlaste peidetud varandused

Oma ajakirjanikukarjääri ühe esimese artikli kirjutasin maksuvabadest ettevõtetest. See ilmus Eesti Ekspressis juulis 1993 ning kandis pealkirja „Kuidas makse mitte maksta? 300 Eesti firmat on arvel maksuvabades piirkondades üle maailma".

Offshore-firmad andsid ettevõtjatele täiesti legaalse võimaluse kasumeid ja oma osalust peita. Nende tarvitamine oli nõukogude režiimi alt vabanenud inimestele midagi uut. Isegi paljud ettevõtjad, rääkimata tavalistest eestlastest, ei teadnud, millega on tegemist.

Eestis valitses parajasti kauboikapitalism, imelik vabaduse õhin. Ühiskonna ja riigi areng läks ärksatele eraettevõtjatele vägagi korda, kuid isikliku jõukuse kasv veelgi enam. Ja maksude pealt sai väga kõvasti kokku hoida.

Toona kehtis Eestis progressiivne tulumaks, mille määr ulatus pärast rahareformi eraisikute puhul 2000 krooni ehk 127 eurot ületanud osas koguni 50 protsendini.[50] Progressiivne tulumaks kehtis ka ettevõtetele, ulatudes 30 protsendini. Pärast kroonile üleminekut võeti tarvitusele ühtne, kuid kõrgem maksumäär 35 protsenti.

Kasumite ärastamine käis hooga ning muidugi andsid maksuvabad ettevõtted selleks lisavõimalusi. Kirjutasin (ja tunnen selle üle praegu teatud piinlikkust): „Siiamaani lõid mitmete riigiettevõtete juhtkonnad enese nimele aktsiaseltse, mis said odava riigihinnaga toodangut ja vara ning müüsid seda hiljem suure kasuga edasi. Riigikontroll on neile mitmelgi korral jälile saanud. Hoopis teine lugu oleks olnud, kui müük

---

[50] Eesti Vabariigi üksikisiku tulumaksu seadus.

oleks toimunud läbi välismaise maksuvaba firma. Lepingutele kirjutanuks alla varidirektor ja Riigikontrolli võimalused oleksid olnud hoopis väiksemad."[51]

See polnud tühi jutt. Mõned aastad hiljem nuputaski riigikontroll, kes on nime Voncare Investments taga. Too Iirimaal registreeritud ettevõte oli riigifirma Tallinna Sadam partneriks Tallinnas Kopli sadamas tegutsenud edukas õlitoodete terminalis.

Tollal polnud veel internetipõhiseid andmebaase, kust saab infot äärmiselt kiiresti. Riigikontrolli töötajad tegid järelepärimisi ja põrkasid varidirektorite ja -omanike ringi vastu. Kõlakate kohaselt peitsid end tolle ettevõte taga tuntud poliitikud, kuid aastaid hiljem tunnistas Scantransi juhtinud Toomas Tuul, et aktsiate peremeheks olid tema ja Vene naftafirma Lukoil ühe haru juht Valeri Golovuškin.[52]

Märkisin tookord, et „põhimõtteliselt saab tekkida riigiettevõtte ja tema tütarfirmana tegutseva *offshore*-kompanii sümbioos. Kui viimane ei ole raamatupidamiskohuslane, siis on tee ärastamisele ja sahkerdamisele suisa avatud. Maksuvabad firmad osalevad ka erastamisprotsessis. Eestist pärit raha, mis tuleb läbi sellise firma Eesti majandusse, saab enesele välisinvesteeringutele pakutavad soodustused."[53]

Selle võimaluse tabasid nutikamad eestlased ära juba ammu, kui nõukogude võim lubas eraettevõtlusel taas tärgata. Näiteks kunagise riigivanema poeg Heldur Tõnisson pani 1989. aastal püsti korraliku struktuuri Venemaa metalli Läände saatmiseks. Eesti Ekspress kirjutas, et Tõnisson ostis esimesed laevatäied metalli (õigemini ühisfirma Avantek, kus tema partneriteks olid riiklik metallifirma Vtortšermet ja Tallinna linnavalitsuse väikeettevõte EVET) hinnaga 32 dollarit tonn ja müüs Rotterdamis oma firmale Frankenburg 132 dollariga. Frankenburg teenis metalli edasimüügist veel lisakasumit, mida Eesti poolele ei näidanud. Kui ühisettevõttele ettenähtud kahe aasta pikkune maksuvaba aeg täis sai, registreeris Tõnisson Eestis uue firma.[54]

Suvel 1993 valitsesid Eesti *offshore*-kompaniide müümise turgu kaks ettevõtet. United Finance and Business Development, mida juhtis

[51] Sulev Vedler. „Kuidas makse mitte maksta?" Eesti Ekspress, 16. juuli 1993.
[52] Sulev Vedler. „Eesti naftatransiidi lugu." Tallinn, 2013. Lk 73.
[53] Sulev Vedler. „Kuidas makse mitte maksta?" Eesti Ekspress, 16. juuli 1993.
[54] Hans H. Luik. „Riigivanema poeg ja metallibojaarid." Eesti Ekspressi Tähtraamat. Tallinn, 1993. Lk 76–77.

Raivo Karu ning Suntiger Five International (ehk SFI) Eesti esindus, mida juhtis Enn Heinsoo. Kokku hinnati toona Eesti kaudu soetatud maksuvabade kompaniide arvuks 300. Kusjuures sugugi mitte kõik nende tarvitajad polnud eestlased, vaid neid tellisid ka SRÜ venelased ning kliente oli ka Skandinaaviamaadest. Karu kiitis, et firmaomanikuks saab isegi vaid veerand tunniga. Selleks tuli teatada vaid juhatuse nimekiri ja mõningate riikide puhul ka omanike nimed.

Tavapärased kaubandusfirmad maksid praeguses vääringus 1600–2400 eurot, millele lisandusid iga-aastased kulud. Asukohariigid soovisid saada pisikese aastamakse, mis oli kas fikseeritud (näiteks 300 dollarit) või väike protsent (näiteks 0,5 protsenti kapitali juurdekasvust).

Napima rahakotiga eestlased eelistasid tarvitada Mani saare ja Bahama saarte ettevõtteid, SFI tegi sinna 90 protsenti firmadest. SFI pakkus toona müügiks isegi paari panka.[55]

Mainisin tookord ka selle bisnise varjukülgi. Näiteks, et Kariibi mere riigid on halvas nimekirjas. Seal ei peeta registreid firmajuhtide ja omanike üle. Mõnedel *offshore*-pankadel oli juba tükk aega rahapesija kuulsus. Pisikesed riigid, nagu Montserrat ja Anguilla ei suutnud nende tegevust kontrollida.[56]

Metalliäri oli olnud tulus, kuid kõige rasvasemaid kasumeid teeniti naftabisnises. Juba aastatel 1991–1992 eksporditi Venemaalt ebasealdulikult tohututes kogustes naftat, mida naftafirmade direktorid ostsid kokku odavate kodumaiste hindadega ja müüsid läände kallite eksporthindadega (100 dollarit tonn ja rohkemgi), mis olid sisemaistest hindadest kümneid kordi kallimad. Hinnavahe läks tehingutes vahendajatena osalenud ettevõtetele, mida kontrollisid naftakindralid ja nende sõbrad. Need ettevõtted olid enamasti registreeritud nn maksuvabades piirkondades.

Vene aja lõppedes bisnis jätkus. Mööda Eesti raudteid hakkasid üha tihedamalt liikuma tsisternvagunitest koosnevad rongid musta kullaga. Õliterminalide puhul polnud oluline mitte ainult mahutite suurus, vaid ka käibe kiirus. Kes suutis tankeri kiiremini täita, oli võidumees.

Aadu Luukase ja Endel Siffi loodud naftatransiidi ettevõte Pakterminal ja tema emaettevõte N-Terminaal figureerisid alatasa Eesti suuremate

[55] Sulev Vedler. „Kuidas makse mitte maksta?" Eesti Ekspress, 16. juuli 1993.
[56] Samas.

ja edukamate ettevõtete edetabelites. Kuid ühiskond ei adunud, et märkimisväärne osa sellest bisnisest käis maksuvabade firmade kaudu. Venemaaga seotud ärile oli see vägagi iseloomulik.

Luukase ja Siffi struktuuris figureeris toona isegi täiesti ametlikult üks säärane firma, mida tolleaegses ajakirjanduses mainiti vaid ühe korra. See oli Briti Neitsisaartel Tortolas registreeritud N-Terminal Oil, mis tegeles naftakaubandusega (*trading*). Too ettevõte ostis naftatooteid Venemaalt ja müüs Läände. Kaup liikus Peterburi ja Tallinna sadamate kaudu. Peamine partner oli Pakterminal.

Ettevõtet juhtima tõi Siff rootslase Torbjörn Törnqvisti, kes oli Genfis naftakaubandusfirma Petrotrade tegevjuht. Törnqvist jahmus Tallinnasse saabudes; sest ta sattus šikist ja rikkast Šveitsist halli postsovetlikku ühiskonda. Esimese nädala elas rootslane hotellis Olümpia ega julgenud peret Eestisse kolida. Hiljem osteti talle Kreutzwaldi tänavale korter. Peret hoidis ta aga Rootsis.

Törnqvist, keda hüüti ettevõtte sees Torbjörn Ivanovitš ja nime esitähtede järgi Tii-Tii, oli Tallinnaga seotud seitse aastat.

N-Terminalile kuulus 51 protsenti N-Terminal Oilist. 49 protsenti oli eraisikute käes: omanike sekka kuulusid Endel Siff, Aadu Luukas, Torbjörn Törnqvist ja Muuga sadama direktorina töötanud Anatoli Kanajev.

1997. aasta majandusaruandes nimetas N-Terminal oma treidingettevõtet „kasumi akumuleerimise seiskohalt kahtlemata kõige edukamaks firmaks." NT Oili kasum oli viis miljonit dollarit.

Aasta hiljem kasvas NT Oili puhaskasum 9,7 miljoni dollarini.

Äri lõppes 1999. aastal, kui N-Terminal oma osaluse 6,6 miljoni dollari ehk 102 miljoni krooni eest maha müüs.

Siff põhjendas firma lõpetamist Eesti maksumuudatusega, mis tegi maksuvabas piirkonnas tegutsevas kompaniis osalemise liiga kalliks.

Aga too seltskond jätkas äri tegemist. Törnqvist lõi käed Nõukogude Liidu esimeses naftatreideri Gennadi Timtšenkoga. Nende firmast Gunvor sai üks maailma suurimaid toorainekauplejaid.

Must raha Hansapangas?

1990. aastate keskpaigas hõivasid *offshore*-kompaniide müügi kuulutused Eesti Ekspressis peaaegu terve lehekülje. Müüjate valik oli lai: Suntiger Five International („Tasuta konsultatsioonid ja infomaterjalid maksude optimeerimisest maksuvaba firma abil"), Kermon („*offshore-companies*"), Maximus („*Offshore* teenused kõige laiemas valikus"), Kreeker („*Offshore* firmad riiulilt ja tellimisel"), SLS Tax Advisers („Firmade asutamine Eestis ja maksuvabades piirkondades, eripakkumine: LLC USA"), Consult Finantskonsultatsioonid („Iga neljas tund maksuametile?"). Divec ehk DS Corporate Services ostis isegi eraldi klantspaberil lehekülje („rohkem kui 200 registreeritud *offshore*-firmat võimalik osta kohe riiulilt").[57]

Maksuvabade ettevõtete tarvitamine muudkui kasvas ja kasvas. Tallinna börsil tõusis nende kaudu tehtud investeeringute osakaal üle kümne protsendi.

Aga ajad muutusid. Kevadel 1999 küsisin Eesti Ekspressi avaloos: „Must raha Hansapangas? Suurpanga varjatud pool. Iga üheksas kroon tuli salapärastelt isikutelt."[58]

Nimelt teatas Hansapank suvel 1997 börsile hoiuste rekordilisest kasvust. Hoiused kasvasid lausa 30 protsendi võrra.

57 Eesti Ekspressi reklaamid, 15. märts 1996.
58 Sulev Vedler. „Must raha Hansapangas?" Eesti Ekspress, 13. mai 1999.

Kuluaarides peeti nii kiiret hoiuste kasvu võimatuks ning oletati, et Hansapank tegi sahker-mahkerit oma Lätis asuva tütarpangaga. Ikka selleks, et pank saaks näidata, et ta on Eesti suurim.

Niivõrd suur hoiuste kasv pälvis loomulikult pangainspektsiooni tähelepanu. Tookord polnud inspektsioon veel iseseisev, vaid tegutses Eesti Panga juures.

Inspektsioon avastaski rea tehinguid, mille käigus voolas panka ligi miljard krooni ehk enam kui 60 miljoni euro ulatuses kahtlast raha. See oli rohkem kui 10 protsenti panga hoiustest.[59]

Suurim pangainspektsioonile silma jäänud tehing seostus Zürichis asunud Cantrade Privatbankiga, mis oli toona mitte ainult Šveitsi, vaid kogu Euroopa suurima panga Union Bank of Switzerland haru. 1997. aasta juuli lõpus pandi tollest Šveitsi pangamajast teele kaks ülekannet: 18,9 miljonit dollarit ja 29,5 miljonit dollarit. Need 48,4 miljonit dollarit liikusid New Yorgis asuvasse Bankers Trusti, mis oli Hansapanga korrespondentpangaks dollariarveldustes ja sealt edasi Tallinna.

Pangainspektsioonile jäi silma, et raha jõudis Tallinna anonüümselt, üksnes Šveitsi panga märkega, et saatja on „üks meie klientidest".

Säärane raha liigutamine andis alust kahtlustada rahapesu.

Tollase allika arusaamade kohaselt suunas Hansapank raha anonüümsele numbrikontole, mida Eestis avada ei tohtinud. Või mingile kogumiskontole, kust seda oli pangavälistel inimestel raske leida. Seejärel peideti raha üleöölaenude sekka. Neid hangivad pangad tavaliselt teistelt pankadelt, mitte tavalistelt hoiustajatelt.

Kõnealused ligi 50 miljonit dollarit hoiustas panka maksuvaba firma East Construction and Engineering, mis oli ehitusfirma Estconde partner Venemaal.

Samasugust soosivat suhtumist näitas pank välja ka teise maksuvaba firma Ruby Investments ja raudteevedudega tegelenud Tallinna ettevõtte Baltreil vastu. Ka nende raha paigutati üleööhoiustesse, mis lasi neil võrreldes tavaklientidega saada tunduvalt suuremat intressitulu.[60]

Viimasel oli aasta alguses vara olnud vaid 30 miljonit krooni, aga nüüd hoiustas ta panka 190 miljonit krooni. Loomulikult tekitas see kahtlusi: kust sai Baltreil nii palju raha? Eesti Panga presidendi Vahur

[59] Sulev Vedler. „Must raha Hansapangas?" Eesti Ekspress, 13. mai 1999.
[60] Samas.

Krafti määrus rahapesu tõkestamise kohta ütles ju selgelt, et „kahtlaseks võib lugeda tehinguid, mis ei ole oma mahult või iseloomult kooskõlas kliendi äritegevusega või mille majanduslik põhjendatus on kaheldav."

Baltreili tegevdirektor Vladimir Vinogradov keeldus suurhoiust kommenteerimast, ent kohe pärast ajakirjaniku kõnet võttis ta kõne panka ja tundis huvi, et mis toimub, et ajakirjanik tunneb asja vastu huvi.

Hansapanka nende sündmuste ajal juhtinud ja loo ilmumise ajaks siseministriks saanud Jüri Mõis eitas võimalust, et Hansapangas toimus rahapesu. Ta ütles resoluutselt: „Ei, ei, ei!"[61]

Pank teatas, et pole seadusi rikkunud ega rahapesule kaasa aidanud, kuid ei kommenteerinud pangasaladusele viidates mitte midagi. Panga avalike suhete juht Kristi Liiva kinnitas, et rahvusvaheline rahaülekannete süsteem SWIFT välistab anonüümsete rahaülekannete tegemise võimaluse.

Aga ikka esines võimalusi nihverdada. Nägin toona oma silmaga Maapanga materjale, kus ühe maksuvaba firma arvepidamises oli ülekande selgitusena kirjas sõnad *without name, without address* ehk „ilma nime ja aadressita". Need summad läksid Šveitsi. Samuti sain teada, et ehitusfirma Kolle kasutas ülekannetes süsteemi, kus tähtsamate ja suuremate ülekannete puhul oli selgituse kohal ainult numbrite jada.

Hansapank ei jätnud muidugi seda asja niisama. Panga siseraport ütles, et SWIFTi reeglid nõuavad, et ülekandesõnumis (MT 100) peavad olema täidetud kaks kindlat välja. Muidu ei saa sõnumit välja saata ega vastu võtta. Aga pole oluline, milline see info on, piisab kasvõi ühest tähemärgist. Kõnealuste miljonite puhul olid Hansapanka saabunud sõnumite mõlemad välja täidetud, kuid makse saatja kohal seisis vaid „üks meie klientidest" (*one of our clients*). Aga samas oli raha maksja nimi olemas ühel teisel väljal (maksjaks osutus siinkandis tundmatu Lääne ettevõtja). Kuna tegemist oli tavapärasest suuremate summadega, teavitas Hansapanga välisarvelduste osakond laekumisest panga sisekontrolli osakonda. Sisekontroll ei tuvastanud mitte midagi, mis oleks viidanud rahapesule. Negatiivset tagasisidet ei saanud pank ka aasta lõpus, kui kõnealuse ülekande dokumente uuris pangainspektsioon. Aga samas tunnistas Hansapank, et tema tegevus ei olnud täiesti kooskõlas Eesti Panga metoodilise juhendiga, sest SWIFTi sõnumis

[61] Sulev Vedler. „Must raha Hansapangas?" Eesti Ekspress, 13. mai 1999.

puudus makse saatja aadress. Samas puudusid pangatöötajatele eeskirjad aadressi kontrolli kohta. Välisarvelduste osakonna töötajate sõnul puudus saatja aadress enamiku sisse tulnud välismaksete puhul.

Nädal pärast loo ilmumist läksin maksuameti peadirektori Aivar Sõerdi jutule ning küsisin, kas eespool mainitud ettevõtted Ruby Investments ja East Construction and Engineering on Eestis makse maksnud. Sõerd naeris seepeale: „Juba nimed ütlevad, et meie registris neid firmasid ei ole. Nad ei ole siin makse maksnud.“[62]

Kõnealuste firmade taga olid Tartu Ülikooli kunagine majandusõppejõud Toivo Jäppinen (Ruby Investments) ning ehitusettevõtjad Rein Tallermo ja Matti Karumaa (East Construction and Engineering). Sõerd ütles, et ta tunneb nende seoste vastu vägagi huvi, kuid „seni, kuni pole konkreetseid andmeid ja tulemusi, ei taha ma vihjeid ja oletusi teha. Lahmida ei saa. Maksu kogutakse mõistusega.“[63]

Sõerd rääkis, et maksuamet tegeles maksuvabade firmade kasutamise küsimusega hoolikalt. „Konkreetselt on revideeritud härra Robert Lepiksoniga seotud firmasid. Kuid ühegi süüdistusega kellegi suhtes me välja tulla veel ei saa,“ märkis ta.[64]

Sõerd ei härratanud niisama. Robert Lepikson oli töötanud Tallinna linnapea ja siseministrina. Kuid ta polnud poliitik, vaid poliitik-ärimees. Tema jõukuse allikaks oli metalliäri, kus punavõimu lõpuaastatel ja Eesti taasiseseisvumise alguses teeniti hiigelsummasid.

Sõerd ei teinud maksuvabade ettevõtete kasutamist täielikult maha. Ta rääkis, et „mõnel tegevusalal on nende kasutamine ärilistel kaalutlustel vajalik. Näiteks laevanduses ei anna välispangad Eesti firmadele laenu, küll aga Küprosel registreeritud laevaomanikfirmadele.“[65]

Sõerd teadis, millest rääkis. Tema head sõbrad-tuttavad Enn Pant ja Kalev Järvelill ehitasid parajasti üles laevafirmat Tallink. Tolle laevad registreeriti samuti Küprosel.

Samas tunnistas Sõerd, et Eesti pole teiste riikide kombel püüdnud *offshore*-kompaniide kasutamist takistada. „Võttis kaks aastat, enne kui tulumaksuseadusesse tekkis püsiva tegevuskoha mõiste.“

[62] Sulev Vedler. „Maksuamet peab karmim olema!“ Eesti Ekspress, 27. mai 1999.
[63] Samas.
[64] Samas.
[65] Samas.

Sõerd mainis ka, et valitsusse läks paar korda eelnõu maksustada *offshore*-firmadele tehtavad ülekanded. Valitsus lükkas idee tagasi, sest maksu maksmisest sai kõrvale hiilida kas sularaha või teiste riikide panku tarvitades.

Selle üle ei tasunud imestada. Näis, et aastatel 1992 ning 1995–1997 valitsus juhtinud Tiit Vähi tarvitas ka ise maksuvabu firmasid. Väärtpaberite keskdepositoorium näitas, et tema korterisse Tallinna kesklinnas Roosikrantsi tänaval oli registreeritud näiteks Albania Company International.

Detsembris 1999 tutvustasin rahvale, et maksuvabade firmade abil oma vara varjamine ja maksudest kõrvalehoidmine ei ole pelgalt kurikaelte pärusmaa. Sellega tegelesid ka pangajuhid, suurärimehed ja isegi valitsuse liikmed. Näitena tõin tolleks ajaks siseministri kohalt Tallinna linna juhtima liikunud Jüri Mõisa, kes oli kasutanud Hansapanga aktsiatega mängimiseks Turksi ja Caicose saarte firmat Bassey Corporation. Mõis väitis, et ta pole tarvitanud ühtegi maksuvaba kompaniid. Aga tema investeeringute haldamiseks loodud erafirma JMB Investeeringute ASi aastaaruanne näitas Bassey osakute soetamist. „See oli vaid minu osamaks Hispaanias asuvasse *office*'isse,“ teatas linnapea. „Tegelikult kasutavad Basseyt teised vennad. Ma tean küll kes, aga ei saa seda öelda.“[66]

Ka teised Hansapanga juhtkonna liikmed tarvitasid aktsiamängudes maksuvabasid ettevõtteid. Panga nõukogu esimehest Hannes Tamjärvest ja väärtpaberikaubanduse eest vastutanud Rain Lõhmusest kuni IT-juhi Tõnis Sildmäeni. Tamjärve firma pangaarvet sai kasutada ka Meelis Lao, keda politsei pidas tollal Eesti allilma üheks juhttegelaseks.

Riigi suuruselt teise panga Ühispanga juhid olid veelgi kõvemad vennad. Nemad tarvitasid maksuvabasid ettevõtteid oma panga aktsiate hinna kõrgemaks kruvimiseks. 1997. aasta lõpus kuulus maksuvabadele ettevõtetele Golfberg ja Trent Investment kokku 15 protsenti Ühispangast. Panga aktsionäride üldkoosolekul esindas mõlemat ettevõtet kapitaliturgude osakonna juhataja Margus Kangro, kellest sai hiljem üks jõukamaid eestlasi – seda Viru Keemia Grupi kaudu, mis toodab põlevkivist õli.

[66] Sulev Vedler. „Peidetud varandused.“ Eesti Ekspress, 23. detsember 1999.

Kui Ühispank võttis üle Põhja-Eesti Panga, liikusid kõlakad, et mõned hästiinformeeritud tegelased said siseinfot oma kasuks oskuslikult ära kasutada. Väärtpaberiinspektsiooni peadirektor teatas seepeale, et Ühispanga aktsiatega seotud tehinguid raskendab asjaolu, et suur osa neist toimus Iirimaal, Liechtensteinis ja USAs registreeritud firmade ning Soome Merita panga kaudu.[67]

Hoiupangas kasutati *offshore*-firmat siis, kui tuli välja valskus, et tema juhtkond oli petnud avalikkust jutuga, et panga varaga ei tagata aktsiaemissiooni (nn Daiwa laen). Juhtunut otsustati siluda maksuvaba firma kaudu.[68] Pank andis 225 miljonit krooni tagatiseta laenu Turksi ja Caicose ettevõttele Coalgate Securities.

Maksuvabades firmades pööritati isegi riigi raha. Riiklik keskkonnafond sõlmis 1996. aastal lepingu Bahama firmaga Chivalry Management Incorporated. Selleks kandis fond Krediidipanka Bahama firma arvele veidi üle kahe miljoni euro, mis oli tol vaesel ajal eriti priske summa. Bahama firma paigutas raha edasi aktsiamängudesse, lubades maksta riigifondile 16 protsenti intressi. Seda ületav kasum pidi jääma *offshore*-firmasse. Nii ka läks. Chivalry riisus sellest ärist koore ehk teenis üle 380 000 euro, riigifond sai üle kahe korra vähem.[69]

Juhtunu avastas 1997. aastal keskkonnafondi juhi asetäitja. Ta märkas, et fondi vaba raha on hoiustatud Krediidipanka, kuid raamatupidamises ei kajastunud sealsed intressid. Peagi kooruski välja, et raha oli kantud edasi samasse panka teisele kontole, mis oli ühine *offshore*-firmaga.[70] Riik käitus nagu jõuluvana, kes erafirmale kasumit kinkis.

Vähetähtis polnud ka asjaolu, et keskkonnafondi juht Peep Pobbul ja Chivalry esindaja Andres Mere käisid koos ülikoolis.

Kaitsepolitsei ja prokuratuur viisid asja ametiseisundi kuritarvitamisena kohtusse. Mere väitis, et ta pole *offshore*-firma omanike ehk enda ülemustega eales kohtunud.[71] Väga kogenud prokurör Heino Tõnismägi märkis, et tegelikult peaks ka Mere istuma kohtualuste pingil, sest säärane skeem oli tema idee.

[67] „Ministeeriumi ametnike osalus Ühispanga aktsiaostudel." Äripäev, 28. jaanuar 1997.
[68] Sulev Vedler. „Peidetud varandused." Eesti Ekspress, 23. detsember 1999.
[69] Samas.
[70] Kadi Heinsalu. „Keskkonnafondi tehingud tuuakse avalikkuse ette." Äripäev, 18. mai 1999.
[71] Samas.

Pobbul end süüdi ei tunnistanud.[72] Ta kaitses end jutuga, et keskkonnafondi nõukogu andis talle loa kasutada fondi raha kuni kolm kuud kestvates investeeringutes. Ükski investeering ei kestnudki kauem.[73] Tavalisse deposiiti pannes oleks fond ju märksa vähem teeninud. Pobbul märkis ka kohtus, et Chivalryt soovitas talle Krediidipank ning asjaga olid kursis tema ülemused keskkonnaministrini välja. Nõukogu ei tundnud kunagi huvi väärtpaberitehingute vastu, kinnitas Pobbul.[74] Ta mõisteti lõpuks õigeks. Riik ju kahju ei saanud. Küll aga pandi keskkonnafond kinni.

[72] Kadi Talpsepp. „Pobbul eitab süüd." Õhtuleht, 23. detsember 1998.
[73] „Kohus mõistis keskkonnafondi eksjuhi Pobbuli õigeks." BNS, 1. detsember 1998.
[74] Jaanus Piirsalu. „Reiljanit ähvardab keskkonnafondi börsiskandaal." Eesti Päevaleht, 16. aprill 1999.

Eesti oma „Panama paberid" aastal 1999

Eesti *offshore*-äri sai kõva paugu kuu aega pärast Sõerdiga tehtud usutluse ilmumist. 2. juulil 1999 otsustas Tallinna Politseiprefektuuri majanduskuritegude talituse uurija läbi otsida maksuvabasid firmasid müünud Diveci kontori. Selle mõju Eesti ühiskonnale oli peaaegu samaulaastav nagu nn Panama paberite skandaalil globaalsel tasandil 17 aastat hiljem.

Divec töötas Jõe tänaval, Forekspanga peahoonega võrreldes tänavanurga taga. Pankuritel oli väga lahe anonüümsust nõudnud kundesid sinna *offshore*-firmat soetama saata.

Divec oli sisuliselt „alternatiivne maksuamet", mis pakkus ärimeestele võimalust keeruliste *offshore*-skeemide ja varidirektorite abil riigimaksudest pääseda. Äri õitses. Toonast mentaliteeti väljendas ühes arvamusloos väga hästi Riigikogu liige Ivar Tallo: „Positiivseteks kangelasteks on inimesed, kes suudavad rikastuda seaduse lünkasid kasutades. Positiivseteks kangelasteks on inimesed, kes aitavad teistel seadusi painutada. Maksiimiks on „peaasi, et pappi tuleks!"."

Eestis osteti 1998. aastal iga neljas riiulifirma Diveci kontorist. Firma pintsaklipslastest juhid Erik Vallaste ja Priiten Tamm olid äriringkondades hästituntud näod. Neist õhkus enesekindlust, nad oskasid justkui lõdva käega probleemidele lahendusi leida. Tundus, et keegi ei saa neile hõlma hakata. Sedasorti noored käitusid tulevaste maailma kuningatena: esmalt pistame tasku Eesti, siis lõunaosariigid Läti ja Leedu ning lõpuks kõik muu. Nad särasid nagu väikesed päikesed.

Juunis 1999 avaldas Äripäev uudisloo, et Eestit külastanud teise maksuparadiisi Belize'i endine peaprokurör ja turismiminister, advokaat Glenn D. Godfrey taotleb oma äripartnerile Erik Vallastele Belize'i aukonsuli tiitlit Eestis. Kui ajakirjanik märkis, et Divec ei soovita Belize'i firmade kasutamist kõrge prestiižiga tehingute tarvis ning selle riigi firmasid kasutatakse maksudest kõrvalehoidmiseks, naeris Godfrey: „Kui inimene ei soovi oma riigile makse maksta, pole see inimsusevastane kuritegu." Ta rõhutas ka, et Belize'is pole avastatud ühtegi rahapesu juhtumit![75]

Divec lubas kundedele täielikku anonüümsust. Kuid nüüd viisid maksuametnikud minema autokoormatäie dokumente (need võtsid enda alla 135 kasti), mitu personaalarvutit, pitsateid, arvutidiskette jms. Relvastatud politseinikud ei lasknud kedagi ligi. Diveci juhid vaatasid ahastusega pealt, kuidas maksuametnike kätte langes ligi 5000 ettevõtte salajane dokumentatsioon.[76]

Muidugi tõusis suur skandaal, sest Diveci teenuseid kasutasid lugupeetud inimesed. Erik Vallaste oli varem meedias kiidelnud (nimesid muidugi nimetamata, sest konfidentsiaalsus on selle äri üks olulisemaid alustalasid), et üle poole tema firma kaudu *offshore*-ettevõtte omandanud inimestest teeb seda eesmärgiga varjata oma isikut. Ta teatas, et Diveci klientideks on poliitikud ja prominendid, kellest kirjutavad ajalehed.[77] Ja et maksuvabade firmade puhul kehtivad esitajaaktsiad, siis omanikuks on parajasti see inimene või ettevõte või fond, kes aktsiaid tol hetkel oma pihus hoidis. Säärane võimalus oli noil aastal ka Eestis – äriseadustik lubas ettevõtetel tarvitada esitajaaktsiaid. Näiteks andis neid välja aktsiaselts Infortar, mis oli laevafirma Tallink suuromanik. Tõenäoliselt polnud sugugi mitte kõik Infortari investorid huvitatud oma isikute eksponeerimisest, sest lisaks firma enda töötajatele ja ettevõtjatele kuulus aktsionäride ringi ka poliitiliste ringkondade esindajaid.

Divec lubas oma kundedele samasugust anonüümsust. Pärast jõulist läbiotsimist oli aga see usaldus haihtunud. Hästiõlitatud masinavärk jooksis kokku. Vallaste päike loojus solgiämbrisse.

---

75 Tiit Elner. „Mees maksuparadiisist." Äripäev, 16. juuni 1999.
76 Sulev Vedler. „Terminaator 2." Eesti Ekspress, 31. oktoober 2002.
77 „Suuri haisid varjab saladuseloor." Äripäev, 28. aprill 1998.

Paljudele kundedele peavalu tekitanud Diveci käivitaja Erik Vallaste oma äri algusaegadel suvel 1993.

Diveci juhid kaebasid muidugi maksuameti kohtusse. Rahandusminister Siim Kallas kutsus Aivar Sõerdi vaibale. Tema vastu astusid välja pangad, sest ajakirjandus sai teada lepingutest, mille alusel jätsid pangad Diveci *offshore*-klientide puhul tuvastamata nende tegeliku tausta. Skandaali summutamiseks tahtsid Hansapank ja Eesti Pank teha ühisavalduse, et lepingud olid lubatu piires. Kohtumiselt Hansapanga juhi Indrek Neiveltiga naasis Sõerd vihast värisedes. Kuid andis ühisavaldusele allkirja ja valis pärast seda tükk aega hoolikalt sõnu.[78]

Eesti Pank kinnitaski avalikkusele, et kontrollis lepinguid Hansapanga ja Optiva ning Diveci vahel ning leidis, et pankade tegevus

[78] Sulev Vedler. „Terminaator 2." Eesti Ekspress, 31. oktoober 2002.

vastab seadustele. Kummaski ei saanud avada anonüümseid või kodeeritud arveid.

Poliitiline pressing sumbus peagi, sest maksuamet andis pärast Divecist ära võetud paberite läbiuurimist teada, et riigil jäi tolle ettevõtte tegevuse tõttu saamata vähemalt pool miljardit krooni maksutulu.

Juhtunu tõttu hakkas Eesti ühiskond taunima *offshore*-kompaniide kasutamist. Vastuseis kasvas vaikselt. Selle olemust näitab hästi üks kommentaar LHV finantsportaalis, kus investorid vabalt mõtteid vahetavad. Kui üks kasutaja küsis talvel 2003 nõu, kuidas, kus ja millist *offshore*-ettevõtet teha, õpetas teine kasutaja teda, et *offshore*-firmat ei tasu Eestist osta. Kui ostadki Eestist, siis ära ava kontot Eesti pankades, sest maksuamet skännib arveid, omanikke ja kasutajad. Ja kõige tipuks kõlas hoiatus: „Avalikkus lülitab su automaatselt krimide hulka."[79]

Ärimeeste seljad kattusid hirmuhigiga ja oli ka põhjust – maksuamet nõudis Divecist võetud materjalide põhjal väga kopsakaid summasid. Mais 2005 teatas maksuamet, et on teinud Diveci materjalide põhjal koguni 210 maksuotsust kogusummas 230 miljonit krooni.

Mõni ärimees neist maksis nõutu kohe ära, mõni puksis vastu, mõnega jõudsid vaidlused kohtusse.

Divecist ära võetud dokumendid viisid muuhulgas kohtu ette Hüvitusfondi eksjuhi Arle Mölderi elukaaslase. Paberid näitasid, et ta ostis Bahama *offshore*-firma arvelt puhkusereisi Lõuna-Aafrikasse, teatripiletid Londonisse, liisis BMW, soetas skuutri ja mobiiltelefoni, võttis välja miljonite kroonide ulatuses sularaha.

Kaitse väitis, et asi polnud sugugi nii. Sarki saarel (Ühendkuningriigile kuuluv saareke Prantsusmaa ranniku lähedal) elav Sarah Louise Petre-Mears edastas Tallinna Linnakohtule kirjaliku kinnituse, et tegelikult on hoopis tema Bahama firma direktor ning Mölderi elukaaslane andis raha talle. Kohus ei uskunud seda, vaid leidis, et Petre-Mears oli varidirektor. Uurijad said muuhulgas Divecist kätte Tallinnast saadetud meili, kus öeldi: „Selles Bahama firmas tuleb sisse viia muutused. Vahetada ära direktor – panna sinna varidirektor Sarkilt, kes saaks lähinädalate jooksul Eestisse tulla." Leidus veel mitu kirja, kus räägiti Brilliant Holdingsile varidirektori otsimisest. Uurijad leidsid faksi, mis saadeti Divecist firma Offshore Managers Limited juhile Elizabeth A. Smithile.

[79] LHV finantsportaal. https://bit.ly/2OTGZ3l

Too Bahama pealinnas Nassaus asuv ettevõte tegeleb maksuvabade ettevõtete asutamise ja haldamisega. Divec teatas, et klient ei soovi näidata ametlikes paberites nn esimest direktorit. „Palun lisage dokumentide pakile direktorite nimetamise dokument, kus 1. märtsist 1997. a on pr. Sarah Louise Petre-Mears nimetatud ettevõtte direktoriks."

Divecis toimunu tõttu pidas prokuratuur Vallastet kriminaalkurjategijaks. Tema ja Priiten Tamm sõlmisid alluvatega kahekordseid töölepinguid (ühed olid ettenäitamiseks Eesti võimudele ja teiste alusel käis tegelik palga maksmine) ning jätsid valeandmeid deklareerides tasumata suured summad tulu- ja sotsiaalmaksu.

Süüdistus kustus vaikse visinaga. Mais 2007 lõpetas Harju Maakohus prokuröri ettepanekul kohtuasja. „Tänaseks on kriminaalmenetlus kestnud ligikaudu 7,5 aastat. Sealjuures süüdistatakse kohtualuseid tegudes, mis on toime pandud aastatel 1994 kuni 1998. Eelkõige süütegude toimepanemisest möödunud pika ajavahemiku tõttu on tänaseks ära langenud või vähemalt olulisel määral vähenenud avalik menetlushuvi käesoleva kriminaalmenetluse jätkamiseks," seisab kohtuotsuses. Diveci kaks juhti pääsesid kriminaalkaristusest, ent kohtuotsus käskis neil hüvitada riigile tekitatud kahju – kahe peale solidaarselt veidi üle 33 000 euro ning Vallaste eraldi veel peaaegu 21 000 eurot.[80]

Aegumisele rõhudes püüdis Erik Vallaste pääseda ka hiiglaslikust maksunõudest, mis Divecist leitud paberite põhjal talle isiklikult kaela sadas. Maksuamet käskis tal 2001. aastal tasuda tagantjärele üle 470 000 euro tulumaksu. Muidugi ei maksnud Vallaste seda summat ära, vaid tõrkus ja venitas. Ühel hetkel kaebas ta kohtule, et sundtäitmine on kestnud juba 16 aastat ehk selgelt liiga kaua. Vallaste teatas, et sellise nõude tõttu pole tal olnud võimalust toetada isana oma kolme last ega abikaasat. „Igapäevased asjad, nt ajalehtede tellimine internetist ja internetis tarbeesemete, Skype'i kõneaja soetamine on kaebajale sisuliselt keelatud," kurtis ta. Ta ei ole saanud sõlmida tervise- ega elukindlustuslepingut ning sõltub oma lähedastest. Maksuamet vastas kohtule, et Vallaste ise palus vahepeal võla sundtäitmise katkestada ja keegi pole tal keelanud tööl käia.[81]

[80] Sulev Vedler, Kirsti Vainküla. „Rahandusminister, suuraferist, endine Miss Estonia ja ärid Maltal." Eesti Ekspress, 21. mai 2015.
[81] Samas.

Erik Vallaste kadus nagu tina tuhka. Äriregister ei anna tema kohta enam ühtegi seost. Kinnisturegister on tühi. Ta pole siiski maa alla vajunud ega pakku putkanud. Aga ta ei eksponeeri end.

Moodsal internetiajastul jäävad inimestest maha elektroonilised jäljed. Tööiste sidemete võrgustik LinkedIn märkis Vallaste asukohtadena Šveitsi ja Eestit. Mees on seotud firmaga Prospera, mis tegeleb igasuguse ärialase paberitööga, sealhulgas maksuskeemide punumisega.

Prospera on suuresti endine Divec. Diveci rahvas kolis sinna üle juba aastaid tagasi.

Septembris 2009 pidas Vallaste Prospera esindajana Tallinnas toimunud üleilmsel maksuvõlurite konverentsil Intax Expo kaks ettekannet. Üks rääkis Malta ja teine Eesti firmade kasutamise kasulikkusest (vastavalt „Värske vaade Maltale" ja „Eesti eelised").

Päriselus kasutab seda Malta-Eesti kombot ka tema abikaasa. Eva-Maria Vallaste sai Eestis tuntuks väga noorena. Märtsis 1994 krooniti ta 19-aastasena, tookord veel neiupõlvenime Laan kandes, Tallinnas Sakala keskuses peetud üleriikliku missivõistluse võitjaks. Tookord oli missivõistlus ühiskonnas peaaegu sama tähtis üritus nagu tänapäeval Eurovision.

Eva-Maria Laan rääkis Miss Estoniaks valimise järel, et unistab saada edukamat tüüpi ärinaiseks või supermodelliks. Sel sajandil saigi temast „edukamat tüüpi ärinaine". Talle kuuluvale osaühingule EM Lanzon laekus aastast aastasse suuri summasid Maltal registreeritud ettevõttest Porta Holdings.

Tänu sellele sai Vallaste maksta endale väga kopsakaid dividende. Samal ajal kurtis tema abikaasa kohtule, kuidas ta ägab maksuvõla all ...[82]

Tänu rahvusvahelisest bisnisest tulevale sissetulekule elas Eva-Maria Vallaste Eesti mõistes luksuslikult. Kevadel 2015 avastas Eesti Ekspress, kuidas proua Vallaste oma elustiili Facebookis eksponeeris. Šampanja, viietärnihotellid, luksuskuurort, uhked autod. Aga ühelgi fotol ei paistnud härra Vallastet. Ülisuurel maksuvõlglasel ei tasunud ju end sellisel viisil esitleda. Sest siis tekiks riigil huvi, kas ta on ikka paljas nagu püksinööp. Pärast loo ilmumist sulges proua Vallaste Facebookis ligipääsu oma fotodele.

[82] Sulev Vedler, Kirsti Vainküla. „Rahandusminister, suuraferist, endine Miss Estonia ja ärid Maltal." Eesti Ekspress, 21. mai 2015.

Vürtsi lisas loole asjaolu, et proua Vallaste hea sõbranna on Kairi Sester. Tema abikaasa Sven Sester töötas kõnealuse artikli ilmumise ajal rahandusministrina.[83]

Ministriks saades astus Sester tagasi kinnisvarafirma Baltic Real Investments nõukogu esimehe kohalt. Ta oli selle ettevõttega seotud 23 aastat (1993–2015). Töötas seal direktorina, hiljem valiti peremehi esindavasse nõukogusse, seejärel nõukogu esimeheks. Varem kandis Baltic Real Investments teist nime: ERI Kinnisvara. Sel ajal, kui Sester seal direktor oli, kuulus ERI Kinnisvara Forekspanga suuremate aktsionäride sekka. See näitab, kui väike on Eesti.

[83] Sulev Vedler, Kirsti Vainküla. „Rahandusminister, suuraferist, endine Miss Estonia ja ärid Maltal." Eesti Ekspress, 21. mai 2015.

Divec 2

Diveci skandaal polnud ainus. Neljapäeval, 27. märtsil 2003 koputas Tallinna Politseiprefektuuri majanduskuritegude talituse uurija Alice Järvet ühe kontori uksele, mis asus Tallinnas Kentmanni tänava ja Rävala puiestee ristil silikaatplokkidest vana elumaja teisel korrusel. Edasi juhtus see, mida aastaid *offshore*-firmasid müünud Raivo Karu oli näinud ehk vaid kõige õudsemas unenäos. Uurija Järvet esitas läbiotsimisloa ning asus koos üheksa politseinikuga tegutsema. Nende eesmärk oli saada selgus, missugustes suhetes olid ärilisel põhja kõrbenud Eesti Lennukompanii, tolle eelmine omanik Aleksandr Beloussov, maksuvaba firma Brookfield ning ärimees Raivo Karu. Vihjeid nende seotuse kohta oli saabunud piisavalt palju.

Kaks kuud ettevalmistatud politseioperatsiooni saak ületas aga ootused. Karu halli värvi seifist ujus välja kastide kaupa lepinguid, arveid, ettevõtete asutamisdokumente, passe ja muud huvitavat. Nende mahutamiseks läks vaja 11 suurt musta kilekotti. Politsei võttis kaasa ka kolm Macintoshi arvutit. Raivo Karu käed pandi raudu. Ta viidi kuriteos kahtlustatavana arestimajja.[84]

Uurija Järvetile vaatas konfiskeeritud paberitest vastu prominentide kirju galerii nagu Diveci kundede puhul. Summad ja teenuste iseloom kõikusid mõnest tuhandest kroonist kümnete miljoniteni ning maksuvaba firma ostmisest võltspassi ja uue nime soetamiseni.

[84] Sulev Vedler, Janar Filippov. „Politsei võttis ära kuulsuste musta raamatupidamise." Eesti Ekspress, 9. aprill 2003.

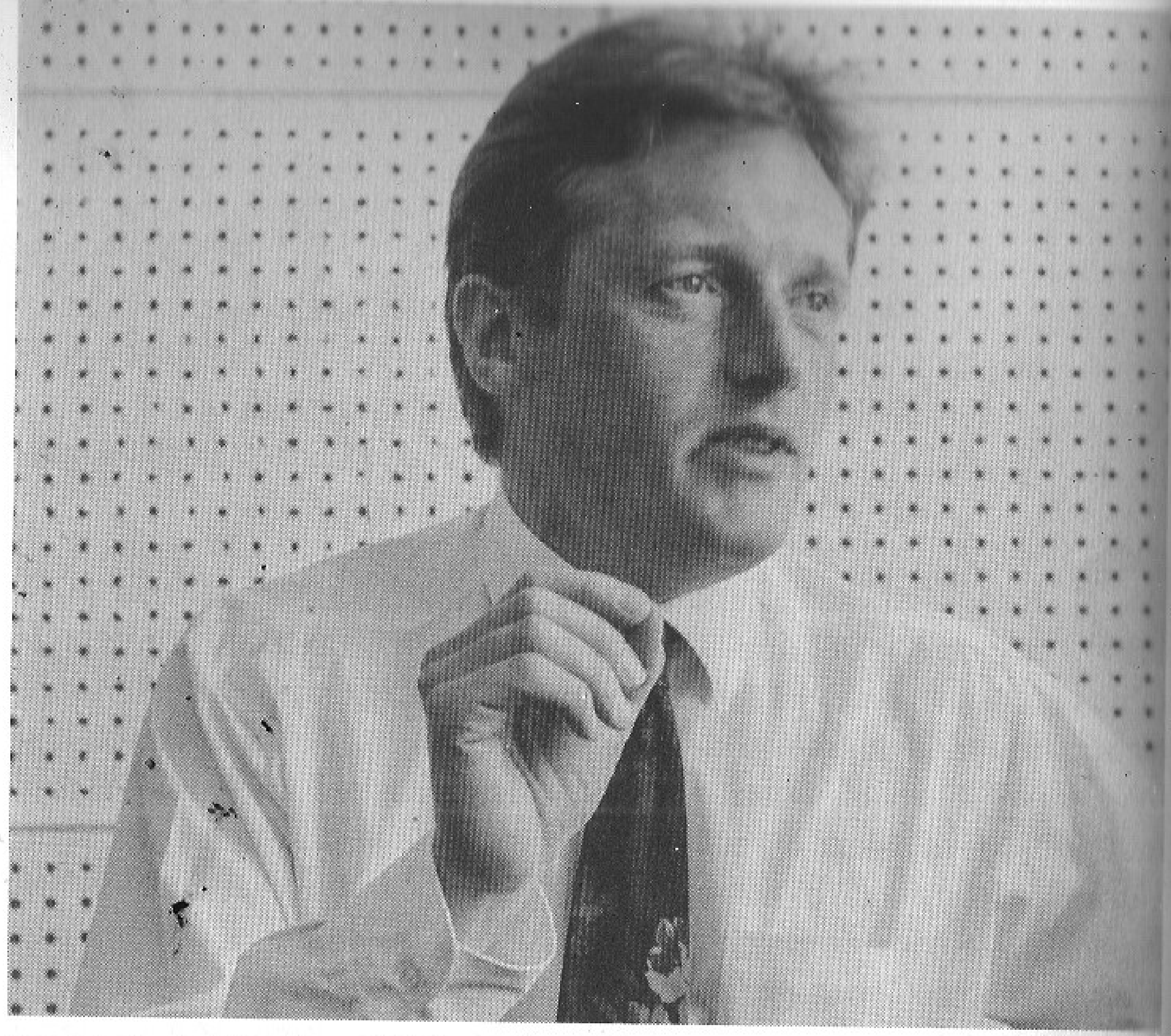

Heal lapsel mitu nime. Offshore-*firmade müüja Raivo Karu esines äriskeemides tihti Axel Mummina.*

Üks klientidest oli Jüri Mõis. Tema puhul algas hoogne rahaliigutamine siis, kui Mõis võttis siseministrina koha sisse Isamaaliidu valitsuses. 1999. aastal sai minister Mõis Karu kaudu ligi 1,9 miljonit eurot.

Skeem toimis tavaliselt järgmiselt. Mõisa hea sõbra hulgikaupmees Jüri Vipsi firma kandis mingi summa Saksa markasid ühte Inglise panka Raivo Karu maksuvaba kompanii arvele. Karu võttis kaks-kolm protsenti endale ja käsutas ülejäänu paar-kolm päeva hiljem „Jyri Moisa" arvele Taanis. Kusjuures oma raamatupidamises nimetas Karu ministrihärrat Köieks. Äri toimis 1999. aasta lõpuni, mil raamatupidamisse ilmus ingliskeelne märkus, et Köie asi on kinni pandud.

Politsei pressiesindaja kinnitas, et 28. märtsil 2003 algatas politsei ära võetud materjalide põhjal rahapesu uurimise. Uurimise objektiks olid ulatuslikud rahaülekanded Euro Equities Fundi arvetele Taani Jyske ja Inglismaa Barclay pankades. Tolle Turksi ja Caicose saarel registreeritud maksuvaba firma kontodelt kanti raha tavaliselt edasi Raivo Karu teiste firmade Apple Advantage ja United Finance või siis [illegible] eraisikute kontodele. Tavaliselt nimetati raha üle kandmise põhjendusena konsultatsiooni- või muid teenuseid.[85]

Raivo Karu esines äri tehes korraga mitme nime all. Ta oli eestlane Raivo Karu, aga ka Venezuela ja Lääne-India saarte kodanik Axel Mumm. Lisaks näitasid mõned paberid, et ta tellis endale passi ka Mikael S. Peer'u nimele. Axel Mumm oligi Karu tavaline pseudonüüm varidirektorina.

Karu müüs võltspasse ka kundedele. Politsei leidis tema seifist näiteks Brasiilia passi Alexandre Agar Aleksejevile ja Venezuela passi Heinrich Fischer Schmidtile. Näod passides olid väga sarnased maailma ühe rikkama inimese, miljardär Vagit Alekperovi ja tema kunagise lähedase liitlase, selleks ajaks surnud Vitali Schmidti nägudega.[86]

1950. aasta Aserbaidžaanis naftatöölise peres sündinud Alekperov oskas laveerida nõukogu hierarhias ning tõusis 1990. aastal NSV Liidu nafta- ja gaasitööstuse ministri asetäitjaks. Tema käe all sündis maailma üks suuremaid õlifirmasid LangepasUraiKogalõmneftegaz ehk Lukoil. Kontsernis töötas 100 000 inimest.

Alekperov oli firma president, Schmidt tema parem käsi.

Mõlemad mehed ajasid 90ndate alguses äri Eesti kaudu. Just nende külje alla ujus Heldur Tõnisson, kes pakkus välja, et hakkab remontima Siberis asuvaid naftapuurtorne. Kui Tõnissoniga asjad lörri läksid, jätkas äri Jüri Õiemets, kellest sai korraks üks enimteenivaid eestlasi. Tänapäeval räägitakse temast vähe, sest Õiemets hukkus novembris 1993 Tallinnas jäiselt teelt välja sõites. Tema matustel seisid sarga juures auvalves tollal läänes veel tundmatu naftabojaar Vagit Alekperov ja Vitali Schmidt.[87]

Alekperovile ja Schmidtile kuulusid Eestis ka elumajad, kuid need polnud mingid uhked paleed. Sama lugu oli võltspassidega. Neid

[85] Janar Filippov. „Raivo Karu, vol 2." Eesti Ekspress, 2. mai 2003.
[86] Sulev Vedler, Janar Filippov. „Politsei võttis ära kuulsuste musta raamatupidamise." Eesti Ekspress, 9. aprill 2003.
[87] Hans H Luik. „Riigivanema poeg ja metallibojaarid." Eesti Ekspressi Tähtraamat. Tallinn, 1993. Lk 80–81.

saanuks tarvitada eeskätt siis, kui meestel tulnuks kiiresti end varjates ühest riigist teise liikuda. Kusjuures Venemaa seadused ei keelanud topeltkodakondsust.

Veelgi nutikamad olid aga need tegelased, kes suutsid endale hankida mõne riigi diplomaatilise passi. Ka Erik Vallaste püüdis esineda diplomaadina – juunis 1996 pidas politsei ta Tallinnas kinni kupee-Mercedese roolis, millel diplomaatilise korpuse sinised numbrimärgid. Toona 25-aastane Vallaste väitis, et ta on Vanuatu esindaja Eestis …

Raivo Karu vahele võtmine ajas kohalikud prominendid närvi. Eesti Päevaleht avaldas isegi nende nimekirja. Ligi 80 ärimeest ja ettevõtet sattus maksuameti pihtide vahele. Aga lõpuks asi sumbus (nagu sageli). Juulis 2005 lõpetas prokuratuur kriminaaluurimise. Karu valepassid loeti fantaasiadokumentideks. Kriminaalasja lõpetanud riigiprokurör Piret Paukštys põhjendas, et Karu ei teinud Axel Mummi ja Mikael S. Peeruna lepinguid sõlmides midagi seadusevastast.[88]

[88] „Raivo Karu kriminaalasi läks üle maksumenetluseks." Äripäev, 22. juuli 2005.

Kulus aastaid, kuni rahapesust tehti kuritegu

Legendi kohaselt alustas kuritegeliku raha pesemisega 1920. aastatel Chicago gängster Al Capone. Tema bande teenis Ameerika Ühendriikides kehtestatud alkoholi müügikeelu ajal salakärakalt erakordselt suuri summasid. Sellest äris teenitud raha hakkas Capone & Co legaliseerima pesumajades, kus see n-ö segati pereemadelt ja teistelt klientidelt pesemise eest saadud summadega.

Nimi rahapesu oli tabav, sest pesumaja tegevus on sarnane: must pesu pannakse masinasse sisse, seda keerutatakse, pestakse, loputatakse ja lõpuks võetakse puhas pesu välja.

Kuigi Capone'i seostati veretööde ja muude tõsiste kuritegudega, pandi ta lõpuks aastateks vangi hoopis maksude tasumisest kõrvalehoidmise tõttu. Mis näitab, et tegelikult ei osanud ta raha piisavalt hästi pesta.

Rahapesu tegelikuks isaks peetakse hoopis ühte teist kuritegelikku tähte, Valgevenest Grodnost pärit Meyer Lanskyt, keda hüüti Maffia Raamatupidajaks (*Mob's Accountant*). Teda peeti 1940. aastatel rahalises mõttes üheks edukamaks kurjategijaks Ameerikas. Vältimaks Capone'i saatust, tarvitas Lansky oma raha peitmiseks varifirmasid ja Šveitsi panku. Sealsed pangad hoidsid väga rangelt kinni klientide anonüümsuse nõudest. 1934. aastal Šveitsis vastu võetud pangaseadus tõi pangasaladuse lekitajale kaasa kriminaalvastutuse. Isegi kohalikud võimud, näiteks maksuamet, ei saanud pangakontode seisule ligi, kui just konto valdaja polnud sellega nõus või ei olnud tegemist kriminaaluurimisega. Lõpuks ostis Lansky abiliste kaudu Šveitsis isegi oma

panga, mis asus Genfis. Raha saatis ta Ameerikast sinna kas sõbralike pankade kaudu, kes ei küsinud summade päritolu kohta liigseid küsimusi, või siis, kui tegemist oli liiga räpase rahaga, sõitis Šveitsi pankur üle ookeani ja võttis raha kohvriga kaasa.

Aga see kõik oli lapse lalin selle kõrval, mis läks lahti 1980. aastatel, kui Ühendriikides levisid kulutulena Kolumbiast salaja smugeldatud uimastid. Kolumbia narkokartellid teenisid üüratuid summasid. Alguses lasid nad raha Kolumbiasse tuua samade lennukitega, mis meelemürki Ameerikasse viisid ja matsid raha sõna otseses mõttes oma koduhoovidesse. Kurjategijad tarvitasid ka Kariibi mere saartele tekkinud maksuparadiiside panku, kuid lõpuks voolasid üha suuremad narkoraha voog USA finantssüsteemi ja majandusse.

Ameerikas kehtis küll 1970. aastal vastu võetud pangasaladuse seadusega (*Bank Secrecy Act*) nõue, et pangad peavad raporteerima, kui igapäevaste ülekannete maht ületab 10 000 dollari piiri või viitab miski muu rahapesule, kuid pangad ei teinud sellest piisavalt palju välja. Aga asjad muutusid, kui võimud teema tõsisemalt ette võtsid.

1982. aastal võttis USA Florida osariigi kohus Kolumbia narkotulude konfiskeerimise otsuses esimest korda tarvitusele mõiste rahapesu.[89] Neli aastat hiljem võttis Kongress vastu seaduse (*Money Laundering Control Act*), mis muutis rahapesu föderaalkuriteoks.

Teema tõusis ka rahvusvaheliselt ning jõudis välja ÜRO tasemele. 1988. aasta jõulude eel toimus Viinis 106 riigi osalusel konverents, kus võeti vastu narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ebaseadusliku ringluse vastane konventsioon. Konventsiooniga ühinenud riigid lubasid muuhulgas muuta kuriteoks keelatud narkoäriga teenitud vara ülemineku ja üleandmise ning säärase vara varjamise ja saladuses hoidmise, aga ka neile tegevustele kaasa aitamise. Ehk ülemaailmne rahapesuvastane võitlus oli hoo sisse saanud.

Eesti ühines ÜRO konventsiooniga 2000. aastal, nagu ka novembris 1990 Euroopa Nõukogus vastu võetud rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsiooniga (nn Strasbourgi konventsioon), mis oli teine tähtis verstapost rahapesu vastu võitlemisel. See konventsioon ei rääkinud enam ainult keelatud

[89] United States v. $4,255,625.39, 551 F. Supp. 314 (S.D. Fla. 1982).

uimastiäriga teenitud summadest, vaid kõigist kriminaalsetest tuludest ning nende muundamisest, üle andmisest ja päritolu varjamisest.

Rahapesuvastane laine hakkas üle maailma hoogu koguma just sel ajal, kui Eesti taas iseseisvaks sai.

Peagi jõudsid rahapesuga seotud mured ka siia maanurka. Uus-Eesti kaitsepolitsei esimese peadirektori Jüri Pihli väitel tekkis 1995. aastaks olukord, kus Eesti organiseeritud kuritegelikud grupid olid suutnud „kõrvale panna" tohutuid rahasummasid. Nad hakkasid raha legaliseerima ettevõtluses. Muude kuritegude kõrval hakkas toimuma rahapesu, esialgu otse pankadesse, firmadesse, kinnisvarasse. Pihl teatas ühel konverentsil esinedes, et „rahapesu on valdkond, mis tagab organiseeritud kuritegeliku maailma tugevuse. [---] Aeg on näidanud, et seaduses defineeritud rahapesu saab tuvastada Eestis mitte ainult pangandusääris, vaid ka hasartmängu- ja kinnisvaraäris, õiguskaitseteeninduses ning kindlustussfääris."[90]

Kaitsepolitsei peadirektor osutas, et rahapesu soodustab Eesti geopoliitiline asukoht: „Täheldada võib musta raha seost Venemaaga ja teiste riikidega, mis on tekkinud NSV Liidu lagunemisel. Rahapesuga kaasneb ohtlik tendents – kuritegeliku maine ümberkujundamine – selle käigus hakkavad kuritegelikud autoriteedid algselt musta või juba pestud raha abil tungima äri- ja poliitikamaailma."[91]

Pihl teadis, millest rääkis. Uskumatult suurte kasumimarginaalidega metallitransiit meelitas kurjategijaid ligi nagu kärbseid. Näiteks 23. septembril 1993 hõivas relvastatud kurjategijate jõuk Ida-Virumaal Kohtla raudteejaama ning nõudis Narvast tulnud kaubarongi peatamist. Nad käskisid rongi lõpust eraldada kolm toorvasega täidetud vagunit. Rahale sõitsid veoautod ja autokraanad, vagunid tühjendati ning 179 tonni vaske kadus teadmata suunas.[92] Tallinnas viis metsik metalliäri ka kurjategijate grupeeringute vaheliste tulevahetuste ja mõrvadeni.

Kuid rahapesu oli sootuks teine asi. Taasiseseisvumise algusaastatel, kui ühiskond oli vaene ning küsimus oli raha hankimises, mitte selle

[90] „Organiseeritud kuritegevus tungib Eesti majandusse." Väljavõtted Jüri Pihli ettekandest. Eesti Ekspress, 27. mai 1999.
[91] Samas.
[92] Küllo Arjakas. „Eesti raudtee 140." Tallinn, 2010. Lk 344.

investeerimises, ei pidanud rahvas rahapesu suureks probleemiks. Isegi pangandussüsteemi juhid tõrjusid sääraseid jutte.

21. märtsil 1994 esines Riigikogus Eesti Panga president Siim Kallas. Ta teatas rahvasaadik Kuno Raude küsimusele vastates, et „rahapesu all kitsamas mõttes mõistetakse eelkõige sularaha muutmist legaalseks ehk arverahaks, sest nimelt sularaha on see, mida pestakse. Mis puutub igasugustesse ülekannetesse, kinnisvara ostmisse, siis selle kohta on praktiliselt ka mujal maailmas võimatu jälgi üles võtta. Nüüd sularaha pesemisest Eesti pankades. Ma ei saa väita, et seda ei toimu, kindlasti toimub, kuid võrdlemisi väikestes summades. Tõeline rahapesu, nagu välismaa kolleegid on meile seletanud, algab nii suurtest summadest, et ühegi Eesti panga bilanss ei kannataks niisugust operatsiooni praegu välja. See oleks kohe näha, sest bilanss teeb tohutu hüppe. Midagi taolist Eesti pankades ei toimu, meil toimub rahapesu väiksemas mastaabis."[93]

Kallasel oli õigus. 1994. aasta alguses oli kogu Eesti pangandussüsteemi hoiuste maht vaid 243 miljonit eurot.[94] Väga suuri summasid musta raha olnuks tõesti raske sinna peita.

Keskpanga juht lubas, et rahapesu probleemid lülitatakse krediidiasutuse seaduse eelnõusse, mis peatselt esitatakse Riigikogule. „Peamine selles eelnõus on põhimõte, et teatud summast alates tuleb sularaha päritolu kohta esitada vastavad andmed. Ma loodan, et Eestis see probleem laheneb ja me saame rahade liikumisest mingisuguse ülevaate," teatas Kallas. Ta kinnitas uuesti: „Ma julgen vastuseks mitmesugustele dramaatilistele kirjutistele ajalehtedes väita, et Eestis ei tegelda suuremastaabilise rahapesuga. Mastaapselt toimub see Šveitsis ja teistes riikides. Jutt käib otseselt Venemaa rahast."[95]

Rahvasaadik Raude ei jätnud teemat sinnapaika. Kallas pidi tema samalaadsele arupärimisele vastama ka novembris. Keskpanga juht kinnitas uuesti: „Julgen väita, et Eesti pankades esineb rahapesu, kuid see ei ole kuigi ulatuslik."[96]

Kallas selgitas, et „Eesti Panga järelevalve ei tegele konkreetsete rahaülekannete või deposiitide päritoluga. See ei kuulu ega saagi kuuluda Eesti Panga järelevalve kompetentsi. See on puhtal kujul politsei

[93] Riigikogu stenogramm. 21. märts 1994.
[94] Eesti Panga aastaaruanne 1993. Valik pangandusstatistilisi andmeid. https://www.eestipank.ee/tabel-20-kommertspankades-olevad-hoiused-1993a
[95] Riigikogu stenogramm. 21. märts 1994.
[96] Riigikogu stenogramm. 21. november 1994.

ja teiste institutsioonide töömaa. Kui kohus teeb määruse, et see või teine raha on kuritegelik, siis need rahad arestitakse."[97]

Mais 1994 hakkas Riigikogu arutama uut krediidiasutuste seadust, mis tõi Eesti seadustesse esmakordselt rahapesu mõiste. Eelnõu viimase versiooni väljatöötamist juhtis toonane pangainspektsiooni asejuht, praegune rahvasaadik Andres Sutt.

Nagu juba nimigi ütleb, puudutas uus seadus krediidiasutuste ehk rahvalt hoiuseid vastu võtnud asutuste tegevust. Rahapesu muid vorme see seadus ei käsitlenud.

„Eesti panganduse areng on jõudnud faasi, kus praegu kehtiv pangaseadus ei reguleeri enam adekvaatselt krediidiasutuste tegevust. Üha enam rahvusvahelistuv pangandus, sealhulgas ka välispankade huvi Eesti pangandusturu vastu, eeldab rahvusvaheliste heade pangandustavade aktsepteerimist ja rakendamist," põhjendas Eesti Panga nõukogu esimees Uno Mereste uue seaduseelnõu vastuvõtmise vajadust.[98]

Pangaseadus kehtis 1989. aastast ehk ajast, kui Eestis kehtis veel nõukogude võim ning hoopis teistsugune majanduse ja rahanduse ülesehitus.

Uus seadus tugines muuhulgas Euroopa Liidu esimesele rahapesualasele direktiivile (91/308/EEC). Rahapesule oli eelnõus pühendatud eraldi peatükk.

Eelnõu esimene versioon ütles, et „rahapesuna käsitletakse kuritegelikul teel, eeskätt seadusevastase uimastikaubanduse tulemusena omandatud raha paigutamist legaalsesse äritegevusse või investeeringutesse."

Vastuvõtmise ajaks oli teksti lihvitud ning laiendatud ka muudesse kuritegelikesse sfääridesse lisaks narkoärile. Vastav paragrahv kõlas nüüd järgmiselt:

„§ 54. Rahapesu olemus.

(1) Rahapesuna käsitletakse kuritegelikul teel omandatud raha paigutamist legaalsesse äritegevusse või investeeringutesse.

(2) Krediidiasutus on kohustatud vältima pangasüsteemi kasutamist rahapesuks."[99]

[97] Riigikogu stenogramm. 21. november 1994.
[98] Krediidiasutuste seaduse eelnõu. 31. mai 1994.
[99] Krediidiasutuste seadus. 7. ptk: Rahapesu tõkestamine. https://www.riigiteataja.ee/akt/12387.

Seadus keelas krediidiasutustel teha tehinguid anonüümsete ja variisikutega ning käskis selgelt tuvastada kõik isikud, kes tahtsid arveldada 15 000 eküüd ületanud summaga või teha 7500 eküüst kopsakamaid sularahatehinguid. Eküü (ECU ehk European Currency Unit) oli euro eellane, Euroopa Liidu riikide ühine valuutakorv. See eksisteeris vaid virtuaalselt, müntide või paberrahana eküüsid välja ei antud. Üks eküü võrdus ühe euroga.

Uus seadus nõudis, et krediidiasutuse juhid peavad rahapesu tõkestamise nõuete täitmiseks varustama töökohad vajalike tehniliste vahenditega, kehtestama töötajatele tegevusjuhendid ja nende täitmise kontrollimiseks sisekontrollieeskirjad. Pankadele pandi keeld teavitada oma kliente juhul, kui kohtud ja uurimisorganid nende tegevuse vastu huvi tunnevad.

Riiklik sunniaparaat ähvardas loomulikult ka karistustega. Eelnõu algversioon polnud ses osas aga ülemäära karm. Rahapesu tõkestamise eeskirjade mittetäitmise eest ootas krediidiasutuse juhte kuni nende 200 päevapalga suurune rahatrahv.

Eelnõu menetlemisel hakati ohte rohkem tajuma. Detsembris 1994 vastu võetud seadus ähvardas, et rahapesu tõkestamise eeskirjade rikkumisel võib krediidiasutus koguni tegutsemislitsentsist ilma jääda. Panga juhte ja töötajaid ähvardas rahapesueeskirjade eiramise korral kas distsiplinaarkaristus töötajate distsiplinaarvastutuse seaduse kohaselt või isegi kriminaalkaristus. Viimase tarbeks täiendati kriminaalkoodeksit paragrahviga, mis lubas süüdlast karistada rahatrahviga koos teataval ametikohal töötamise või teataval tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega.

Sellega tekkis omapärane olukord, kus rahapesu polnud Eestis kriminaalkorras karistatav, küll aga selle vastu võitlemise eeskirjade eiramine.

Aga see kõik oli alles algus. Kaks aastat hiljem, 14. novembril 1996 kirjutasid Eesti peaminister Tiit Vähi, Läti peaminister Andris Šķele, Leedu peaminister Mindaugas Stankevičius, Euroopa Komisjoni siseturu- ja maksuvolinik Mario Monti ning 1989. aastal G7 riikide poolt rahapesu vastu võitlemiseks loodud valitsustevahelise organisatsiooni Financial Action Task Force (FATF) president Fernando Carpentieri Riias alla deklaratsioonile, millega Balti riigid võtsid kohustuse töötada

välja rahvusvahelistele nõuetele (sh Viini ja Strasbourgi konventsioonidele) vastavad seadused rahapesu vastu võitlemiseks.

Septembris 1998 võttiski Riigikogu uue eelnõu menetlusse. „Rahapesu tegevusena ei ole praegu otseselt karistatav," tunnistas rahandusminister Mart Opmann seaduse esimesel lugemisel Riigikogu saalis rahvasaadikutele. Ta toonitas üle: „Mustal teel saadud raha puhtakspesemine on kuritegu ja see on karistatav."[100]

Rahvasaadik Ando Lepsi huvitas, miks küll eelnõu kokku kirjutamise ja parlamenti toomisega nii kaua venitati. Opmann vastas, et tegemist on uue temaatikaga mitte ainult Euroopas, vaid terves maailmas. Minister ütles: „Esimene selline seadus võeti vastu USA-s vist 1983. Ma võin viimase aastaga eksida, ma olen nõus seda järgmine kord parandama. Aga see seadus ei ole vanem kui 15 aastat, pigem uuem. Rootsis, näiteks, võeti see seadus vastu 1993, Soomes minu teada veel aasta kaks hiljem. [---] Kesk- ja Ida-Euroopa maadest rääkides usun ma, et me ei ole kindlasti viimased, kes selle seaduse vastu võtavad. Läti võttis selle seaduse vastu eelmise aasta sügisel ja seadus jõustus selle aasta 1. juunist."[101]

Opmann rahustas rahvasaadikuid, et Eesti olukord rahapesu vallas ei ole hull: „Mina olen küll siiamaani kuulnud, et kui räägitakse rahapesust pankade või finantseerimisasutuste kaudu, siis endise NSV Liidu maadest on mainitud Lätit või Läti pangandust, narkootikumidest rääkides on mainitud Moldovat. Eestit ma tavaliselt ei ole kuulnud mainitavat või olen kuulnud ainult siis, kui on juttu sellest kõige klassikalisemast ehk maksupettustest."[102]

Rahapesu tõkestamise seaduse eelnõu algse versiooni kohaselt oli rahapesu „kriminaalkorras karistatava teo otsese tulemusena saadud varaga õigustoimingute sooritamine, mille eesmärgiks või tagajärjeks on selle vara ebaseadusliku päritolu varjamine."

Hiljem täiendati rahapesu definitsiooni, et see oleks kooskõlas eurodirektiiviga ning 1990. aasta Strasbourgi konventsiooniga. Vastu võetud versiooni kohaselt oli rahapesu „kriminaalkorras karistatava teo otsese tulemusena saadud vara muundamine, üleandmine või varaga

[100] Riigikogu stenogramm. 30. september 1998.
[101] Samas.
[102] Samas.

õigustoimingute sooritamine, mille eesmärgiks või tagajärjeks on selle vara tegeliku omaniku ning ebaseadusliku päritolu varjamine."[103]

Seadus andis käsu panna tööle uus riigiasutus: Rahapesu Andmebüroo (RAB). See pidi toimima filtrina ühelt poolt krediidi- ja finantseerimisasutuste ning teiselt poolt politsei ja kohtu vahel.

Pangad ja teised finantseerimisasutused pidid info kahtlaste tehingute kohta andma edasi RABile, et too sõeluks tollest teabest välja säärased juhtumid, millega politseiuurijatel tasus edasi töötada.

Eriti tundlikule finantsinfole pääsesid ligi üksnes RABi töötajad, mitte kõik politseinikud. See pidi andma pankadele ja finantseerimisasutustele lisakindlust, et nende edastatav teave ei lähe „jalutama" ehk ei satu väljapoole kitsast pühendatute ringi. Büroo töötajatelt nõuti rangelt saladuse hoidmist. Neile nähti ette rahatrahvid nii sel puhul, kui nad oma suud pidada ei suuda ning saladusi välja lobisevad, aga ka siis, kui nad jätavad tahtlikult olulise info esitamata politseiuurijatest kolleegidele või prokuratuurile. Mõlema eest oli ette nähtud 150–200 päevapalga suurune trahv.

9. juunil 1998 otsustas valitsus, et RAB hakkab kuuluma Politseiameti koosseisu. Esialgsete rehkenduste kohaselt piisas büroole kuuest töötajast: direktor, neli peaspetsialist ning sekretär-asjaajaja. Nende palkadeks ja muudeks kuludeks pidi kuluma vähemalt miljon krooni (ligi 64 000 eurot) aastas.[104] Tänapäeval tundub see naeruväärselt väike summa, kuid tollal oli Eesti väga vaene. Uus seadus pidi jõustuma 1. jaanuaril 2000, kuid Riigikogu arutelude käigus toodi tärmin pool aastat ettepoole.

Eelnõu tekst sisaldas enam kui kahe lehekülje jagu tõsiseid muudatusi haldusõiguse rikkumiste seadustikus ja kriminaalkoodeksis. Esimest korda Eesti ajaloos muutus rahapesu kriminaalkuriteoks. Rahapesu eest oli ette nähtud rahatrahv või arest või kuni nelja aasta pikkune vabadusekaotus. Grupiviisilise või korduva rahapesu eest karistati kahe kuni seitsme aasta pikkuse vangistusega. Kui aga rahapesu oli suures ulatuses või sellega tegeles kuritegelik ühendus, jäi vabadusekaotus vahemikku kolmest kümne aastani.

[103] Rahapesu tõkestamise seadus. § 2. Rahapesu. https://www.riigiteataja.ee/akt/22425.
[104] Rahapesu tõkestamise seaduse eelnõu seletuskiri. 13. august 1998.

Kuid karistused rahapesu eest jäid lõpuks ikkagi uuest seadusest välja. Nimelt sai Riigikogu rahanduskomisjon aru, et tegemist on oluliste õiguslike muudatustega, mitte rahanduslike küsimustega. Samal ajal oli rahapesu tõkestamise seaduse vastuvõtmisega kiire, sest Eesti oli andnud mitmele rahvusvahelisele organisatsioonile lubaduse seadus 1. detsembriks vastu võtta. Nii ka läks. Riigikogu andis 25. novembril 1998 seaduseelnõule heakskiidu 31 poolthäälega, vastuhääled ja erapooletud puudusid.

Karistused otsustas aga rahanduskomisjon tõsta eraldi eelnõusse. Selle kiitis Riigikogu heaks häältega 55:0. Erapooletud puudusid. Sellega oli Eestis sisse viidud säärane rahapesu tõkestamise süsteem, mis kehtib laias laastus tänini.

Kes või mis on pankurite keeles kükk ja pepp?

Aga muidugi polnud kõik paigas. Euroopa Liit täiendas rahapesu tõkestamise alaseid direktiive, ning vastavaid seadusi ja nõudeid mudis korduvalt ka Eesti.

1990. aastat keskel polnud veel rangeid „tunne oma klienti“ (inglise keeles *Know Your Customer* ehk KYC, pangandustöötajate kõnepruugis kükk) reegleid. Pankadele piisas konto avamiseks firma asutamisotsusest, põhikirjast, direktori määramise otsusest ja notariaalselt kinnitatud ning Eesti välisministeeriumis legaliseeritud volikirjast, millega firmale määrati esindaja Eestis. Seejuures kinnitas välisministeerium, et ta ei säilita andmeid nende dokumentide sisu kohta. Ehk *offshore*-ettevõtte ostjal polnud hirmu, et ka sealtkaudu võiks tema nimi maksuameti või mõne muu riigiorgani kätte sattuda.

Hansapanga kontode avamise konsultant Katrin Viin rääkis kevadel 1998 Äripäevas avameelselt, et pank teeb head koostööd Eestis tegutsevate *offshore*-müüjatega. Nende kaudu sai kontrollida, kas pangakontot avama tulnud firma on üleüldse olemas! „Kui dokumendid on ilusasti legaliseeritud, on nad meie jaoks aktsepteeritavad ja me pole hakanud omanikesse süvenema,“ lisas Viin. „Kui tuleb rahapesu puudutav seadus, milles pannakse paika suuremad nõudmised, siis me loomulikult järgime neid.“[105]

[105] „Suuri haisid varjab saladuseloor.“ Äripäev, 28. aprill 1998.

Ühispanga pangatehnoloogia direktor Priit Kuusik ütles samas loos, et „maksuvaba firma omanikeringi uurimine võib kerkida päevakorda, kui firma soovib võtta laenu.“[106]

Samamoodi ei olnud probleemi, kui äri aeti võõrriigis poliitiliselt mõjuvõimsate tegelaste või nende lähiringiga. Neid kutsutakse Eesti panganduses peppideks – ingliskeelse mõiste PEP ehk *Politically Exposed Person* järgi. Tänapäeval peavad pangad PEPidega seotud kontodesse suhtuma äärmiselt ettevaatlikult.

Toona võeti sääraseid sidemeid justkui lisakindlustusena, mis tagas äri laabumise. Kõik transiidiäris tegutsenud teadsid, et naftaäris tegutsenud Aadu Luukasel olid väga head suhted Vene transpordiministri Nikolai Aksjonenkoga. Tema poja Rustam Aksjonenkoga ajas Eestis ühist kinnisvaraäri Märt Vooglaid.

Rustami seltskonnas nähti tihti Sergei Glinkat, kes oli Muugal hiigelsuurt kivisöeterminali opereerinud Transgroupi üks omanikke. Hiljem sigines Glinka sõpruskonda usbeki päritolu miljardär, Uurali metallimagnaat Iskander Mahmudov. Tema kontrollis Kusbassrazrezugolit, mille toodang läbis Transgroupi söeterminali.

Transgroupi teisest omanikust Maksim Liksutovist endast sai aga PEP – septembrist 2012 töötab ta Moskva abilinnapeana transpordi alal.

1999. aastal jõustunud rahapesu tõkestamise seadus ütles, et seadust peavad täitma kõik pangad, kindlustusettevõtted, investeerimisfondid ja väärtpaberituru kutselised osalised. Aga ka muud ettevõtted, kui neile makstakse sularahas üle 100 000 krooni.

Krediidi- ja finantseerimisasutused said käsu tuvastada isikusamasus kõigil, kes sooritavad üle 200 000 krooni suuruse ülekande või sularahatehingu üle 100 000 krooni.

Isiku tuvastamine oli kohustuslik ka väiksemate summade puhul: siis, kui tundus, et tegemist on mitme omavahel seotud tehinguga ning kogusumma ületas eelpool mainitud piirmäärasid. Samuti siis, kui tekkis kahtlus raha kuritegelikus päritolus.

Eraldi paragrahv „Tegeliku isiku tuvastamine“ käis esindajate ja varjisikute kohta. Nende puhul pidid pangatöötajad tuvastama, kelle nimel ta tegelikult tegutseb. Ja kui see polnud võimalik, siis ei

[106] „Suuri haisid varjab saladuseloor.“ Äripäev, 28. aprill 1998.

tohtinud tehingut sooritada ning pank pidi kohe teatama Rahapesu Andmebüroosse.

Seadust täiendati Juhan Partsi valitsemisajal. Kohendamist leidis rahapesu mõiste. See laienes veidi. 2004. aastast ütles seadus, et „rahapesu on kuriteo tulemusena või sellises teos osalemise eest saadud vara omandamine, valdamine, kasutamine, muundamine, üleandmine või varaga tehingute või toimingute sooritamine, mille eesmärk või tagajärg on selle vara tegeliku omaniku ning ebaseadusliku päritolu varjamine."[107]

Kõige olulisem oli aga New Yorki ja Washingtoni 2001. aastal tabanud ohvriterohkete terrorirünnakute ja seejärel USA eestvedamisel Afganistanis alanud terrorismivastase sõja vaimus tehtud seaduseparandus, mis lisas terrorismi finantseerimise keelu. Seaduse nimi on sellest ajast saadik „Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus".

Seadust laiendati hoiu- ja laenuühistutele, valuutavahetuse bürooodele, sularaha siirdamise teenuse pakkujatele, hasartmängude ja loteriide korraldatele, kinnisvaraäridele, väärismetalli-, vääriskivi- ja kunstikauplejatele, audiitoritele, raamatupidajatele, maksunõustajatele ja notaritele.

2007. aastal hakkas kehtima uus seadus – sellega võeti üle Euroopa Liidu rahapesu tõkestamise kolmas direktiiv (AMLD III). See tõi seadusesse PEPid ehk riikliku taustaga isikud. Poliitikud ja tähtsad riigitegelased, samuti nende pereliikmed ja lähedased kaastöötajad.

2008. aasta seadusemuudatus laiendas veelgi nn kohustatud isikute ringi. Teatud juhtudel pidid rahapesu tõkestamisega arvestama ka advokaadid, kohtutäiturid, pankrotihaldurid ja muud juurateenuste osutajad. Iga kohustatud isik, välja arvatud krediidiasutused, pidid teatama, kui neile tasutakse sularahas üle poole miljoni krooni. Kõik finantsteenuste osutajad pidid ärisuhte loomisel kohtuma kliendiga vähemalt esimesel korral näost näkku. Finantsteenuste osutajad, sealhulgas kiirlaenude pakkujad, said käsu registreerida end majandustegevuse registris. Selliste firmade juhtkonda ei võinud kuuluda tahtliku kuriteo, rahapesu ja terrorismi eest karistatud tegelased.

Novembris 2017 jõustus rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse viimane versioon. See vastab Euroopa Liidu rahapesu

[107] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. § 2. Rahapesu. https://www.riigiteataja.ee/akt/961178.

tõkestamise neljandale direktiivile (AMLD IV) ja võtab arvesse ka mõningaid asju järgmisest direktiivist (AMLD V).

Olulise muudatusena viidi Eesti õigusesse riskipõhine lähenemisviis. Riske hinnatakse kolme kihi vaates: Euroopa Liidu, liikmesriigi ja kohustatud subjekti (loe: tavaliselt panga) tasandil. Muuhulgas määratletakse panga riskiisu, mis on panga võime ja soov võtta oma majandustegevuses riske. Pank peab suutma riske hallata ja maandada.

Just see lähenemisviis sai saatuslikuks Danske Banki Eesti filiaalile. Nagu finantsinspektsioon seda tarvitama hakkas, sattus taanlaste idasuunaline äri tule alla.

Pankadele ja teistele finantsasutustele mõeldud rahaliste karistuste summad kasvasid 400 000 euroni. Need on küll Eesti mõistes suured summad, kuid mõne suure panga kasumi kõrval naeruväärselt väikesed. Swedbank teenis 2018. aastal 400 000 eurot puhaskasumit vaid ühe tööpäevaga.

Uue asjana said firmad ka kohustuse esitada äriregistrile tegelike kasusaajate andmed. Paljud ärimehed naersid selle üle ning 2019. aastal ilmnes endiselt, et mõned ettevõtjad kasutasid oma huvide varjamiseks näiteks välisriigi advokaatide kattevarju, kuid hoiatav näide on olemas. Danske Eesti filiaali huku üks põhjusi oli tõik, et pankurid ei teadnud, kes olid nende kundede puhul tegelikud kasusaajad. Ja samasuguseid etteheiteid saab ilmselt ka Swedbank.

Ühesõnaga, Eesti nagu ka muu maailm keeras kruvisid muudkui koomale.

Praeguseks 37 riiki, Euroopa Komisjoni ja Araabia lahe riike ühendav FATF alustas võitlust rahapesu vastu. Seejärel lisandus võitlus terrorismi vastu. Siis massihävitusrelvade leviku vastu. Vaikselt on lisandunud maksukuritegude ja üldse finantskuritegude tõkestamine. Finantstööstus muutub üha tihedamalt reguleerituks, mänguruum ahtamaks. Mis oli lubatud vanasti, pole lubatud praegu, rääkimata tulevikust.

Selline on hea uus ilm.

Kuid see „mäng" väärib küünlaid. FATFi hinnangul moodustab rahapesu maht 2–5 protsenti üleilmsest sisemajanduse kogutoodangust. Seega käib jutt isegi enam kui neljast triljonist dollarist. Selle summa vastu tasub võidelda.

SURMAST MOSKVAS PETERBURI ALLILMA MILJONITENI

Vene võimuesindajad uurivad autot, mille juures lasti maha keskpanga asepresident Andrei Kozlov ja tema autojuht. Kozlov hoiatas Eesti võim

Vene keskpankuri salavisiit

13. septembril 2006 toimus Moskvas president Vladimir Putini senise valitsemisaja kõige kõrgetasemelisem palgamõrv. Spartaki spordikompleksi lähedal põõsastes oodanud kurjategijad tulistasid pankurite ja finantsjärelevalvetöötajate vaheliselt jalgpallimängult tulnud keskealise habemiku pihta. Kolm kuuli tabasid 41-aastast meest pähe, rindu ja kõhtu. Mingi ime läbi ta elas veel. Raskelt haavatud ohver viidi Moskva haiglasse nr 33, kus kirurgid üritasid viis tundi kestnud operatsiooni käigus tema elu päästa. Tulemusteta. Vene keskpanga asepresident Andrei Kozlov suri pool kuus hommikul teadvusele tulemata. Tema jäid leinama rase naine ja kolm last.

Kozlovi autojuht Aleksander Semjonov, kes sai ühe kuuli rindu ja teise selga, suri juba sündmuskohal.

Kozlovi mõrv ajas Kremli vihaseks. Putini kodulehele internetis ilmus ähvardus kurjategijate aadressil: „Me näeme, kuidas iga kuu viiakse Venemaalt rahapesuga välja miljardeid rublasid."

Peaprokurör Juri Tšaika võttis kuriteo uurimise isikliku kontrolli alla.

Järelehüüetes julgeks ja ausaks nimetatud Kozlovil oli Venemaal palju mõjuvõimsaid vaenlasi. Ta juhtis ainuisikuliselt järelevalvet riigis tegutsevate pankade üle. Ainuüksi 2006. aastal lõpetas ta 44 panga tegevuse.

Nii nagu Eestiski, tärkas ka Venemaal NSV Liidu lagunemise ja sellele järgnenud segaduste ajal rohkelt panku. Mingil ajal oli neid lausa üle tuhande. Arvestades Venemaal lokkama hakanud korruptsiooni ning kuritegevuse kasvu, polnud mingi ime, et paljud tillukesed,

taskupanga mõõtu finantsmajad sattusid aferistide ja organiseeritud kuritegevuse kontrolli alla. Pangandus on majanduse vereringe. Kuritegevusest tulnud must raha hakkas seda üha kiiremini ja suuremas ulatuses mürgitama. Ja see raha ei jäänud pidama Venemaale, vaid liikus üha suuremates kogustes riigist välja, globaalse majanduse vereringesse.

Andrei Kozlov võitles säärase mürgimasina vastu. Tema tegevus paistis silma. Kui mitu panka jäid 2004. aastal tegevusloast ilma, sõidutas keegi keskpanga Moskva linna osakonna kontori juurde puuri kitsega. See oli sõnum Kozlovile: tema nimi tähendab vene keeles kitse. Mis sest, et Kozlov tolles hoones ei töötanudki. Tol ajal ei mäletanud enam paljud, et aastatel 1995–1998 keskpanka juhtinud Sergei Dubinini ähvardamiseks olid kurjategijad tulistanud isegi tema kodu akendesse.[108]

Kozlovi surm leidis tähelepanu ka Eestis. Üldsusele mõjus pommina Eesti Ekspressis avalikustatud teade, et Kozlov käis juunis 2006 ehk kolm kuud enne mõrva poolsalaja Tallinnas. Kuigi tegemist oli väga kõrge ametniku visiidiga, püüdsid venelasega kohtunud inimesed teha kõik, et tema reis – eriti aga selle eesmärk – jääks saladuseks. Kozlov nõudis Eesti võimudelt erandkorras mitme konto sulgemist, mis asusid siinsetes pankades.[109]

Finantsinspektsiooni toona juhtinud Raul Malmstein oli Kozloviga kohtunud mitmetel rahvusvahelistel üritustel. „Ta oli avatud ja sümpaatne inimene. Tegi oma tööd südamega," hindas Malmstein.

Seekord soovis mõjuvõimas venelane kokkusaamist ise. Ta andis teada, et tahaks arutada konfidentsiaalset probleemi, mis puudutab kaht Eesti panka – SEB Ühispanka ja Sampot.

Malmstein ei teadnud tulevase jutuajamise sisu, kuid teatas sellest igaks juhuks pankade juhtidele. Kui vaja, siis olgu nad valmis venelasega kiiresti kokku saama.

Kozlovi jutt oli resoluutne. Tema väitel liikusid Eesti pankade kaudu Venemaalt Läände väga suured rahakogused. Miljardid rublad vahetati ümber dollariteks ja eurodeks ning saadeti seejärel *offshore*-kompaniide arvetele.

[108] Andrei Kolesnikov. „Andrei Kozlov's assassination does not mystify us, it shocks." Sputnik News, 14. september 2006.
[109] Sulev Vedler, Tarmo Vahter. „Tapetud Vene pankuri ultimaatum: kahe Eesti pangaga on tõsine probleem." Eesti Ekspress, 3. oktoober 2006.

Kozlov teatas, et tegemist on maksupettustes hangitud summadega ja võimaliku rahapesuga. Ta hoiatas, et see võib olla alles rahavoolu algus. Nimelt puhkes Venemaal traditsiooniliselt massiline kapitali riigist väljaviimine alati enne valimisi. 2007. aasta lõpul ootasid Venemaad taas ees riigipea valimised.

Andrei Kozlov nõudis eestlastelt nimetatud rahavoogudega seotud kontode sulgemist.

Eestlased mõistsid, et kui nad midagi ette ei võta, võib Vene keskpank hakata avalikult pasundama, et siinsed pangad pesevad musta raha. See võinuks kahandada kogu pangasüsteemi usaldusväärsust.

Naaberriik Läti oli juba hädas. See surve tuli aga hoopis Läänest. USA välisministeerium teatas, et Läti pangasüsteem ei rakenda küllaldaselt abinõusid rahapesuga võitlemiseks. Aprillis 2005 kuulutas USA rahandusministeeriumi finantskuritegude vastane üksus (FinCEN) kahtlustest, et VEF Banka ning Multibanka on rahapesukanaliteks Euroopa ja Ameerika kuritegelikele ning terroristlikele rühmitustele. FinCEN keelas Ameerika pankadel avada neile korrespondentkontosid, mis olid vajalikud dollarites arveldamiseks.[110] Pisike VEF Banka läks lõpuks hingusele, suurem Multibanka aga sai probleemidest vabaks, kui omanikud otsustasid panga maha müüa. Panga neelas alla Vene kapital. Uueks aktsionäriks sai SMP pank ehk oligarh Arkadi Rotenberg, kes kuulub president Putini lähiringi. Rotenberg müüs oma osaluse maha 2014. aastal, kui ta sattus pärast Krimmi anastamist rahvusvaheliste sanktsioonide alla. Praegu tegutseb pank edasi nime all Meridian Trade Bank. Vanad kombed on aga visad kaduma: pank on saanud korduvalt Läti võimudelt nahutada pangandusreeglite rikkumise eest.[111]

Eesti oli tookord lätlastega võrreldes palju paremas olukorras. Finantsinspektsioon ei saanud aga marssida pankadesse ja käskida teatud kontod sulgeda põhjendusega, et tähtis venelane kahtlustab rahapesu. Küll aga oli finantsinspektsioonil võimalus pangajuhtidele

[110] Department of the Treasury. 31 CFR Part 1010. RIN 1506–AA82. Financial Crimes Enforcement Network; Repeal of the Final Rule and Withdrawal of the Finding of Primary Money Laundering Concern Against VEF Banka. https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2011-08-01/pdf/2011-19118.pdf
[111] Läti rahvusringhääling (LSM). „Latvia's Meridian Trade Bank warned over risk exposure." 21. juuni 2019.

selgitada, et kui venelased alustavad infosõda, siis tulistavad nad Sampo ja Ühispanga maine sõelapõhjaks.

Sampo juhatuse esimees Aivar Rehe kuulas Raul Malmsteini jutu ära ja lubas asjad korda ajada. Rehe teavitas kohtumisest ka Helsingis asuvat emapanka. Nimelt kavatses Sampo alustada tol ajal tegevust Venemaal. Seega olnuks mõttetu sõdida vastu sealse pangajärelevalve juhatajale.[112]

Sampo Venemaa vallutamise kava oli omalaadne: kui teised Lääne pangad jahtisid esmalt ärikliente, siis soomlaste idee oli siseneda hoopis jaeturule. Nad nägid oma klientidena eeskätt Peterburi piirkonnas tiirlevaid soomlasi.[113]

Ühispank aga ei kavatsenud sugugi Kozlovi kahtluste tõttu arveid kinni panna ja Vene raha liigutamisest tõusnud tulust loobuda. „Kontot sulgedes võtame endale vastutuse," seletas panga toonane juhatuse esimees Mart Altvee. „Lepingut saab lõpetada kahepoolselt või ainult väga suurte eksimuste puhul. Muidu võib klient meid kohtusse kaevata ja kahjutasu nõuda."

Finantsinspektsioon võttis Ühispanga taltsutamiseks kasutusele karmimad vahendid. Raul Malmstein alustas pangas kohapealset kontrolli, et teha selgeks, kas pank järgis kõiki klientide tuvastamise nõudeid. Samuti edastas finantsinspektsioon Kozlovilt saadud info oma Rootsi kolleegidele, kelle võimupiirkonda kuulus Ühispanga emapank SEB. Ühispank informeeris samuti oma rootslastest peremehi ning saatis juba kaks päeva pärast kohtumist Kozloviga kõik andmed vaidlusaluste kontode kohta Rahapesu Andmebüroole.

Septembri algul arestiski andmebüroo kaheksa Ühispanga välja pakutud kontot. Need vabastati aga peagi, sest puudusid tõendid raha kuritegeliku päritolu kohta. Venemaa ei esitanud Eestile ametlikku kinnitust, et kontode omanikud hankisid raha keelatud moel.

Finantsinspektsiooni hinnangul ei peegeldanud kontosid läbinud summad mitte midagi ebatavalist ning ilmselt oli tegemist vaid ühe lüliga hoopis pikemas rahvusvaheliste äritehingute jadas.[114]

---

[112] Sulev Vedler, Tarmo Vahter. „Tapetud Vene pankuri ultimaatum: kahe Eesti pangaga on tõsine probleem." Eesti Ekspress, 3. oktoober 2006.
[113] Samas.
[114] „Murdered Russian Central Banker's Visit to Estonia." USA saatkonna memo. 13. november 2006. https://search.wikileaks.org/plusd/cables/06TALLINN1009_a.html

Andrei Kozlovi surm äratas uesti ülemaailmset tähelepanu sügisel 2018, kui rahapesuskandaali sattus Danske Bank.

Eesti Ekspress märkis, et finantsinspektsioon mõistis Kozlovi visiidiga seoses, et Eesti pangad peaksid rohkem tähelepanu pöörama klientide tuvastamisele. Kui näiteks maksuvaba kompanii teatab, et tema omanik on teine maksuvaba firma ning ta kavatseb lähiajal pangas arveldada x

miljardi krooni ulatuses ning teebki seda, kas siis saab seda nimetada kliendi tundmiseks? Formaalselt kindlasti, aga kas ka tegelikult?[115]

Kozlovi jutt pälvis tähelepanu ka seetõttu, et ta hoiatas eestlasi üksnes suusõnaliselt. Eesti pangandusringkondades hakkas levima kõlakas, et Kozlov käitus niimoodi seetõttu, et ta ajas mingit oma või lausa Kremli asja. Aastaid hiljem selgus, et asi oli hulga proosalisem. Nimelt puudus Eesti ja Venemaa vahel ametlik koostöökokkulepe.[116]

Kuna jutt oli arveldamisest Sampo Pangas ehk hilisemas Danske Banki Eesti filiaalis, äratas Kozlovi toonane visiit uuesti huvi sügisel 2018, kui Danske skandaal saavutas haripunkti ja seekord mitte ainult Eestis, vaid globaalselt. Tosina aasta vanuseid sündmuseid meenutas uuesti USA veebiväljaanne The Daily Beast.[117]

Selleks ajaks oli Kozlovi tapmine ammu lahenduse leidnud. Teda ei mõrvatud mitte Läände suundunud musta rahavoo pärast.

Uurijad seostasid mõrvu algselt hoopis äärmiselt kahtlaselt hangitud 60 miljoni dollariga, mis oli liikunud augusti lõpus Venemaalt Diskonti pangast Austria Raiffeiseni panka. Kozlov lasi seepeale tühistada Diskonti panga tegevusloa ning käis kaks nädalat enne surma Viinis austerlasi musta raha voost hoiatamas. Austria politsei alustaski uurimist.[118]

Kuid see juhtlõng ei viinud tapjate tabamiseni. Vene uurijad avastasid, et tegemist oli sootuks teiste asjaoludega. Novembris 2008 mõisteti keskpankuri mõrva tellijana süüdi hoopis pankur Aleksei Frenkel. Tema VIP Bank kaotas rahapesu kahtluse tõttu tegevuslitsentsi. Panga juht tellis kättemaksuks mitme vahendaja kaudu Kozlovi tapmise. Uurimise andmetel maksis Frenkel mõrva eest 310 000 dollarit, millest lõviosa panid oma taskusse vahendajad. Veretöö sooritanud Ukraina taksojuhid said kumbki vaid 8500 dollarit.[119] Frenkel pandi 19 aastaks vangi. Üks mõrtsukatest saadeti eluks ajaks trellide taha, teine sai 22 aasta pikkuse vanglakaristuse.[120]

Kozlovi Eesti-visiidil olid aga tagajärjed, mida üldsus ei osanud tema Tallinnas käimisega seostada. Jutt käis rahast, mille jäljed viisid Vene allilma, nn seaduslike varasteni, kes asetsevad sealse kuritegeliku hierarhia tipus. Raha allikaks peeti Tambovi grupeeringut (*Tambovskaja bratva*), mis oli enda kontrolli alla saanud Peterburi, Venemaa suuruselt teise linna, endise pealinna. Sealne linnavalitsus tantsis tambovlaste pilli järgi.

[115] Sulev Vedler, Tarmo Vahter. „Tapetud Vene pankuri ultimaatum: kahe Eesti pangaga on tõsine probleem." Eesti Ekspress, 3. oktoober 2006.

[116] „Murdered Russian Central Banker's Visit to Estonia." USA saatkonna memo. 13. november 2006. https://search.wikileaks.org/plusd/cables/06TALLINN1009_a.html

[117] Nico Hines. „Russian Whistleblower Assassinated After Uncovering $200 Billion Dirty-Money Scandal." The Daily Beast, 10. oktoober 2018. https://bit.ly/2MgBdqT

[118] Andrew E. Kremer. „Austrians Cast Doubt on Russian Arrests in Murder Case." New York Times, 15. juuni 2007.

[119] Алексей Соковнин. „Прокурор лишил Алексея Френкеля снисхождения." Коммерсантъ, 15. oktoober 2008.

[120] „Мосгорсуд: последний из убийц зампреда ЦБ признал свою вину." https://pravo.ru/news/view/23458/

Tambovi jõugu rahakullerid

Üks Kozlovi nimekirjas mainitud ettevõtetest oli Tallinnas registreeritud osaühing Sevenert, mis arveldas mitte Ühispangas ega Sampos, vaid hoopis Hansapangas. 9. novembril 2006 alustas Rahapesu Andmebüroo tema tehingute kontrollimist. 15. novembril laekus finantsinspektsioonile Venemaa Keskpangast ka nimekiri kahtlastest äriühingutest, kelle tehingutel olid fiktiivsete kaubandustehingute tunnused. Venemaa keskpank nägi seda infot, kui kontrollis, millised ettevõtted arveldavad Eesti pankadele avatud rubla korrespondentkontode kaudu. Üks säärastest firmadest oli Sevenert.[121]

Sealt polnud raske välja selgitada, et samad mehed – Peterburi mehed Dmitri Abramkin ja Juri Džeksenev (*alias* Juriy Jexenev) – olid Sevenerti kõrval seotud veel osaühingutega Montevalle, Instmark ja SV Capital. Kolm neist olid registreeritud Džeksenevi koju – 150 ruutmeetri suurusesse luksuskorterisse majas, kus 1990. aastate keskpaigas elas ekspeaminister Mart Laar ja osa Eesti ärieliidist. Kõik kahtlusalused ettevõtted tegelesid raha kiirsiirdamisega.

Kriminaaluurijateni jõudis see lugu 2. veebruaril 2007 ehk neli ja pool kuud pärast Andrei Kozlovi surma. Ivangorodis jäi Vene tollitöötajatele silma Rootsi numbrimärkidega sõiduauto BMW, mis oli üle Narva silla sõitnud. Tolliametnik otsustas auto läbi vaadata ja leidis esimesest kätte sattunud sumadanist paki deklareerimata eurosid. Pool miljonit eurot. Hiljem leiti masinast veel kuus miljonit eurot.

[121] Kohtuotsus asjas nr 3-11-1845. Tallinna Halduskohus, 1. veebruar 2013.

Auto roolis istunud Igor Perepetš, eelpool mainitud osaühingu Montevalle peremees, väitis ülekuulamisel, et viis raha ühele Vene Riigiduuma saadikule valimiskampaania rahastamiseks. Tegemist pidi olema Kremlit toetava Ühtse Venemaa liikmega.

Säärane avaldus äratas tähelepanu. Peagi kirjutasid temast kõik Eesti suuremad ajalehed. Mis sest, et järgmistel ülekuulamistel eitas Perepetš seost poliitilise rahastamisega. Kingissepa rajooni kohus karistas Perepetši 150 000 rubla suuruse trahviga. Tema poolt üle piiri veetud raha konfiskeeriti Vene riigituludesse.[122]

Aga raha allikas oli teisel pool piiri. 6. veebruaril kuulis Venemaal toimunust Eesti politsei. Järgmisel päeval lasi Rahapesu Andmebüroo Abramkini pundi ettevõtete pangakontod külmutada. 22. veebruaril algas kriminaaluurimine. Märtsis otsis politsei läbi Džeksenevi korteri ehk kolme kahtlusaluse firma kontorid.

Pangakontode kontrollimine näitas, et Venemaa ettevõtted kandsid Abramkini pundiga seotud Eesti osaühingute pangakontodele suuri summasid vene rublasid. Need vahetati Tallinnas eurodeks, võeti sularahas välja (sageli firmas Tavid) ja edastati „kolmandatele isikutele", kes toimetasid summad nüüd juba sularahana salaja Venemaale tagasi. Ühe sellise salakaubaveo käigus jäigi kuller Perepetš vahele.

Eesti Ekspress märkis, et venelased vajasid suuri koguseid eurosid ja dollareid näiteks Hiinast suurte kaubapartiide ostmisel. Kui laduda hiinlastele raha peo peale, saab kauba kätte suure allahindlusega.[123] Välisvaluutat saanuks venelased osta ka oma kodumaa pankadest, kuid see oli kallis. Dollarite ja eurode soetamine Eestist osutus odavamaks. Abramkini varifirmad võtsid säärase ülekanderaha „sulatamise" eest komisjonitasuks 0,8 protsenti konverteeritud summast.[124]

Rahapesu Andmebüroo nõudis Abramkini osaühingutelt dokumente raha päritolu kohta. Vastust ei saabunud.

14. augustil 2007 saatis Eesti prokuratuur Vene Föderatsiooni Peaprokuratuurile õigusabitaotluse. Jaanuaris 2009 kurtis prokurör Steven-Hristo Evestus avalikult, et ligi sajaleheküljelisele õigusabitaotlusele

[122] Tarmo Vahter. „Juhusliku vahelejäämisega 250 miljonit krooni vastu pükse." Eesti Ekspress, 13. märts 2008.

[123] Samas.

[124] Kohtuotsus asjas nr 3-11-1845. Tallinna Halduskohus, 1. veebruar 2013.

pole Venemaalt vastust saadud. „See asi on varjusurmas, sealt poolt on vaikus," teatas riiklik süüdistaja Äripäevale antud intervjuus. „Venemaa poolel ei süüvinud keegi sellesse, kust see raha pärineb. Leiti, et raha päritolus pole alust kahelda ja mingit menetlust ei tehtud, uurimist ei algatatud."[125]

Tegelikult asi nii hull ei olnud. Mitmed asjaga seotud kohtupaberid tõestavad, et venelased tegid siiski teatud ulatuses koostööd, sest toimunu häiris ka neid. Ka teisel pool piiri toimus kriminaaluurimine. Kriminaalasja nr 201/374090-08 raames kahtlustasid venelased Abramkini jõuku ebaseaduslikus pangandustegevuses (§ 172 Venemaa kriminaalkoodeksis). Abramkini pundi klientidena figureerisid Venemaa ettevõtted InvestGarant ja FinansGrupp. 16. septembril 2009 küulas nende kahe firma juhi üle Föderaalne Juurdlusbüroo. Firmade juht osutus varidirektoriks, eestlastele suupäraselt tankistiks. Ta teatas, et ei oska vastata uurija küsimustele, sest „faktiliselt teostas firmade juhtimist Dmitri Abramkin. Rohkem ma ei tea."[126]

Jutt ei käinud üksnes rahapesust, vaid püsivalt organiseeritud kuritegelikust grupist. Uurimisversioon ütles, et Abramkin oli grupi organisaator ja juht ning korraldas selle tegevust. Ta leidis kliente, pani paika raha liigutamise skeemi ja pidas selle üle arvestust, organiseeris varifirmade asutamist ja nende tegevust, lasi avada pangakontosid ning organiseeris bande tööd.

Pärast seda, kui Eestis raha kinni jäi, kolis jõuk Bulgaariasse ja jätkas seal tegevust ettevõtte Optima Ka kaudu. Aga ka seal pälvis kahtlane seltskond politsei tähelepanu, kes alustas kriminaalasja. 23. mail 2008 arreteeris Bulgaaria politsei Abramkini ja keelatud äri teise võtmetegelase Elisabeth von Messingu, varasema nimega Jelena Skorodumova. Allilmas Pomidoriha ehk Tomati hüüdnime kandev von Messing on venelanna, kes pärast soomlasega abiellumist omab Soome passi.

Vene meedia seostab von Messingut avalikult sealses kuritegevuses väga kaaluka Tambovi grupeeringuga. Tolle juhti Vladimir Kumarinit (vahetas hiljem perekonnanime Barsukoviks) kutsuti tema mõju tõttu lausa Peterburi öiseks kuberneriks. Ühe kuritegeliku kallaletungi tagajärjel parema käe kaotanud Kumarinil olid väga tihedad sidemed

[125] Kadri Jakobson. „Tavid skandaalis." Äripäev, 6. jaanuar 2009.
[126] Kohtuotsus asjas nr 3-11-1845. Tallinna Halduskohus, 1. veebruar 2013.

[illegible] linnapea Anatoli Sobtšakiga ning ta oskas neid ära kasutada. Augustis 2001 teatas Venemaa siseminister Boriss Grõzlov, et tambovlased kontrollivad lausa sadat ettevõtet, muuhulgas tanklaketti Peterburi Kütusekompanii (Peterburskaja Toplivnaja Kompanija, PTK).[127] Peterburi linnavalitsusse kuuludes oli Venemaa tulevane president Vladimir Putin andnud just sellele ettevõttele ainuõiguse varustada linna kütusega. PTK nõukogu esimees Dmitri Filippov kaotas sügisel 1998 elu pommiplahvatuses. Firma peadirektorina töötas samal ajal Vladimir Smirnov, keda teatakse Putini lähedasena. Nad mõlemad kuuluvad suvilakooperatiivi Ozero.

Tol ajal – aastatel 1998–2000 – kandis tambovlaste juht Kumarin Peterburi Kütusekompanii asepresidendi tiitlit. Kumarinit teatakse ka Kirišinefteorgsintezi investorina. Too firma opereerib Peterburi lähedal asuvat Kiriši naftatöötlemistehast.[128] Just Kirišist raudteed pidi saabunud naftatooted panid tol perioodil õitsema Muuga sadamas tegutsenud Pakterminali (Aadu Luukase juhitud ettevõte), tehes Tallinnast maailma ühe edukama naftasadama.

Kuid nii nagu oligarhid ei jäänud valitsema Venemaad, tabas langus ka Kumarin-Barsukovi. 2007. aastal võttis politsei mehe kinni. Teda viidi mitmete kuritegude eest korduvalt kohtu ette ning karistused muudkui kasvasid. Märtsis 2019 mõisteti „öine kuberner" Tambovi jõugu loomise eest lausa 24 aastaks vangi.

Jelena Skorodumova omas Kumariniga otsesidet. Ta oli tambovlaste ühe liidri Andrei Hlojevi ehk Bezpizorniku (Kodutu) seaduslik abikaasa.[129] Kumarin kutsus Hlojevit oma vennapojaks.

Nood kuritegelikud sidemed ilmnesid ka von Messingu ja Abramkini salaäris.

Näiteks rääkis proua ühele Vene ajalehele, et sel reisil, kus kuller Perepetš Ivangorodis tollitöötajatele vahele jäi, toimus suur varguse katse. Selle taga olnud Aleksei Velitško, keda Peterburi allilmas hüüti Pelikaniks. Pelikan helistas Tallinna Dmitri Abramkinile ja rääkis, et kulleril lõppes viisa, toogu 6,5 miljonit eurot üle piiri keegi teine.

[127] „Newsweek Details Putin's Alleged Organized Crime Ties ..." The Jamestown Foundation, 27. august 2001. https://bit.ly/2VINiZ7
[128] Toomas Kümmel. „VEB-fond. kadunud raha." Tallinn, 2016. Lk 180.
[129] „Бывший телохранитель Кумарина вымогал 50 млн рублей у «королевы теневых потоков Санкт-Петербурга." CrimeRussia.com, 2. märts 2017. https://bit.ly/2ITaDlw

Abramkin palus raha viia Perepetšil. Ivangorodis võeti ta kinni. Esmalt leiti autost vaid 500 000 eurot. See fikseeriti ka protokollis ja ähmis Perepetš kirjutas seda märkamata protokollile alla. Pärast mõistis ta toimunut ning teatas, et autos peab olema veel kuus miljonit eurot. Ehk kuus miljonit oleks ära virutatud![130]

Bulgaaria ja Eesti meedia kirjutasid, et Optima Ka kaudu liikus umbes pooleteise aasta jooksul fiktiivsete kaubavahetustehingute ning võltsitud dokumentide alusel miljard eurot. Sellest enamik kuulus väidetavalt tambovlastele. Suur osa rahast liikus enne Venemaale viimist Eesti kaudu.[131]

Kuid esialgu ei sattunud avaliku surve alla mitte pangad, vaid Eesti suurim valuutavahetus Tavid. Äripäev küsis 2009. aasta alguses esiküljel suurte tähtedega: „Tavid, kuhu sa end mässid?“. Leht andis teada, et Abramkini teed on korduvalt ristunud Tavidiga. Et pool mustast rahast võeti Tavidist sularahana välja Venemaale viimiseks, teine pool aga kanti Küprosele, Hongkongi, Araabia Ühendemiraatidesse ja mujale.[132]

Aasta hiljem jätkas roosa ärileht sama teemat: „Tavid ja Sampo mässiti rahapessu“. See oli üks esimesi kordi, kus Danske Eesti, mida toona tunti veel Sampo Pangana, sattus meediasse seoses kahtlaste tehingutega (raha liikus tööriistade ja majapidamistarvikute müügi nime all Briti Neitsisaarte ettevõtte kaudu, mis arveldas Sampo Pangas). Aivar Rehe ei kommenteerinud toimunut. Teatas vaid, et pank täidab rahapesuvastase võitluse nõudeid ning „tulenevalt pangasaladuse hoidmise kohustusest ei saa pank kommenteerida kolmandatele osapooltele klientidega seotud infot.“[133]

Bulgaaria võimud vabastasid Elisabeth von Messingu jõululaupäeval, 28. detsembril 2008. Hiljem vabanes ka Abramkin.

Kaks aastat hiljem, 23. detsembril 2010 tegid jõulukingituse ka Eesti võimud. Prokuratuur andis loa lõpetada kuller Perepetši vahelejäämise järel algatatud uurimine „kriminaalmenetluse aluse puudumise tõttu“. Eesti uurijad ei suutnud tõestada, et Abramkini jõugu Tallinna

[130] „Von Messing veeretab süü Vene allilmale.“ Äripäev, 12. oktoober 2011.

[131] Piret Reiljan. „Tavid taas skandaali mässitud. Rahapesijad kasutasid ära eestlaste heausksust.“ Äripäev, 22. jaanuar 2010.

[132] Kadri Jakobson. „Tavid skandaalis.“ Äripäev, 6. jaanuar 2009.

[133] Piret Reiljan. „Tavid taas skandaali mässitud. Rahapesijad kasutasid ära eestlaste heausksust.“ Äripäev, 22. jaanuar 2010.

ettevõtteid läbinud rahasumma oli kuritegeliku päritoluga. Prokuratuur pidi tõdema, et „rahapesu kui süüteo suhtes on vajalik eelkuritegu, millise toimepanemisest saadakse kuritegelikku tulu. Rahavoogude päritolu antud kriminaalasjas on jätkuvalt ebaselge.“[134]

Aga venelased ei jätnud asja. Uurimine jätkus. Juulis 2014 teatas Venemaa föderaalne uurimiskomitee kriminaalmenetluse lõpetamisest. Sealsed uurijad selgitasid välja, et detsembris otsustasid aktsiaseltsi Tehnologija peadirektorina esinenud Dmitri Abramkin ning VEFK Pangas valuutavahetuspunktide peaspetsialistina töötanud Andrei Mozgovoi luua põrandaaluse „panga“.

Venemaa siseministeeriumi miilitsa Peterburi ja Leningradi oblasti peavalitsuse maksukuritegude osakonnas töötanud Maksim Sidorov otsis ja meelitas kliente, kes soovisid sularaha. Mozgovoi organiseeris jõugule kontoripinna. VEFK Panga vanemkassiir-raamatupidaja Ljubov Stetskaja tegeles raamatupidamise ja ülekannetega. Abramkin juhatas 33 varifirmat, mille kaudu raha väliskaubanduse sildi all Venemaalt välja kanti. Tema ja Perepetš tegelesid ka selle äri osaga, mis jäi Eestisse. Nad kandsid hoolt ka Eestisse kantud summade salaja Venemaale tagasi toomise eest. Uurijate hinnangul moodustas säärase ebaseadusliku pangandustegevuse käive 2005. aasta detsembrist kuni 2008. aasta maini üle 45 miljardi rubla. Jõuk sai sellest endale 1,221 miljardit rubla. Abramkin ja Mozgovoi said juulis 2015 nelja aasta pikkuse vanglakaristuse, Perepetš ja Stetskaja kolme aasta pikkuse. Sidorovi mõistis kohus tingimisi kolmeks ja pooleks aastaks türmi. Aga kuna Venemaa andis parajasti Suures Isamaasõjas saavutatud võidu tähistamiseks kurjategijatele amnestiat, vabastati Abramkini jõuk karistuse kandmisest.[135]

Aga peagi olid nad taas sekeldustes. Kevadel 2017 teatas Vene meedia, et Tambovi jõuku kuulunud mehed pressisid von Messingult välja 50 miljonit rubla ning muuhulgas tulistasid tundmatud tegelased tema poja Mercedest, mis oli pargitud tänava äärde (auto oli tühi). Sellele järgnes uudis, et von Messing vahistati jälle, seekord kahtlustatuna ühe miljardi euro suuruses mahhinatsioonis.

Kingsepp jääb ikka oma liistude juurde.

[134] Kohtuotsus asjas nr 3-11-1845. Tallinna Halduskohus, 1. veebruar 2013.

[135] Vene Föderatsiooni Uurimiskomitee Pressiteade. „В Санкт-Петербурге вынесен приговор по уголовному делу о незаконной банковской деятельности.“ 17. juuli 2015. https://sledcom.ru/news/item/947923

Kullaauk Lasnamäel

Märtsis 2003 vapustas Eesti üldsust uudis, et politsei avastas Eesti ajaloo suurima salakaubaveo ja rahapesu.

See lugu hakkas hargnema sügisel 2001, kui moslemiterroristid hõivasid Ameerika Ühendriikides mitu reisilennukit ning sõitsid nendega New Yorgis sodiks üle linna kõrgunud Maailma Kaubanduskeskuse kaksiktornid ning Washingtonis osa hiiglaslikust Pentagoni büroo-kompleksist. Veel enne, kui maailm jõudis šokist toibuda, algas üleilmne terrorismivastane operatsioon. Sihikul polnud mitte ainult ründajad, vaid ka nende rahastajad. Ka Eestis uurisid pangad kahtlasi kontosid, egas ometi liikunud raha meie kaudu. „Kommertspangad vaatavad üle ja hindavad mitte ainult kontosid, vaid ka kõiki kliendilepinguid," teatas Eesti Panga avalike suhete juht Janno Toots.[136]

Politsei ei leidnud Eestist ühtki terroristide jälge.

Kuid Sampo Pangast saabus Rahapesu Andmebüroole imelik signaal. 15. oktoobril 2001 laekus firmalt Argold Investments Ltd 401 005 USA dollarit kellegi Nikolai Strelkovi kontole Sampo Pangas.

Kagu-Eestis Räpinas sündinud Strelkov elas paberite järgi Maardus tavalises paneelmajas. Ta ei töötanud justkui kuskil. Kuulus ühe osaühingu juhatusse. Tolle peamine tegevusala oli baaride ning kõrtside, ööklubide ja õllesaalide pidamine.

Miks pidi selline mees saama üle 400 000 dollari?

[136] Janar Filippov, Sulev Vedler. „Kullakaevandus keset Lasnamäge." Eesti Ekspress, 13. märts 2003.

Rahapesu andmebüroo võttis asja üles. Juhtivinspektor Aivar Orukask esitas kohtule taotluse pangaarve arestida.

Strelkovil läks kops üle maksa, kui ta kuulis, et ei saa pangaarvelt sentigi välja võtta. Strelkov kaebas kohtusse, et RAB lasi konto arestida. „Raha oli laen," väitis Strelkov.

Aga kohtunikud ei uskunud teda. Juba esimeses kohtuastmes leiti, et laenulepingu tekst ei võimalda tuvastada laenuandjat ega teda esindavat isikut. „Lisaks ei ole maksuameti andmetel Strelkov 1999. ja 2000. aastal tulu deklareerinud ega aastatel 1999–2001 maksustatavat tulu saanud."

Strelkov ei jätnud jonni. Ta lasi viia vaidluse Riigikohtusse välja. Aga jäi ikkagi kaotajaks.

Detsembris 2001 esitas politsei Strelkovile rahapesu kahtlustuse.

Argold Investments Ltd polnud Eestis tundmatu nimi, kuigi selle aadressiks oli vaid üks postkast Mahes, mis on Aafrika ühe tuntuma *offshore*-piirkonna Seišelli saarte pealinn.

Samale firmale kuulus osaühingu Argold Investments kaudu ka Goldmani kullapoodide kett.

Poode juhtis toona 36-aastane Vahur Blumfeldt. Tema nimi ületas esimest korda meediakünnise suvel 1999, kui Eesti Ekspress avalikustas Goldmani kaupluste jõulise ülevõtmise üksikasjad.

Kaupluste omanikud said suve hakul järsku teada, et firma eelmine juhataja müüs poed ja kauba ootamatult Vahur Blumfeldti firmale. „Siin võib olla tegu rahapesuga," kahtlustas tookord üks endistest omanikest.

Politsei võttis Strelkovi ja Blumfeldti tegevuse luubi alla. Võmmid avastasid, et kuigi meestel puudusid seaduslikud tuluallikad, elasid nad luksuslikult.

Vahur Blumfeldti elukaaslane rääkis uurijale, kuidas talle toodi ühel päeval autofirmast koju võtmed. Siis helistas mees ja teatas, et masin on talle kingituseks tütre eest.

Mehed sõitsid ringi kallite autode (näiteks BMW X5) ja mootorratastega (Harley-Davidson). Ehitasid Piritale villasid, mis paistsid kalliduse poolest silma juba enne kinnisvarabuumiga kaasnenud hinnatõusu. Soetasid maatükke ja kallist olmeelektroonikat.

Politseinikel läks tükk aega, enne kui kolmiku vara üles kirjutatud sai, sest näiteks Blumfeldti enda Mercedes-Benz oli ühe USA firma

nimel, tema kaks kambajõmmi hoidsid oma autosid – 500 seeria Mersu ja Chevrolet' maasturit – aga oma ema nimel. Neist ühel oli isegi mobiiltelefon sõbra oma, kes parajasti Soomes narkokuriteo eest vangis istus. „Mulle lihtsalt meeldis see number," ütles tegelane.[137]

Kõige tipuks hakkas Strelkov koos kompanjon Oleg Zarvaga (too kord 35 aastat vana) ehitama Tallinna suurima magalarajooni Lasnamäe servale lõbustusasutust Klondaik. See oli venepärane versioon Klondike'ist, millest sai 19. sajandi Alaska kullapalaviku sümbol. Pühademunana kirjus hoones alustasid tööd restoran, baar, kaks sauna ja piljardisaalid.

Kurikaelad tegelesid pallaadiumi, roodiumi ja teisi haruldasi metalle sisaldava mullasegu salakaubandusega. See oli nende Klondike.

Üks tähtsamaid pallaadiumi tootjaid ja müüjaid on Venemaa. Ametlikult toimub väljavedu presidendi ukaasi alusel ja riigifirma Almazjuveleksport kaudu.

Uurimisversiooni kohaselt pärineski välimuselt kuivanud pori meenutav salakaup Venemaalt. Kust täpselt, jäi segaseks.

Vahur Blumfeldt ja tema õde Katrin Blumfeldt lasid selle valepaberitega edasi toimetada Inglismaal asuvasse tehasesse. Deklaratsioonides märgiti kauba väärtuseks tegelikust hinnast tunduvalt väiksemad summad. Kaupa hoiti enne lennukile või laevale laadimist Maardus ja Tallinnas Tuha tänaval asunud ladudes.

Politsei kahtlustas, et Blumfeldti varifirmal asus Manchesteris kontor, aga see osutus eramajaks, mille elanikud kinnitasid, et pole Eestiga kunagi äri ajanud ega tunne Mendelejevi tabeli haruldasema poolega sehkendanud punti mitte üks põrm.

Inglise tehase direktor John Henry Setchfield ütles, et temaga võttis 1997. aastal ühendust Vahur Blumfeldt ning teatas, et soovib oma firma kaudu vedada materjali rafineerimiseks ja müüa sellest saadavaid väärismetalle. Britt käis korra isegi Tallinnas, kuid Blumfeldt viibis parajasti puhkusel. Küll aga nägi ta kontoris „mitut inimest, kaasa arvatud, ma arvan, Nikolaid ja Olegi."[138]

[137] Sulev Vedler. „700 miljoni pesijad pääsesid puhtalt." Eesti Ekspress, 14. detsember 2006.
[138] Samas.

Tehases käisid metallijääkide töötlemist vaatamas kolmiku Tallinnas elavad tuttavad. „Meie ülesanne oli mängida Inglismaal Argold investmentsi esindajaid," märkis üks neist. Teine täpsustas: „Me pidime vaatama, et seal midagi kaduma ei läheks. Et inglased midagi sellest metallisegust ära ei võtaks." Inglise firma kandis raha üle Šveitsi panka, kust osa sellest hiljem Eestisse jõudis ja siin sularahana välja võeti.[139]

4. märtsil 2003 võttis keskkriminaalpolitsei Blumfeldti, Strelkovi ja Zarva kinni. Nad said kahtlustuse, et korraldasid jaanuarist 1998 kuni veebruarini 2002 Vene väärismetallijäätmete transiiti Eesti kaudu Suurbritanniasse. Politsei hinnangul oli salaäri käive umbes 50 miljonit dollarit. See oli tol ajal võrreldav Tallinna lennujaama nelja aasta käibega! Lisaks kahtlustati kolmikut rahapesus suures ulatuses.[140]

Mehed sitsisid umbes kuu aega trellide taga. Siit tõotas tulla eriti kõva kohtuasi. Kahtlustatavate heaks alustas tööd Eesti advokaatide raskekahurvägi: Aivar Pilv, Mare Lust, Aadu Luberg, Sven Sillar, Andres Gorkin, Jelena Benevolenskaja jt. Nad tegid head tööd. Eesti ajaloo kõige suurem salakaubaveo ja rahapesu uurimine lõppes kolm aastat hiljem äärmiselt vaikselt ja piinlikult, sest sulid mängisid lolli ning politsei ei suutnud tõestada, kust nad kaupa said.[141]

Vahur Blumfeldt teatas ülekuulamisel: „Soovin kasutada minu kui kahtlusaluse õigust ütlusi mitte anda." Teine kord ütles ta, et „ma end süüdi ei tunnista" ja „ütlusi anda ma ei soovi."

Pärast vahi alla võtmist märkis Blumfeldt: „Mulle on mõistetamatud sellised mõisted kui salakaup ja rahapesu."

Oleg Zarva teatas, et Blumfeldtil „on omad tegemised, minul omad. Millega tema tegeleb, seda mina ei tea. Mitte mingisuguseid ütlusi ja selgitusi ei soovi ma anda."

Kui uurija tundis huvi, kust küll Zarva raha sai, rääkis gaaskeevitajaks õppinud mees, et oli juba nõukogude ajal ärikas. Ta väitis, et 80ndate keskel sõitis ta taksot ning müüs turistidele viina, šampust ja igasugu asju ning nii saigi ta oma esimese miljoni kokku. „Kui oli

[139] Sulev Vedler. „700 miljoni pesijad pääsesid puhtalt." Eesti Ekspress, 14. detsember 2006.
[140] Janar Filippov, Sulev Vedler. „Kullakaevandus keset Lasnamäge." Eesti Ekspress, 13. märts 2003.
[141] Sulev Vedler. „700 miljoni pesijad pääsesid puhtalt." Eesti Ekspress, 14. detsember 2006.

kogunenud kapital, siis andsin Venemaale sõpradele laenu, nemad panid raha börsile, mina elatusin intressidest. Nende sõprade nimesid ma enam ei mäleta."[142]

Zarva märkis, et sai raha ka oma naise Valgevenes elavalt vanaemalt, kelle nime ta ei mäleta.

Osa rahast oli ta omakorda laenanud Valgevenesse naise sugulastele, kelle nimesid ta ei mäleta ...

Sääraste uurimiste puhul lähebki uuritavatel mälu sageli nõrgaks. Unustamine on inimlik.

Oleg Zarva Valgevenest pärit ema väitis, et sai 1960. aastal oma vanematelt pärandusekś väga hinnalise keskaegse piibli ja kolm hinnalist ikooni. „Lisaks minule oli peres veel kolm venda, kuid vanemate sõnul ei teadnud nemad varandusest midagi. Mina hoidsin vara alguses kodus. Hiljem viisin asjad nende silme alt ära. Viisin oma sõbranna Nadežda juurde, kes elab Lasnamäel. Aadressi ei tea ja perekonnanime ka mitte."

80ndatel müüs naine asjad Maardus töötanud jugoslaavlastele ja sai väga palju USA dollareid. „Saadud rahasumma suurust keeldun avaldamast. Peale minu ei tea sellest mitte keegi."[143]

Raha andis ta pojale auto ja maja ostmiseks.

Muinasjuttu rääkis ka Nikolai Strelkov. Kui uurija tundis huvi, mis asjaoludel laekus tema pangaarvele 400 000 dollarit Seišelli saarte kompaniilt, teatas mees: „Avasin Sampo pangas arve, et saada sealt raha."

Raha olnud laen äritegevuse alustamiseks. „Millega konkreetselt ma tegelema soovin hakata, seda ma rääkida ei soovi."

Seišellide kompaniiga olla ta saanud ühendust Moskvas elava tuttava naise kaudu. „Läbi tema saingi ma selle laenu. Tema tegeles kõigi nende küsimustega. Laenulepingu andis mulle tuttav, kelle nime ma ei soovi nimetada."

Strelkov teatas, et sai elamisraha oma töökohast ööklubis Klondaik. Et aga seda oli ilmselgelt liiga vähe luksusliku elustiili jaoks, kuulutas mees, et müüs maha oma korteri, oma endise naise oma ja ka elukaaslase oma. Sai veel laenu oma tuttava käest, kes töötas varem Maardu

[142] Sulev Vedler. „700 miljoni pesijad pääsesid puhtalt." Eesti Ekspress, 14. detsember 2006.
[143] Sama.

keemiatehases, ning nüüd elas Taanis ja tegeles Vene nafta Läände müümisega.

Selle kohta, kuidas sai Strelkov raha Lasnamäel asuva ööklubi Klondaik ehitamiseks, ta tunnistusi anda ei soovinud.

Strelkovi ema teatas politseile, et kaevas 1965. aastal Petserimaal ühest talust välja 20 liitrit mahutava ämbri, mis oli täis tsaariaegseid kuldkümnerublalisi, ning seitsmeliitrise savipoti kuld-, hõbe- ja vääriskiviehetega.

Tegemist oli osaga tema isa pärandusest. Lisaks sai ta aadressi välismaal, kus asus ülejäänu. „Osa pärandusest on paigutatud välismaal asuvatesse pankadesse, mille asukohta ma ei ole nõus avalikustama," ütles pensionärist ema.

Naine teatas, et varjas pärandust riigi ja oma sugulaste eest. 90ndatel andis ta sellest umbes kaks miljonit dollarit juppide kaupa oma kahele pojale, suurema osa rahast sai Nikolai. Raha kasutas poeg uhkete autode ja kinnistute soetamiseks.[144]

Metallijääkide Eestisse toomise asjaolud jäid uurimisel segaseks. Vahur Blumfeldt ütles vaid, et Eestisse „impordi osas ei taha ma ütlusi anda."

Üks tema alluvatest teatas, et saatis kahe aasta jooksul SMSe kellelegi Anatolile ja kellelegi Dimale, kelle perekonnanimesid ta ei tea. „Tegemist oli börsi hindadega kulla, hõbeda, plaatina ja pallaadiumi kohta."

Üks autojuht rääkis, et tema masinale laaditi Maardus ja teel Muuga sadamasse musta värvi kotte ning seda valvasid džiipidega saabunud isikud, ent kust kotid pärinesid, ta ei tea.

Salakauba päritolu küsimus osutuski uurimisalustele päästerõngaks. Politsei ei suutnud tõestada, kas kaup pärines Venemaalt, veel vähem, kes selle Eestisse tõi, ning kogu suurejooneline juhtum vajus müürinal kokku.

Juunis 2006 kirjutas uurija Marianna Savimägi alla kriminaalmenetluse lõpetamise määrusele. Ta märkis seal väärismetallijääkide kohta, et „Eestis seda ei kaevandata ning Eestisse ei ole seda ka ametlikult sellistes kogustes kõnealusel ajavahemikul sisse toodud, kuid tuvastatud ei ole üheselt ka seda, et Vahur Blumfeldt, Oleg Zarva või Katrin

[144] Sulev Vedler. „700 miljoni pesijad pääsesid puhtalt." Eesti Ekspress, 14. detsember 2006.

Blumfeldt oleksid olnud seotud metalli võimaliku salakaubana sisse toomisega mõnest Euroopa Ühenduse välisest riigist."

Varem oleks kuriteoks kvalifitseerunud metallijäätmete salaja pa seldamine Eestist Inglismaale, kuid pärast ühinemist Euroopa Liidu sai Eesti ühisturu osaks ning salakaubaveo paragrahv kukkus ära. Ka tagasiulatuvalt.

Kui polnud salakaubavedu, siis ei saanud olla ka rahapesu, sest puudus eelkuritegu!

Alles jäi tulude deklareerimata jätmine. Vahur Blumfeldt ja Oleg Zarva said süüdistuse maksuhalduri tegevuse takistamises ning Nikolai Strelkov tulude või muude maksustamisobjektide varjamises või tulu deklaratsiooni esitamisest kõrvalehoidmises.[145]

Politsei avastas kiiresti, et Argold Investments oli Vahur Blumfeldti varifirma ja tema kaudu liigutati eriti suuri rahavooge.

Näiteks kanti firma Šveitsis asunud pangaarvelt Tallinna kellegi Raissa Mikhailova arvele kaheksa kuu jooksul 20,7 miljonit dollarit, mis võeti sealt kohe sularahas välja.

Kui Argold Investments jäi vahele ja politsei alustas uurimist, ajas Vahur Blumfeldt Inglismaaga metallijäätmete äri edasi, aga teiste ettevõtete kaudu.

Politseinikud lõid kokku, et Vahur Blumfeldt sai aastal 1999 tulu kolm miljonit krooni ning aasta hiljem ligi 106 miljonit krooni. Nende kahe aasta eest pidanuks ta maksma üle 28 miljoni krooni tulumaksu.

Tema õde Katrin võttis 1999. aastal sularahana välja ligi 15 miljonit krooni ja aasta hiljem veidi üle 6 miljoni. Tulumaks: 5,5 miljonit krooni.

Politseil oli võimalus metalliärikate punt maksudest kõrvale hoidmise kaudu ikkesse panna. Kuid süüdistatavad oskasid ka sellest jamast end välja keerutada. Katrin Blumfeldt teatas, et andis miljonid oma venna kätte, mistõttu politsei leidis, et seda raha ei saa käsitleda naise isikliku tuluna.

Prokurör Tambet Grauberg lõpetas juunis 2006 osaliselt kriminaalmenetluse ka venna tulude osas. „Vahur Blumfeldt on andnud ütlusi, et Argold Investmentsi arvelduskontolt võetud ja Katrin Blumfeldtilt saadud raha ei ole tema isiklik tulu," märkis ta. "Eeluurimisel ei olnud võimalik kontrollida ega tuvastada, kes välja võetud ja saadud sularaha

[145] Harju Maakohtu määrus asjas nr 1-06-8623. 12. oktoober 2006.

kasutab." Kriminaalasi lõpetati põhimõttel *in dubio pro reo* – kõrvaldamata kahtlus tõlgendatakse kahtlustatava või süüdistatava süüdiolekus tema kasuks.

Oktoobris 2006 kinnitas Harju Maakohtu kohtunik Katrin Puhkason kõigi kolme mehe suhtes kriminaalmenetluse lõpetamise määruse avaliku menetlushuvi puudumisel.

Kõige kehvemalt läks Nikolai Zarval. Tema pidi maksma 1,7 miljonit krooni tulumaksu, sai 250 000 krooni trahvi ja jäi ilma ka ühe miljoni krooni suurusest kautsjonist, mille eest ta kevadel 2003 pärast kuuajast istumist vabaks lasti.

Zarva muutus nimelt väga kärsituks, sest ei saanud oma vara käsutada, ning pakkus ühe rahvakohtuniku kaudu uurijale 50 000 krooni altkäemaksu, et too vabastaks aresti alt maastikuauto, kaatri ja kaks skuutrit. Meelehea andjad jäid aga haledalt vahele ja Zarva pidi üle kolme kuu reaalselt vangis istuma. See tõi kaasa kautsjoni kaotamise. Aga kohtunik Puhkason halastas tallegi, lõpetades maksudest kõrvalehoidmise kriminaalasja: „Tegemist on küll maksualase kuriteoga, kuid see on toime pandud aastaid tagasi."

Nikolai Strelkovi puhul märkis kohtunik, et tema süü oli väike ja tegevus polnud süstemaatiline. Mees sai lõpuks ka pangakonto vabaks, aga alles pärast seda, kui riik oli sealt maha võtnud ligi 1,8 miljonit krooni tulumaksu.

Kõige valutumalt pääses hämara äri juhiks peetud Vahur Blumfeldt. Kuna ta oli juba tasunud ligi miljon krooni tagantjärele määratud tulumaksu, siis sai ta 250 000 krooni trahvi ning kohus tagastas 1,2 miljoni krooni suuruse kautsjoni. Kohus märkis, et Blumfeldti pole varem kriminaalkorras karistatud, ta pole uurimist venitanud ega takistanud ning puuduvad kahtlused, et ta ei tee seaduserikkumisest vajalikke järeldusi ja jätkab õigusrikkumisi.[146] Sellega leidis hoogsalt alanud suur uurimisaktsioon kuulsusetu lõpu.

[146] Sulev Vedler. „700 miljoni pesijad pääsesid puhtalt." Eesti Ekspress, 14. detsember 2006.

Andke miljardi krooni suurune päevalimiit!

Sama haledalt lõppes ka teine rahapesu uurimine, mida nimetati vahepeal samuti Eesti suurimaks. Selle uurimise märksõnad olid juudi kapital, Ukraina pankurid ja laibad Tallinnas ning Riias.

Kahtlusaluseks oli pensioniealine proua Basja Komisaruk. Tema kannatuste saaga algas kevadel 2003, kui ta saabus nädalaks Tallinna. Koos Iisraeli kodaniku Michael Feiginiga avasid nad arved Hansapangas, Ühispangas ja Sampo Pangas.

Ühes pangas pani teller tähele, et Feiginil oli mitu passi ja ta valis, millist nende seast pangatöötajale esitada. Tellerite koolitus nõuab sellisel puhul ülemuste hoiatamist. Omapärased olid ka Ühispangas avatud arve tingimused: internetipangas oli konto päeva- ja kuulimiidiks märgitud miljard krooni.

Mõned päevad hiljem laekus avatud kontodele kokku 3,6 miljonit eurot. Enamik rahast tuli Ukrainast Donetski linnas asuvast Donbiržpangast. Viimase omanike sekka kuulus Basja Komisaruki abikaasa Boriss Komisaruk, kes oli samuti Iisraeli kolinud. Ülekannete juures seisiski märkus „ülekanne seoses ärasõiduga alalisse elukohta".[147]

Kui Rahapesu Andmebüroo töötajad kuulsid Komisarukile laekunud miljonitest, läksid nad elevile. Juunis 2003 alustas RAB Basja Komisaruki tehingute uurimist ning seadis tema pangakontode tarvitamisele piirangud. Seda enam, et Komisaruk üritas osa rahast edasi Saksamaale kanda.

[147] Tarmo Vahter, Sulev Vedler. „Suurim rahapesu uurimine kukkus läbi." Eesti Ekspress, 18. jaanuar 2006.

Tallinna Linnakohus arestis proua kontod juunis, ringkonnakohus lasi need mõned päevad hiljem vabaks. Augustis kordus sama lugu. Septembris arestiti kontod kolmandat korda. Pangad said korralduse peatada tehingud kaheks päevaks alates esimesest katsest raha liigutada.

Hulga tõsisem aktsioon toimus aga Iisraelis. Selle keskmes oli Basja Komisaruki poeg Mihhail. Iisraeli uurijad pidasid matemaatika-füüsika haridusega Mihhail Komisarukki oma maa üheks suuremaks kurjategijaks. Politsei versiooni kohaselt asutas ta arvutitarkvara arendamise ja turundamise firma Bist, mis tegelikult töötas põrandaaluse pangana ning tegeles rahapesuga. Väidetavalt teadis firma töötajaist vaid käputäis, millega ettevõte tegelikult tegeleb. Taskupank aitas Lääne-Euroopasse, Ameerika Ühendriikidesse ja Austraaliasse toimetada üüratuid rahasummasid, mida endise Nõukogude Liidu territooriumil tegutsenud maffiajõugud teenisid seksiorjade ja relvade müügiga. Kokku oli salapangal üle 5000 kliendi. Mida räpasem oli raha, seda suurem oli Komisaruki „töötasu".[148]

Põrandaaluse raamatupidamise kätte saanud politsei leidis, et asjaga oli seotud ka Aleksandr Kolektor, kes juhtis Tallinnas Balti Finantseerimisasutuse Aktsiaseltsi. Kolektor lasti maha veebruaris 2003 Olümpia hotelli vastas – kaks nädalat pärast seda, kui Äripäev esitles teda artiklis „Iisraeli miljonid Eesti ärides". Viis päeva hiljem tapeti Riias oma Lexuse roolis Kolektori naistuttav Marianna Puskunige, kes oli 1990. aastatel Rietumu panga asepresident ning juhtis ühe Briti firma kaudu pankrotistunud puidutöötlemistehast Wentwood Development. Wentwoodi eelmine tegevdirektor, kohalikus allilmas häid sidemeid evinud Andrei Borovik lasti maha kaks aastat varem. Lätiärileht Biznes i Baltija märkis, et Puskunige aitas pangas töötades teatud seltskonnale [illegible] laene anda, kasseerides selle pealt teatud protsendi.[149]

Iisraeli politsei võttis Mihhail Komisaruki kinni pärast pooleteise aasta pikkust varjatud jälgimist, kui neil tekkis kahtlus, et mees kavatseb põgeneda Küprose Türgi-poolsesse ossa. Ajaleht Haaretz raporteeris, et vahistamise ajal oli tal kaasas sadu tuhandeid dollareid sularaha.[150]

[148] Igor Lerner. „Израиль: математик отмывал грязные доллары." BBC Russia, 21. oktoober 2003.
[149] „Заказное убийство в центре Риги." http://arhiv.bb.lv/?p=1&i=718&s=1&a=29615
[150] Baruch Kra. „Police Uncover International Money Laundering Bank." Haaretz, 24. oktoober 2003.

Uurimine käivitus ka Komisarukkide endisel kodumaal Ukrainas. Augustis 2004 teatas Ukraina peaprokuratuuri pressiesindaja Sergei Rudenko, et Donbiržpanga tippametnike suhtes käib kriminaalasi seoses keelatud ettevõtluse ja rahapesuga. Ta väitis, et panga asutamis-dokumendid on võltsitud ning panga juhid kantisid välismaale oma eraarvetele umbes 16 miljonit grivnat (ligi 40 miljonit krooni). Rudenko kuulutas kohalikule pressile, et needsamad pangajuhid lõid arveldus-keskuse, mille kaudu pesti puhtaks üle kahe miljardi grivna. Panga juhataja Valentina Paladova vaidles vastu. Asutamisdokumendid olla korras, mingeid ametlikke pabereid pole prokuratuurist saabunud ja üleüldse saab süüdistada ainult kohus.

Proua Komisarukki esindas suhtluses Eesti võimudega Heldur Veinberg, kes oli olnud nõukogude ajal riikliku julgeolekukomitee ehk KGB Eesti haru uurimisosakonna ülema asetäitja.

Veinberg võitles raha vabastamise eest, kuid peagi ujusid välja piinlikud asjad. Nimelt selgus, et avaldus, mille Komisaruk Rahapesu Andmebüroole oma raha päritolu kohta tegi ja mida tõendas 10. juulil 2003 üks Tel-Avivi notar, oli võltsitud. Kirja sisu oli samuti vale. Ehtsaks ei osutunud ka Komisaruki volikiri Veinbergile, mida tõendas seesama Iisraeli notar.[151] Ukrainas algas ka eraldi uurimine dokumendi võltsimise ja võltsitud dokumendi kasutamise osas.

Rahapesu Andmebüroo ja Keskkriminaalpolitsei uurijates süvenes kahtlus, et Komisaruki pangakontodel seisvad summad pärinevad ebaseaduslikest allikatest ja naise asemel kontrollib raha liigutamist hoopis keegi teine: nimelt oli pangakontode kasutamiseks antud välja volitusi kolmandatele isikutele.

Basja Komisaruk palkas Veinbergi kõrval end esindama ka Sven Sillari, kes oli tõusev täht krimiadvokaatide seas. Tema isa Rein Sillar oli töötanud KGB Eesti-haru juhina.

Jaanuaris 2004 esitles Postimees pooleli olevat uurimist Eesti politsei ühe suursaavutusena. Artiklis „Eestis üritati pesta maffiaraha" märkis rahapesu andmebüroo tollane juht Arnold Tenusaar: „Rahvusvaheliselt organiseeritud kuritegevuse tulu pesemisjuhtumeid on olnud varemgi, ent antud juhtum on meie töös seni suurekaliibrilisem."[152]

[151] Tallinna Halduskohtu otsus haldusasjas 3-06-402. 21. september 2006.
[152] Rasmus Kagge. „Eestis üritati pesta maffiaraha." Postimees, 16. jaanuar 2004.

Tegelikult oli olukord niru, sest kahtlusalused (Komisarukkide pere ja nende abiline Feigin) viibisid välismaal ning neid üle kuulata polnud võimalik. Oletatavad kuriteod toimusid aga tuhandete kilomeetrite kaugusel. Eestis seisis ainult raha.

Eesti ametnikel oli vaid võimalus saata kirju oma välismaa kolleegidele ja anuda abi. Riigiprokuratuuris kontrollis uurimist peaprokuröri asetäitja Norman Aas. „Esineb endiselt põhjendatud kahtlus, et raha päritolu on kuritegelik," kirjutas Aas septembris 2004 vastuseks Sillarile. „Arvestades summade suurust, on kriminaalasi olnud viimasel ajal ka kõrgemalseisvate prokuröride tähelepanu all, vältimaks põhjendamatuid viivitusi eeluurimisel."

Eesti politsei lootis, et ukrainlased ütlevad: jah, see raha on varastatud. Siis olnuks olemas rahapesu süüdistuse esitamiseks vajalik eelkuritegu.

Asi läks hoopis vastupidi. Ukrainas lõpetati uurimine kuritegu tuvastamata. Donbiržbank pidi vaid maine päästmiseks nime vahetama. Nüüd on ta Perepank (Bank Familnõi).

Veebruaris 2005 lõpetas asjaga otseselt tegelnud riigiprokurör Heili Sepp uurimise ja vabastas raha aresti alt.

Kuid see polnud loo lõpp. Ühel hetkel nägi Komisaruk võimalust küsida Eesti riigilt kahjutasu, sest tema raha jäi pankadesse kinni. Ta saanuks ju sel ajal raha kuskil mujal tarvitada, näiteks mõnda investeerimisfondi kasvama panna!

Eesti seadused lubasid alusetult kinnipeetud rahasummadele kuue protsendi suuruse intressi maksmist. 60 miljoni krooni suuruse põhisumma puhul kujunes intressinõudeks üle 5 miljoni krooni.

Advokaat Sillarile oli see huvitav väljakutse: „Kui inimene istub alusetult vahi all, maksab riik talle hüvituseks iga päeva eest seitse miinimumpäevapalka. Kahjutasu raha alusetu arestimise eest pole varem üheselt Eestis nõutud. Helistasin mõned kolleegid läbi, keegi polnud sellisest asjast kuulnud."

Justiitsministeerium ja Rahapesu Andmebüroo põtkisid aga säärasele nõudele vastu. Vaidlus lõppeski riigi võiduga nii halduskohtus kui ringkonnakohtus.

Kuigi raha seisis arestituna pankades poolteist aastat, oli ta formaalselt külmutatud vaid kaks päeva (pangad pidid raha kinni hoidma kaks

päeva alates esimesest katsest seda liigutada). Ringkonnakohus märkis, et kaks päeva oli lühike aeg ja omandiõiguse riive ei olnud raske. Samuti leidis kohus, et Komisarukil polnud pankades seisnud raha kasutamise osas kindlaid plaane. „Väidetav tulu teenimine raha paigutamisega investeerimisfondidesse on piisavalt küsitav, sest samahästi oleks ta võinud raha ebasoodsa paigutamise korral ka kaotada. Märkimata ei saa jätta seda, et kaebajale maksti hoiustatud rahasummadelt pankade poolt intressi."[153]

Tõepoolest – Hansapank maksis Komisarukile ligi 16 miljoni krooni hoiustamise eest 550 000 krooni. Sampo Pank oli aga ihne. 26 miljoni krooni suuruse summa pealt maksti intressi vaid 2800 krooni.[154]

Komisaruki juhtum õpetas Eesti riigiametnikele, et pangakontode külmutamise korral tasub mõelda ka tagajärgede ehk valuraha maksmise võimaluse peale.

Mihhail Komisaruk (Mihailo Komissaruk) kuulub seniajani Bank Familnõi nõukogusse. Ta omas ka aktsiate kontrollpakki Moskvas tegutsenud pisikeses Runetbangas, mis kaotas tegevuslitsentsi detsembris 2018 ja läks likvideerimisele.

Ukrainaga oli seotud veel üks vägagi prominentne rahapesu-uurimine. Nimelt uskusid politseinikud, et Eesti pankades pesti Ukraina endise peaministri Pavlo Lazarenko raha.

Eesti Päevaleht teatas jaanuaris 2001, et Lazarenko varifirmad kantisid mitme aasta vältel Eesti pankade kaudu USAsse ja Šveitsi kümneid miljoneid dollareid.

Üks raha liigutamises aktiivselt osalenud asutus oli Ukraina kapitalile kuulunud pisike INKO Balti Pank, mis likvideeriti sügisel 1997.

Rahapesus kedagi süüdi mõista polnud selles loos võimalik, sest need summad läbisid Eesti panku aastatel 1996–1997 ning katkesid siis, kui rahapesu muutus siinkandis kriminaalseks.[155]

Lazarenko aga ei pääsenud oma saatuse eest – ta pages USAsse, kuid ameeriklased panid ta pettuste, rahapesu ja muude pattude eest

[153] Tallinna Ringkonnakohtu otsus haldusasjas nr 3-06-402. 15. veebruar 2007.
[154] Tarmo Vahter, Sulev Vedler. „Suurim rahapesu uurimine kukkus läbi." Eesti Ekspress, 18. jaanuar 2006.
[155] Oliver Rand. „Ukraina ekspeaminister pesi raha ka Eesti kaudu." Eesti Päevaleht, 17. oktoober 2001.

...aalselt vangi. ÜRO hindas, et Lazarenko riisus 200 miljonit dollarit Ukraina riigilt, mis oli niigi vaene.

Samamoodi ei saanud rahapesus süüdistada kedagi ka siis, kui suvel 1997 peteti Venemaal Altai krais välja 13,5 miljoni dollari ulatuses eelarveraha ning see INKO Balti panga kaudu Hollandisse kanti. Keskkriminaalpolitsei korraldas hollandlaste palvel Tallinna reisisadama lähedal asunud pangakontoris läbiotsimise ja viis sealt minema portsu dokumente ning mõned arvutid, kuid rahapesu polnud tollal veel Eestis karistatav.[156]

[156] Siim Randla. „INKO Balti Panga kaudu käis rahapesu." Õhtuleht, 1. oktoober 1997.

Aus kellaäri või rahapesu Somaalia panga kaudu?

Eelnenu ei tähenda, et kõik rahapesu-uurimised nurjusid. Ei, ka Eesti politseid saatis edu ning seda isegi rahvusvahelistes skeemides. Näiteks õnnestus neil trellide taha saata itaallane Marco Cerato (omas ka Rootsi passi ning võttis uueks nimeks Mark Marco Frodevi), kes pettis kergeusklikelt raha välja First Oceanic Banki kaudu. Tolle 2005. aastal Somaalia pealinnas Mogadishus arvele võetud panga veebikülg tõotas klientidele täielikku anonüümsust. Somaalial ei ole teiste riikidega maksualaseid või teabe vahetamise kokkuleppeid, selgitas pank. Veebikülje väitel juhiti panka Londonist, kuid see ei kuulunud Briti finantsjärelevalve alla. Raamatupidamine pidi toimuma Baltimaades.[157] Hilisemal politseiuurimisel selgus, et veebikülge www.firstoceanicbank.com hoiti ühe Eesti veebimajutuse ettevõtte serveris. Et asi oleks veelgi keerulisem, siis oli sama nimega ettevõte First Oceanic Bank Limited registreeritud ka Ühendkuningriigis.

Kuid selle „panga“ puhul eksisteeris üks aga, lausa suur AGA: kes raha sinna panka kandis, võis vabalt sellest ilma jääda.

Just nii juhtus veebruaris 2007, kui WestLB panga Londoni kontori ajutine töötaja Saleem Yacub virutas oma tööandja Singapuri osakonnast 75 000 eurot ja siis veel 464 000 eurot. Yacub nimetas end varjunimega Derek Anthony Smith ning soovis raha kanda First Oceanic Bankis avatud kontole.

[157] Veebikülg www.firstoceanicbank.com.

Kuid raha jõudis hoopis Eestisse. Mitte hoiuste nime all, vaid tehingud olid maskeeritud kallite käekellade ostmisena. Cerato esines kellakaupmehena.

Väiksem summa maabus Tallinna Äripangas ja suurem SBM Pangas, mis hiljem sai kurikuulsaks Versobanki nime all.

Neis mõlemas omas kontot Societe Generale De Gestion S.A. See firma oli registreeritud Kingstownis, mis on Kariibi meres asuva saareriigikese St Vincenti ja Grenadiinide pealinn. Ka seda ettevõtet käsutas Marco Cerato. Volituse alusel võis pangakontot tarvitada ka Veronika Kimsen, kes oli Cerato eestlannast naise sõbranna ja nende poja ristiema.

Kimsen rääkis ülekuulamisel, et tunneb Ceratot aastaid ning nende äriline suhe sai alguse aastaid tagasi, kui mees palus tal pangas käia ja ülekandeid teha. Nii ta hakkaski mehe heaks töötama. Cerato abikaasa ei saanud seda teha, sest stjuardessina oli ta alatasa lennus.

Töö polnud keeruline ja Kimsen sai seda teha kodust lapse kasvatamise kõrvalt. Cerato maksis korralikult ning kinkis ka paar tuhat eurot maksnud kella. Marco maksis kinni ka naise ja tema abikaasa reisi Itaaliasse.

Kimsen tegeles Cerato ettevõtete paberimajandusega ja suhtles pankadega. „Samas mõningaid ülekandeid tegi Marco ise, kuid tihti tal need ebaõnnestusid, sest ta teeb mitut asja ühel ajal ja ei ole täpne. Ta on selline sahmija,“ rääkis naine.

Aga Kimsen polnud midagi nii süütu nagu eelnevast võis arvata. Uurijad avastasid, et eestlanna kasutas varjunime Victoria Carlsson. Just tolle nimega daam oli andnud Yacubile teada, et talle on avatud konto Somaalia pangas. Ta suhtles Yacubiga ka siis, kui mees soovis seal raha hoiustada (muidugi ei käinud jutt sellest, et tegemist on tööandjalt virutatud summadega). Ta edastas Yacubile ka panga järelevalve osakonna kontakti, kui mees hakkas pärast ülekandeid kurtma, et tema arust ei asu raha enam tema kontol. Carlsson esitles õnnetule Yacubile ärinõustajana Marco de Ferrarit, mis oli uurimisversiooni kohaselt üks Marco Cerato aliastest.

Samuti suhtlesid panga klientidega lätlased, kes jäidki tuvastamata. Ceratol oli nimelt ka pesa Riias, seal tegutses üks tema ettevõtetest, mis kandis pangale sarnast nime: First Oceanic Trust.

Mais 2007 saatis Deutsche Bank Eesti pankadele palve tagastada veebruaris ekslikult üle kantud raha. Pangad suhtlesid seepeale oma kliendiga. Marco Cerato kinnitas neile, et suhtleb makse saatjaga ise.

Ja augustis 2007 oligi tal uurimine kaelas. Politseinikud avastasid, et Cerato oli raha pritsinud laiali üle ilma. Ta oli seda lähetanud Lätti, Itaaliasse, San Marinosse, Hispaaniasse ... Aga Cerato tegutses ka näiteks Ukrainas ja Veronika Kimsenil olid isegi ühes Türgi pangas Ceratole avatud konto internetipanga rekvisiidid.

Itaallane kadus. Augustis 2008 kuulutati Cerato tagaotsitavaks. Ta jäi vahele 27. aprillil 2009, kui ületas Eesti numbrimärgiga sõiduauto Mazda roolis Valgevene-Leedu piiri. Aga augustist 2007 oli tal teine nimi: Mark Marco Frodevi.

Leedu andis mehe Eestile välja. Ta toodi lennukiga Tallinna ning saadeti türmi kohut ootama.

Kimsenil läks paremini, tema puhul piirduti elukohast lahkumise keeluga.

Ülekuulamistel teatas Cerato esialgu, et ei räägi mitte midagi. Aga ühel hetkel muutis ta meelt ja hakkas rääkima muinasjuttu. Ta väitis, et äritses kelladega. Reklaami ta oma bisnisele ei teinud, vaid leidis kunded inimestega silmast silma kohtudes.

Cerato väitel soetas ta St Vincenti ja Grenadiinide firma kellade ostmiseks ja müümiseks. Firma müünud David Finser saatis talle elektronkirja, kus teatas soovist leida usaldusisik Euroopas, kes võtaks First Oceanic Banki nimel vastu makseid ja teeks tehinguid. Finser selgitanud, et Somaalia pangal pole IBANi numbrit ja seetõttu ei saa ta ise kõiki tehinguid teha. Cerato esines süütu vahemehena. Teine asi oli Somaalia pangaga, mida ta esindas. Näiteks kui Inglismaalt hakati raha tagasi nõudma, teatatud Aafrikast, et kõigepealt tuleb välja selgitada, kas selline raha tagasi küsimine on üldse seaduslik.

SBM Pangas Cerato firma kliendihaldurina töötanud Kuno Lauton mäletas asju teisiti. Kui saabus palve 464 000 eurot tagastada, rääkinud itaallane, et üks tema klient tahtis investeerida väärtpaberitesse, aga kuna nende hind langes, siis väitis ta, et Cerato pettis teda ja nõudis raha tagasi. Kui kliendihaldur soovis asjast lähemalt teada (milline klient, millised väärtpaberid), teatas Cerato, et see pole panga asi.

Cerato teatas, et 2007. aastal olla SBM Panga esindajad (kelle nimesid ta ei mäletanud, oh seda mälu küll!) soovitanud tal kanda raha Kariibi saarte firmalt isiklikule kontole. Mida ta tegigi, märkides ülekande põhjenduseks „direktori palk". Pank survestanud teda („väga suur surve"), sest isikliku kontoga oli seotud varahalduskonto, mille tehingute pealt teenis pank kümme protsenti. Alles hiljem mõistnud Cerato, et niimoodi firma raha enda kontole kandes tegeles ta omastamisega.

Ka Kimsen väitis, et itaallane tegeles väga kallite kellade äriga. Näiteks Derek Anthony Smith (ehk Saleem Yacub) ostnud 72 000 euro eest kaks kasutatud kella. Naine märkis ka, et Societe Generale De Gestion S.A.-l „ei pea raamatupidamist olema nagu *offshore*'del ikka, vaid aastamaksu tuleb tasuda."

Kimsen teadis, et Ceratol oli rahapesukahtlus, kuid mees oli öelnud, et see on *bullshit* (jama). Kimsen rääkis ka, et Cerato käib Eestis harva, sest talle ei meeldi Eesti. „Lepinguid ma Marco jaoks koostanud ei ole, kuna ma ei oska seda," teatas naine. „Olen täitnud mingeid kohti, kui Marco palunud on."

Lõpuks said Cerato ja Kimsen aru, et neid pole pääsu. Novembris 2009 võttis Kimsen kokkuleppe korras vastu kolme aasta pikkuse tingimisi vangistuse. Cerato (Frodevi) sai nelja aasta pikkuse vangistuse, millest kuulus kandmisele üks aasta. Lisakaristusena sai ta kümne aasta pikkuse keelu Eestisse siseneda.[158]

158 Kriminaalasja nr 07700000066 materjalid.

PIINLIK, NII PIINLIK: ATEKA JUHTUM

Anton Geri kohtuvõit mõjutas Eesti rahapesuvastast võitlust aastaid. prokurörid pelgasid, et nad ei suuda kohtus eelkuritegusid tõestada.

Valitsuskomisjon arutas korduvalt massiivset sularahaäri

16. juunil 2006 lõuna ajal kogunes Tallinnas Suur-Ameerika tänaval asunud rahandusministeeriumi hoones esimest korda rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjon. Esimesel istungil viibisid rahandusminister Aivar Sõerd ning kümme spetsialisti riigiametitest ja ministeeriumidest, aga ka keskpangast.

Komisjon kogunes tavaliselt kolm korda aastas ning arutas kõikvõimalikke valdkonnaga seotud probleeme ja ideid. Alates sellest, et Eestis puudub arestitud varade andmebaas ja Rahapesu Andmebüroo eelarves pole piisavalt raha, et tõlkida Euroopa Liidust tulevaid uusi nõudeid kuni selleni välja, kas ÜRO võib Eestilt saada andmeid pangasaladuse kohta. Nimelt tuli kevadel 2012 komisjonis jutuks ÜRO sanktsioonide komitee päring seoses ühe ettevõtte pangakontoga. Komisjoni liikmed tähendasid, et kui eraldi lepingut ÜROga ei ole, siis puudub Eesti riigiametitel kohustus infot anda. „Kaasuse sisu kaalub üles kõik õiguslikud takistused," ütles Andres Palumaa finantsinspektsioonist. „Antud juhul sellise sisuga vastuse andmine ei ole mõeldav." RABi juht Raul Vahtra tuletas aga meelde, et teavet edastatakse õigusabipalvete kaudu, mitte otse. Pangasaladuse esitamist rahvusvahelistele organisatsioonidele pole ette nähtud. ÜRO pole riik.[159]

Komisjoni istungite protokollid (neile löödi tavaliselt tempel „asutusesiseseks kasutamiseks", millega kaasnes viie aasta pikkune

[159] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 24. 19. aprill 2012.

juurdepääsupiirang) näitavad, et paljud tänagi aktuaalsed teemad olid kõne all juba aastaid tagasi.

Näiteks juba ühel esimesel istungil avaldas tookord politsei juhina konnas töötanud Indrek Tibar arvamust, et pangad ei kontrolli neile esitatud andmeid piisavalt korralikult.[160]

Samuti tuli kohe jutuks nn tõendamise pöördkohustus. Uurimise käigus peaks uuritav tõendama oma tulu legaalsust, mitte vastupidi. „Raha pesemine Eestis tuleb muuta nii ebamugavaks kui vähegi võimalik," kõlas finantsinspektsiooni esindanud Kaido Troppi sõnum.[161]

Pangaliidu tegevjuht Katrin Talihärm rääkis vajadusest, et pangad saaksid õiguse vahetada omavahel infot kahtlaste isikute ja tehingute kohta – näiteks välistamaks olukordi, kus korrespondentpank makseid ei teosta, kuigi klient on *fit and proper*.[162]

Rahapesuvastase võitluse reeglid läksid aja kulgedes üha keerukamaks. Kord kurtis Talihärm, et sanktsioonide rakendamisel nõutakse, et pangad ei rahastaks või ei teeks ülekandeid nendes ärides, mida võidakse kasutada tuumarelva valmistamiseks. Pangatöötajatel puudusid aga vastavad teadmised: millist juppi saab kasutada tuumapommi ehitamiseks ja millist mitte. Nad ei teadnud isegi seda, kelle poole vastava kahtluse kerkimisel pöörduda.[163]

Komisjonis arutati peamiselt kavandatavaid seadusemuudatusi ning rahvusvahelist koostööd. Ette võeti ka olulisemad kohtuasjad. Rahapesu oli veel uus asi ja seetõttu oli kohtupraktika välja kujunemata. Kohati läksid asjad absurdseks. Nii juhtus kohtuasjas 3-1-1-68-10, mis jõudis välja Riigikohtusse ja pälvis ka komisjoniliikmete tähelepanu. Tolles kohtuasjas süüdistati rahapesus Silver Sisaskit, kes varastas sügisel 2007 Lõuna-Eestis koos kambajõmmidega auto, autohaagised, kaks seifi ja isegi pangaautomaadi koos selles olnud sularahaga. Kuritegudega hangitud raha eest ehitas ta oma isale kuuluvale kinnistule

[160] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 2. 22. august 2006.

[161] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 3. 10. oktoober 2006.

[162] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 8. 10. detsember 2007.

[163] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 13. 21. jaanuar 2009.

palksauna. Politsei, prokuratuur ja alama astmed kohtud nimetasid ta rahapesijaks, sest Sisask tarvitas sauna rajamiseks ebaseadusliku päritoluga raha ja varjas selle tegelikku omanikku.

Riigikohus polnud säärase mõtteviisiga sugugi nõus. Nii võiks põhimõtteliselt rahapesuks nimetada seda, kui keegi varastab tikutoosi ja kasutab neid tikke. Kriminaalkolleegium teatas, et rahapesu peab kahjustama eeskätt riigi majanduse normaalset toimimist. „Kui kuritegeliku vara käitlemise viis ei kahjusta riigi rahandus- või majanduskäivet, ei saa seda pidada rahapesuks ka juhul, kui vara kasutamisega kaasneb selle tegeliku päritolu varjatuks jäämine," märkis kolleegium ja kordas ka: „Rahapesust ei saa rääkida juhul, kui vara ebaseadusliku päritolu ja tegeliku omaniku varjamine on varaga tehtavates toimingutes üksnes kõrvaleesmärk või -tagajärg. Nii ei ole rahapesuga tegemist üldjuhul olukorras, kus kuritegelikul teel saadud vara suunatakse lihtsalt n-ö vahetusse lõpptarbimisse." Katsejäneseks osutunud Sisask mõisteti rahapesu süüdistuses õigeks.[164]

Igal talvel andis RABi juht komisjonile ülevaate eelmise aasta töötulemustest ning rahapesu vallas valitsevatest trendidest. Aastast aastasse kordus üks teema: Venemaalt voolavad Eestisse ja Eestist sinna tagasi hiiglaslikud kahtlase raha vood.

Sageli oli skeem rahvusvahelisem: neisse olid haaratud Läti, Leedu, Soome ja teiste Euroopa Liidu riikide ettevõtted.

Märtsis 2008 rääkis RABi juht Raul Vahtra, et säärane skeem saab alguse Vene ettevõttele varifirma loomisest. Too kannab raha Eestis olevatele varifirmadele, nood vahetavad selle „tugevaks" valuutaks ning kuller viib raha Lätti või Venemaale. Vahtra teatas, et Eesti arestis säärases skeemis 100 miljonit krooni. Sel oli kohe mõju: Soome kolleegid teatasid talle, et pärast seda oli taoliste juhtumite arv kasvanud nende kodumaal neli korda.[165]

Septembris 2008 kurtis Arnold Tenusaar RABist, et „jätkuvalt on probleemiks rahavood Lätist ja Venemaalt." Ta selgitas, et kriminaalmenetluste alustamine on keeruline, sest enamik summadest näib olevat seotud maksukuritegudega. Venemaal ei ole aga maksuasjad

[164] Riigikohtu otsus 3-1-1-68-10. 13. detsember 2010.

[165] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 9. 5. märts 2008.

nn eelkuriteod ja seetõttu keeldub Venemaa andmast teavet nende asjade kohta.

Rahapesuasjadega tegelenud prokurör Steven-Hristo Evestus tõdes samuti, et Venemaa ei edasta Eestile vajalikku infot. Venemaa lihtsalt ei vasta Eesti riigiprokuratuuri järelepärimisele. Kadri Siibak rahandusministeeriumist märkis seepeale, et Eesti tõstis Moneyvali plenaaristungil küsimuse Venemaa väga aeglase reageerimise kohta, kuid seal leiti, et hullu pole midagi. Mahukates asjades, kus asjaolusid tuleb kontrollida, ongi igati normaalne, kui suurriik vastab näiteks kolme aasta jooksul.[166] Aeg aga tiksus samal ajal halastamatult. Uurijad ei saanud nii kaua miljoneid kinni hoida, kuni venelased suvatsevad vastata. Ükski kohus polnuks sellega nõus olnud.

Talvel 2009 teatas Raul Vahtra komisjonile, et probleeme põhjustab isegi sularaha mõiste. Kas see on kaup? Kui see ei ole kaup, siis pole ka suures koguses sularaha piiril deklareerimata jätmine kriminaalne salakaubavedu, vaid üksnes väärtegu.[167]

Tegemist oli väga suure bisnisega.

Vahtra selgitas, et 2008. aastal kanti Venemaalt Eestisse raha 13 miljardi krooni väärtuses. Piiril esitatud deklaratsioonid näitasid, et selles seitse miljardit viidi sularahana Venemaale tagasi. Viis miljardit jäi aga justkui Eestisse.

2009. aastal majanduskriisi ajal tehingute maht langes. Aga vahe oli siiski olemas: esimeses kvartalis voolas Eestisse raha kaks miljardit krooni rohkem kui välja viidi. Vahtra ütles, et „meie finantssektori maine huvides tuleks antud probleemi lahendamisel midagi ette võtta."[168]

Vahtra teadis muidugi, kes selle äriga tegelesid. Ülekanderaha sularahaks vahetajad ehk „sulatajad" väitsid, et tegemist on legaalse valuutavahetusega. Venemaale järelepärimiste tegemine polnud tulemuslik. „Venemaa rahapesu andmebüroo kogub andmeid miilitsa kaudu ja see

[166] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 11. 17. september 2008.
[167] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 13. 25. mai 2009.
[168] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 15. 9. november 2009.

ei ole osutunud eriti efektiivseks," teatas Vahtra. „Samas on Venemaa neid süüdistanud probleemiga mittetegelemises."[169]

Ta lisas, et Läti suunal toimub peamiselt Läti maksuraha pesemine. Kasutatakse *offshore*-firmasid, mis vahetavad raha Eesti valuutavahetuspunktides kõvaks valuutaks ning viivad sularahana Lätti tagasi. Skeemides osalejad jälgivad hoolikalt, et summad ei ületaks piirmäära, mille puhul valuutavahetused pidid esitama RABile teatise.[170]

Vahtra lisas, et Venemaa rahavoogude trend ei kao ka edaspidi. Küll aga kasvab inkassaatorite röövide oht ja sularaha vahetajate hulk.[171] Sama räägiti komisjonis ka enne 2011. aastat, kui Eesti läks üle ühisraha euro tarvitamisele.[172]

Samal ajal võeti Venemaal mõned selle äri sangarid ka kinni. Nii näiteks vahistati aprillis 2010 Aserbaidžaani kodanikud Vugar Nurijev ja Matkerim Musajev, kes töötasid Moskva Torgovo-Stroitelnõi Banki valuutavahetuspunktis. Nende neljalt rahakullerilt võtsid miilitsa eriüksused Moskva Šeremetjevo lennujaamas ära kottide viisi dollareid – kokku 211 miljoni rubla väärtuses.

Nurijev ja Musajev tegid variisikute nimele avatud pangakontode kaudu äri, mis lasi ülekanderublasid kõvaks sulavaluutaks vahetada. Nende kontrolli all olnud pangakontodele saabunud raha kandsid mehed edasi *offshore*-firmadele Küprose Alpha Bankis või Eestisse Sampo Panka. Sealt liikus raha edasi Aserbaidžaani, kus selle võttis vastu kohalik finantsvõlur Feizuli Alekperov. Tema juhtimisel võeti raha kohalikest pankadest sulas välja, misjärel kullerid selle tavalistes spordikottides Venemaale toimetasid. Üks kuller suutis korraga tassida sularaha 20–100 miljoni rubla väärtuses.[173]

Rahavedajad deklareerisid piiril, et raha on nende oma ja nad kavatsevad selle eest soetada kinnisvara. Lennujaamas oli neil vastas soomustatud auto turvameestega, kes toimetas kullerid rahaga Nurijevi

[169] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 16. 25. jaanuar 2010.
[170] Samas.
[171] Samas.
[172] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 17. 24. märts 2010.
[173] „В Москве осуждены 6 „бакинских миллионеров", „отмывших" более 5 млрд руб." Pravo.ru, 2. august 2011.

ja Musajevi valuutavahetuspunkti. Rahavedaja käis tavaliselt Moskvas 2–3 korda kuus ning sai iga reisi eest 200–300 dollarit. Uurijad tuvastasid, et selles äris „sulatati" vähemalt viis miljardit rubla. Teenust kasutas ligikaudu 300 ettevõtet, lisaks venelastele ka rikkad Aserbaidžaani ja Türgi ärimehed. Pärast sulatajate ja nende kullerite kinnipidamist saabuski Moskvasse siseministeeriumi üks Türgi ärimees, kes teatas, et suur osa Šeremetjevo lennujaamas ära võetud rahast kuulub talle.

Nurijev ja Musajev kasseerisid teenustasudena 0,1–0,35 protsenti summast ja teenisid niiviisi üle viie miljoni rubla. Oma töökohas eksponeerisid nad uhkelt fotot, mis kujutas Venemaa presidendi Vladimir Putini kohtumist Araabia Ühendemiraatide šeikidega. „Sulatajad" tavatsesid šeikidele viidates öelda, et äri kuulub neile inimestele. Ja ise näete, kellega nemad suhtlevad.[174]

Nurijev ja Musajev väitsid, et tegelikult pani nende äri käima keegi Aleksander. Aga nad ei olnud teda kunagi ise näinud, suhtlesid vaid elektrooniliselt. Kes see Aleksander oli ja kas ta ka tegelikult eksisteeris, jäigi selgusetuks.

Kohus saatis Nurijevi ja Musajevi kolmeks aastaks kolooniasse.

Aga nemad polnud ainsad. Samasuguseid skeeme kasutasid ka teised pundid, kusjuures nemad viisid sularaha välja otse Eestist. Neist mitmed (näiteks Dmitri Abramkin, Anton Ger, Rišat Nijazov) sattusid ka politsei huviorbiiti.

RABi praegune juht Madis Reimand räägib, et Venemaal mõisteti Eesti kaudu hämarat raha liigutanud tegelasi süüdi ebaseaduslikus pangandustegevuses ja ebaseaduslikus valuutavahetuses, kuid need ei sobinud Eestis rahapesu eelkuritegudeks, sest ei näidanud ära raha kuritegelikku päritolu, vaid kirjeldasid üksnes selle liigutamist erinevate lülide vahel.

Mais 2010 andis Raul Vahtra valitsuskomisjonile teada, et „sulatamisbisnis" pole kahanenud, kuid skeemid muutuvad keerulisemaks. Neis tarvitatakse Läti ja Küprose ettevõtteid ning sõlmitakse võlaõiguslikke lepinguid, mida on võimatu kontrollida. Kuna raha ei lähe enam otse

[174] Aleksandr Švarev. „Баку завалил Москву миллиардами «грязных» рублей." Rosabalt.ru, 15. veebruar 2012.

Venemaale, vaid liigub Euroopa Liidu riikide kaudu, on üha raskem öelda, kas ja millises suunas on muutunud rahavoogude mahud.[175]

Sel perioodil hakkas finantsinspektsioon saama „sulatajatelt" massiliselt avaldusi makseasutuste litsentsi saamiseks.

„Meile tuli üle 60 tegevusloa taotluse, umbes 40 taotlust peksime tagasi. Me kas ei andnud neile tegevusluba või ei võtnud menetlusse üldse," meenutab Kilvar Kessler, kes juhtis toona inspektsioonis õigusteenistust. „Seal oli eriti värvikas seltskond. Osa oli suhteliselt selge näoga inimesed, aga osa olid kohe päris kurjategijad. See oli päris räme töö, päris korralik energia läks sinna."

Mais 2011 rääkis Kaido Tropp komisjonile, et makseasutused jagunevad kaheks. Ühed – nagu Tavid ja Eurex Capital – osutavad teenust laiale avalikkusele. Teistel on küll väga suur käive, kuid piiratud klientuur. Just viimaste puhul tõusis teravalt rahapesu tõkestamise teema. Nende firma klientuuri kohta laekus kahtlaste tehingute teateid. Inspektsioon avastas nende ettevõtete kontrollimisel, et mõnikord ei osanud juhatuse liikmed ettevõtte tegevuse kohta vastuseid anda – tegemist oli tankistidega.

Samas polnud aga makseasutuse omanikke ning nõukogu ja juhatuse liikmeid eales rahapesus süüdi mõistetud. Nad polnud kahtlustatavad ega süüdistatavad. Seega ei saanud neid ettevõtteid peatada tegevusloa tühistamise kaudu, kuigi oli näha, et nad pakuvad keskkonda, kus võibolla tegeletakse rahapesuga. Tropp märkis, et isegi siis, kui teateid kahtlaste tehingute kohta laekuks sadades, ei saa see olla alus tegevusloast keeldumiseks.

Raul Vahtra kinnitas, et Rahapesu Andmebüroo teab sääraste tegelaste tausta ja millist raha nad liigutavad. Aga nende uurimised ei jõudnud kahtlustuste esitamiseni. „Probleem on selles, et infot, mida haldab RAB, ei saa esitada Finantsinspektsioonile ja Finantsinspektsioon ei saaks seda võtta ametlikult aluseks tegevusloast keeldumiseks," selgitas ta.[176]

[175] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 18. 31. mai 2010.

[176] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 21. 30. mai 2011.

Ka keskkriminaalpolitseid juhtinud Krista Aas seostas seda tegevuse kuritegevusega. „Tõenäoliselt kuritegelikul teel saadud raha on vaja kuidagi legaliseerida ja makseteenuste kasutamine on selleks ideaalne," teatas ta.[177]

Raul Vahtra selgitas, et alati ei aita isegi tegevusloast ilma jätmine. Uue trendina avasid sulatajad kontori riigis, kuhu maksed laekusid ja seejärel kanti raha omavahendite nime all juba teise riiki, kus see suunati valuutavahetusse ja võeti sularahas välja.[178]

2011. aastal saavutas Eesti riik ühe oma suurema eesmärgi pärast ühinemist Euroopa Liidu ja NATOga: meid võeti euroalasse. Eesti poliitiline eliit uskus Euroopa Liitu astumise ajal, et euro tuleb 1. jaanuaril 2007. Eesti Pank tegi valmis isegi euromüntide kavandid, kus seisis aastaarv 2007.

Aga riik jäi jänni euroalaga ühinemisel nõutavate majandusnäitajate ehk nn Maastrichti kriteeriumide täitmisega. Inflatsioon oli liiga kõrge. Selle alla surumine tähendanuks püksirihma pingutamist. Peaminister Andrus Ansip teatas seepeale kogenud poliitikuna, et ta eelistab ühisrahale majanduskasvu. Kinnisvara kallines, palgad kasvasid, riik õitses. Ansipi Reformierakond võitis valimised hoogsa loosungiga viia Eesti Euroopa viie rikkama riigi sekka. Vähemalt unistused olid meil suured.

Sügisel 2008 alanud majanduskriisi ajal mõistis Toompea aga väga hästi, kui palju ühisraha juurde andnuks. Välispankades kardeti krooni devalveerimist ja keerati Eesti-suunalised rahavood kiiresti kinni. Peaministri büroos arutati isegi varianti, kas Eesti peaks ühepoolselt euro tarvitusele võtma.

Kuid igas kriisis on ka midagi head. Eesti mahtus Maastrichti kriteeriumide sisse. Euro saabus 1. jaanuaril 2011 ning peaminister Andrus Ansip võttis pärast aastanumbri vahetumist pidulikult välja esimesed kupüürid sularahaautomaadist, mis oli selleks puhuks seatud Estonia teatri ette. Valitsusjuht lubas isegi need 20 eurot ära raamida.

Sulatamisäri sai sellest vaid hoogu juurde. Seda pandi tähele isegi Frankfurdis – Eesti Pank kuulus nüüd Euroopa Keskpanga süsteemi. Viiesajased on suuri rahasummasid liigutavate hämarate ettevõtjate ja

[177] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 22. 21. november 2011.
[178] Samas.

kurjategijate lemmikkupüürid, sest nad ei võta palju ruumi. On suur vahe, kas vead sama summat viieeurostes või viiesajastes. Teiseks on viiesajased kõige võltsimiskindlamad eurokupüürid.

Novembris 2011 teatas Vahtra valitsuskomisjonile, et Euroopa Keskpank tegi ühel konverentsil ettekande, et viimasel ajal on küll suurenenud viiesajaeuroste kupüüride trükkimine, kuid jääb arusaamatuks, kuhu raha kaob. Viidati Eestile, kus 99 protsenti makseid toimub elektrooniliselt, kuid vaatamata sellele on Eesti üheks suuremaks viiesajaliste tellijaks.

Aga viiesajaste tarvitamist ei saanud piirata. Eesti Panga jurist Marek Feldman ütles, et nende väljastamisest keeldumiseks puudub õiguslik alus.

Eriti järsult hoogustus viiesajaste nõudlus 2011. aasta teisel poolel. Kokku võeti 2011. aastal viiesajalisi välja 400 miljonit eurot rohkem, kui neid pankadesse tagasi viidi. Pankadesse jõudis tagasi vaid 25–30 protsenti viiesajalistest.[179]

Krista Aas märkis, et „see raha läheb reeglina otse üle piiri."

Sulatamisäriga seoses sündis ka kohtuotsus, mis lõi aastateks pitseri Eesti rahapesu-uurimistele. Seda tuntakse Ateka protsessina.

[179] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 24. 19. aprill 2012.

Justkui seiklusfilmis

Teisipäeva, 19. oktoobri 2010 lõuna ajal toimusid Eesti-Läti piiril sündmused, mida tavaliselt nähakse Hollywoodi märulites. Pärnu poolt piirile kihutanud tumendatud klaasidega Honda CRV linnamaastur pidi Ikla piiripunkti juures pidurdama, et ta ei sõidaks otsa tema ees aeglustanud sõiduautole Volkswagen. Samal ajal peatus maasturi taga Škoda – nii et karpi võetud auto ei saanud ka tagurdades plehku panna.

Honda peatanud masinatest tõttasid välja mehed, relvad pihus, kuulivestid seljas.

See polnud röövimine, vaid politseioperatsioon.

Hondale liginesid Eesti politsei eriüksuse mehed. Nende eelinfo ütles, et maasturis veetakse suuremat summat rahapesu kahtlusega sularaha. Võmmid teadsid ka, et Hondas sõitnud kaks meest võivad olla relvastatud ja avada tule.

Major Heldur Lomp hõikas valjult: „Politsei!"

Hondas istunud mehed andsid õnneks rahumeelselt alla. Nende randmete ümber klõpsasid kinni käerauad. Mehed ja Honda toimetati Tallinna. Õhtul toimus masina läbiotsimine. Sellisel puhul saavad kahtlusalused võimaluse otsitavad esemed vabatahtlikult üles anda. Üks inkassaatoritest teataski, et autos olevas mustas seljakotis peitub umbes 450 000 eurot, rohkelt dollareid ning raha vedamist tõendavad lepingud. Teises kotis hoidsid nad mobiiltelefoni ning satelliittelefoni.

Autost leitigi viis viiesajaste pakki (kokku 250 000 eurot), ilusti kilelindises, nagu pangad raha välja annavad. Lisaks veel kummipaelaga kokku tõmmatud patakates ligi 197 000 eurot ja peaaegu 25 000 dollarit.

Rahavedajad töötasid ettevõttes Ateka Resource.[180]

Selle avalikkusele vähetuntud firma tegevusaladeks olid mitmesugused rahaga seotud tehingud, sealhulgas valuutavahetus, sularaha müük ja tarne ning väärtuslike saadetiste turvamine. Raha vedamiseks tarvitas ettevõte soomustatud masinat. Sealsetel turvameestel olid olemas relvaload.

Politseinikud uskusid, et Ateka tegeleb mitte lihtsalt valuutavahetuse ja sulatamisega, vaid ka rahapesuga. Ettevõtte kaudu liikusid erakordselt suured sularahasummad. See oli suur äri. Firma juhi Anton Geri väitel kasutas aastatel 2008–2010 Ateka teenuseid üle 200 kliendi.

Politseinike usk hakkas tsementeeruma rohkem kui aasta enne Honda peatamist Eesti-Läti piiril. 6. juulil 2009 alustas Rahapesu Andmebüroo juhtivinspektor Andrei Tšerednik Ateka suhtes väärteomenetlust. Seda kahtlusega, et Ateka jättis tuvastamata ühe oma kliendi esindaja ja tegeliku kasusaaja isikusamasuse. Kõnealuseks kundeks oli Venemaa ettevõte Selkhozinvest.

Siit hakkaski hargnema lugu, mida peeti Eesti kõigi aegade suurimaks rahapesu-uurimiseks nii kaua, kuni Danske Banki tegevus selle justkui sõrmenipsu lastes ületas.

Ateka puhul esines rohkelt märke, mis viitasid osalemisele suures rahapesuskeemis. Tallinna firma oli vaid üks lüli pikas ketis.

Uurijad said kiiresti teada, et Selkhozinvest oli kandnud Ateka arvele miljoneid dollareid ja eurosid. Ateka omakorda kandis raha üle valuutavahetusettevõttele Tavid. Need summad võeti sularahana välja Tavidi tuntuimast kontorist, mis asub Tallinna vanalinna serval Aia tänaval. Rahal käisid järel Ateka töötajad: neli korda Sergei Kirillov, ühe korra juhatuse liige Olga Burlakova ja ühe korra firma tegevjuht Anton Ger. Keskmiselt said nad korraga üle viie miljoni euro.

Need suured summad liikusid alati kohe samal päeval edasi. Kassa väljamineku orderid väitsid, et Atekast võttis kõigil kuuel korral raha välja (kokku 27 miljonit dollarit ja 2 miljonit eurot) Venemaa kodanik Juri Juditski.

180 Kriminaalasja nr 09700000997 materjalid.

Tema puhul tekkiski tõrge. Politseinikud hakkasid huvi tundma, ke ta selline on.

Rahvastikuregister ei näidanud, et ta elab Eestis. Piirivalve andme polnud Juditski mitte kunagi Eestis käinud. Välisministeerium kinnitas, et ta ei ole Eesti esindustest isegi mitte viisat taotlenud.

Seega ei saanud ta Tallinnas Ateka kontoris rahal järel käia.

Küll aga selgus tolliametile esitatud sularaha väljaviimise dekla ratsioonidest, et neil päevadel, kui kassa väljamineku orderite järgi Juditski Atekast miljonite viisi sularaha sai, viidi täpselt sama suure summad üle piiri Eestist Venemaale. Raha toimetasid Narva piiripunkti kaudu riigist välja Ateka töötajad. Uurimise all olnud saadetiste puhul oli esimesel viiel korral raha kulleriks Andrus Koch ja kuuendal Sergei Kirillov.

Rahapesu Andmebüroo töötajad taipasid, et neil on võimalus vahele võtta suuremat sorti rahapesumasin.

Ateka kundeks olnud Selkhozinvesti raha päritolu uurides joonistus välja võimalikule rahapesule iseloomulik tehingute jada.

Esiteks viisid jäljed Tallinna Äripanka. Selkhozinvest arveldas just tolle taskupanga mõõtu asutuse kaudu.

Tallinna Äripank sai tegevusloa 31. detsembril 1991. Erinevalt teis test tillukestest pangakestest oskas see asutus ellu jääda. Ta ei üritanud trügida suuremate pankade sekka. Tema kundede sekka ei kuulunud väga suuri ettevõtteid, küll aga osales Äripank mitmetes riskantsetes ärides: ka sellistes, mis suure pauguga lõhki läksid. Ühe eripärana tege les pank vahendajana rahvusvahelistel väärismetalliturgudel. Kasseeris komisjonitasu ja sai ka finantstulu, vahendades peamiselt Venemaal toodetud väärismetalle Euroopa ja USA suurtele pankadele ja ettevõt tele. Venelaste käes oli pangas ka jäme ots. Panga aktsionärideks olid küll peamiselt Eestis registreeritud ettevõtted, kuid tookord, 2009. aastal oli suuruselt teine aktsionär venelanna Julia Belahhova ning kümne suurema aktsionäri sekka kuulusid firmad USAst ja Briti Neitsisaartelt. Panga nõukogu kuuest liikmest kolm olid Venemaalt: Vene riigiette võtte Almazjuvelirexport peadirektor Rustem Usmanov, tema asetäitja, endine sõjaväelane Sergei Gornõi ning Almazjuvelirexporti tütarfirma Platina direktor Aleksandr Vassiljev. Pangale kuulus Moskvas ka oma liisinguettevõtte.

Muidugi tegeles Äripank aktiivselt mitteresidentide, sh Venemaa …ikaste teenindamisega. Need sidemed kujunesid välja pikkade aastate jooksul. Asutamise ajal kuulus Äripanga aktsionäride sekka Moskva Mapo Bank, mille toonaseks juhiks oli praegune multimiljardär, Usbeki päritolu Ališer Usmanov.[181]

Ka Juri Juditski firma Selkhozinvest arveldas Äripanga kaudu. Aga arveldamisega ei tegelenud Juditski – ta polnud ju Eestis käinud. Panga-dokumendid näitasid, et Vene firma konto avajaks ja tarvitajaks oli hoopis Ateka töötaja Sergei Kirillov. Ka internetipangas tehtud tehingute IP-aadressid tõestasid, et Selkhozinvesti ülekandeid sooritati mitte Venemaalt, vaid Eestist.

Selkhozinvesti rahaallikad üksnes ärgitasid kahtlusi. Kõik viitas ebaloomulikule bisnisele.

Selkhozinvesti esimene ja suurem allikas, kust laekus 22,6 miljonit dollarit ja 2 miljonit eurot, oli T-Line Group Ltd. See ettevõte oli registreeritud teisel pool maakera Uus-Meremaal, kuid tegevuskohana näitas Moskvat. Ja arveldamiseks tarvitas firma Danske Banki Eesti filiaali, mis sai hiljem kuulsaks maailma suurima rahapesumasinana. Arvestades tehingute toimumise perioodi – juuni 2009 – kuulusid T-Line Groupi kaudu liikunud rahasummad nende 200 miljardi euro sekka, mis Danskele ja Eesti mainele saatuslikuks said.

Uus-Meremaa, Venemaa, Eesti – see pole äri ajamiseks tüüpiline kombinatsioon. Küll aga juhul, kui on midagi varjata.

RAB sai Danskest teada, et T-Line Groupi kontot käsutab Venemaa kodanik Deniss Baranovski.

Rahapesu uurimises, nagu ka uuriva ajakirjanduse puhul kehtib lihtne reegel: järgi rahavooge! Kuhu raha läks? Kust ta tuli?

Jadas T-Line Group-Ateka-Selkhozinvest oli teada, et raha viidi üle piiri Venemaale. Kuid veelgi olulisem oli teada saada raha päritolu. Kas see hangiti kuritegelikult?

Danske Bank teatas politseile, et T-Line Group sai raha kahelt *offshore*-ettevõttelt. Üks oli Jasser Ventures, mis omas kontot samuti Danske Eestis ja kus allkirjaõiguslikuks isikuks oli Deniss Baranovski.

Teine rahaallikas oli Panamal registreeritud Property Impex.

---

181 Janar Filippov, Raul Ranne. „Vanad võmmid „kaaperdavad" panka." Eesti Ekspress, 30 august 2012.

Too ettevõte arveldas Leedu kaudu. Ukio Bankases figureeris tema volitatud isiku ja tegeliku kasusaajana Lilija Hisamutdinova. Aga üle kuulamisel teatas Hisamutdinova, et tal puuduvad igasugused sidemed tolle firmaga. Ta väitis, et ei tea ka T-Line Groupi, kuhu justkui temaga seostatud firma oli kandnud 2009. aastal 50,5 miljonit dollarit.

Panama firma sai raha kolmelt Küprose ettevõttelt. Nood omakorda Ühendkuningriigis, Saksamaal ja Küprosel registreeritud firmadelt.

Selkhozinvestil oli ka teine rahaallikas, kust purtsatas tema arvele 7,6 miljonit dollarit. See oli maksuvaba firma Connors Alliance, kuhu raha laekus kolmelt Venemaa ettevõttelt. Nood tarvitasid arveldamiseks samuti Äripanka, kusjuures neist kahe puhul oli pangas allkirjaõiguslikuks isikuks Atekas töötanud Sergei Kirillov.[182]

Tundus, et üks kamp keerutab rahasummasid eri riikides registreeritud firmades, et need lõpuks puhtaks saaksid.

[182] Kriminaalasja nr 09700000997 materjalid.

Kuum jälg viib kolme miljoni dollarini

Sageli pole uurijatel pärast sääraste seoste välja selgitamist teha suurt midagi, sest nad liiguvad mööda jahtuvaid või lausa külmunud jälgi. Rahapesijad liigutavad summasid ülimalt kiiresti pangakontode, ettevõtete, riikide ja isegi maailmajagude vahel. See tähendab, et peaaegu alati, kui uurijad jaole jõuavad, on raha järgmisesse kohta edasi kantud. Sama hea on püüda tuult väljal.

Kuid Selkhozinvesti puhul osutus asi teistsuguseks. Rahapesu Andmebüroo sekkus „sulatamisse“ hetkel, mil Selkhozinvesti kaudu liikunud viimased kolm miljonit dollarit olid veel sularahana välja võtmata ja seisid Tavidi kontol Nordea pangas. Andmebüroo lasi neile miljonile kasutamispiirangu panna.

See tähendas, et Atekale tekkis kliendipoolne surve. Venelaste (st Juditski või tema isandate) raha jäi kinni. Mitte peenraha, vaid kolm miljonit dollarit. Sellist summat ei jäta niisama vedelema mitte keegi.

Ateka ja Selkhozinvest alustasid võitlust raha vabastamise nimel. Nad palkasid end esindama Aadu Lubergi, endise Tallinna politseiprefekti, kes töötab eduka vandeadvokaadina ning omab väga head mainet.

RAB soovis Juditskit üle kuulata. Kuid venelane teatas, et ta töötas Vene sõjaväega seotud asutuses ja seetõttu puudub tal riigist välja sõitmise luba.

Kuid kui Muhamed ei lähe mäe juurde, siis tuleb mägi Muhamedi juurde. Kui Juditski ei saa Eestisse tulla, siis saab ju teda üle kuulata Venemaal! Juditski läkski Eesti saatkonda Moskvas ning vastas seal kirjalikult küsimustele, mida esitas talle Eesti politsei sideohvitser Venemaal.

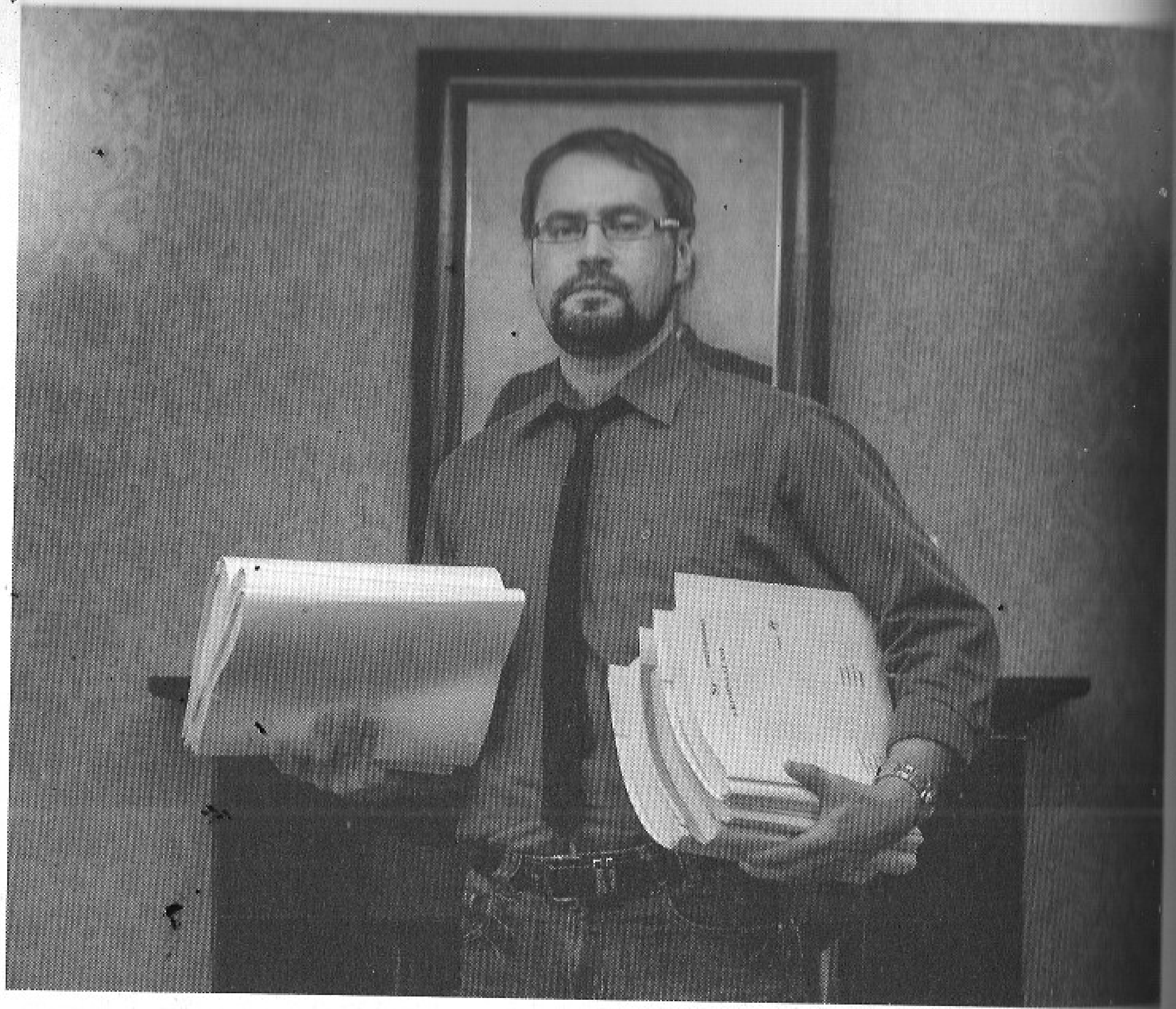

Riigiprokurör Steven-Hristo Evestus avastas Ateka puhul rohkelt rahapesule viitavat käitumist, kuid tal ei õnnestunud tõestada raha kuritegelikku päritolu.

Tähelepanuväärseks muutis tolle sündmuse asjaolu, et Juditskiga tuli juriidilise nõustajana kaasa Leonid Pavlikov. Seda kohtumist salvestati ning vastav fail jõudis uurija Orukaseni. Aivar Orukask avastas üllatuseks, et Pavlikov dikteeris, mida Juditski peaks oma selgitusse kirjutama. Orukaske hakkas huvitama, kes on see Pavlikov.

Ta avastas Pavlikovi nime miilitsa telefoniraamatust. Ta oli kirjas Moskva miilitsavalitsuse kuuenda osakonna juhina. Too osakond tegeles korruptsioonivastase võitlusega.

Orukasel tekkis küsimus, kas Ateka kaudu liikus Venemaale raha, mis oli seotud sealsete võmmidega. Idanaabrite juures juhtus ju igasuguseid uskumatuid lugusid.

Aga see polnud ainus imelik vahejuhtum loos, kus mäng käis kolme miljoni dollari nimel. Nii sai RAB portsu dokumente, mis pidid näitama, et Selkhozinvest tegeleb igati legaalse äriga. Nende seas olid Eestis ja Venemaal avatud pangakontode väljavõtted, leping T-Line Groupiga, mitu arvet ja Vene maksuameti õiend. Aga politseinikel tekkisid kahtlused, kas kõik paberid on ikka ehtsad. Nad lasid teha käekirjaekspertiise ning nende tulemused väitsid, et mõned Juditski allkirjad olid võltsitud.

Keskkriminaalpolitsei üldfaksile laekus ka kiri, mille saatis Moskva linna siseasjade peavalitsuses töötanud miilitsapolkovnik A. V. Titov. Kõrge miilits andis teada, et Selkhozinvesti kontrolli käigus ei ilmnenud seaduserikkumisi. Tema kirjale oli lisatud 54 lehekülge kontrolldokumente. Need andnuks aluse külmutatud miljonite vabastamiseks, sest Venemaa kinnitas: mitte mingit eelkuritegu pole toimunud!

Kuid uurija Orukask ja tema kolleegid olid ettevaatlikud. Nad selgitasid välja, et Venemaalt saadetud faks ei vastanud tõele. Siseasjade peavalitsuse maksukuritegude valitsuse ülem kinnitas eestlaste järelepärimise peale, et Titov ei ole olnud ega ole tema asetäitja ning tal puudus volitus allkirjastada sääraseid dokumente. Titov teatanud ka, et tema ei ole seda paberit koostanud ega seda viseerinud. Isegi saatja faksi number polnud miilitsavalitsuse oma.

Rahapesu Andmebüroo pöördus päringuga Venemaa kolleegide poole. Sealt saadud info ei hajutanud kahtlusi, vaid vastupidi, õhutas uurimist takka.

Aivar Orukase väitel teatas Venemaa rahapesu andmebüroo, et Selkhozinvest tegi alates detsembrist 2008 suuremahulisi tehinguid paljude Venemaa ja välismaa ettevõtete ja asutustega. Nende tehingute laad, maht ja iseloom sisaldasid Venemaal ebaseadusliku pangandustegevuse ja rahapesu tunnuseid. Jutt käis ebaseaduslikust pangandusest (maksimaalne karistus kuni seitse aastat vabadusekaotust), valest majandustegevusest (kuni neli aastat türmi) ja rahapesust (kuni 15 aastat vangistust).

Aga RAB pole uurimisasutus. Ta vaid analüüsib infot. Uurimiseks peab RAB teabe üle andma. 25. septembril 2009 esitas Orukask riigiprokurör Steven-Hristo Evestusele kuriteoteate. Evestus käivitaski kriminaaluurimise.

Uurimine laienes kiiresti, sest Selkhozinvestist laekunud raha ei jäänud ainsaks, mis Ateka puhul kahtlust tekitas. Politseinike meelest olid rahapesu tunnustega ka järgmised tehingud:

- 7,2 miljonit dollarit ja 2,4 miljonit eurot, mis laekus Briti Neitsisaarte ettevõttelt Asante Commercial Company;
- 777 000 dollarit, 12,4 miljonit eurot ja ja 13 000 latti Belize'i ettevõttelt Elitecorpe Services;
- 1,8 miljonit dollarit, 35,1 miljonit eurot ja 17 000 latti Seišellide ettevõttelt Leeds Industries;
- 83 000 dollarit ja 12,2 miljonit eurot Šoti ettevõttelt Rufus Trade.

Kõik need firmad tarvitasid arveldamiseks Läti panga Trasta Komercbanka Küprose filiaali.

Politseinike rehkendus ütles, et Ateka kaudu paisati Eesti rahandussüsteemi kokku 64,2 miljonit eurot, 29 700 latti ja 40 000 dollarit „musta" ehk teadmata päritolu, omandiõiguseta ja tegeliku kasusaajata raha. Tollal kehtinud vääringusse ümber arvutatuna räägiti miljardist kroonist. Ilus ümmargune summa. Üks ja üheksa nulli. 1 000 000 000.

Kriminaaluurimine ei katkestanud Ateka tööd. Raha liikus edasi ka pärast seda, kui RAB oli uurimise algatanud. Aga Venemaa asemel viidi miljoneid Lätti.

„Mõne jaoks on need suured summad, siis meie jaoks on valuuta lihtsalt kaup," selgitas hiljem kohtus Ateka töötaja ja osanik Olga Burlakova.

Uurimine käis ka Lätis. Sealne finantspolitsei jälgis firmade ketti, keda kahtlustati väga suures käibemaksupettuses. Raha sulatati Eestis. Üks skeemis osalenud ettevõtja rääkis ülekuulamisel, et eestlased küsisid oma teenuse eest neilt 1,2 protsenti summalt.

Eestis toimunud kriminaaluurimise käigus ei nõudnud kriminaaluurijad välja enam üksnes pabereid. Kohtu loal algas ka telefonide pealtkuulamine ja salajane jälitamine.

Salakõrvade-salasilmade hangitud teave kinnitas kahtlusi, et nad on sattunud äärmiselt konspiratiivse tegevuse jälile. Näiteks kuulsid jälitajad, kuidas Atekas töötanud Sergei Kirillov rääkis ühele Tallinna Äripanga töötajale, et ta suudab leida varidirektori ning et töötaja omakorda aitab variisikutel pangas kontrolli läbida.

Salakõrvad kuulsid ka, kuidas Atekas töötanud Andrus Koch ühte [illegible] varidirektorit tööks ette valmistas. Firmas G4S turvanaisena töötanud Darja Krokuleva palgati maksuvaba kompanii Rufus Trade varidirektoriks ehk tankistiks.

Muuhulgas viis Koch naise Riiga, kus tema juuresolekul avati Rufusele pangakonto. Koch selgitas Krokulevale, et „kontot juhitakse välismaalt, sina sellega ei tegele. Sinu ülesanne on, tähendab, vajaduse korral tulla meie kontorisse, allkirjastada paberid, sina allkirjastad. Kui sa oled pabereid tähelepanelikult vaadanud, siis on need sissetuleku orderid."

Koch jätkas: „Saad raha, annad need mulle edasi. Mina sõidan selle rahaga tema juurde."

Tema oli lätlane Andris Millers, keda Koch tutvustas Krokulevale ehitusettevõtja ja firma Rufus Trade kaudu liikuva raha omanikuna.

Koch küsis kord naiselt, kas too teab, millega Ateka tegeleb.

Krokuleva: „Enam-vähem aiman."

Koch: „Tähendab, me ei tegele rahapesuga, et oleks arusaadav, nagu esmapilgul tundub. Me töötame nagu pank."

Krokuleva: „Ahah."

Koch: „[---] Me töötame nagu pank, aga oma klientidele me kontosid ei ava."

Ta selgitas naisele, et Ateka teenib sularahatehingute pealt. Selles bisnises maksis iga kupüür. Kui kunde tahtis osta 100 000 krooni sulas, siis pidi ta maksma 400 krooni ehk 0,4 protsenti. Suuremate summade puhul – miljon eurot ja enam – vahendustasu kahanes. (Süüdistusakti kohaselt teenis Ateka ainuüksi Selkhozinvesti teenindades 108 400 dollarit ja 8040 eurot.)

Koch tunnistas Krokulevale, et firma äri ei suju tõrgeteta: „Tähendab, viimasel aastal on meil RABiga üpris suured konfliktid."

Krokuleva: „Kellega?"

Koch: „Noh, see on politsei, mis tegeleb terroristidega jne."

Krokuleva: „Täitsa lõpp."

Koch rääkis, et konkurendid teevad Ateka elu kibedaks ning hoiatas, et ka Krokulevale võib keegi RABist helistada. Aga sellest ei tasu lasta

end ära hirmutada. „Mina käin seal perioodiliselt, kõik on normaalne, seal töötavad normaalsed inimesed,“ rahustas ta naist.

Ta õpetas, et Krokuleva peab rääkima uurija juures, et ta allkirjastas Ateka kontoris dokumente, sai sularaha, andis kotti pandud raha edasi Kochile („kuna sa oled õrn naisterahvas ja sul ei sobi kotiga mööda linna joosta“) ning Koch toimetas raha omakorda lätlasele Millerile. „Rohkem ei tea sa midagi.“

Koch kordas üle: „RABis on põhiline fakt, et sina oled meie kontorist raha saanud ja minule edasi andnud.“

Krokuleva: „Sulas, jah?“

Koch: „Jah!“

Krokuleva: „See tähendab, miljoneid, miljoneid dollareid.“

Koch lisas, et Ateka kontoris salvestatakse sisenemisi ja väljumisi. Võmmidele saab Krokuleva jutu tõestuseks esitleda salvestusi, mis näitavad, kuidas nad üheskoos välja läksid ja sularahast pungil kotiga minema sõitsid.

Koch hoiatas, et rahapesu uurijad võivad Krokulevat hirmutada. Näiteks lubavad arestida tema pangakonto ja ütlevad, et „sa ei maksa makse, sa üldse oled jube kurjategija ja kõik, sul on lõpp käes, laseme su maha ja hakkame saagima.“ Aga sellest ei tasu end mõjutada lasta, sest *offshore*-kompaniil ei ole mingit pistmist Eesti, Läti ega ühegi muu Euroopa riigi maksustamisega. Sellised firmad asuvad väljaspool ühegi riigi jurisdiktsiooni.

Koch ei teadnud, et kogu seda juttu kuulatakse pealt. Muidu oleks ta end ilmselt tagasi hoidnud.

Krokulevaga seoses sai Ateka järgmise tabamuse. Veebruaris 2010 arestiti Ateka kontol 1,4 miljonit – seda põhjendusega, et politseid huvitab Rufus Trade'ist (ehk Krokulevaga seotud firmast) saabunud raha päritolu.

Krokuleva käitus ülekuulamisel risti vastupidiselt sellele, mida värbaja Koch talle õpetas. Karistamise hirmus rääkis ta uurijale kõike, mida teadis. Vastutasuks vabastati ta kriminaalvastutusest. Juhtiv riigiprokurör Heili Sepp märkis vastavas paberis, et Krokuleva abiga saadud teave lubas koguda tõendeid Ateka ning tema juhtide kohta. Tegemist oli väga raskete kuritegudega. Grupiviisiline rahapesu suures ulatuses on karistatav kuni 10 aasta pikkuse vangistusega.

Aga see polnud kõige kangem paragrahv. Riigiprokuratuur leidis, et Ateka punti võib pidada ka kuritegelikuks ühenduseks, rahvakeeli maffiaks. Selle organiseerimise eest saanuks Ateka juhi Anton Geri kuni 15 aastaks vangi panna!

Krokuleva tunnistas, et ta vajas raha ja tema tuttav Viktor Deinarovitš rääkis võimalusest lihtsalt teenida. Mees tutvustas teda Atekas töötanud Andrus Kochiga. „Ütles, et on vaja allkiri anda mingitele dokumentidele. Küsisin, kas see on seaduslik ja ta vastas jah, et probleeme ei tohiks tekkida.“

Krokuleva tegutses justkui pimesi. „Ma ei vaadanud, millele ma alla kirjutasin. Ei süvenenud sellesse.“

Krokuleva teenis varidirektorina kokku veidi alla 1000 euro.

Samasugust juttu rääkis Deinarovitš. Tema tegi Andrus Kochi juures ehitustöid. Ükskord küsis Koch, kas tema nimele võiks vormistada firma, mille omanik elab kusagil kaugel Euroopas.

Deinarovitšis oli nõus. „Olid kolm firmat. Asante Commercial, Leeds Industries ja Elitecorp Services, kuid ma ei teadnud, milline firma ja mismoodi on minuga seotud. Ma ei tea üksikasju.“

Nagu Krokuleva, polnud ka Deinarovitš miljoneid oma silmaga näinud ega teadnud, kellele suured summad läksid. Korra ta küsis, et kust raha tuleb ja kuulis vastuseks nalja, et ju seda trükitakse. „Sain aru, et mind ei pühendata plaanidesse.“

Aruandeid ei pidanud ettevõtted koostama. Deinarovitši sõnul ütles Koch, et kergem on firma kinni panna ja uus avada.

Ka Deinarovitš pääses uurimise abistamise eest kriminaalkaristusest. Kuid ei tema ega Krokuleva jutust polnud hiljem kohtus erilist kasu rahapesu tõestamisel.[183]

183 Kriminaalasja nr 09700000997 materjalid.

Riiklikul tasemel räkit

Ateka tegi kõikvõimalikku lobitööd, et miljonid vabaks saada. Uurija Orukase väitel soovisid Ateka juht Anton Ger ja Andrus Koch korduvalt temaga kohtuda, kuid mitte politsei kontoris, vaid mujal. Orukask keeldus, sest pelgas, et teda oleks lavastatud süüdi altkäemaksu võtmises. „Informeerisin sellest RAB juhti Raul Vahtrat ja Keskkriminaalpolitsei juhti Raigo Haabut," ütleb Orukask.

RAB keeldus miljonite vabastamisest. Sellegipoolest läksid lahti kõlakad, et RABi töötajad ihkavad raha vabastamise eest altkäemaksu. Anton Ger kõneles isegi avalikult, et ta langes väljapressimise ohvriks. Usutluses Eesti Ekspressile rääkis ta, et üks kõrge politseinik hoiatas teda, mis juhtub, kui ta miljonit ei maksa. „Ma loen seda, mis minuga juhtus – maksa raha, ja kui ei maksa, tuleb kohus jne – riiklikul tasemel räkitiks," ütles Ger. „Hämmastav, et raha oli liikunud läbi paljude etappide, sealhulgas Eesti pankade kaudu, kõik lülid kontrollivad raha päritolu ning kõikides etappides oli raha puhas – aga kui summad jõudsid minuni, oli asi vigane. See oli rünnak minu äri vastu."[184]

Anton Ger otsis abi isegi Andres Anveltilt, kes oli olnud Keskkriminaalpolitsei peadirektor. Geri sõnul soovitas Anvelt tal kaitsepolitseisse pöörduda. Ta suhtles peadirektori asetäitja Eerik Heldnaga, aga too ei soovinud abi anda.

Politsei peamine jõudemonstratsioon toimus 19. oktoobril 2010 – rohkem kui aasta pärast seda, kui Selkhozinvestist saabunud miljonid

184 Viktoria Ladõnskaja. „Langesin politseinike kättemaksu ohvriks!" Eesti Ekspress, 5. september 2013.

külmutati. Korrakaitsjad pidasid tol sügispäeval kinni mitte ainult Lätti raha vedanud Honda maasturi, vaid otsisid läbi ka Ateka kontori, mis asus vaikses kõrvaltänaval Tallinna kesklinnas.

Firmajuht Anton Ger sai enne läbiotsimist ettepaneku välja anda politseid huvitanud materjalid. Ta vastas: „Minul ei ole mingeid dokumente välja anda."

Gerilt võeti ära 9 mm Heckler 6 Koch P30 ja padrunisalv. Tal oli kolm mobiiltelefoni: kaks Nokiat ja üks Vertu, mida teati eriti luksusliku margina.

Ger ja tema lähemad kaastöötajad toimetati paariks päevaks trellide taha. Politseinikud viisid Ateka kontorist minema rohkelt paberikaustu, arvuteid ja mobiiltelefone. Nad avastasid pankade koodikaarte ja välismaalastele kuuluvate passide koopiaid.

Samuti otsiti läbi kinnipeetute kodud.

Uurija Orukase väitel sattus Ateka läbiotsimisel politseinike kätte hämmastavat materjali: näiteks Juri Juditski Venemaa toimunud ülekuulamise materjalid, RABi töötajatega toimunud kohtumiste salvestused ja isegi kinnistusraamatu väljatrükk ühe RABi töötaja kinnisvara kohta.

Leidus ka analüüs RABi andmebüroo tegevusest seoses „Eesti suurima rahapesujuhtumi" uurimisega. Too paber sisaldas siseinfot uurimise kohta. Hoiatas, et politsei kavatseb Anton Geri elukoha ja firmad läbi otsida. Et RAB uurib võltsimist seoses faksiga, mille olla saatnud Eestisse justkui miilitsapolkovnik Titov. Võltsimist saaks võibolla tõlgendada isegi rahapesu tõestamiseks vajaliku eelkuriteona!

Analüüs ennustas, et võmmid võivad jääda hätta just eelkuriteo tõestamisega. „Tekib küsimus, et kui Venemaal ei leita, et tegemist oleks kuriteoga ning kriminaalasja ei hakata menetlema, siis langeb ka Eestis rahapesukahtlus ära, kuna eelkuritegu pole toimunud," õpetas paber, mille koostaja jäi tundmatuks. „Samuti ei ole Eestis enam edasiseks menetluseks põhjust, kui raha päritolu on tõendatud."[185]

Nii ka läks. Raha kuritegeliku päritolu tuvastamisega tekkisid politseil ja prokuratuuril tõesti raskused. Väga suured raskused.

185 Kriminaalasja nr 09700000997 materjalid.

Keegi ei tea mitte midagi

Inkassaatorite ülekuulamisest polnud suurt kasu. Lätti raha veda misel kinni võetud üks turvameestest rääkis, et esialgu vedas ta raha Narva, kus temaga kaasas olnud Andrus Koch, Sergei Kirillov või Anton Ger raha üle piiri Venemaale viis. Turvamees ei teadnud, kellele need summad kuulusid. Ta oli vaid kuulnud, et raha järele tuldi Mosk vast: kõigepealt lennukiga Peterburgi ja seejärel autoga. Piiri ületamine toimus tõrgeteta. „Tollitöötajad vaatasid lihtsalt kotti või kohvrisse sisse, et kas tegu on rahaga ja nendel kordadel, kui mina tollis kaasas käisin, ükski tollitöötaja seda üle ei lugenud. Vene tollis mäletan ühte korda, kui tollitöötaja luges raha üle. Mäletan seda seetõttu, et oli külm ja pidin peaaegu viis tundi väljas ootama."

Pärast RABi sekkumist hakati raha Lätti vedama. Algul olid tur vamehed autojuhtideks, hiljem hakkasid nad ise raha Riiga viima. „Klientidega kokkusaamise koha leppisime eelnevalt kokku telefoni teel. Alguses oli üks kohtadest Riia linna ääres Alfa kaubanduskeskuse parkla. Need kliendid tulid parklasse kohale, kas jala või autodega. Viimasel ajal saime kokku kusagil jõe ääres või kusagil seal läheduses."

Kuid turvamehel polnud aimu summade suurusest („raha kliendi juuresolekul loeme üle ainult siis, kui klient seda soovib") ning ta ei tundnud kliente. Meenusid vaid „mingi Sergei ja Aleksandr ja Janis," samuti „Ferrariks" hüütud mees, kes sõitis valge BMWga.

Vene piirile sõitsid Ateka mehed tavaliselt kahe autoga, kuna summad olid suured. Üks oli soomusauto, kuhu jäi üks mees ootama kauaks, kuni teised üle piiri ära käisid. Ootaja kätte jäid ka relvad, mida ei saanud üle piiri toimetada.

Samamoodi ei saanud nad relvi Lätti kaasa võtta.

Turvamehe selgitusel nõudis konspiratiivust võimalik rünnakuoht: „Pidime vahetama autosid, et mitte olla nii kahtlust äratavad. Kui soomusautoga sõidan, siis nad teavad, mis see on, et rünnakut korraldada."

Turvajuht Ahti Õun kõneles, et vahetevahel käisid nad Lätis 2–3 korda nädalas, aga mõnel nädalal mitte ühtegi korda. Ta põhjendas raha üleandmist bensiinijaamades ja parklates asjaoluga, et kontorid on üldjuhul rünnatavamad kui avalikud kohtumispaigad. „Kõik nagu toimis, dokumendid olid olemas, saadetised olid, kliendid olid. Mina ei tundnud küll, et kuidagi midagi valesti teen, ei tulnud ka ühtegi kaebust minu peale," rääkis ta.

Atekas julgeolekuspetsialistina töötanud Arnold Matjašov kiitis, et firma ei võtnud klientideks sugugi mitte igaüht, vaid üle poole võimalikest kundedest lükati tagasi. „Kui maine oli rikutud mingi moel, kas kriminaalne taust või halb krediidiinfo või võlgnevused maksuameti ees," loetles ta eemale tõrjumise põhjuseid. Kui aga küsiti, et kes Ateka kliendid olid, väitis Matjašov, et nimed jäävad talle halvasti meelde ...

Atekas juristi ja RABi kontaktisikuna töötanud Svetlana Pilden teatas, et firma täitis rahapesu tõkestamiseks ettenähtud nõudeid ning saatis RABile rutiinselt teateid, kui sularahakogused ületasid poolt miljonit krooni. Muuhulgas edastas firma infot ka nende tehingute kohta, mis olid seotud tankist Krokulevaga.

Teiste asjaosaliste ülekuulamine ei andnud samuti palju juurde.

Sergei Kirillov teatas, et ta on käinud küll pangas sularaha välja võtmas, kuid ta pole pannud toime kuritegusid. Selkhozinvesti ärisuhete kohta ei osanud ta midagi rääkida, sest nendega tegelenud Juri Juditski. „Mina andsin Juditskile aru. Ilma tema teadmata ja korralduseta ei teinud ma mitte midagi."

Kassa väljamineku ordereid ette valmistanud Sergej Golubov teatas, et Atekal on palju kliente, kes ise rahal järel ei käi. Sel juhul võtavad inkassaatorid kassa väljamineku orderi kaasa ja raha saaja annab sellele allkirja siis, kui raha kätte saab. „Sellisel juhul mina klienti ise üldse ei näe," ütles Golubov. „Juri Juditski oli üks sellistest klientidest."

Andrus Koch rääkis, et tema nägi Juditskit esimest korda raha üle andmisel Ivangorodis piiripunkti lähedases parklas. Varidirektori otsimise võttis Koch omaks. Ta rääkis, et tema kodu lähedal elanud Igor Popov palus sularahateenust ning andis selle eesmärgi nimel üle kolm ettevõtet: Asante Commercial, Leeds Industries ja Elitecorpe Servic Koch pidi neile firmadele esindajad leidma ja aitama pangas konto avada. Ta palkas varidirektoriks Viktor Deinarovitši, kelle ülesanne oli anda allkirju kassa väljamineku orderitele. „Tegelikult Deinarovi seda sularaha enda kätte ei saanud," tunnistas Koch. Raha sai hoopis Popov. „Mis põhjusel ei tahtnud Popov seda enda nimel teha, ma ei tea." Popovi käest ei saanud uurijad aga mitte midagi küsida, sest ta sur 2010. aastal. Surnul pole ju sellistest juttudest sooja ega külma. Ehk keegi ei saanud Kochi väiteid kinnitada ega ümber lükata.

Koch rääkis, et samamoodi leidis ta Rufus Trade'i variisikuks Darja Krokuleva. Variisikute otsimine ei olnud eetiline, aga ka mitte keelatud. Geri kaitsnud vandeadvokaat Sven Sillar rääkis hiljem kohtus, et kui ühelt inimeselt võetakse allkiri ja raha antakse hoopis teisele, siis see pole tõesti elulise loogikaga täiesti kooskõlas, aga see pole ka eraldis sev kuritegu.

Ger kuulutas ülekuulamisel, et ta pole pannud toime kahtlustuse talle ette heidetud kuritegu.

Prokurör Evestus oli hädas, kuid ta viis asja siiski kohtusse. „Ateka igapäevases majandustegevuses kajastatud orderid, arved ja lepingud ei vastanud tegelikkusele. Ekspertiiside käigus tuvastati, et isikud, kelle oli viidatud nendes dokumentides, ei olnud nendele alla kirjutanud ning vastavates summades sularaha kätte saanud," teatas Evestus kohtule.

Küsimus polnud üksnes rahapesus. Evestus süüdistas kohtualuseid (lisaks Atekale ja Anton Gerile ka Andrus Koch, Sergei Kirillov ja Sergej Golubov) ebaseaduslikus majandustegevuses, raamatupidamise ebarahuldavas korraldamises ja kuritegeliku ühenduse loomises ning sinna kuulumises.

Kohtuprotsessi edenedes muutus Evestuse positsioon üha nõrge maks. Oma elu esimese välisreisi (kui mitte arvestada kunagist Armee nias käimist) teinud Juri Juditski teatas, et ta asutas Selkhozinvesti ees märgiga teha ehitusmaterjalide hulgiäri. Aga ei mingit ebaseaduslikku

pangandust, millest oli rääkinud Venemaa rahapesu andmebüroo! Selkhozinvest ei osutanud finantsteenuseid," kuulutas Juditski.

Ta rääkis, et äripartnerid leidis ta vana tuttava Maksim Jurkovi kaudu. Tutvus Sergei Larionovi ja Deniss Baranovskiga, kes „olid aktiivsed mehed, neil oli soov töötada ja raha teenida." Üks neist tarvitas äri tegemiseks *offshore*-firmat T-Line Group ja teine Connors Alliance'i.

Juditski väitel otsisid Larionov ja Baranovski ehitusmaterjalidele ostjaid. Kaupa said nad ladudest Moskva lähistel, sealt võib osta mida iganes. Sularahas maksmise korral tegi ladu seitsme protsendi suuruse allahindluse. Seepärast vajaski ta suuri koguseid sularaha. Ta võinuks sularaha hankida ka Venemaalt, aga seal maksab see kuus protsenti, Eestis vaid 0,4 protsenti koos inkassatsiooniga.

Seega hakkas ta sularaha hankima Eestist. Vana sõber Jurkov soovitas võtta finantspartneriks Ateka. Sergei Kirillov sai volituse toimetada Selkhozinvesti konto ja arvetega.

Kui kohtunikku huvitas, et miks Juditski ise internetipangas ülekandeid ei teinud, vastas Juditski, et veebipanga pin-kalkulaator ei olnud tema käes. Anton Ger soovitas teha arveldusi hoopis Kirillovi kaudu. „Väga usaldusväärne partner," iseloomustas Juditski teda.

Juditski väitis, et Ateka kassa väljamineku orderid ei olnud võltsitud. Ta ise kirjutas neile alla, aga mitte Tallinnas, vaid teisel pool piiri Venemaal, kus Ateka mehed selle üle andsid. „Kirjutasime alla Ivangorodis, enne Venemaa piiripunkti, kaupluse juures parklas. Mina tulin sinna Peterburist oma turvameestega ja ootasin, kuni mulle tuuakse raha. Firmad käisid oma turvameestega," rääkis Juditski. „Peamiselt anti raha üle kell 24.00–1.00 öösel. Oli ka juhuseid, kus Venemaa piiripunktis anti raha üle ja ma sain selle raha kätte alles kell 6 hommikul." Juditski arvas, et öise üleandmise põhjustas asjaolu, et Ateka sai raha pangast kätte suhteliselt hilja, seejärel toimus dokumentide vormistamine, Tallinnast 210 kilomeetri kaugusele Narva sõitmine ja riigipiiri ületamine. See kõik nõudis aega.

Juditski jutu kohaselt andis ta sularaha üle laole. Juditski sai vastu asjakohase dokumendi ja edastas tolle koopia Larionovile või Baranovskile. Nood tegelesid kaubaga edasi.

2009. aasta mais ja juunis teinud Larionovi ja Baranovski firmad „kiireloomulises tehingus" sajaprotsendilisi ettemakseid Selkhozinvesti

pangakontole. Aga koostöö peatus, sest RAB pani raha liikumise kinni ning lasi külmutada kolm miljonit dollarit.

Juditski juttu kinnitasid ka tema äripartnerid. Sergei Larionov väitis, et ostis Moskvast Briti Neitsisaarte *offshore*-firma Connors Alliance ja hakkas tarvitama seda ehitusmaterjalide hulgiäriks. Materjale tarnis Selkhozinvest.

Põhiliste ostjate nimesid ta ei mäletanud. Larionov põhjendas seda asjaoluga, et tegeles selle äriga vaid ühe suve ning käive oli alla 10 miljoni dollari. Firma pangakonto olnud „mingisuguses Tallinna pangas, mille nime ma ei mäleta."

Ja raamatupidamist polnud ka enam alles! „Hävitasin kõik dokumendid, kuna kõik minu arveldused lepinguosalistega olid lõpetatud, vastastikuseid pretensioone ja võlgnevusi ei olnud," selgitas Larionov.

Juditski teine äripartner Deniss Baranovski rääkis sama: ta soetas ehitusmaterjalide äriks ettevõtte T-Line Group. Pangakonto avamiseks ei pidanud ta isegi Sampo Pangas kohal käima. „Antud konto oli avatud minu poolt Moskva linnas *offshore*-kompanii T-Line Group Limited ostmisel. Konto avamise eest maksin ma 20 000 rubla, ostes seejuures distantsilise konto avamise ja võimaluse juhtida seda interneti kaudu," teatas ta.

Ehitusmaterjalide tarnijaks oli Selkhozinvest ja ostjaks Panama firma Property Impex. Toda esindanud keegi Alina Gurina, keda Baranovski kohtas ühe sõbra sünnipäeval. Baranovski polnud kaupa oma silmaga näinud. „Ma ei tea, kuidas see ostjale laekus. Kauba kättesaamise aadressi ma ka ei tea. Teadsin ainult tellimuse mahtu ja selle hinda."

Kuigi Baranovski väitis, et käsutas ise T-Line Groupi pangakontot, ei osanud ta öelda, millises pangas oli tema ainsa ostja Property Impexi pangaarve ega ka seda, kuidas ostjaga ühendust saada.

Kogu see jutt oli ebaloogiline. Ükski ettevõtja pole nii loll, et ta ei tea, kellega ta äri ajab. Ehitusmaterjale ei müüda vahendajate kaudu. Kohus ei uurinud kordagi, mida see äri endast sisuliselt kujutas. Milline kaup liikus, kes seda valmistas, kes seda lõpuks tarvitas. Ehk kas ehitusmaterjalid olid ka päriselt olemas või räägiti muinasjuttu.

Leonid Pavlikov, keda Orukask teadis miilitsapolkovnikuna, tutvustas end kohtus ühe turismifirma juriidilise divisjoni juhina. Ta teatas, et ta käis Eesti saatkonnas sõber Juditski palvel, et teda moraalselt

teatada: „Ta ei saanud üldse aru, miks teda kutsutakse saatkonda. Kui teda oleks prokuratuuri kutsutud, siis oleks arusaadav olnud, aga miks saatkonda, jäi arusaamatuks."

Pavlikov rääkis, et tunneb ka Anton Geri („sõbrustame perekonniti, tean ta naist ja poega, ta teab minu peret") ning et ta laenas Gerile isegi 50 000 eurot elamistingimuste parandamiseks ja BMW ostmiseks. Muidugi mitte ülekandega, vaid sularahas ja 10 000 euro kaupa, sest nii suurt summat ei pea piiril deklareerima. „Ma olen veendunud, et raha tagastatakse, sest Ger on korralik inimene," teatas Pavlikov.

Ger kinnitas kohtus, et tutvus Juditskiga oma teise kliendi Maksim Jurkovi büroos. Jurkov esitles teda mehena, kes vajab Ateka teenust. Muuhulgas palus Juditski abi arvelduskonto avamiseks Eestis, sest tal polnud võimalust Venemaalt lahkuda. Ger soovitas anda Juditskil panga pin-kalkulaatori ja paroolid üle enda firmale, sest ta orienteerub Eesti asjades paremini. Geri väitel olid seda meelt ka Äripanga töötajad. (Niipalju siis rahapesu tõkestamise nõuete täitmisest!)

Ka Läti-suunaga seotud näitasid end tüüpiliste ettevõtjatena, mitte rahapesijatena. Näiteks Ivars Arbačevskis väitis, et ta hankis sularaha ehitusäri jaoks. Ateka hinnad olid väga soodsad. Raha anti üle Riia kesklinnas rahvarohketes kohtades. Üleandmise kohad ja ajad vahetusid, sest „kui keegi kõrvaline teab, et tuuakse raha, ei ole mugav, kui tehinguid tehakse kogu aeg ühes ja samas kohas."

Teine Läti ettevõtja Aleksandrs Mitrofanovs selgitas, et ta ostis firmast Midland 2000 euro eest Šoti ettevõtte Rufus Trade. (Ülekuulamisel politseis mainis Mitrofanovs, et selliseid *offshore*-firmade asutamise dokumente sai osta ka mõnedest pankadest.) Rufus tegeles sularaha vahendamise, tolliprotseduuride vormistamise ja veoteenuste eest tasumisega. Firmale laekus raha *offshore*-ettevõtetelt, kelle juhid elasid Venemaal. „Ma ei julge väita, millega nad tegelesid, kas nad on maksumaksjad Vene Föderatsioonis. Palun mõistke mind õigesti, ma ei taha oma klientidele probleeme."

Atekast ostis ta oma kundedele sularaha.

Mitrofanovs väitis, et ta ei saanud alati ise Tallinnas käia ja vajas esindajat. Seetõttu pöördus ta vana tuttava Andrus Kochi poole. Too leidis Darja Krokuleva. „Koch ütles mulle, et ta on korralik ja kohusetundlik. Kochi ma usun."

Kohtus viibinud kuulasid imestusega, et lätlane usaldas Kochi koguni nii palju, et tutvus Krokulevaga alles äri lõppedes, kui nad mõlemad politseisse ülekuulamisele kutsuti. „Siis nägin Darja Krokulevat esmakordselt." Mitrofanovs tunnistas, et tal polnud isegi Krokuleva telefoninumbrit või kodust aadressi.

Mitrofanovs maksis Krokulevale 5000 krooni kuus, aga see polnud palk, vaid „dividendid".

Oma igakuise tulu suurust keeldus Mitrofanovs kohtule avaldamast. „See on ärisaladus," teatas ta. „Ma ei vasta sellele küsimusele. See ei ole eetiline. Mulle isegi abikaasa ei esita sellist küsimust!"[186]

Kohtusse ilmusid ka kolm ärimeest, kellele Mitrofanovs sularaha edasi andis.

[186] Kriminaalasja nr 09700000997 materjalid.

Vene muinasjutud

Peterburi ettevõtja Aleksander Aleksejev rääkis kohtus, et tegeles ehitusmaterjalide ja seadmete importimisega Venemaale, peamiselt Euroopast. Tema firma arveldas SEB Panga kaudu, sest „lihtsam on ajada asju välispartneritega, kui pangaarve on Euroopas." Tallinna kasuks rääkis asjaolu, et ta asub Peterburi lähedal ja pangapersonal valdas vene keelt.

Aleksejev põhjendas suurte sularahasummade liikumist uhke kinnisvaraarendusega Permis, mis on miljoni elanikuga tööstuslinn Venemaal Uurali mägede jalamil.

Ta kohtus Moskvas ühel messil Permgraždanstroi peadirektori asetäitjaga, kes elas temaga ühes hotellis ja rääkis kinnisvaraarendusest „Linn linnas". Too vajas raha. „Olin sellest huvitatud, jätsin oma telefoninumbri ja ütlesin, et kui tegemist on reaalse projektiga, siis võin selles osaleda," selgitas Aleksejev. Sõlmiski lepingu, et otsib viie protsendi suuruse vahendustasu eest investori, kes paigutab projekti 30 miljonit dollarit. Ta leidis investori, kuid kokkuleppel Permi firmaga pidi investeeringu raha makstama väljaspool Venemaad ja sularahas. Mitte rublades, vaid välisvaluutas. Siin tuligi mängu Mitrofanovs, kes oli nõus sularaha hankima.

Aga ühtäkki plaanid muutusid ning Permgraždanstroi palus ehitusmaterjalide ostmiseks mõeldud summad tagastada.

Tavaliselt sellised asju äris ei tehta, plaanide muutumine on osa äririskist ning arendused lõpevadki aeg-ajalt pankrotiga. Kuid kõnealuses bisnises käisid asjad muidugi teisiti. Arendaja sai raha tagasi, kusjuures

soovitult sularahas. „Neile oli see mugavam, Venemaal on lihtsam sularahas arveldada," jutustas Aleksejev.

Kui Atekas tekkisid probleemid, sõitis ta Eestisse, sulges SEB Pangas oma firma konto ja hakkas äri ajama järgmise *offshore*-firma kaudu.

Teine ettevõtja Mihhail Akatov rääkis, et ka tema ostis Peterburis maksuvaba firma ja tarnis nende kaudu Venemaale elektroonilisi komponente, detaile arvutitele, mikroskeeme. „Meil oli palju kliente, kõige suurem oli Transgroup vist," märkis ta.

Offshore-kompanii ja rajataguse pangakonto tarvitamist põhjendas Akatov turvalisusega: Venemaa pankadest tilgub tundlik info välja. „On inimesed pankades, kes võivad edastada infot selle kohta, et meil on raha ja see on riskantne," märkis ta.

(Ka Ger rääkis kohtus, et suurte summade puhul võib info suurtest rahadest kriminaalsetesse struktuuridesse lekkida. „Kliendid suhtuvad suurte summade üleandmisse kui millessegi väga intiimsesse," ütles ta.)

Akatov oli samuti seotud Permi projektiga. „See oli huvitav. Ilma riskita oli võimalik raha teenida," ütles Akatov. Ta pidi 2500 ruutmeetri suuruse pinna müüma 10 miljoni dollari eest ning saama selle eest 5 protsenti teenindustasu. Seejärel plaanid muutusid. Permgraždanstroi ostis eraisikutelt maad ja pidi tasuma sularahas. Sularaha hankis Mitrofanovs, pakkudes väga head protsenti. Aga lõpuks toppas kogu projekt, kohtupidamise ajaks olid valmis vaid vundament ja garaažid. Akatov pani oma firmale Marfin Pangas (hilisem Versobank) avatud arvelduskonto kinni.

Kolmas venelane Daniil Gumenjuk esitles end kohtule samuti ühe *offshore*-firma peremehena. Temagi sai Aleksander Aleksejevi kaudu tuttavaks Mitrofanovsiga ja oli seotud Permi projektiga, vahendades samuti arendatavat pinda tuttavale ettevõtjale.

Protsessi käigus kuulati üle ka mitu finantssektori töötajat. Nende tunnistused näitasid, milline mõtteviis valitses tollal Eesti pankades. SEB Pangas mitteresidentide kliendisuhete osakonnas kliendihaldurina töötanud Külly-Sonja Lepp rääkis, et „selle osakonna mõte on, et kui pöördub panka keegi mitteresidendist juriidiline isik, kes sooviks meie pangas arvet avada, siis mina oleks üks isikutest, kes kohtub selle ettevõtte esindajaga. Peale juhatuse esindajaga intervjuu läbiviimist, dokumentide kontrollimist juristide poolt, vaatame, kas on sobiv klient

või ei ole." Ta kinnitas, et SEB Pank ei alusta mitte ühtegi kliendisuhet klienti nägemata. Klient peab kohale ilmuma, kliendihalduriga kohtuma, osakonnajuhataja on tavaliselt kaasatud. Vestlusel kliendiga uuritakse, mis äri ta ajab, milline on tema seos Eestiga ja miks ta SEB Panka arveldama tulla tahab. „Hästi palju küsimusi tegelikult," tähendas Lepp ja lisas, et vajadusel kontrollib pank kliendi tausta andmebaasidest ning Google'ist. „Kui me näeme, et on midagi kahtlast, siis me oleme kohustatud RABi informeerima ja seda me ka teeme," lisas ta.

Lepp märkis, et sääraste klientide puhul toimub iga-aastane monitoorimine ning vajadusel küsib pank vara päritolu dokumente. Mõnikord käivad pankurid mitteresidentidest klientidel külas, aga alati pole pangal selleks piisavalt ressursse. „Nende juures ei ole käinud," lisas ta Aleksander Aleksejevi firma kohta. „Temaga kohtusime pangas, kokkusaamisel olin mina ja meie osakonna juht."

Samalaadset juttu rääkis Marfin Pangas (Versobank) ärikliendihaldurina töötanud Kadri Loide. Pangas nõuti kundedelt konto avamisel dokumente, samuti uuriti nende tausta. Klienditeenindajad said veebi kaudu kontrollida, kas kliendiks soovija on seotud rahapesu ja terrorismiga. Mõnikord aitas kaasa guugeldamine. Mihhail Akatovi firma puhul ei teadnud pank esialgu, kes oli ettevõtte tegelik kasusaaja. „Konto avamise hetkel ei olnud vist meil blanketi peal niisugust kohta, kus lõplik kasusaaja ennast identifitseeriks," rääkis Loide. Aga kui Akatov tuli kliendiandmeid uuendama, siis märkis ta end lõplikuks kasusaajaks.

Ehk pankadest vaadatuna oli kõik ilus, kõik sujus, äri käis nagu äri ikka. Mitte kedagi ei huvitanud, kas tegelikult oli olemas ka kaup, mille eest maksti.

Tavidi juhatuse liige Kuno Rääk selgitas samuti, et Ateka puhul oli tegemist tavapärase „sulatamisega" ehk arveldusraha sularahana väljavõtmisega. Aga Selkhozinvesti puhul läks asi teisiti. Rääk kuulis talle helistanud RABi ametnikult, et Tavidile üle kantavad kolm miljonit dollarit on kahtlased. „Ütlesin, et kui teil on vaja midagi blokeerida või teha, siis palun ärge tehke seda meie arveldusarvel ja püüdke need rahad kinni seal, kust nad tulevad." Aga RAB ei arvestanud kohe selle sooviga. Alles paar päeva hiljem lubati kolm miljonit dollarit üle kanda Tavidi teisele dollarikontole, et arestimine ei segaks ettevõtte põhitegevust.

Anton Geri sõnul olid Ateka ja Tavid aastatel 2007–2008 kõvad konkurendid. Tol ajal hankisid nad sularaha Šoti ettevõttelt TTT Moneycorp, kes pakkus soodustust käibe alusel. Mida suurem oli käive, seda odavam hind. Lõpuks otsustas Ateka Tavidiga sõdimise asemel hoopis hakata sularaha Tavidi kaudu hankima, sest sellest võitsid mõlemad. TTT Moneycorpile jäi nende kahe asemel vaid üks ja suurem klient: Tavid. Kui varem maksid nad eurode eest 0,12 protsenti ja dollarite eest 0,15 protsenti, siis pärast Tavidi kaudu tegutsema hakkamist kahanes hind 0,1 protsendini.

Aga Tavid polnud koostöö lõpuni õnnelik, sest see tõi kaasa maineriski. Kuno Rääk oli äärmiselt häiritud, et Tavid Ateka kohtuprotsessiga isegi kaudselt seotud oli ja ta kohtusse kutsuti. „Ajakirjandus kajastab seda olenemata sellest, kas keegi on mõistetud süüdi või ei ole. Mainerisk on ka see, et ma täna siin kohtuprotsessil osalen," kurtis ta.

Lõpuks oligi riiklik süüdistaja Evestus tõsiselt hädas – ta ei suutnud tõestada Atekat läbinud ja seal külmutatud summade kuritegelikku päritolu. Iga uus tunnistaja rääkis, et ta vahendas midagi. Ühtegi neist äridest polnud Venemaa ega Läti kohus kuritegelikuks tunnistanud.

Steven-Hristo Evestus püüdis kohut veenda, et tegemist on täiesti iseladse ja hästi varjatud rahapesuskeemiga. „Käesoleva rahapesuskeemi erinevus mitmetest teistest kohtupraktikas ette tulnud juhtumitest seisneb peaasjalikult selles, et selle koordinaator ja elluviija on olnud finantseerimisasutus ja selle töötajad, see on asutus, kellel on vastav registreering ja kellel on õigus vastavaid finantsteenuseid osutada. Kuna omatakse vastavat registreeringut ja sellest tulenevaid võimalusi erinevate finantsteenuste osutamiseks, siis on loogiline järeldada, et süüdistatavaid innustas uusi meetodeid välja mõtlema teadmine, et kõik vastumeetmed muutuvad üha tõhusamaks ning nende minimaalseks muutmiseks kasutati ära vastava valdkonna eriteadmisi."

Evestus ei mõistnud, mis takistas näiteks Juditskil kandmast raha otse Selkhozinvestilt Atekasse, eriti kui ta tundis Geri. Miks pidi raha liikuma varifirmade kaudu? Samuti, miks Mitrofanovs ei ajanud äri otse Atekaga. Kuidas küll ei suutnud asjaosalised nimetada konkreetseid raha üleandmise kohti, firmade kontoreid ja äritehingutega seotud tegelasi?

„Riiklikku registreeringut omav finantseerimisasutus ei saa anda oma igapäevast majandustegevust puudutavate asjaolude kohta ilmseid

Rahapesu Andmebüroos töötanud Aivar Orukask usub, et Danske uurimine võinuks alata aastaid varem.

tehingute kahtlasele sisule viitavaid selgitusi, selliste selgituste andmine viitabki tehingute tegeliku sisu ja eesmärgi jätkuvale varjamisele," leidis prokurör.

Tema arust tegeles Ateka ebaseadusliku majandustegevusega. See oligi eelkuritegu!

Evestuse nägemuses pidi Ateka sundkorras kinni pandama. Gerile nõudis ta kuue aasta pikkust vangistust ja keeldu töötada kolm aastat finantsteenustega seotud tegevusaladel. Kirillovi ja Kochi vangistus olnuks viis aastat, Golubovil neli aastat. Lisaks pidid kõik mehed jääma ilma märkimisväärsest osast oma varast: näiteks Ger majast Jõelähtme vallas. Ta palus kohtul konfiskeerida Tavidi pangaarvel seisnud kolm miljonit dollarit ja Atekale kuulnud 1,4 miljonit eurot.[187]

187 Kriminaalasja nr 09700000997 materjalid.

Hale kaotus

Ükski kohtualune ei tunnistanud end süüdi. Vandeadvokaat Mart Missik nimetas Evestust julgeks, sest prokurör läks kohtusse eelkuriteota ja püüdis tõestada, et eelkuriteoks on tegevusloata ja keelatud majandustegevus. Seda tõestada oli Missiku arvates „üliraske, et mitte öelda võimatu ülesanne. Selliste kuritegude tulemusena ei saa ka teoreetiliselt tekkida raha või kuritegelikku tulu, mille suhtes oleks võimalik läbi viia rahapesu."

Missik ütles: „Kõrva jäi, et finantsasutus peab eriti valvsaks muutuma, kui tegemist on *offshore*-firmadega või suurte sularahatehingutega. Samas ei ole *offshore*, kuigi see on kõigi prokuröride ja maksuametnike verivaenlane, iseenesest keelatud ettevõtluse läbiviimise vahend ja põhjuseid selle moodustamiseks on palju. Samuti usun mina ka seda, et mahukad sularahatehingud Eestis võivad olla kahtlased, tänasel Venemaal aga mitte."

Atekat kaitsnud vandeadvokaadid Maivi Ots ja Toomas Pikamäe rõhutasid, et „kuna kõikides episoodides pandi väidetav tegevusloata finantsteenus toime välismaa äriühingute poolt ning teenust osutati väidetavalt välismaa äriühingutele, on tegemist olukorraga, kus finantsteenuse osutamine ei allunud Eesti õigusaktide regulatsioonile, sealhulgas kohustusele registreerida end majandustegevuse registris."

Geri kaitsnud vandeadvokaat Sven Sillar teatas, et ükski tema kliendile inkrimineeritud sätetest ei saa olla rahapesu eelkuriteoks ja prokuratuur pole ka tõestanud, et raha oleks saadud mõne teise kuriteo tulemusel.

Prokurör on hädas, naeris Sillar. Hädas, kuna ta ei suutnud välja selgitada raha päritolu, läks ta välja riskile ning proovis laiendada rahapesu kuriteo koosseisu.

Anton Ger kirjeldas lõppsõnas Ateka tegevust tüüpilise ettevõtlusena. Ta alustas äri tegemist 2000. aastal esialgu kaubaveo, seejärel tehnika impordi ja ekspordi ning toiduainete ja alkohoolsete jookide kaubanduse vallas. Muuhulgas esindas Ateka Eestis Vene veoautotootjat Kamaz ja sõiduautode tehast Zil, Valgevene kalluritehast Belaz ja Pavlovi autobussitehast. Transpordiharu tegutseb edasi Ateka Service'i nime all. Ateka Resource vahetas aga 2006. aastal tegevusala ja pühendus finantssektorile.

Geri väitel seisnes Ateka edu selles, et firma suutis arveldusraha sularahaks vahetada 0,4-protsendise vahendustasuga. Äripank näiteks küsis sama asja eest 0,6 protsenti.

Nordeas külmutatud kolme miljoni dollari kohta märkis Ger, et „see tehing ei olnud meie jaoks väike, kuid ei kujutanud ka midagi väljapaistvat." Geri sõnul oli Ateka rahavoog ligi 600 miljonit eurot aastas. Ateka tütarfirmat Instance läbis sama suur rahavoog. Ehk kokku liikus firma kaudu 1,2 miljardit eurot.

Ger kuulutas, et legaliseerida saab ainult musta raha, mis on hangitud kuritegelikult. Aga prokurör ja uurijad ei suutnud nelja aasta jooksul tuvastada raha päritolu ja tegelikku omanikku. „Minu jaoks see raha omab täiesti kindlat ja teadaolevat peremeest. Raha päritolu on mulle teada," kinnitas Ger. „Prokurör kasutab seda versiooni selleks, et anda asjale kuritegelikku värvi."

Ta naeris välja prokuröri versiooni, et rahapesu eelkuriteoks oli ilma tegevusloata tegevus. Geri sõnul ei muudaks see raha automaatselt kriminaalseks.

Ta palus end õigeks mõista.[188]

Harju Maakohus leidis, et Ateka juhtumis on tõesti tuvastatud raha päritolu ja tegeliku omaniku varjamine, mis on rahapesu tunnuseks. Kriminaalvastutust saab aga rakendada vaid juhul, kui kogu sellele varjamisele ja moondamisele eelneb eelkuritegu, mille tulemusena saadakse kriminaaltulu. Seda aga prokurör tõestada ei suutnud.

188 Kriminaalasja nr 09700000997 materjalid.

Kohus mõistis 2. septembril 2013 kõik neli meest, st Anton G Andrus Kochi, Sergei Kirillovi ja Sergej Golubovi ning Ateka õigeks.[189]

Prokurör Evestus kaebas edasi. Kuid ta sai lakki ka Tallinna ringkonnakohtus. Kohtukolleegium märkis, et nõustub maakohtu järeldusega, et süüdistuses toodud tehingud ei loonud kriminaaltulu. Puudus rahapesu puhul vajalik eelkuritegu.

Riigikohus ei võtnud asja arutamisele.

Selle kõige varjus toimus veel mitu väiksemat kohtulahingut. Neist märkimisväärseimas proovis riigiprokuratuur kanda Tavidi kontol külmutatud kolm miljonit dollarit riigi tuludesse. Seda peremeheta summana, sest raha tuli Leedust maksuvaba ettevõtte pangakontolt, mille allkirjaõiguslik isik Lilija Hisamutdinova tunnistas ülekuulamisel, et tal pole kõnealuse rahaga mingit kokkupuutumist.

Prokuratuur väitis, et „tõsikindlalt on kinnitust leidnud, et üle kahe aasta ei ole Tavidile kuuluvale arvelduskontole kantud summal seaduslikku valdajat.“

Vaidlus jõudis välja Riigikohtusse ja taas sai prokuratuur peksa. Riigikohus ütles, et „nõue panga vastu kuulub kontoomanikule, sõltumata sellest, millisel viisil kontole kantud raha on kontoomaniku käsutusse jõudnud ja kas kontoomanikul lasuvad seoses selle raha kasutamisega mingid õiguslikud kohustused kolmanda isiku ees.“ Vaid Tavid saanuks oma kontol seisnud rahast loobuda. Valuutavahetuse firma aga sellist soovi ei avaldanud.[190] Prokurörid pidi hapu näoga pealt vaatama, kuidas külmutatud raha lahti sulatati.

Aga sulatamisbisnis ei taastunud enam oma endistes mahtudes. Maksu- ja tolliameti andmed näitavad, et kui 2011. aastal deklareeriti Eestist välja viidud sularaha koguseks 400 miljonit eurot, siis 2012. aastal 135 miljonit eurot, 2013. aastal 181 miljonit eurot, 2014. aastal 112 miljonit eurot ja 2015. aastal vaid 52 miljonit eurot. Ehk võrreldes 2008. aasta tippajaga, kui väljavedu ulatus 574 miljoni euroni, oli maht vähenenud üle kümne korra.

Kevadel 2014 andis prokurör Evestus rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjonis aru, miks Ateka kohtuasi läbi kukkus. Muuhulgas mainis ta, et prokuratuur ei tuvastanud

[189] Tallinna ringkonnakohtu otsus asjas nr 1-12-12477. 8. november 2013.
[190] Riigikohtu otsus asjas nr 3-3-1-22-12. 14. juuni 2012.

pangatöötajate rikkumisi. Vähemalt mitte ulatuses, et oleks saanud pangatöötajatele süüdistust esitada (kuriteole kaasa aitamises). Evestus tegi komisjonile ettepaneku täpsustada seaduse tasemel rahapesu mõiste eelkuriteo osas.[191]

Eesti suurim rahapesujuhtum osutus haledalt kokku vajunuks. Prokurörid mõistsid, et neil pole mõtet isegi väga kahtlastena näivaid asju [illegible] kohtu ette viia, kui pole kindlaid andmeid, et raha saadi mõnest kuriteost. „Reaalselt olime me võimetud. Kõik olid alla andnud,“ ütleb nüüdseks prokuratuurist lahkunud Evestus tagantjärele.

Evestus meenutab, et kui ta keskkriminaalpolitseiga noil aastail mõnd kriminaalasju alustas ja lõpetas, siis jäi RABi inimestele alati mulje, et prokuratuur ei võidelnud lõpuni. „Meie vestlused ja kohtumised olid küllatki närvilised. Need olid äkilised ja temperamentsed, kuid karmid ja ausad vaidlused. Kõik said aru, et neid uurimisi ei taba õnnestumine,“ ütleb ta. „Teadsin, et kõigil neil asjadel ei oleks olnud tulevikku kohtus, sest eelkuriteod jäid tuvastamata. Ateka juhtum ei oleks ka praegu võidetav. Aga ma läksin kohtusse, et testida ära see. Meil oli olnud kümneid frustreerivaid vestlusi, et prokuratuur ei tee piisavalt. Mu südametunnistus on puhas.“

RABi juhi Madis Reimandi sõnul oli üks suuremaid juhtumeid, kus eelkuritegu jäi tuvastamata, Kesk-Aasiast saabunud *ca* 23 miljoni euro kinni pidamine 2014. aastal. „Esialgu tundus, et rahvusvaheline koostöö toimib. Saime info vara pärinemise kohta kuriteost, suhtlus lähteriigiga toimis. Aga ühtäkki kadusid sealsed kontaktid n-ö radarilt. Varem aktiivselt suhelnud ametnikud ei võtnud enam telefonitoru ning ka õigusabipalve ei viinud kuhugi. Sellele lihtsalt ei vastatud,“ räägib ta. Raha lastigi vabaks.

Aga ühe väga suure võidu prokuratuur siiski saavutas. See oli tõesti massiivne ja pälvis rahvusvahelise tähelepanu.

[191] Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 30. 17. märts 2014.

Operatsioon „Kummitusklikk“

Ajalehe Äripäev iga-aastase Eesti IT- ja arvutifirmade TOPi tippu kerkis 2007. aastal vähetuntud, et mitte öelda tundmatu ettevõte Tartust: tarkvaraarenduse ja veebireklaami vahendamisega tegelenud Rove Digital. Tema seljataha jäid sellised suured ja tuntud oma ala tuusad nagu Helmes ja WebMedia (praeguse nimega Nortal).

Esikohal puhul ärilehe roosadel külgedel avaldatud positiivses (kuidas siis muidu, ikkagi võitja!) artiklis rääkis firma ülesehitaja Vladimir Tšaštšin, et Rove klientideks on suured klikivooge pakkuvad Ameerika Ühendriikide firmad ning üheks oluliseks koostööpartneriks isegi säärane veebigigant nagu Google. „Kui töötada maailmaturul, siis isegi juhul, kui firmal on 0,5 või 0,05 protsenti turust, teenitakse sellega palju raha,“ kiitis Tšaštšin. Eestis polnud Rovel ühtegi klienti.[192]

Artiklis polnud pooltki sõna juttu sellest, et tegemist on pättidega.

Firma tegeliku pale tõi kaasmaalaste ette nädal hiljem Eesti Ekspress. Ajakirjanik Toivo Tänavsuu avastas, et veebisait rovedigital.com on olnud seotud nuhkvara CWS (CoolWebSearch) levitamisega ning asub mitmetes rahvusvahelistes „mustades nimekirjades“. Kõrvuti näiteks selliste saitidega nagu drunk-girls-naked.com ja maria-sharapova-nude.com. CWSi „viiruseuss“ tekitab arvutiekraanile soovimatuid reklaamaknaid ja viiteid pornolehtedele ning kogub salaja kasutajate privaatseid andmeid. Tšaštšin eitas kategooriliselt seost nuhkvaraga.

[192] Enn Heinsoo. „IT- ja arvutifirmade, telekommunikatsioonifirmade TOP.“ Äripäev 28. november 2007.

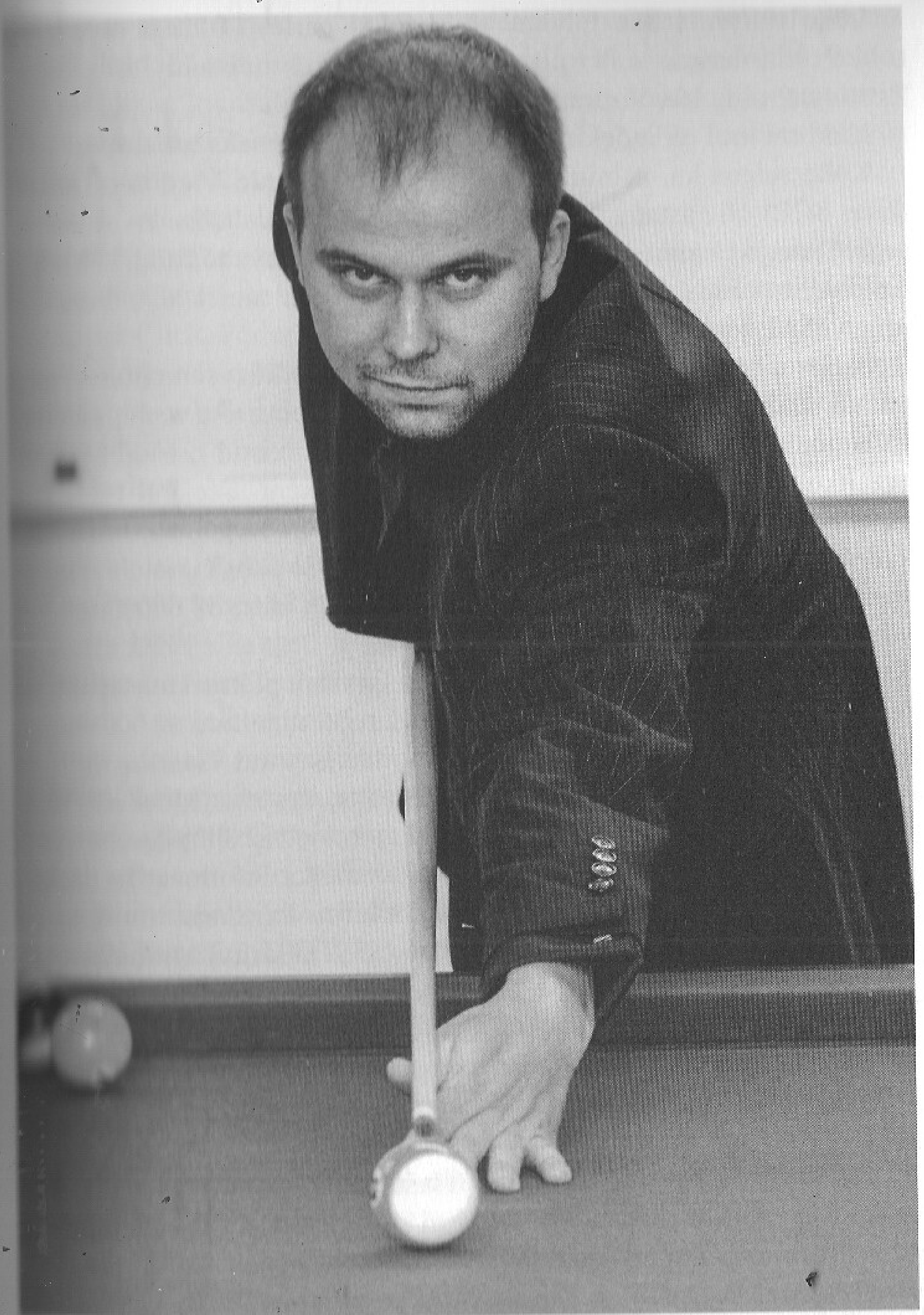

Vladimir Tšaštšini kuritegeliku idufirma uurimisel osutus koostöö Eesti ja USA vahel nii edukaks, et jänkid maksid Eestile 800 000 dollarit „preemiat“.

Välja tuli veel üks huvitav tõik: Eesti parim IT-firma investeeris rohkelt kinnisvarasse. Ta oli soetanud endale kinnistuid Tartu linnas, Tartumaal ning Ida-Virumaal.[193]

Kuid sel lool oli mõeldud edasi veelgi piinlikumaks muutuda.

Kohe selgus ka, et nüüd rambivalgusse tõusnud Vladimir Tšaštšin (alias SCR) oli aastatel 2001–2002 seotud rahvusvahelise arvutikelmusega. Tema ja ta abilised leidsid pundi Tartu ja Narva töötuid, kes nõustusid Ühispangas ja Hansapangas avama enda nimel arveldusarveid ning võtsid nende juurde krediitkaarte.

Seejärel murdis Tšaštšin sisse internetipoodide serveritesse ning tekitas olukorra, kus pangad hakkasid saama Ameerika veebipoodidelt väljamõeldud teateid justkui oleksid töötud tankistid ostnud kõikvõimalikke kaupu CD-plaatidest pardijahi tarveteni. Seejärel tühistasid asotsiaalid justkui oma tellimused, mistõttu e-poed palusid Eesti pankadel ostude eest justkui tasutud summad nende pangaarvetele „tagasi" kanda. Raha aga võeti välja. Kokku sai Tšaštšin kätte 39 000 eurot, mis oli tollal väga kobe summa.

Ühispank sai tolles afääris 86 000 euroga vastu pükse. Hansapank sai õnneks õigel ajal jaole: tema puhul oleks kaotus ulatunud 89 000 euroni.

Kooliajal andeka matemaatikuna tuntuks saanud Tšaštšin väitis, et tegelikult tegutses ta kellegi Mihhaili heaks, kes elas Moskvas. Mihhailiga tutvus ta ühes internetifoorumis, kui otsis üliõpilasena tööd (Tšaštšin õppis tõesti Tartu Ülikooli matemaatika-informaatika teaduskonnas. Visati sealt sügisel 2001 välja vääritu käitumise tõttu: ta oli õpingukava lehel võltsinud eksamitulemusi ja allkirju.) Mihhail palkas Tšaštšini programmeerijaks. Nad kohtusid korra Peterburis ning suhtlesid kirja teel, messengeri ja ICQ kaudu. Just Mihhail palus tal otsida tegelasi, kelle nimele saaks teha pangaarveid koos krediitkaartidega. Mihhail väitnud, et ta ise ei saa Venemaal arveid avada, kuna see võtab palju aega.

Mihhail jäigi tuvastamata. Aga Tšaštšin pisteti suvel 2002, kui ta vahele jäi, trellide taha ning istus seal uurimise ajal kuus kuud ja 11 päeva. Kevadel 2008 mõisteti ta juhtunu eest kolmeks aastaks tingimisi vangi. Mitte ainult arvutikelmuse, vaid ka rahapesu eest, sest ta peitis

[193] Toivo Tänavsuu. „Äripäeva „IT-topi" võitja levitas ohtlikku nuhkviirust." Eesti Ekspress, 6. detsember 2007.

pankadest saadud raha, võttes osa tankistide vahendusel sularahana välja ja kandes osa Läti ühte suuremasse panka Aizkraukles Panka (mis sai hiljem kuulsaks AB.LV nime all ja leidis lõpu rahapesu tõttu). Uurijad leidsid muuhulgas kokkuleppe, kus Mihhail ja Tšaštšin lubasid jagada tulud pooleks.

Aga see oli alles algus.

Rove Digitali edukas „äri" jätkus kuni 8. novembrini 2011, mil mõlemal pool Atlandi ookeani kulmineerus operatsioon Kummitusklikk ehk Ghost Click. Föderaalse Juurdlusbüroo ametnikud sulgesid üle saja serveri ning otsisid läbi andmesidekeskused Chicagos ja New Yorgis. Eesti kriminaaluurijad puistasid aga Rove Digitali kontorit Tartus Laial tänaval.

Vladimir Tšaštšin, Valeri Aleksejev, Timur Gerassimenko, Anton Ivanov, Dmitri Jegorov ja Konstantin Poltev said süüdistuse massiivses arvutikelmuses. Esialgu nimetati selle suuruseks 10,7 miljonit eurot.

Tšaštšin ja tema jõuk olid välja töötanud, levitanud ja hallanud pahavara DNS-Changer. Bandel õnnestus sellega nakatada vähemalt neli miljonit arvutit umbes sajas riigis.

Nende kasutajatel polnud aimugi, et tasuta tarkvara alla laadides olid nad saanud kaasa pahavara.

DNS-Changer lasi muuta nakatunud arvutite internetiseadeid nii, et arvutikasutajal ei avanenud kõik soovitud internetiküljed, vaid nad suunati edasi sellistele, mida pakkus Tšaštšini jõuk. Samuti oskasid nad asendada veebikülgedel näidatavaid reklaame ja lehtedelt edasi viivat sisu. Isegi veateate „HTTP 404 error" asemele ilmus reklaam.

Aga mehed ei teinud seda oma lõbuks, vaid raha teenimiseks. Tšaštšini bande müüs veebireklaami ettevõtetele pinda, mida nad sinna päriselt tellitud reklaamist tühjaks tegid. Tasu laekus iga kliki eest. Firmad (7Search, Miva, Admarketplace, TrafficEngine jt) maksid vastavalt sõlmitud lepingutele ja neile esitatud netiliikluse aruannetele.

Raha kasseeris punt kolme välisfirma kaudu: Onwa Ltd, Furox ja Lintor. Kokku laekus neile 23,9 miljonit dollarit ja 234 000 eurot.

Säärane teenistus lubas meestel elada laia elu. Nad pritsisid raha miljonitesse Eesti firmadesse, ostsid kokku kinnisvara ja uhkeid autosid. Raha välismaalt Eestisse üle kandmisega tegeles Vladimir Tšaštšini ema Valentina Tšaštšina. Selle eest läks kohtu alla ka tema.

Aga jõuk läks liiale. Nad nakatasid ka ameeriklaste arvuteid, sealhulgas riigiasutuste omasid. Uurimine sai hoo sisse, kui nakatusid kosmoseagentuuri NASA raalid.

Eesti ja USA võimud jagasid pärast meeste kinnivõtmist ära, et arvutikuritegude eest lähevad mehed kohtu alla Ameerikas, jõugus osalemise (organiseeritud kuritegevus) ja rahapesu eest aga Eestis.

See ei istunud Tšaštšini bandele üldse mitte. Nad avaldasid protesti. Aga kohus naeris nad välja. Isegi kui ameeriklased süüdistavad mõnda meest Ühendriikides sooritatud arvutikuritegudes, ei takista see nende süüdi mõistmist Eestis. Eriti, kui tegemist on erinevate kuritegudega. Eesti ja USA vahel sõlmitud isikute väljaandmise lepingud ei sisalda topeltkaristamise keeldu. Kas Eesti kohtuotsus segab kohtu pidamist või süüdi tunnistamist Ameerikas, on juba USA asi.

Samamoodi ei läinud läbi kaitse väide, et USAs esitatud süüdistuse materjale ei saa Eesti kohtutes tarvitada: kedagi pole selle alusel ju süüdi mõistetud, see on vaid Ameerika uurijate hüpotees. Riigikohus ütles, et tolle süüdistuse lisad olid vägagi kasulikud. Nad sisaldasid arvutiekraani tõmmiseid, kuidas näeb välja DNS-Changeri poolt modifitseeritud arvuti ekraan ja sama ekraan ilma pahavarata.

Tšaštšin väitis, et ta kasutas tõesti välisfirmasid, kuid mitte rahapesuks, vaid maksude optimeerimiseks. Algul oli maksude optimeerimise raskuspunkt Küprose äriühingul Onwa, aga kuivõrd Küprose maksusüsteem muutus üha keerulisemaks, hakati ajapikku kasutama Seišellidel registreeritud Lex Capitali. Taanis aga on tulumaksumäär 45%, mistõttu Taani firma Furox vahendajana esines Lex Capital – seeläbi sai näidata kasumit just Lex Capitalile kuuluvana ja pääseda tulumaksu tasumisest Taanis.

Tšaštšin teatas ka, et ta ei varjanud mitte midagi. Kõikide ülekannete kohta olid olemas lepingud, mis baseerusid reaalsetel teenustel. Esiteks maksid reklaamivahendajad äriühingutele Furox, Onwa ja Lintor. Teiseks olid nonde kolme omavahelised lepingud. Kolmandaks olid neil äriühingutega lepingud Rove Digitali ja teiste Eestis registreeritud firmadega. Sularahaga tegelikult ei arveldatud, kõik käis pangaülekannetega. Äriühingute raamatupidamine oli korras, nende omavahelised suhted olid kajastatud majandusaasta aruannetes.

Kas tõesti on see varjamine ja rahapesu?

Riigiprokurör Piret Paukštys väitis aga, et see polnud pärisäri. Tšaštšin püüdis raha välismaalt Eestisse liigutades jätta muljet, et tegemist on legaalse majandustegevusega. Kuid need ülekanded kujutasid endast tehinguid kuriteo tulemusena saadud varaga, tehingute eesmärk oli varjata raha päritolu ja tegelikku omanikku. Kuritegelikud miljonid investeeriti legaalsesse majandustegevusse, kahjustades niiviisi Eesti finantssüsteemi. Rahapesu, mis rahapesu.

Ka kohus oli prokuröriga sama meelt: need välisfirmad ja Eesti ettevõtted ei omanud reaalseid majandussuhteid, ülekanded ei olnud seotud nende tegevusaladega. Lisaks ütlesid ka ära võetud elektronkirjad, et tegemist polnud reaalse äriga. Nii näiteks said politseinikud kätte kirjad, mis sisaldasid näiteks selliseid tekste: „Et Eesti pankadel ei tekiks küsimusi, pane tegevuseks mingi konsulteerimine, ma arvan, ja ongi kõik. Ja kõrvaltegevuseks võib panna laenuandmise." „Ühelt poolt kirjutan alla mina, teiselt poolt ema. Ema allkirja tõmbame mõnelt dokumendilt. Otsige midagi sobivat ema allkirjaga. Ja saadame faksiga, et kvaliteet oleks kehvavõitu" ning „me oleme üksnes kui sõbrad, äris meid midagi ei seo. Seda on vaja kindlasti teada; ja mitte kellelegi kogemata midagi öelda."

Prokurör Paukštys toonitas, et Tšaštšini gäng teadis, mida tegi: „Süüdistatavate konspiratiivne ja pika aja jooksul aset leidnud käitumine viitab sellele, et nad olid raha pesemise keelatusest teadlikud. Ka asjaolu, et kuritegeliku ühenduse juht Vladimir Tšaštšin oli varem rahapesu eest karistatud, näitab üheselt, et keeld raha pesta oli arusaadav."

Sellest kujunes pikk kohtuprotsess, mis jõudis välja Riigikohtusse ja lõppes 22. juunil 2015 ehk kolm ja pool aastat pärast jõugu kinnivõtmist riigiprokurör Paukštyse hiilgava võiduga. Vladimir Tšaštšin sai kuue aasta pikkuse vanglakaristuse, millele liideti otsa veel eelmise pankade petmise eest kandmata kahe aasta ja viie kuu pikkune vangistus. Tema ema Valentina Tšaštšina pandi neljaks aastaks trellide taha, neist kaks oli ta juba ära kandnud, teiste karistused olid veidi lühemad. Jõugult konfiskeeriti ka nende kuritegeliku rahaga seotud vara, sealhulgas rohked kinnistud.[194]

Piret Paukštys pälvis oma töö eest aasta prokuröri aunimetuse.

194 Riigikohtu otsus asjas nr 3-1-1-94-14. 22. juuni 2015 ja sellele eelnenud alama astme kohtute otsused.

„Nn kummitusliku kriminaalasja mahtu ja erilisust ilmestab fakt, et süüdimõistetutelt konfiskeeriti riigi tuludesse rekordiline kriminaaltulu – ligi 18 miljonit eurot," kiitis sel puhul peaprokurör Lavly Perling. „Samuti saab seda kriminaalasja pidada oluliseks Eesti õiguspraktika kujundamisel digitõendite vallas."

Ja see oli vaid esimene osa. Vladimir Tšaštšin ja tema mehed toimetati seejärel Ameerikasse. Aprillis 2006 mõistis New Yorgi lõunaringkonna kohus Tšaštšini küberpettuse eest seitsmeks aastaks vangi. Manhattani ringkonnakohtunik Richard Kaplan nimetas petuskeemi erakordselt pööraseks.

Pettunud ekspolitseinikust sai alguse poliitskandaal

Nurja läinud Ateka juhtum ei saanud aga 2013. aastal sugugi läbi. Selle järellainetus pani Eesti avalikkuse vabisema veel mitu aastat hiljemgi.

20. novembril 2018 üllatas Andres Anvelt Eesti rahvast teatega, et astub tagasi siseministri kohalt ning ei kandideeri riigikogu valimistel. Anvelt olnuks sotside esinumber Ida-Virumaal.

„Viimasel paaril päeval on helisenud see kõige olulisem äratuskell ehk tervis," ütles minister. „Ma ei saa endale lubada ega teha seda ka enda lähedastele, et eiran seda hoiatust ja töötan, kuni juhtub midagi väga tõsist."[195]

Isegi siseringile tuli Anvelti otsus üllatusena. Kahtluseussi pani liikuma asjaolu, et Anvelt astus tagasi eriti pineval ajal, keset Jüri Ratase valitsuse esimest tõsist kriisi. Siseminister ei paistnud vajavat kiireloomulist meditsiiniabi. Ta kõneles pressikonverentsil oma tulevikuplaanidest: „Rahulikult teen tööd edasi, puhkan."[196]

Ja kohe vupsaskí välja sobiv vandenõuteooria. 19. novembril ehk üks päev enne Anvelti ootamatut taandumisteadet esines Riigikogu õiguskomisjonis Aivar Orukask, nüüd juba endise politseinikuna. Kohtumine toimus kinniste uste taga.

Külaline rääkis poolteist tundi. Suur osa jutust keerles Anton Geri lähedate suhete ümber endiste tippvõmmidega, sh Andres Anveltiga.

---

[195] Marii Karell, Siim Männik, Sulev Vedler. „Mis juhtus Andres Anveltiga?" Eesti Ekspress, 23. jaanuar 2019.
[196] Samas.

Orukask väitis, et Anvelt ja Ger polnud lihtsalt teretuttavad. Oma jutu tõestamiseks esitas ta foto allkirjaga „Anton Ger puhkehetkel suvel 2009". Klõps oli tehtud Anvelti koduhoovis. Ger poseeris sinises politseinikujopes.

Anvelt naeris selle väite välja. Tema küll Geri pärast tagasi ei astunud. Ger küsis abi, ta saatis mehe kaitsepolitseisse, asedirektor Eerik Heldna jutule. Samuti korraldas Anvelt kohtumisi prokuratuuri ja toonase justiitsministriga. Tulu ei tõusnud ikkagi.[197]

Ger teatas, et foto, mis pidi eksministrit kompromiteerima, klõpsati juunis 2009 Anvelti pool. Nad tegid šašlõkki, õhtul läks jahedaks ja kuna Ger oli vaid särgiväel, ulataski perenaine jope.

See oli vana kriminaalpolitsei kuub. Politsei kätte sattus foto oktoobris 2010 Ateka läbiotsimisel. Sealt see foto levima hakkaski.[198]

See polnud esimene kord, kus nende suhted huvi äratasid. Septembris 2013 tegi Ekspress suure intervjuu Anveltiga, kes oli sotsidega liitunud ning kandideeris Tallinna linnapeaks. Muuhulgas kõlas küsimus, egas Ger ometi sotside rahastaja ole.

„Ei ole," vastas Anvelt.[199]

Aga Aivar Orukask ei jätnud jonni.

Politseinikuna oli ta hästi informeeritud, kuid paari endise kolleegi sõnul suure fantaasialennuga. Tema teooriaid oli raske tõestada. Ja ta sattus mitmetesse sekeldustesse.

Üks suuremaid oli seotud maksuvaba ettevõtte Phonetex kaudu liikunud rahaga.

17. septembril 2008 võtsid Vene julgeolekuteenistuse FSB töötajad Eesti-Vene piiril asuvas Kunitšina Gora piiripunktis kinni kaks jalakäijat. Üks neist oli 1976. aastal sündinud Eesti kodanik ja teine 1966. aastal sündinud Venemaa kodanik.

Venemaa reeglid nõudsid, et piiril tuleb teada anda, kui riiki tuuakse välisvaluutat rohkem kui 10 000 dollari eest. Pihkva oblasti majanduskuritegude osakond ja piirivalve olid saanud infot, et piiri ületanud meestel võib peituda kottides kopsakas kogus deklareerimata sularaha. Nad avastasidki ühe mehe seljakotist pakkide viisi viiesajaeuroseid. Kogu saak oli peaaegu poolteist miljonit eurot.

Peagi ilmusid juhtunu kohta uudisnupud Venemaa ja Eesti ajakirjanduses. Avalikkusele asi sellega lõppeski.

Piiril kinni võetud Vene kodanik Jevgeni Kalvin tegi FSB Pihkva osakonnas puhtsüdamliku ülestunnistuse ja mõisteti 20. detsembril Pihkva kohtus süüdi suure koguse deklareerimata sularaha riiki toomises ehk salakaubaveos kaheks aastaks koloonia-asulasse. Ära võetud poolteist miljonit eurot kanti Vene riigi tuludesse.

Kalvinile polnud see esimene kord rahakullerina tegutseda. Ta tunnistas, et viis ühe korra salaja üle piiri peaaegu 800 000 eurot ja teisel korral üle 1,3 miljoni euro. Ta deklareeris raha Eestist välja viies, kuid ei teinud seda Venemaa poolel.

Kalvin väitis, et tegutses Eestis ühe firma kaudu. Raha laekus sinna erinevatest tehingutest ja allikatest, keda ta oma sõnul ei mäletanud või ei teadnud. Sularaha andis ta Venemaal üle tegelastele, keda ta ei tundnud. Tegemist oli tüüpilise kulleri jutuga.

Uurimine käivitus ka Eestis. Kuna tegemist oli varjatud päritoluga rahaga, võttis asja ette Rahapesu Andmebüroo. Aivar Orukask jõudis peagi firmadeni Phonetex ja Baltrans Group, mille omanikud ja tegelikud kasusaajad olid vastavalt Oleg Smoli ja Jevgeni Kalvin. Venemaale läinud raha liikus nende ettevõtete kaudu. RAB lasi arestida mõlema firma kontod. Muidugi arveldasid nad Sampo (Danske) Panga kaudu.

Orukask uskus, et Phonetexi kaudu liikus osa ligi 30 miljonist dollarist, mis varastati Venemaa kaevandusettevõttest Kamskaja Gornaja Kompanija. Tolle finantsdirektor oli Oleg Smoli sõber. Suurem osa rahast liigutati aga teise ettevõtte Smart CS kaudu, mis arveldas Swedbankis ja kus asja kattis Smoli endine alluv Roman Loban.

Orukase usul oli alust. Suurtehing toimus tõesti. 2008. aastal omandas Venemaal Solikamskis asuv väetisetootja Silvinit Verhnekamskoje kaaliumi-magneesiumisoolade maardlas Polovodovski ploki uurimis- ja kaevandusõigused. Kolm aastat hiljem ühines Silvinit teise Vene väetisefirmaga, Permi krais paikneva Uralkaliga, moodustades

---

[197] „Anvelt: ma ei näe endal mitte mingit eetilist või õiguslikku süüd." ERR, 25. jaanuar 2019.

[198] Marii Karell, Siim Männik, Sulev Vedler. „Mis juhtus Andres Anveltiga?" Eesti Ekspress, 23. jaanuar 2019.

[199] Krister Kivi, Tarmo Vahter. „Suur intervjuu: Andres Anvelt: „Mina ei taha, et poliitik tuleks minu last suudlema!"" Eesti Ekspress, 26. september 2019.

maailma ühe suurema potase (kaaliumkarbonaadi) tootja. Uralkali peadirektor Vladislav Baumgertner ja tema naine Anna Bersukova kuulusid Oleg Smoli kundede sekka.[200]

Aga need olid lihtsalt huvitavad seosed. Nagu paljudel kordadel varemgi, ei õnnestunud politseinikel rahapesu tuvastada. Kahtlused jäid kahtlusteks, oletused oletusteks. Oktoobris 2009 andis prokuröi Evestus loa kontod vabastada.

Mõne aja pärast hakkasid levima kõlakad, et Orukask sai raha arestist vabakslaskmise eest 400 000 eurot altkäemaksu. See ei jäänud taga selja sosistamise tasemele, vaid asja võtsid üles politsei sisekontrolli juht Meelis Taniel ja kapo sisekontrolli töötaja Indrek Põder.

Orukase väitel oli tal aga kindel alibi. Ta soovitas nimelt üle vaadata kaitsepolitsei salvestised, sest Phonetexi uurimise ja väidetava meelehea võtmise ajal oli ta kaitsepolitsei tiheda jälgimise all.

Keegi oli kaevanud kapole, et Orukase kaudu tilkus delikaatset infot Eesti Ekspressi ajakirjanikule Tarmo Vahterile. Kapo hakkas Orukaske jälitama. Kahtlusega, et ta „on avalikustanud riigisaladust kõrvalisele isikule, kes ei oleks tohtinud sellest teadlik olla.“

Aga andmelekke allikas jäi tuvastamata. Kriminaaluurimine lõpetati 28. oktoobril 2009 ehk samal päeval kui Phonetexi oma. Seega pidanuks sisekontrolli huvitanud 400 000 euro suurune altkäemaksu võtmine kaameratesse jääma.

Orukasel oli isegi topeltalibi: Phonetexi raha vabastamise päeval viibis ta puhkusel ning puhkuse ajal ei oma ühegi riigiametniku allkiri võimu.

Orukase sõnul pani i-le täpi peale see, kui ta sai internetis surfates teada, et 2012. aastal laekus Venemaalt riigiprokuratuuri õigusabipalve nn Magnitski asjas, mille käigus peteti Venemaa riigikassast välja 230 miljonit dollarit.

Juulis 2011 alustas Venemaa kriminaalasja nr 678 540 seoses asjaoluga, et kurjategijatel õnnestus Venemaa maksuametilt välja petta 230 miljoni dollari väärtuses raha. Maailm tunneb seda Magnitski juhtumina kuriteo avastanud advokaadi Sergei Magnitski järgi.

[200] Sulev Vedler. „Swedbanki kaks töötajat said ühe tehinguga pururikkaks.“ Eesti Ekspress, 17. mai 2012.

Venemaal kriminaaluurimise algatamise dokument mainib, et osa rahast liikus firmasse Instance. See on Geri firma.

Venemaa saatis seepeale Eestisse ametliku õigusabipalve. Orukask uskus, et seetõttu oli riigiprokuratuurile teada eelkuritegu, „mis viitab ülikindlalt, et Anton Geri juhitud rahapesukontor tegeles korrumpeerunud Venemaa riigiametnike ja õiguskaitseorganite töötajate poolt Venemaa riigieelarvest varastatud rahade pesemisega läbi Eesti finantssüsteemi.“

Aga Orukaske sellest ei informeeritud. See ajas tal kopsu üle maksa. „Mina RABi analüüsitalituse juhina ei teadnud sellest õigusabipalvest!“ pahvatas ta. „Selles oli ju sisuliselt kirjeldatud nii eelkuritegu kui ka rahapesu kuritegu. Ehk meil ei olnud siin muud teha, kui rahapesu uurida, kõik skeemiga seotud isikud vahistada ja istuma panna.“

Orukasel ei vedanud. Ta sattus uuesti löögi alla. Aprillis 2013 kutsuti ta kaitsepolitseisse. Kaitsepolitsei peadirektor Raivo Aeg, tema asetäitja Eerik Heldna ja menetlusbüroo juht Martin Perling võtsid üles tuttava teema: riigisaladuse lekitamine. Seekord algas jutt, et ta olla andnud salajast infot Postimehe ajakirjanikule Mikk Salule. Talle anti valida võimalus sattuda uuesti kriminaaluurimise alla või kirjutada lahkumisavaldus. Orukask valis viimase.

Teda ei oodanud politseist minnes ees piimajõed ega pudrumäed. Ta müüs maha Saaremaal pärandusena saadud metsa raieõiguse, mida hoidis mustadeks päevadeks. „Olin vahepeal isegi töötuna arvel. Võtsin aja maha. Tegin ehitust ja muid töid.“

Orukase sõnul kandideeris ta Versobanki ja Nordeasse rahapesuvastase võitluse kontaktisikuks. „Sinna ma ei saanud, kuigi mulle öeldi, et sul on pädevus ja teadmised ja kõik muu. Et kahjuks me ei saa sind võtta.“

Ta asutas koos Viljar Subkaga õigusbüroo. Subka on endine kaitsepolitseinik, kes pälvis hea töö eest Valgetähe V klassi teenetemärgi.

Õigusabi osutades sattusid nad tegelema Kristian Kesneri äridega. Kesner ja tema poolvend Hando Hanschmidt sattusid korduvalt Eesti meedia huviorbiiti. Seda nii rohkete äriafääride kui ka glamuurse elustiili tõttu, kuhu kuulusid luksuslikud autod ja kenad daamid.

Laenuäri Minicredit oli parajasti uppi lennanud. Enne pankrotti kadusid sealt miljonid eurod ning võlausaldaja, Soomes elav Alexander Denisoff (Aadu Luukase kunagine äripartner õlitransiidi alal) palus Orukase abi raha tagasi saamisel. Selles äris olid sees ka Hubert Hirv ja Pavel Gammer, kelle äride haare on väga lai, ulatudes kinnisvarast restoranide pidamiseni. Eesti ajakirjandus nimetas neid halli tsooni ettevõtjateks.

Orukase sõnul puutus ta Gammeri ja Hirvega esimest korda kokku juba 2006. aastal, kui ta pigistas neid RABis töötades. „Oli üks rahapesu kahtlusega episood nende suhtes. Kaklesime halduskohtus, nõudsime kontrollimiseks dokumente. Tulised kohtulahingud käisid. Lõpuks saime raamatupidamisele ligi, aga selleks ajaks oli see juba korda tehtud."

„Toonase vestluse käigus mainis Hubert Hirv, et küllap „need" jälle orgunnivad mulle midagi. Ta ei varjanud, et tema ja Andres Anvelti vahelt oli must kass läbi jooksnud. Ma kehitasin õlgu."

Anvelt teatas, et Gammer ja Hirv sattusid politsei huviorbiiti esimest korda 2003.–2004. aasta paiku, kui tema juhtis keskkriminaalpolitseid.[201] Anvelti versioonis päädis toonane vastasseis koguni tema töökoha kaotamisega: „Ma olin kümme aastat keskkriminaalpolitseid üles ehitanud, kui hakkas minu ametist kangutamine tollase politsei peadirektori Robert Antropovi poolt. Kusjuures seesama seltskond, kes oli veetnud oma esimese aja arestimajas, oli saanud kahtlaselt tihti kokku peadirektoriga. Ma esitasin selle kohta info tollasele kapo peadirektorile, aga sellest ei tulnud midagi ja mind pandi teisele ametikohale."[202]

Orukase sõnul pakkus ta Hirvele ja Gammerile õigusabi, aga tegi ka majandusanalüüsi. Ta aitas Hirve ja Gammerit ka siis, kui pangad ähvardasid nende ettevõtete kontod sulgeda ja lepingud üles öelda.[203]

Ühtlasi proovis Orukask survestada endisi kolleege. Ta pani kirja suure osa oma pahameelest, mis oli paljuski seotud Ateka ja Phonetexi

[201] „Anvelt: ma ei näe endal mitte mingit eetilist või õiguslikku süüd." ERR, 25. jaanuar 2019.
[202] Samas.
[203] Sulev Vedler. „Halvale teele: ekspolitseinik kahtlustab endiste kolleegide kättemaksu." Eesti Ekspress, 6. veebruar 2019.

juhtumitega. Ta saatis oma pretensioonid politseisse ja kaks korda Riigikogu julgeolekuasutuste järelevalve erikomisjonile. Neist ühes põrutas ta otse, et kaitsepolitsei juhtkonda kuulunud Eerik Heldna tegi koostööd rahapesijatega.

Aga keegi ei kuulanud teda, kirjadest polnud tulu.

Kõnekäänd ütleb, et alati saab halvemaks minna. Nii juhtus ka Orukasega. Politsei võttis ta kinni 13. veebruaril 2018. Samal ajal viidi Tallinnas trellide taha veel mitmeid tegelasi, muuhulgas Orukase äripartner Viljar Subka, aga ka Hubert Hirv ja Pavel Gammer.

Läbiotsijad leidsid jõugu Tallinna vanalinnas Dunkri tänaval asunud kontori seina seest kaks peidikut, kus hoiti relvi, summuteid ja laskemoona. Varjatud uksega ruumis asusid seif ja raamatupidamisdokumendid. Kätte saadi ka kaustad, kuhu oli kogutud materjale paljude inimeste kohta. Maja oli täis salakaameraid.[204]

Seltskond sai süüdistuse Eesti ühes kõigi aegade suuremas maksupettuses, sealhulgas ümbrikupalga maksmises. Maksuameti rehkenduse kohaselt ulatus riigile tekitatud kahju 4,7 miljoni euroni. Siia lisanduvad intressid.

Lisaks süüdistati Gammerit julmas väljapressimises. Seda koos Ahmet Ozdojeviga, keda peeti Eesti allilma juhipretendendiks.[205] Eelmine juht Nikolai Tarankov oli maha lastud ja liidri positsioon vaba.

Väljapressimiskatse ohvriks oli Vene pankur Mikhail Nadel. Teda seostati allilmas 23 miljoni dollari kadumisega. Väljapressijad ähvardasid: maksa võlg või sina ja su pere tapetakse! Nadel pole mingi patsipoiss: endisel kodumaal Kõrgõzstanis seostatakse teda suurejooneliste majandusafääridega ning ta mõisteti riigivara omastamise eest tagaselja vangi. Oma äri ajas Nadel AsiaUniversalBanki kaudu, mis oli ühe Lääne-Samoa panga tütarettevõte Kõrgõzstanis. Panga müüs talle mees, kes omas samal ajal teist panka Djiboutis koos ameeriklasega, kes oli sündinud Moskvas. Juba selline geograafiline virvarr peaks asjatundjad ettevaatlikuks tegema. Kuid Nadelist sai mõneks

[204] Süüdistusakt kriminaalasjas nr 16221000133.
[205] Samas.

ajaks üks Kõrgõzstani majanduse staare. Nii kaua, kuni seal võim vahetus ja pankur välismaale pakku pages.[206]

Ajaleht Postimees nimetas Hirve-Gammeri jõugu vahistamist Eesti „sajandi mõjukaimaks maffiaasjaks".

Pärast kinnivõtmist sai Orukask keskkriminaalpolitsei peakontoris teada, et võmmide arvates kuulus ta rahapesuga tegelenud jõuku. Selle kahtluse alusel algaski peaaegu 14 kuud enne arreteerimist tema varjatud jälgimine ja telefoni pealtkuulamine.

Aga kahtlustuses polnud rahapesu kohta enam mitte ühtegi sõna. Selle asemel sai Orukask kahtlustuse kuulumises Hirve-Gammeri kuritegelikku ühendusse. Prokuratuuri arvates tagas Orukask bandele vastuluurevõimekuse, sest endise politseinikuna olid tal vastavad teadmised ja oskused.

Pärast kahtlustuse esitamist pisteti Orukask kaheks ööpäevaks arestimajja. „Seal ei suhelnud minuga keegi. Mõnes mõttes isegi nautisin seal olekut. Olin kambris üksi, kuigi olin valmis, et keegi pannakse mu juurde spetsiaalselt."

Pärast väljasaamist kadus Orukask mitmeks kuuks avalikust inforuumist. Ta vupsas välja uuesti novembris 2018, kui Riigikogu õiguskomisjon esimees Jaanus Karilaid kutsus ta komisjonile rääkima rahapesu vastasest võitlusest. Komisjon sai sääraseks kuulamiseks ajendi Danske skandaalist, mis näris Eesti mainet. Orukask esitaski komisjoni liikmetele oma nägemuse, kuidas korrumpeerunud ametivennad takistasid tema tööd rahapesijate tabamisel ja kohtu ette tirimisel.

Tema esinemine tekitas laineid. Juba kasvõi seetõttu, et kuritegeliku ühenduse (maffia) liige kutsuti Toompeale esinema.

Jaanuaris 2019 saatis riigiprokurör Kati Reitsak Hirve, Gammeri ning veel 11 mehe, 9 naise ja 4 firma süüasja kohtusse.

Kohtupingist pääses kahtlusalustest ainsana Aivar Orukask. „Puudub kriminaalmenetluse alus," teatas menetluse lõpetamise määruses abiprokurör Evelin Ansip-Kukk. Hoolimata eriti pikast jälitamisest ei suutnud uurijad tõendada tema seost kuritegudega.

[206] „Grave Secrecy" Global Witness, juuni 2012.

Orukase hinnangul sattus ta uurimise alla eeskätt aastatetaguste sündmuste tõttu, mis eelnesid tema politseist lahkumisele. „Üks põhjus on kindlasti see, et ma torkisin neid, kes olid minu vabastamise taga, olid selle initsiaatorid," usub ta. „Ma ei jätnud jonni, otsisin tõde."[207]

[207] Sulev Vedler. „Halvale teele: ekspolitseinik kahtlustab endiste kolleegide kättemaksu." Eesti Ekspress, 6. veebruar 2019.

MIS ON VIGA TAANI PANGAS?

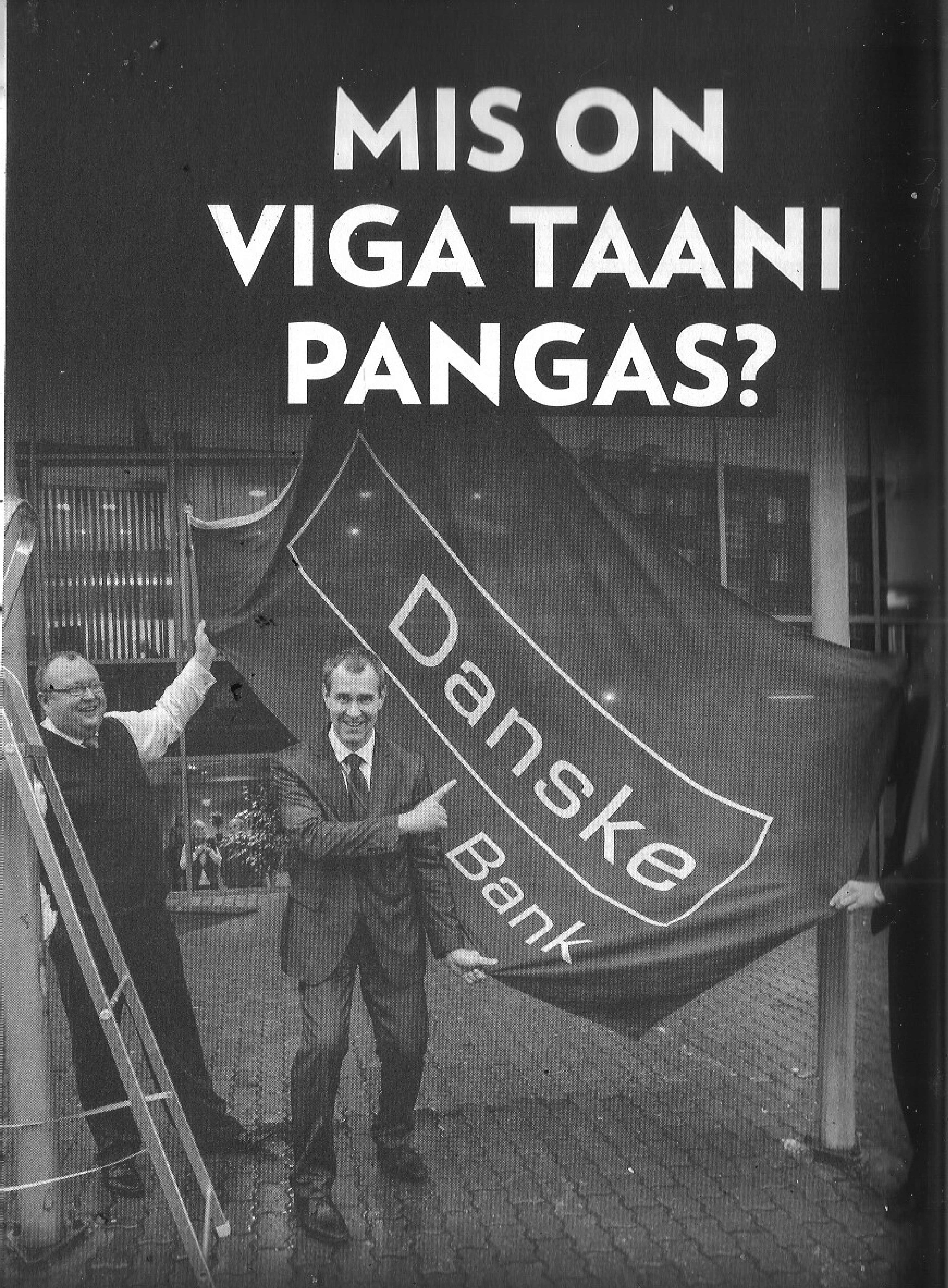

Novembris 2012 vahetati Sampo sildid Danske omade vastu. Keskel rõõ-
mustab panga tegevjuht Aivar Rehe, vasakul ettevõtete pangandust juht

Väsimatu tööhobune

Jaanuaris 2006 sai Sampo Panga uueks juhiks Aivar Rehe. Senine pealik, meeskonnamängijana tuntud Härmo Värk ei olnud soomlaste meelest enam piisavalt aktiivne. (Aastaid hiljem ütles Värk, et taanlaste tulles kasvas pank edasi vaid inertsist ning kindel sõnum Eesti klientidele puudus.[208])

Aga Värki ei saadetud minema pauguga, vaid viisakalt. Esialgu nihutati ta väärikale nõukogu esimehe positsioonile.

Ida-Virumaalt pärit Rehe oli Investeerimispanga taustaga, Härmo Värgi kunagine alluv. Teda peeti mustertöötajaks, meeletuks töölooma. Rehe kujunes sääraseks juba koolipoisina, kui ujujana pidi hommikul kell kuus esimese trenni tegema ja pärastlõunal teise.

Ta lõpetas TPIs tööstuse planeerimise eriala. „Ta oli juba siis töökas ja ülimalt kohusetundlik. Hiljem pangas nägin, kui pühendunud ta on. Ja loomult oli ta pigem ettevaatlik ning konservatiivne – ta töötas ju riskijuhina," ütleb grupivend Andres Liinat, kes hiljem töötas koos Rehega Hansapangas.

Tema töövõime oli legendaarne. Esimeses töökohas, Tallinna külje all Raasikul asunud Mistra autovaipade tehases sai legendaarseks lugu, kuidas ta isegi magas mõnikord tehases. Kahe aastaga tõusis Rehe direktoriks. Lõpuks sai noormehest kogu Mistra peadirektori asetäitja. Talle allus kolm tehast.

208 „Mees, kes teadis ussisõnu." Intervjuu Härmo Värgiga. Kogumik „Sampo Pank – 20 aastat õigel teel". Tallinn, 2012.

Siis vahetus riigikord. Uued staarid tegid ilma finantside alal. Kui Härmo Värk ja Gunnar Kraft 1992. aastal Eesti Investeerimispanka üles ehitama hakkasid, tuli jutuks Rehe. „Meil oli vaja noort ja hullu inimest," meenutab Kalle Norberg, kes töötas Investeerimispanga laenupealikuna. Rehest sai tema lähim abiline. „Aivar oli hästi toores kraam, aga meeletu töövõimega. Suurt pilti ta ei näinud, kuid läks asjadesse sisse, lõi pulkadeks ja pani uuesti kokku. Ta on süvitsi minev inimene. Sai väga hästi hakkama."

Norberg ei suutnud kord ära imestada, kui nägi, et Rehe oli terve nõupidamiste ruumi põranda täitnud paberilehtedega ja teatas õnnelikuna, et tal on nüüd üks suur tabel. „Ta printis välja 300 lehekülge Excelit!" imestab Norberg.

Paar aastat hiljem kutsus Hoiupanga juht Olari Taal Rehe laenuosakonda üles ehitama. Rehe tööpäevad venisid veelgi pikemaks. Ta viibis alatasa mõtetes. „Inimesed olid ettevaatlikud, kui ta laua juurde tuli, sest ta võis su poolikut võileiba hammustada ja edasi minna, ilma midagi märkamata," meenutab Hoiupanga juhatusse kuulunud Aavo Kokk. Kord võttis Rehe Koka kabinetis hajameelselt kohvikruusi, mille sisu polnud mitte tunni ega paari, isegi mitte päeva ega kahe, vaid peaaegu kuu aja vanune (Kokal oli pesemata tass eriti pikaks ajaks lauale ununenud) ja hallitas. Rehe lonksas, neelas alla ja kõndis rahumeeli edasi.

Järgmisel töökohal Hansapangas pandi tähele, et naine tegi Aivarile võileibu kaasa, sest mehel polnud aega lõunale minna. Ta oli justkui telefoni külge aheldatud. Abikaasa Kristel töötas samas pangas äritehnoloogia spetsialistina.

Hoiupangas tekkis Aivar Rehel esimene avalik konflikt. Tema vastu astus Arvi Pärt, kes püüdis Mähele kaubanduskeskust ehitada, kuid sattus laenu tagastamisega raskustesse. Hoiupank võttis ehituse mehelt ära ja see sattus Permi jõugu ühe ninamehena tuntud Viktor Šapovalovi kätte. Pärdi väitel rikkus Rehe aumehelikku kokkulepet, et ta saab võlgadest lahti. Samuti sai Šapovalov ehituse odavamalt, kui algul räägiti. „Rehe tundus olevat normaalne inimene. Aga see, mis nelja silma all lubatud, ei pidanud," tõdeb Pärt ning lisab: „Eks me mõlemad tegime vigu."

Hoiupangas tõusis Rehe juhatuse aseesimeheks. Aga tolle panga direktorid jäid 1997. aastal vahele piinliku afääriga. Nad ostsid avaliku aktsiamüügi käigus osa pangast endale, kuid varjasid, et tagasid aktsiate ostu panga rahaga. Valskus tuli välja. See tekitas raskusi ka Rehele, sest Hoiupanga juhtkonda kuulununa andis ta allkirja panga aastaaruandele, mis oli aktsiaostu asjus võlts. Järgnes kriminaaluurimine. Rehe tegi koostööd politseiga ja pääses puhtalt. Aga toimunu tõttu jäi ta ilma kohast Hansapanga juhatuses (ta kuulus sinna vaid juunist septembrini 1998). Hansapanga suuraktsionär EBRD teatas, et Rehe ei sobi skandaali tõttu nii kõrgele kohale.

Hansapangas „küüditati" Rehe aastaks Leetu, kus pank oli ostnud sealse hoiukassade võrgu, praeguse Swedbank Lietuva. Rehe tegeles riskidega ja jätkas väljakujunenud viisil, rabades juba hommikul poole seitsmest. Peagi vehkisid ka leedulased hilja õhtuni tööd rabada.

Abikaasa Kristel rääkis ajakirjale Nädal, et püüab meest tagasi hoida. Hoiatada, et nii hullusti rabeledes põleb ta läbi. Aivar vastas, et tunneb end superhästi.

Ühtlasi selgus tollest artiklist, et mees armastas kodutöid teha. Kraamida („kukub tolmu imema"), nõusid pesta ja isegi triikida. Rehele istus ka muru hooldamine, lehtede riisumine ja lume rookimine. See polnud just tavaline tipp-pankuri kuvand.

Rehest sai Hansagrupi riskijuht. Kui teised pankurid tahtsid hoogsalt uusi projekte ette võtta, siis tema hoidis neid tagasi. „Arutasime Aivariga kogu aeg, kuidas riske maandada. Ka seda, kuidas mitte sattuda olukorda, kus toimub rahapesu," meenutab endine kolleeg.

2004. aastal meelitas Hoiupanga-aegne kolleeg, rahandusminister Harri Õunapuu Rehe tolliameti juhiks. Sellele järgnes Olari Taali (endine ülemus Hoiupangas, kes vahepeal poliitikas ilma tegi) idee panna maksuamet kokku tolliametiga.

Ta lõi läbi ka ametnikuna. Pälvis isegi Valgetähe III klassi teenetemärgi. Ja paistis silma palgaga: tema põhipalk oli praeguses vääringus alla 1200 euro, aga lisatasudena tuli ligi 4000 eurot kuus juurde. Ühegi teise riigiameti juht ei teeninud toona nii palju.

Sampo Panka juhtima asudes tuli Rehe „koju" tagasi, sest tinglikult oli tegemist ju kunagise Investeerimispangaga.

Rehe jätkas vanaviisi. Polnud mitte mingi ime, kui ta saatis meili hommikul kell neli või helistas õhtul kell üksteist. Rehe töötas ka pühapäeviti, vaid laupäev kuulus perele.[209]

Ta sahmis ringi nagu igikestev Duracelli jänku. Esines kliendiüritustel ja konverentsidel, käis õpilastega kohtumas, võttis sõna meedias.

Tumedat ülikonda kandis juba tudengina. Tüdrukute südamed sulasid sellist džentelmeni nähes. Lipsud oli Rehe nõrkus. Randmel sädeles väärtuslik kell. Panga ajakirjas Liider kiitis ta TAG Heuerit: „Selle brändi taga on põnevad isiksused – mehed, kes armastavad rohkem kiirust, kes on sportlikumad ja tegutsemistahet täis. Ma tundsin, et olen just selline.“

Idaraha äriliin töötas Anatoli Ivanovi juhtimisel edasi. Esindus Moskvas oli endiselt avatud, kuid seda ei reklaamitud laialt. Sampo Pank ei teinud kunagi uhkeid reklaamikampaaniad, et hankida uusi kliente Venemaalt ja mujalt SRÜ riikidest. Aga nad leiti siiski. Aastatel 2007–2015 oli pangal umbes 10 000 säärast kõrge riskiga kundet.

[209] Sulev Vedler. „Rehe papp. Danske skandaali käivitas kättemaks.“ Eesti Ekspress, 26. september 2018.

Taanlased tulevad: Põhjala kui koduturg

Novembris 2006 toimus järgmine ja märksa olulisem muutus kui tegevjuhi väljavahetamine. Soomlaste Sampo pangagrupi uueks omanikuks sai taanlaste Danske Bank.

Danske on Taani rahanduse au ja uhkus. Pank asutati Kopenhaagenis oktoobris 1871 ja sai nimeks Den Danske Landmandsbank, Hypothek og Vexelbank i Kjøbenhavn. Kaks aastat hiljem alustas tööd naaberpank Handelsbanken – mõlemad konkureerisid kõvasti, kuni nad lõpuks 1990. aastal ühinesid.

Majesteetlikult mõjuvasse, kuue sambaga kaunistatud peahoonesse (Peschiers Gård) Holmens kanali ääres kolis pank juba 1875. aastal.

1928. aastal sigines Danske aktsionäride sekka laevandusmagnaat A. P. Møller. Tema pere annab Taani ühiskonnas tooni samamoodi nagu Wallenbergid Rootsis.

A. P. Møller-Mærsk Gruppen on ainus Taani ettevõte, mis kuulub maailma 500 suurima firma sekka. Mærski logoga merekonteinereid võib näha Tallinna sadamas, Eesti maanteedel ning raudteedel. Maersk Air oli ka aastaid Estonian Airi põhiomanik: ta võitis 1996. aastal vastava erastamiskonkursi, kusjuures taanlaste partneriks oli nutikas investeerimispankur Olev Schults, Aivar Rehe koolivend Kohtla-Järve 1. keskkoolist. Aga koos nad äri ei teinud. Schults kutsus klassivenda kandideerima lennufirma juhiks, aga Rehe eelistas Dansket.

Seotus Mærskidega tähendab tavaliselt kvaliteedimärki. Säärast kvaliteedimärki omas ka pank, mille nimi kahanes algsest Den Danske Landmandsbankist 1976. aastal Den Danske Bankiks. 2000. aastal jäi

järele veelgi suupärasem Danske Bank. Teisisõnu Taani Pank, mis andis kõigile selge signaali, et tegemist on Taani panganduse au ja uhkusega.

Eestiga võrreldes on Danske Bank hiiglane. Tema 2007. aasta puhas kasum oli peaaegu kaks miljardit eurot. Samal ajal oli terve Eesti riigi eelarve veidi üle viie miljardi euro. Ehk ainuüksi selle kasumi arvel saanuks tervet Eesti riiki peaaegu pool aastat üleval pidada.

Danske veebiküljel on panga tähtsündmuste seas ära toodud välismaale laienemised. 1990. aastate võtmesõna oli globaliseerumine. Ärid liikusid üle riigipiiride. Euroopa Liit andis võimaluse kapitali ja inimeste vabaks liikumiseks.

Danske alustas välisturgude vallutamist 1997. aastal. Tookord avas pank filiaalid Helsingis, Oslos ja Stockholmis ning soetas Rootsis tegutsenud Östgöta Enskilda Bankeni.

Kaks aastat hiljem soetas Danske aktsiate kontrollpaki ühes Poola pangas ja neelas alla Fokus panga Norras. Viimast kamandas ambitsioonikas ja nutikas norralane Thomas Borgen.

2004. aastal ostsid taanlased kaks panka Iirimaal, kus majandus kasvas mühinal. Iirimaad imetleti härdunult ka Tallinnas. Riigipea Toomas Hendrik Ilves kuulutas, et Iirimaa on Eestile eeskujuks. Poliitikud ja majandustegelased soovitasid Eestil minna Iiri, mitte Portugali teed, mis oli neile Euroopa Liidus stagnatsiooni võrdkujuks. Hilisema majanduskriisi ajal said aga kõvasti vastu pükse nad kõik: nii Iirimaa, Portugal kui ka Eesti.

Raja taha laienemine oli tollase pangajuhi Peter Straarupi südameasi. Tema tegi Danskest rahvusvahelise panga. Straarupi strateegia kandis nime „Põhjala kui koduturg".

Tegelikult oli Danske olnud välismaal juba aastaid, aga väga spetsiaalse üksusega. Kõige jõukamate ehk privaatpanganduse klientide teenindamiseks mõeldud Danske Bank Internationali avasid taanlased Luksemburgis 1976. aastal. Luksemburg pakub suurepäraseid võimalusi maksude optimeerimiseks, Taani seevastu kuulub tüüpilise Põhjamaana maailma kõige kõrgemate maksudega riikide sekka. Luksemburgis on Danske klientidele saadaval personaalsed nõustamised, jõukuse planeerimine piiriüleselt ja kõik muu säärane, mida saavad endale lubada moodsa aja siniverelised.

Muuhulgas sai Taanist ja Luksemburgist ka nn *offshore*-laene. Lepinguid sõlmiti lennujaamades, sest need on neutraalsed pinnad, kuhu kõik riigisisesed seadused ei ulatu.

Sampo Panga ülevõtmisega sai Danske lõpuks nimetada end tõeliseks Põhjala pangaks. Taanlased ampsasid endale mitte ainult tüki Soome pangaturust, vaid ka turuosad Eestis, Lätis ja Leedus ning isegi killukese Venemaa omast – Sampol oli oma haru ka Peterburis.

Kõige suurem neist „lisanditest" oli Eesti oma. Keegi ei pidanud siinset tütarpanka toona liiga riskantseks. Eesti majandus läks ülesmäge. Kinnisvaraturg muudkui kuumenes, Põhjala omanikega pangad aga panid muudkui kütet juurde. Kinnisvaralaenude maht kasvas kuust kuusse. Eesti rahva uuteks pühakodadeks muutusid kaubanduskeskused ja lemmiklektüüriks kinnisvarakataloogid. Ruutmeetri hind muutus igapäevaseks jututeemaks. Tallinna kesklinna kerkisid klaasiga kaetud kõrghooned, linna ümbruse põllumaa täitus vilja asemel uute eramutega. Kohalikud omavalitsused olid hädas koolide, lasteaedade ja teede-tänavate võrgu ehitamisega, sest kinnisvaraarendajad tegutsesid neist hulga kiiremini. Isegi poeketid ei suutnud nendega sammu pidada.

Jah, Eesti üksusel olid kliendid Venemaalt, kuid kas see oli eriline risk? Neid oli teenindatud juba panga loomisest saadik. Mais 2007 viidi mitteresidentidest kundede portfell üle privaatpanganduse üksuse alla. Aasta lõpus oli pangal umbes 3500 mitteresidendist klienti, sealhulgas üle tuhande eraisikust kliendi. Enamiku moodustasid aga ettevõtted, peamiselt Venemaalt, Briti Neitsisaartelt ja Soomest.

Mitteresidendid moodustasid väga pisikese osa klientuuri üldarvust, kuid andsid lausa 51 protsenti panga maksude-eelsest kasumist.[210] Ja mis eriti tore, nende teenindamisega ei kaasnenud laenude hapuks minemise riski, mis buumi tingimustes muudkui kasvas. See pidu ei saanud igavesti kesta, kuigi Eesti meedias räägiti müütilisest kvaliteetkinnisvarast, mille väärtus eales ei lange. Samamoodi jahiti 1990 aastate metallibuumi ajal punast elavhõbedat – eriti väärtuslikku ainet, nõukogude sõjatööstuse viimast superleiutist. Sellel oli vaid üks viga: seda polnud päriselt olemas.

---

210 Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.

Aga esialgu oli kõik hästi ning Sampo Eesti raporteeris väga ilusatest tulemustest. Tema omakapitali tootlus (*return on equity, ROE*) muud kui kasvas, jõudes 2007. aastal 30 protsendini.[211] Danske grupi ROE oli samal ajal kaks korda kehvem, 15 protsenti.[212]

Taanlased ei pööranud Sampot ostes mitteresidentidele tähelepanu. Või kui isegi pöörasid, siis vaadati neid pigem võimalusena kliendibaasi laiendada. Sest ka Venemaa areneb pöörase kiirusega. Õlitoodete hind maailmaturul kasvas aasta-aastalt ning see andis suurte nafta- ja gaasivarudega Vene riigile võimaluse oma kunagise hiilguse taastamiseks.

Aga kui Danske boss Peter Straarup novembris 2006 Helsingist Kopenhaagenisse lendas – ta esitles soomlastele Sampo ülevõtmise kava –, langes panga renditud pisikeses eralennukis järsku õhurõhk. Lennumasin kaotas kiiresti kõrgust. Pangajuht kartis juba, et ta kaotab elu jääkülma Läänemerre kukkudes. Õnneks suutsid lendurid õhumasina stabiliseerida. Hiljem rääkis Straarup, et toda lendu võis tõlgendada halva endena.[213]

Danske maksis Sampo eest peaaegu neli miljardit eurot. See oli väga krõbe hind. Pärast arutasid taanlased, et võibolla maksid nad Sampo eest liiga palju, kuid müüjat esindanud Björn Wahlroos, üks jõukamaid soomlasi, andis mõista, et ostuhuvilisi on teisigi ning ajas hinna üles.

Euroopa Komisjon kiitis liitumise heaks jaanuaris 2007. Sellele tehingule polnud mõtet kätt ette panna, sest kummalgi pangal polnud piirkonnas ülemäära suurt turuosa, ehk Sampo ülevõtmine ei ähvardanud konkurentsi kärpida.

Alates 1. veebruarist oli Sampo Pank naha ja karvadega Danske oma. Sealhulgas Eesti üksus ja tema venekeelsed riskikunded.

Eesti haru nõukogust saadeti Härmo Värk muidugi minema (ta suundus kinnisvaraärisse), kuid Aivar Rehe sobis tegevjuhina taanlastele. Ta jätkas rabelemist.

Omanikuvahetus ei toonud kaasa kiiret nimevahetust. Pank kandis Sampo silte 2012. aastani.

---

211 Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch.“ 19. september 2018.

212 Danske Bank. Annual Report 2007.

213 Bradley Hope, Drew Hinshaw ja Patricia Kowsmann. „How One Stubborn Banker Exposed a $200 Billion Russian Money-Laundering Scandal.“ Washington Post, 23. oktoober 2018.

Küll aga muutis uus peremees iseseisva tütarpanga peagi filiaaliks. Taanlased olid seda teinud teistes riikides ja nii läks ka Eestis. Peter Straarup tõotas toona Äripäevale antud intervjuus, et Rehe iseseisvust ei hakka keegi kärpima. „Meie anname kohalikele kolleegidele uusi süsteeme ja tooteid, aga otsused, kas peaksime jahtima ühte või teist klienti, on kohalikud,“ ütles ta ja märkis, et nüüd peavad panga tegevust Eestis jälgima nii Eesti kui Taani finantsjärelevalve asutused. „Ma arvan, et areneb kahepoolne vastutus.“[214]

Aga kombestik muutus veidi. Aivar Rehe iseloomustas hiljem, et eestlastel ja soomlastel on sarnane kultuur ja naljataju. Taanlastega samamoodi nalja visata ei saa.[215]

Esmalt allusid Balti ärid šveitslasele Georg Schubigerile, kes tegeles Eesti asjadega juba Sampo ajal ja elas osa ajast Tallinnas. Tema pöördus 2012. aastal isamaale tagasi, saades koha ülirikkaid teenindava Vontobeli jõukuse haldamise üksuse juhtkonnas.

Seejärel vastutas Balti äride eest kunagine valuutadiiler, Danske rahvusvahelise panganduse üksuse direktor Mads Jacobsen. Ta on taanlane, kuid elas Rootsis ja käis tavaliselt Eestis vähemalt paar korda kuus. „Meil on väga vedanud, et meie regiooni juht Mads Jacobsen on väga hea huumorisoonega, temaga on lust töötada,“ hindas Aivar Rehe 2012. aastal.[216]

Lõpuks läks Balti riikide äride eest vastutamine Ivar Paele. Forekspanga ajal analüütikuna alustanud ja vaikselt karjääriredelit pidi ülespoole rühkinud Pae võeti Danske peamajja ja ta tõusis esimese eestlasena kõrgele kohale (ettevõtete panganduse finantsjuht).

Üks olulisemaid asju, mille taanlased tahtsid kohe kasutusele võtta, oli Danske süsteemis tarvitatud IT-platvorm. Seni kasutasid Eesti, Läti ja Leedu üksused oma IT-lahendusi ning krediidi ja kliendi hindamise süsteeme. Veelgi keerulisemaks muutis asja tõik, et need olid eri keeltes.

„Meie IT-süsteem oli nagu kiviajast,“ meenutab üks mitteresidentidega tegelenud töötaja. „Taanlased ütlesid, et neil on supermega

---

214 Piret Reiljan. „Sampo emapank: Rehe jääb juhiks.“ Äripäev, 16. aprill 2007.

215 „Väsimatu vaim.“ Intervjuu Aivar Rehega. Kogumik „Sampo Pank – 20 aastat õigel teel“. Tallinn, 2012.

216 Samas.

IT-platvorm. Kolme kuuga viime teid sellele üle. Aga kui ma aastaid hiljem pangast lahkusin, oli ikka vana süsteem."

Tõrked uuele süsteemile üleminekul tekkisid Soomes. Lihavõttepühade ajal toimunud andmete siirdamine läks edukalt. Aga seejärel hakkasid tõrkuma kaardimaksed ja netipangandus.

Kundede nurin päädis nende pangast lahkumisega. Poolaastaks kaotas pank Soomes 28 000 jaeklienti ja üle 2000 väikefirmast kliendi ehk kaks protsenti klientuurist.

Eesti-haru lükkas IT-platvormi kiire väljavahetamise novembrisse 2009. Augustis 2008 loobusid ka taanlased sellest plaanist. Põhjus oli proosaline: Soome kogemus tõestas, et platvormi väljavahetamine on liiga kallis. „Kulutusi ja tööd tuleb teha samas mahus olenemata panga suurusest ja ju siis hinnati, et investeeringud ja tasuvus pole tasakaalus," teatas Aivar Rehe.[217] Samamoodi jäid vanale platvormile Läti ja Leedu üksused.

Hiljem nimetati just eraldi IT-platvormi kasutamist ühe põhjusena, miks peamaja filiaalis toimunule jälile ei saanud. Samuti takistas Eestis toimuva uurimist keeleküsimus: siin tarvitati igapäevatöös eesti ja vene keelt, mida taanlased ei mõistnud.

[217] „Eesti loobus Danske platvormist." Äripäev, 2. september 2008.

Kõige edukamalt töötas Venemaal džunglitelefon

Moskva esindus pandi iseseisvuse kaotamisega seoses kinni, sest filiaalil ei tohi olla eraldi esindust. Aga peagi oli pank Moskvas tagasi. 2010. aastal sai Danske Peterburi üksus (ZAO Danske Bank) õiguse avada esinduskontor Moskvas. Mads Jacobsen kiitis, et pealinnas ollakse panga teenustest väga huvitatud.[218]

Danske Eesti filiaali veebiküljel eksisteeris kaks alajaotust: eraisikule ja ettevõttele. Venekeelses variandis lisandus kolmas: mitteresidendile.

„See äri oli meil kogu aeg olemas. Kõik teadsid seda, kellegi eest seda ei varjatud. Kõigile näidati, et see on üks meie ärisuundadest. Taanlased räägivad nüüd, et nad ei teadnud midagi, aga teadsid küll," kõneleb üks Danske endine töötaja.

Vene kundedega kohtus ta tavaliselt kliendiüritustel, mis olid kaheosalised: päeval seminar, kus pangatöötajad tegid ettekandeid ja õhtul mitteametlik osa, kus sai vabalt rääkida.

Aivar Rehe trehvas Vene kundedega mitte liiga tihti. Ta ei pidanud erinevalt suhtehalduritest isiklikult Venemaal nende kätt hoidmas käima. Rehe oli aga loomulikult kohal siis, kui pank korraldas klientidele Tallinnas konverentse ja õhtul mõnes väärikas kohas vastuvõtu. „Kurat, kus Vene riigivargad käivad meie seminaridel oma halduritega pummeldamas ja pesevad raha," kurtis toona üks pangaametnik.

Konverentse ja koolitusi korraldava Briti ettevõtte IC Energy veebiküljel ripub seniajani slaidišõu „Vene klientide teenindamine

[218] „New office in Moscow." Danske Banki pressiteade. 10. november 2010.

välispankades", mille koostas pangas mitteresidentidega tegelenud pri-vaat- ja välispanganduse divisjoni juhtinud Juri Kidjajev.

Kidjajev selgitas, et Sampo sai 60 protsenti oma uutest kundedest *sarafannoje radio* ehk eestipäraselt džunglitelefoni kaudu. See on turundus, kus sõnum levib suust suhu ehk olemasolevad kliendid soovitasid panka sõpradele ja tuttavatele. Viiendiku uutest klientidest andis erinevate toodete ristmüük, 7 protsenti otsepakkumised, 10 protsenti üritused ning 3 protsenti muud viisid. „Huvitav pakend töötab paremini kui meilide saatmine," õpetas ta ja soovitas rõhuda tunnetele. Asjad pidid olema ka piisavalt lihtsad, et klient neist aru saaks.[219]

Väliskundedega tegeles Danske filiaali peahoone kolmandal korrusel 20–30 inimest. Neid nimetati kliendihalduriteks või suhtehalduriteks, sest lisaks klientide hankimisele pidid nad loodud ärisuhteid hoidma.

Haldurid viibisid tihti välisreisidel. Peamiselt Moskvas ja Peterburis. „Meilt ei nõutud Taanist, et me peaks neid rohkem teenindama. Aga öeldi, et tehke seda äri ja saage aru, mida te teete. See oli nende sõnum," kirjeldab filiaali juhtkonna endine liige meretaguste bosside suhtumist. Eestlased pidid iga kuu saatma Taani raporteid, kuidas äril läheb.

Sampo või Danske kliendiks saamisel oli väga palju põhjuseid. Kogu raha ei olnud must ehk kuritegelik. Suurem osa sellest oli hall oma kõigis varjundites. Mõni jõukas inimene soovis oma vara suurust varjus hoida. Mõni kartis, et teda võidakse röövida, mõni peitis seda isegi pere ja sugulaste eest. Mõni värises, et riik võib vara üle võtta, president Putin pani ju isegi oligarhid oma taktikepi järgi tantsima. Mõni pelgas, et tema äripartnerid võivad mõnest lisaärist teada saada. Mõni kartis, et maksuametnikud ja muud tegelased astuvad vahele ja nõuavad altkäemaksu – see oli teisel pool idapiiri levinud praktika. Oli neid, kes suurema kasumi nimel nihverdasid kõrvale maksudest. Oli neid, kes soovisid oma vara hoida kindlas valuutas, mitte rublades või mõnes muus endise liiduvabariigi rahaühikus, mille kurss käitus nagu jumal juhatas. Ja oli sääraseid, kes tegelesid kuritegevusega, näiteks riigivar-guste ja kelmustega. Siiamaani imestatakse, miks 2014. aastal Sotšis toimunud taliolümpiamängud niivõrd kalliks läksid.

[219] Юрий Кидяев. „Обслуживание российских клиентов в иностранных банках."

Klientide leidmine SRÜ riikide avarustest käis muuhulgas agentide kaudu. Nad said klientide leidmise eest tasu – nii nagu kindlustusmaaklerile makstakse lepingute sõlmimisel.

Hilisem siseuurimine leidis, et filiaali müügikorraldus oli mäda. Kliendihaldurid ei kogunud piisavalt teavet kliendiriski hindamiseks ning andsid teatud „tunne oma klienti" (KYC) kohustused edasi agentidele ja konsultantidele. Agendid ja konsultandid ei pruukinud olla läbinud rahapesu tõkestamise alaseid koolitusi.[220]

[220] Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.

Anonüümne „pankur“ saadab kirja Riigikogusse

Juulis 2018, kui Danske juhtum rohkelt tähelepanu tõmbas, laekus Riigikogusse elektronkiri kelleltki, kes nimetas end lihtsalt pankuriks. Tema kirjaviis reetis, et tegemist on venekeelse tegelasega. Pankur teatas: „Klient kohe ytles mida ta tahtis – raha valjavool Venemaalt ja edasi ulemaailma offshore firmade kontodele vyi kinnisvara. Panga esindaja (Danske privaatpankur) kohe andis talle valmis offshore firma (tavaliselt UK LP vyi New Zealand LP) ja pinkalkulaatori 3 tuh eur eest ja mainis et edasi tuleb maksta 0.2-0.5% kuus kaivest et kyik oleks klaar. Edasi muidu tegid ka erinevaid trikke nt ise saatis info RABile ja RAB kohe blokeeris paari nadala jooksul konto avati aga „kopika“ eest.“

Peagi ilmus Eesti Päevalehes hoogne artikkel „Rahapesu anatoomia“, kus allikaks oli „end pankuriks nimetanud isik“. Kordamisele tulid samad väited, aga rohkemate detailidega. Pankur rääkis, et Sampo kliendihaldurid (ta nimetas neid privaatpankuriteks) ei teinud kliendi passist koopiaid. Õpetasid, et tähelepanu äratamiseks ei tasu teha ümmarguste summadega tehinguid ning nende väärtus ei tohiks ületada 100 000 eurot. Selgitasid, mida tasub kirjutada makse põhjenduseks. Kui kaua on aega raha väljaviimiseks enne, kui konto külmutatakse. Moskva esindus aitas kliente, kellel polnud viisat või välispassi: nagu ametnikud, sõjaväelased, siseministeeriumi haldusala inimesed ja kurjategijad. Süsteem töötas õlitatud ja juhtkonna teadmisel. Kliendid tegid kalleid kingitusi. Pangas oli must kassa, kuhu kanti 0,2–0,5 protsenti klientide rahast. Tallinnasse lendasid iga päev lennukid sularahaga.[221]

[221] Romet Kreek. „Rahapesu anatoomia: Moskva esindus, ühiskassad, kallid kingitused ja firma+pangakonto valmispaketid ehk kuidas Danskest pesumasin sai.“ Delfi Ärileht, 4. august 2019.

Elu nagu muinasjutt.

Üks kliendihaldur hakkab seda kõike kuuldes naerma. „Kui ma oleksin saanud isegi 0,1 protsenti rahast, oleks ma ju rikas nagu Ossinovski!“ (Oleg Ossinovski on üks Eesti jõukamaid inimesi.)

Haldur toonitab, et tal endal polnud õigust uut pangakontot avada. („Sellised asjad jäid 1990. aastatesse,“ märgib ka üks panga juhtkonda kuulunud mees.)

Kliendihaldurid pidid esmalt tutvuma kliendiga, tegema selgeks tema soovid, eeldatava rahavoo suuruse, koguma kokku portsu dokumente ja kirjutama memorandumi, et kes klient on ja mida ta tahab. „Aga keegi ei viitsinud eraldada meile kasvõi ühte eurot, et anda ligipääs Vene andmebaasidesse. Rääkisime, et mõned neist on väga head, saad ettevõtja tausta teada, äri käibest kuni kohtulahenditeni,“ ütleb üks endine suhtehaldur. „Meile öeldi, et sinu tööriist on Google! Meil oli põhimõte, et las asi käib edasi, las toodavad kasumit!“

(Panga siseaudit tuvastas, et Tallinnas ei kontrollitud automaatselt, kas klientide suhtes on välja kuulutatud rahvusvahelised sanktsioonid või kas nad on tagaotsitavad. Samuti ei suutnud ajast ja arust IT-süsteem kontrollida, kas tehinguid tehti kahtlaste kontodega.)

Halduri sõnul oli tema mure, kuidas ta kliendi kohta infot sai ja kus ta temaga kohtus.

Küll aga võisid haldurid soovitada, milliseid lahendusi tarvitada ühel või teisel juhul. Kas kasutada raha liigutamiseks näiteks Ühendkuningriigi, Küprose või mõne muu riigi ettevõtet. Kust lisanõu küsida jne.

Paberid koos, läks pakett vastavuskontrolli (*compliance*) osakonda, mille töötajad pidid üle vaatama, kas kõik vastab seadustele ja panga reeglistikule. Kliendihaldur: „Läti pankades käisid küll asjad paremini. Seal helistati ja küsiti lisaküsimusi, sest nende AML (*anti-money laundering* ehk rahapesu tõkestamise) üksus oli leidnud seda ja seda. Meil aga valitses tavaliselt vaikus.“

Seejärel vaatas konto avamise taotluse üle neljaliikmeline kliendikomitee, kuhu kuulus filiaali juhataja Aivar Rehe. Kui Rehe oli hõivatud või puhkusel, asendas teda välispanganduse üksuse eest vastutanud Tõnu Vanajuur.

Vanajuur proovis esimest korda Forekspanka tööle saada juba 1995. aastal, aga teda peeti telleriametisse sobimatuks. Saatuse irooniana sai temast paar aastat hiljem sama panga väärtpaberiharu

peamaakler. Ta käis pangast veel korra ära ja pani tol ajal käima SEB Panga privaatpanganduse. Sellele järgnes tagasi kutsumine. Vanajuur hakkas 2003. aastal üles ehitama Sampo Panga privaatpanganduse osakonda, hilisemat privaat- ja välispanganduse divisjoni.[222]

Alati olid kliendikomitees kohal jurist ning vastavuskontrolli eest vastutaja. Viimase osalemine tekitas hiljem imestust – sisuliselt kontrollis ta ju iseenda tööd.

Ja kliendihaldur, kes pidi tegema ettepaneku, kas konto avada või mitte. „Kui klient pöördus ametlikult panka, siis pidid tema paberid kogu selle protseduuri läbima isegi siis, kui minu arvates ta meile ei sobinud. Meil oli selline bürokraatiamasin," ütleb suhtehaldur.

Temas ja tema kolleegides tekitab seniajani imestust, et miks küll ei ole uurimise all tolle komitee liikmed, sest nad teadsid või pidid teadma, kellega on tegemist, millise bisnisega on tegemist. Prokuratuur on kinnitanud korduvalt, et Rehe ja Vanajuur ei ole kahtlusaluste seas. Septembrist 2009 märtsini 2016 riskijuhina töötanud endist majanduspolitseinikku Amor Silda aga isegi mainita üheski Danskega seotud artiklis.

Kliendihalduri sõnul pandi talle peale ranged aastaplaanid: valuutatehingute maht peab olema nii suur, arvelduste maht nii suur, varade maht nii suur. „Ja siis öeldi, anna minna!"

Sageli tegid kliendid ühe suure ülekande asemel mitu väikest. Tavapäraselt tõlgendatakse seda sooviga jääda allapoole piiri, mille puhul pidi pank ülekande üle vaatama ja kahtluse korral Rahapesu Andmebüroosse teate saatma. Halduri sõnul oli põhjus teistsugune: tema tasu sõltus muuhulgas maksekorralduste arvu täitmisest. „Veensin alati kliente, et kui tal on vaja üle kanda 150 000, siis tehke parem kaks ülekannet, kumbki 75 000."

Siseuurimine leidis, et kliendihaldurid olid ülekoormatud. Keskmiselt oli neil 250 klienti, kuid leidus ka säärane, kel oli neid ühel hetkel korraga üle 300. Kõigi klientide ja tehingute efektiivne ja tõhus jälgimine oli võimatu. Tehingute monitoorimine oli aga filiaalis suuresti manuaalne.[223]

[222] Tõnu Vanajuur. „Telleri tööks sobimatu." Kogumik „Sampo Pank – 20 aastat õigel teel". Tallinn, 2012.

[223] Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.

Aga äri õitses. „Deutsche Bank armastas seda äri väga. Tema kaudu käisid meie dollariülekanded. Nad nägid kogu seda raha liikumist. Deutsche esindaja käis kord meie juures Tallinnas ja ütles, et nad on täiesti rahul. („*We are fully satisfied.*")"

Danske kunded said ka ülekanderaha lahti „sulatada". Aga nagu näitas juba Anton Geri juhtum, tasus sularaha välja võtta hoopis Tavidi kontorist. Tavid väljastas 500-euroseid kupüüre kõige soodsama hinnaga.

Sampo teenuseid peeti kvaliteetseteks. „Parimad kliendid väärivad parimat," kõlas panga hüüdlause. Ajakiri Euromoney hindas Sampo privaatpanganduse aastatel 2009–2010 Eesti parimaks.

Juri Kidjajev näitas eelmainitud esitluses, kuidas erinesid tüüpiline vene, eesti ja lääne kunde. Vene klient hoidis 43 protsenti oma varast deposiitides ning 40 protsenti sularahana (ehk nõudmiseni hoiusel). Eesti kliendi puhul olid vastavad näitajad 33 protsenti ja 25 protsenti ning lääne omal 20 protsenti ja 10 protsenti. Lääne kunde eelistas hoopis fonde (30 protsenti varast) ja aktsiaid (20 protsenti varast). Kui lääne kunde soovis maksimaalset läbipaistvust, siis vene oma pigem minimaalset. Kasumlikkus panga jaoks oli aga vastupidine: venelase puhul oli see tipus, eestlaste puhul keskmine ja lääne omal väikseim.

Ja muidugi meelsus. Privaatpangandus tähendas vene kliendile stabiilsust, eestlasele vabadust ning lääne omale pikaajalist planeerimist.

Kidjajev lõpetas selle punkti humoorika näitega, kuidas kliendid asjadest aru saavad. Küsimusele, mida tähendab 10 korda 100 grammi, vastas lääne klient 1 kilogramm, eestlane ja venelane aga 1 liiter ...[224]

Ka pangast lahkunud töötajad oskasid omandatud teadmisi ja sidemeid ära kasutada. Näiteks Moskva esinduses töötanud Irina Borkina hakkas juhtima Taani firma CPH Consulting Moskva esindust. Too töötas samas majas Teterinski põiktänaval, kus asus varem Sampo esindus. Kontori ametlikeks tegevusaladeks olid juriidilised teenused, nõuandeteenused ja pangandusalased küsimused.

[224] Юрий Кидяев. „Обслуживание российских клиентов в иностранных банках."

Skeemimeistrite ja finantsvõlurite konverentsid

CHP Consultingu loojat Irene Ellertit esitles ajaleht Ekstra Bladet 2008. aastal ärinaisena, kes müüb jõukatele venelastele maksumudeleid. Need võimaldasid maksudelt kokku hoida või isegi vältida nende maksmist.[225] Muidugi arveldasid mitmed Ellerti kunded Danske Eesti kaudu. Taani ajakirjanikule jäi taani, vene, inglise ja serbia keelt oskav daam silma seoses esinemisega ühel maksuvõlurite konverentsil, mis toimus Küprosel.

Sellistel konverentsidel hangivadki kontakte ja vahetavad kogemusi tegelased, kes oskavad punuda äärmiselt keerulisi maksuskeeme ja liigutada raha ühest maailma otsast teise nii, et seda on äärmiselt keeruline jälitada.

Nende ürituste programmides korduvad sarnased teemad: Ühendkuningriigi ettevõtete eelised ja puudused, viimased arengud ja võimalused Liechtensteini maksurežiimis, Iisrael maksuparadiisina, Panama ettevõtted varade kaitsjana, Küprose pangasüsteem, pangasaladus Lätis: teooria ja praktika, Austria – täiuslik värav Ida ja Lääne vahel, usaldusfondid Kanalisaartel, mitteresidentidele kuuluvate ettevõtete omanike kontroll (ettekandja Seišellidelt), kodakondsus ja elukoha planeerimine Maltal, Singapuri ettevõtted, füüsiliste kulla- ja hõbedahoiuste tähtsus, Luksemburg – platvorm Vene ärile jne. Ka ettekandjad ja esinejad liiguvad ühelt konverentsilt teisele. Toimumispaikadeks tuntud finantskeskused või kohad, kus tasus püüda jõukaid kundesid;

[225] „Hun sælger Danmark som skattely." Ekstra Bladet, 19. aprill 2018. https://ekstrabladet.dk/nyheder/samfund/article4341780.ece

Astana (praeguse nimega Nur-Sultan), Bakuu, Donetsk, Kiiev, Odessa, Peterburg, Moskva, Zürich ja veel paljud teised linnad.

Septembris 2013 toimus kahepäevane konverents ka Tallinnas: Ukraina firma BOSCO korraldatud International Wealth Forum. Internetis on senini väljas mõned videod, kuidas heades ülikondades mehed ja kenades kleitides naised heatujuliselt kõnepuldis üksteisele õpetussõnu jagavad ja ekraanile slaide näitavad ning hiljem veiniklaasi taga rahulolevat juttu puhuvad.

Viie tärniga Swissôtelis toimunud ürituse sponsoritena astusid üles Araabia Ühendemiraatides asuva Ras-Al-Khaimah' emiraadi valitsus ning Austria päritolu maksude planeerimise ja raamatupidamise büroo Bilanz-Data. Partnerite sekka kuulusid Eesti riigi finantsalaseks promomiseks loodud ühing FinanceEstonia, raamatupidamis- ja äriteenuste ettevõte Maksims, advokaadibüroo Sadekov ning ettevõtete asutamise, aga ka *offshore*-kompaniide müügiga tegelev FM Capital Consulting.

Mõlema päeva moderaatorid olid Eestist: ühel päeval astus üles Eesti üks tuntumaid majandusanalüütikuid: SEB Panga privaatpangandusüksuse strateeg Peeter Koppel ning teisel Dmitri Lamihhov FM Capitalist. Ka esinejate sekka kuulus eestlasi. Näiteks Joel Zernask (audiitorbüroo KPMG Balticsi maksu- ja juriidiline osakond) esitles Eesti unikaalse maksueelisena ettevõtluse tulumaksusüsteemi: reinvesteeritud tuludelt tulumaksu ei võeta. Reet Raidur (SEB Panga privaatpanganduse juht) rääkis aga, et rahvusvaheline privaatpangandus on FinanceEstonia üheks prioriteetseks valdkonnaks.

FinanceEstonia liikmete nägemuses võinuks Eestis säärane rikaste teenindamine kasvada mitu korda. Nad unistasid, et Tallinnas avaksid esinduse 2–3 rahvusvaheliselt tuntud ettevõtet, nagu Šveitsi suurim pank UBS või Rootsi varahaldaja Carnegie.

Taanlased hädas, aga idabisnis õitseb

Kopenhaageni peamaja kasumiküttidele sobis Danske Eesti kaudu käinud kuum ja salapärane äri mitteresidentidega – eriti poolteist aastat pärast Sampo ostmist, kui maailma majandust tabas pärast USA investeerimispanga Lehman Brothers pankrotistumist sügav kriis. Krahh tõi kaasa metsikult suured laenukahjumid ja rahaturu külmumise, sest pangad ei julgenud enam üksteisele laenu anda. Lääneriikides hoiti hätta sattunud suuri panku elus maksumaksjate rahaga, mis mõjus nagu doonoriveri raskelt haavata saanutele. Majanduse vereringet ei saanud ju katkestada. Ka Danske Bank kuulus nende oluliste pankade sekka, kelle hukk ei tulnud kõne alla. Seetõttu turgutati teda Taani riigi abipakettidega.

Danske elas tollal üle näguripäevi. Panga puhaskasum ulatus heade aegade lõpus 2007. aastal 14,9 miljardi Taani kroonini. Aasta hiljem oli sellest järel vaid 1 miljard. Kuid ka järgmised aastad polnud palju paremad. 2009. aastal 1,7 miljardit krooni, 2010. aastal 3,7 miljardit krooni ja 2011. aastal 1,7 miljardit krooni. Eriti kurb oli seis Iirimaal. 2009. aastal Norrast peamajja üle toodud ning rahvusvahelise panganduse ja Danske Marketsi eest vastutama pandud Thomas Borgen reisis muudkui Iirimaa vahet.

Kogu see katastroof viis muidugi muutusteni tipus. Novembris 2011 teatas Danske, et Peter Straarupi asemel hakkab panka kamandama juuraharidusega Eivind Kolding. Ta oli juhtinud A.P. Møller-Mærski grupi tuntuimat ettevõtet, maailma suurimat konteinerlaevade firmat Maersk Line.

Juba laevafirmas tõi ta välja manifesti „Uus normaalsus". Sama hüüdlause võttis Kolding tarvitusele ka pangas. Eestis lasi Sampo Pank sel puhul reklaamiks välja isegi kümnest finantsnovellist koosneva kogumiku. Kolmes keeles ilmunud raamatukese eessõnas teatas Aivar Rehe, et maailm on muutumas kiirusel, mida on peaaegu võimatu kirjeldada ja nende muutustega tuleb kohaneda. Novellide vahele pikitud infokildudes rõhutas Danske, et tema näol on tegemist Põhjala suurima ettevõtete panganduse pakkujaga ning privaatpanganduse teenuste pakett ulatub portfellijuhtimisest kuni ebakonventsionaalsete lahendusteni.

Aga panganduses „Uus normaalsus. Uued standardid" ei töötanud. Kuna selle sõnumi reklaamikampaania kasutas kapitalismivastase rahvaliikumise Occupy Wall Street kujundeid, hakkasid taanlased panka pilkama. Veel rohkem ärritas kliente osa teenuste tasuliseks muutmine. Koldingi bossikarjäär kestis vähem kui kaks aastat.

Tema asemele edutati Thomas Borgen. Rahvusvahelise panganduse uueks bossiks, kellele allus ka Eesti filiaal, sai Lars Mørch, kes oli suurema aja oma karjäärist töötanud Danskes ning tundis organisatsiooni läbi ja lõhki.

Eesti tegi võrreldes Iirimaaga sootuks vähem muret, kuigi Danske kandis ka siin ülekuumenenud kinnisvaraäri tõttu märkimisväärseid laenukahjumeid. Rehe kahetses hiljem mitmeid laenuotsuseid. Ta ajas liigse enesekindluse kiirustamise süüks ja tunnistas, et oleks pidanud õppima eelmise, 1998. aasta kriisi kogemustest.[226] Aga selline on inimeste loomus: optimistlikud inimesed usuvad, et tulevikus läheb paremini, halvad asjad ei kordu. Ja Rehet iseloomustas ettevaatlikkuse kõrval suur võidutahe.

Mitteresidentidega tegeledes puudus säärane raha kaotamise oht nagu laene andes (krediidirisk). Slaavi kunded tegid rohkelt ülekandeid, ostsid ja müüsid võlakirju ning väärtpabereid, vahetasid valuutat, avasid deposiite. Ühe kliendihalduri sõnul lisandus kriisi ajal tööd, sest venelased pelgasid oma riigis toimuvat ja soovisid raha turvaliselt Läände toimetada. Töö kasvas tal kohati üle pea. „Mul oli peaaegu 300 klienti. Ja siis pidin ma veel ka komandeeringutes käima, mis võtsid minult hulga aega ära."

226 „Väsimatu vaim." Intervjuu Aivar Rehega. Kogumik „Sampo Pank – 20 aastat õigel teel". Tallinn, 2012.

Aivar Rehe venekeelsel konverentsil „Edu võti 2009“. Tol perioodil teenis Danske peamiselt tänu ärile SRÜ klientidega.

idaäri tootis rasvast kasu. Eesti üksus oli Danske kontsernis küll tilluke nagu mutukas, ta moodustas vaid 0,5 protsenti bilansimahust, kuid muutus kriisi ajal vägagi oluliseks. 2008. aastal andis Eesti filiaal 9,9 protsenti terve Danske grupi maksude-eelsest kasumist. 2011. aastal aga koguni 10,7 protsenti! Täielik kullaauk. Polnud mingi ime, miks Thomas Borgen selle üksusega rahul oli.

Mais 2011 arutas panga nõukogu üleüldise strateegia seas ka tegevust Baltimaades. Presentatsioon sisaldas slaide, kus Eesti sai kiita. Näiteks tegevuskasum on enne laenukahjumeid stabiilne – domineerib Eesti ning ROE enne laeneukahjumeid – jälle on Eesti kõrgel tasemel.

Taani finantsinspektsiooni (*Finanstilsynet*) andmeil moodustasid mitteresidendid 2012. aastal vaid 8 protsenti Danske Eesti filiaali klientidest, kuid andsid 35 protsenti kasumist.[227] Tookord jõudis sääraste kundede arv tipptasemele (3900). See oli kõrge ka järgmisel aastal: 3750.

See raha aga ei lebanud kontol jõude, vaid muudkui liikus. Arvelduste maht jõudis tippu 2013. aastal, ületades 60 miljardi euro piiri. Ja pank teenis iga liigutuse pealt murdosa endale.

Mitteresidentide sektoris rakendatud kapital (*return on allocated capital, ROAC*) tootis tol aastal 402 protsenti (!) tulu. Filiaal teenis teenindamiselt 325 miljonit Taani krooni kasumit, mis andis koguni 99 protsenti filiaali kasumist![228]

Oli selge, et see bisnis oli nagu muinasjuttudest tuntud kuldmune munev hani. Keegi ei hoiatanud, et need munad hakkavad ühel hetkel mädanema ja paha haisu levitama.

Kõne all oli isegi idabisnise laiendamine Leetu, kuid taanlased tõmbasid suvel 2013 sellele kriipsu peale. Põhjusel, et dollarimaksete alal Eesti filiaali korrespondentpangana teenindanud USA suurpank JP Morgan Chase & Co keeldus äri jätkamisest. Ameeriklased pidasid mingite tundmatute mitteresidentidega seotud raha liigutamist liiga riskantseks.[229]

See oli tõsine pauk. Maailmaraha number üks on USA dollar. Kõige suuremaid diile tehakse dollarites. Danske Bank ei omanud iseseisvat

227 „Erandlik ülevaade Eestis tegutsevate pankade piiriülestest arveldustest.“ Eesti Pank, pressiteade 22. oktoober 2018.
228 Finantsilsyneti memorandum. 3. mai 2018.
229 Samas.

ligipääsu dollariarveldustele, sest ta polnud USA pangasüsteemi osa. Seetõttu käis dollarites arveldamine korrespondentpankade kaudu.

Taanlased hakkasid arutama, kas venelastega bisnise peaks üle vaatama. Eesti haru aga leidis lahenduse, sest kaks dollarimakseid vahendanud panka jäid alles: Bank of America ja Deutsche Bank.

Väljast polnud aga aru saada, kui edukas Danske on. Filiaaliks muutumise järel ei pidanud pank enam Eestis avalikke aastaaruandeid esitama.[230]

[230] „Tasa ja targu tähtede poole." Intervjuu Priit Perensiga. Kogumik „Sampo Pank – 20 aastat õigel teel". Tallinn, 2012.

Hoiatus Moskvast

Muidugi kaasnes selle tulusa äriga rahapesu risk. Juunis 2007 ehk vaid viis kuud pärast Sampo Panga ostu hoiatas Venemaa Keskpank Danske peamaja Kopenhaagenis, et Eesti filiaali kliendid osalevad püsivalt küsitava päritoluga tehingutes ja nende maht ulatub miljardite rubladeni kuus. Vene Keskpank mainis, et tehingud võivad olla seotud maksudest ja tollitariifidest kõrvale hoidmisega ja kapitali väljavoolule õigusliku vormi andmisega, aga ka kõige puhtamal kujul kuritegevusega, sealhulgas rahapesuga.[231]

Hoiatuse saanud Taani finantsjärelevalve *Finanstilsynet* võttis loomulikult ühendust Danskega. Pank refereeris oma vastuses Eesti finantsinspektsiooni, kes oli kevadel Sampos käinud ja leidnud, et üksuse tegevus vastab seadustele.[232]

Tegelikult polnud eestlased nii optimistlikud. Eesti finantsinspektsioon leidis tolle aasta kevadel toimunud kohapealses kontrollis puudusi rahapesuteemaliste riskide juhtimises ja tegi ettekirjutuse tugevdada rahapesuvastase võitluse reegleid ning uurida täiendavalt mitteresidentidest kliente.[233] Aivar Rehe lubas toona avalikult, et „arendame veelgi sisemisi protseduurireegleid rahapesu tõkestamiseks."

Finantsinspektoritel polnud aimugi, kui suurest „pesumasinast" nad tookord mööda vaatasid.

[231] Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.
[232] Samas.
[233] Finanstilsynet. „Report on the Danish FSA's supervision of Danske Bank as regards the Estonia case." 28. jaanuar 2019.

Vene Keskpanga president Sergei Ignatjev teatas ka 13. märtsil 2008 laiali saadetud kirjas 24-T, et viimasel ajal on oluliselt suurenenud tehingud, kus Venemaa ettevõtted kannavad raha kaupade impordi avansimaksete nime all välisfirmadele. Aga raha saanud ettevõtete ja nende pankade päritolumaad ei lange kokku. „Eriti suuri ülekandeid teostati Suurbritannias, Küprosel, Uus-Meremaal ja ka mõnedes *offshore*-regioonides, nagu Briti Neitsisaartel ja Belize'is registreeritud mitteresidentidele. Märgitud mitteresidentidel olid arvelduskontod Läti, Küprose, Leedu ja Eesti pankades." Keskpanga president märkis, et oli esinenud juhuseid, kus raha kanti mitme kuu jooksul muudkui välismaale ning seejärel pandi konto kinni. Puudusid aga tollidokumendid, et kaup, mille eest ette maksti, oleks eales Venemaale jõudnud. Järeldus oli karm ja selge: „Selliste tehingute kasvavad mastaabid annavad aluse arvata, et enamikul juhtudest on tegemist maksudest kõrvalehoidmisega, „halli" impordi kinnimaksmisega, kriminaalsel teel saadud tulude rahapesuga."

Ignatjevi kirja kohta ilmus isegi Eesti Päevalehes uudisnupp. Swedbanki ja SEB Panga esindajad tunnistasid, et on hoiatuse kohta infot saanud ning soovitavad klientidel kindlasti kahtlastest tehingutest hoiduda.[234]

Venemaa Keskpanga rohked teadaanded sealsete pankade sulgemise kohta rääkisid sarnast keelt. Eesti pangad esinesid neis uudistes päris tihti ning ikka ja jälle seoses raha riigist välja kantimisega.

Nii näiteks jättis Venemaa Keskpank augustis 2007 seoses võimaliku rahapesuga litsentsist ilma Volgogradis tegutsenud Volgo-Don Banki. Sulgemisotsusele eelnenud perioodil tegi too pank kahtlaseid ülekandeid kahele Bulgaaria ettevõttele, kokku 9,2 miljardi rubla ulatuses. Seejärel kanti raha välisfirmadele, mis olid peamiselt registreeritud Ühendkuningriigis. Raha saanud ettevõtted arveldasid Läti, Eesti, Leedu, Küprose ja Ukraina pankade kaudu.[235]

Samal päeval jäi tegevusloast ilma ka Kominbank (Kommertšeskii Investitsionnõi Bank). Too pank oli lasknud oma klientide nimel kanda

[234] „Venemaa hoiatas Eesti pankasid rahapesu eest." Eesti Päevaleht Online, 2. aprill 2008.
[235] Vene Keskpanga pressiteade. 30. august 2007. http://www.cbr.ru/press/PR/?file=070830_094845bank4.htm

nelja Ühendkuningriigi ettevõtte ja ühe Briti Neitsisaarte kompanii kontodele kokku 5,8 miljardit rubla. Sealt liigutati raha edasi Ukraina, Moldova, Läti, Eesti, Kõrgõzstani ja Küprose pankadesse.[236]

Septembris 2007 pandi kinni Moskvas tegutsenud Falkon pank. Pank ei tuvastanud oma kliente nõuetekohaselt. 2007. aasta septembri alguses laekus panka viie Briti ettevõtte ja kolme *offshore*-kompanii arvele umbes 20 miljardit rubla tehingute eest, kus kaubad ei ületanud Vene piiri. Seejärel kanti raha edasi välisfirmadele, mis arveldasid Ukraina, Moldova, Küprose, Kõrgõzstani, Läti, Leedu ja Eesti pankade kaudu.[237]

Novembris 2007 tabas rahapesureeglite rikkumise eest kinnipanek IBRR panka (Ipotetšnõi Bank Razvitija Regionov) Doni-äärses Rostovis. Sulgemisele eelnenud paari kuu jooksul olid tolles pangas arveldanud Briti Neitsisaarte ja Hongkongi ettevõtted saanud üle 29 miljardi rubla kaupade eest, mis polnud ületanud Vene tollipiiri. Raha liikus Ukraina, Kõrgõzstani, Küprose, Moldova, Läti, Leedu, Kasahstani ja Eesti pankadesse.[238]

Jaanuaris 2008 kaotas rahapesu tõttu tegevusloa Bank Promõšlennogo Razvitija (Moskvast). Üks põhjendusi oli, et tol kuul kanti pangas ühe Briti ja ühe *offshore*-firma arvele kaubandustehingute nime all 6,4 miljardit rubla, mis seejärel suundus järgmiste välisfirmade arvetele Ukraina, Läti ja Eesti pankades.[239]

Märtsis 2009 pandi rahapesu tõttu Moskvas kinni NPK-Pank. Seda põhjusel, et juunist 2008 kuni märtsini 2009 arveldas tolles pangas punt ettevõtteid, keda Venemaa Keskpank iseloomustas ühepäevafirmadena (*фирм-однодневок*). Nende ettevõtete pangakontodele kanti kaupade impordi krediteerimise ettekäändel väga suuri summasid, mis seejärel liikusid edasi välisriikidesse. Kokku kanditi Venemaalt välja umbes

[236] Vene Keskpanga pressiteade. 30. august 2007. http://www.cbr.ru/eng/press/PR/?file=070830_094845bank2.htm
[237] Vene Keskpanga pressiteade. 20. september 2007. http://www.cbr.ru/press/PR/?file=070920_094122bank4.htm
[238] Vene Keskpanga pressiteade. 15. november 2007. http://www.cbr.ru/press/pr/?file=071115_093736bank3.htm
[239] Vene Keskpanga pressiteade. 30. jaanuar 2008. http://www.cbr.ru/eng/press/PR/?file=080130_095210bank1.htm

14,5 miljardit rubla. Raha saajatena figureerisid Moldova, Küprose, Läti, Ukraina, Kõrgõzstani, Aserbaidžaani ja Eesti pankade kliendid.[240]

Mais 2009 kaotas litsentsi laenuasutus Rastšetnaja Palata MRS, mis kandis detsembrist 2008 kuni aprillini 2009 kahtlaste kaubatehingute ja konsultatsiooniteenuste kaudu üle 230 miljoni dollari ja 2,5 miljardi rubla Ühendkuningriigi ja *offshore*-piirkondade ettevõtetele, mis arveldasid Läti, Küprose, Araabia Ühendemiraatide, Türgi ja Eesti pankade kaudu.[241]

Juunis 2009 jäi litsentsist ilma Moskvas tegutsenud KBI Bank. Põhjenduseks tõik, et pangast kanti 2008. aastal ja 2009. aasta esimesel poolel väga suuri summasid ettevõtetele, mis olid registreeritud *offshore*-piirkondades (Briti Neitsisaared, Belize), aga ka Suurbritannias ja Uus-Meremaal ning arveldasid Läti, Küprose, Türgi ja Eesti kaudu.[242]

Kõigis neis uudistes esines Eesti riigina, mille pankadesse laekus raha. Kuid veelgi rohkem oli ilmselt skeeme, kus raha liikus Venemaa pankadest Eesti omadesse mitte otse, vaid ringiga: Läti, Leedu, Moldova ja teiste riikide kaudu.

Säärased uudised tekitasid ärevust. Oktoobris 2007 tuli teema jutuks rahapesu tõkestamise valitsuskomisjoni koosolekul. Sören Meius rahandusministeeriumist ütles, et lätlastele teevad sellised pressiteated kohe päris muret. Muuhulgas oli kõne all, et võibolla peaks abi küsima Euroopa Komisjonist.[243] Nagu ikka, sai selliseid asju põhjendada poliitikaga. Kevadel 2007 halvenesid pärast pronksiööks kutsutud rahvarahutusi järsult Eesti ja Venemaa suhted. Seetõttu võis Venemaa puhul alati kahtlustada tahet Eestit torgata.

Teiseks ei usutud tollal Eestis, et kohalikud pangad võiksid olla osa globaalsest rahapesumasinast. Säärane jutt tundus totaalse umbluuna, et mitte öelda laimuna.

240 Vene Keskpanga pressiteade. 30. märts 2009. http://www.cbr.ru/press/pr/?file=090330_100506bank4.htm

241 Vene Keskpanga pressiteade. 21. mai 2009. http://www.cbr.ru/press/pr/?file=090521_132322bank4.htm#highlight=2008%7C%D1%8D%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B8

242 Vene Keskpanga pressiteade. 25. juuni 2009. http://www.cbr.ru/press/pr/?file=090625_100144bank5-1.htm

243 Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni koosoleku protokoll nr 7. 15. oktoober 2007.

Juunis 2009 tegi finantsinspektsioon Danske filiaalis uue kohapealse kontrolli. Filiaalina allus Eesti haru tavapärane järelevalve (st kapitalinõuded, usaldusnormatiivid ja kõik muu säärane) tegevus küll Taani järelevalvele, kuid rahapesuvastast võitlust kattis ka siinne järelevalve. Samas oli aga segane, kes täpselt mille eest vastutab.

Seekord kontrollis finantsinspektsioon, kas pank ikka teab, kes on tema kaudu arveldavate firmade tegelikud kasusaajad.

Pärast kontrollakti üleandmist informeeris finantsinspektsiooni peadirektor Raul Malmstein kontrollretkest oma Taani kolleege. Ta kirjutas, et filiaal reageeris adekvaatselt kahe aasta tagusele ettekirjutusele ning töötajate teadlikkuses rahapesu tõkestamise asjus on näha positiivset nihet. „Vastavad menetlused ja kontrollimehhanismid on kehtestatud ja ressursid eraldatud," märkis Malmstein.[244]

Ta tõrjus ka avalikult jutte, et venelased pesevad Eesti kaudu raha. Postimees avaldas suvel 2009 uudise Venemaa Föderaalse Finantsmonitooringu Ameti aruandest, et ainuüksi tol aastal olid maksudest kõrvalehoidjad toimetanud Venemaalt Balti pankadesse 295 miljardit rubla ehk 6,6 miljardit eurot. Malmstein avaldas seepeale arvamust, et tegemist võib olla hoopis Läti või Leedu asjadega. „Finantsinspektsioon on väga põhjalikult kontrollinud suuremaid panku," teatas ta. „Seal on olnud väiksemaid puudusi, millele olema tähelepanu juhtinud. Pangad on aastate jooksul oma käitumist oluliselt parandanud."[245]

Finantsinspektsiooni nõukogu toonane esimees Jürgen Ligi selgitas hiljem Riigikogu õiguskomisjonis, et tookord uuriti asja ja ilmnes, et üks Vene ametnik oli ilma ühegi tõendi ja täpsustuseta väitnud, et Baltikumis toimub rahapesu. Ta juhtis tähelepanu võimalikule poliitilise rünnakule: „Venemaal ei ole sõltumatut järelevalvet, vaid poliitiliselt manipuleeritud ametnikud, neil on kohustus öelda ka inetusi. Ja Eesti suunal on seda teinud erinevad Vene institutsioonid."[246]

Võimalik, et Danske sattunuks suure supi sisse juba jaanuaris 2010, kui Ameerika ajakiri Barron's avaldas loo rahvusvahelisi sanktsioone rikkunud relvaärist. Põhja-Korea müüs Iraanile relvi. ÜRO uurimine

244 Finantsinspektsiooni kiri Finanstilsynetile. Oktoober 2009.

245 Laura Raus. „Finantsinspektsioon: Vene poole abstraktsetele avaldustele pole mõtet üldse reageerida." Postimees, 22. juuli 2009.

246 Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 195. 11. oktoober 2018.

näitas, et Tai pealinnas Bangkokis tankimiseks peatunud ja relvakoormaga kinni peetud lennukit liisis Uus-Meremaa ettevõte SP Trading. Barron'si ajakirjanik märkas, et too firma arveldas Sampo Panga kaudu. Ajakirjanik pöördus Tallinnasse. Pangal õnnestus aga ta ära rääkida – loos ei mainitud Sampo (Danske) nime. Bruun & Hjejle teatas aastaid hiljem pangas tehtud siseuurimises, et Tallinnas võeti seepeale ette teatud samme (aga neid ei saanud ta avalikustada), kuid Kopenhaagenit tõenäoliselt asjast ei teavitatudki.

Küll aga seostas sama relvavedu ja Sampo Panka tollal Eesti Ekspress, kes avastas vastava info Belgia International Peace Information Service'i materjalidest ning avaldas kohe uudise „Relvavedaja kasutas lennuki liisimiseks Eesti pangakontot". Aga ka see lugu ei tekitanud erilist vastukaja. Eestlased lugesid ja kehitasid õlgu: mis siis? Panga pressiesindaja Tõnu Talinurm suutis uudise summutada, jättes vastuses mulje, et tegelikult pole häda midagi: „Pank ei saa tulenevalt pangasaladuse hoidmise kohustusest kommenteerida kolmandatele osapooltele klientidega seotud informatsiooni. Pank täidab kõiki rahapesu- ja terrorismivastaseid eeskirju ja nõudeid."

Rahapesu Andmebüroo aga salatses nagu tollal kombeks. Teatas, et ei kommenteeri tulenevalt seadusest SP Tradingu seotust Sampo Pangaga.[247] Küll aga sai RAB tehingust teada – kui mitte varem, siis ajakirjaniku pöördumise peale.

Veelgi toredam, seos Sampo Pangaga märgiti ära isegi Austraalia rahapesualase erialaajakirja AML 2010. aasta märtsinumbris, kus ilmus pikk lugu tolle keelatud relvaäri kohta. Muuhulgas mainiti, et Sampo on Danske filiaal ja dollarimakse käis korrespondentpangaks olnud Deutsche Banki kaudu ja miks ameeriklased seda kõike tähele ei pannud.[248] Aga jälle: Austraalia on kaugel, teises maailma otsas, seda ei pandud tähele.

Taanlased suutsid lollitada nii teisi kui iseend. Kui Taani finantsjärelevalve küsis veebruaris 2012 infot rahapesu tõkestamise kohta Eestis, viitas peamaja Eesti finantsinspektsiooni kolme aasta tagusele järeldusele, et probleeme pole ja lisas omalt poolt, et Kopenhaagen on

[247] „Relvavedaja kasutas lennuki liisimiseks Eesti pangakontot." Eesti Ekspress, 31. jaanuar 2010.

[248] Martin Woods. „The exposed nominee." AML, märts 2010.

hästi teadlik Sampo Pank Eesti mitmetest kõrge riskiga klientidest, kuid need riskid on kontrolli all.

Kui jutuks tuli, et Eesti filiaal esitab Rahapesu Andmebüroole tunduvalt rohkem teateid kahtlaste tehingute kohta kui konkurendid (Bruun & Hjejle raport märgib, et Danske esitas 760 teadet, millest 653 olid seotud mitteresidentidest kundedega), siis rahustas peamaja, et küllap on neil tehingute jälgimisel parem kvaliteet kui teistes pankades.[249]

Rahapesu Andmebüroo tunnistas sügisel 2018, et Danskest tulnud teated ei eristunud teiste pankade omadest ja neid vaadati panga klientide, mitte panga enda kontekstis. Tollal oli liiga julge mõelda, et pank ise võiks rahapesu mahitada. Põhjala kapital pidi ju tooma Eestisse Põhjala kultuuri ja Põhjala reeglid, tagama usaldusväärsuse. Ega Eesti pole mingi Läti, kust voolasid läbi märksa suuremad Vene raha vood.

Alles hiljem mõistis RAB, et Danske jättis valdavas mahus infot edastamata, seda tehti tagantjärele ning võimalikult lakooniliselt, kahtluste tõsidust ja asjaolusid avamata. „Näiteks esitati hulgaliselt teateid kontode mitteavamisest kahtlase taustaga ettevõtetele. Praeguseks on teada, et samal ajal avati tuhandetele samasugustele ettevõtetele kontosid ja lasti neil panga vahendusel kahtlasi tehinguid teostada."[250]

[249] Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.

[250] Rahapesu Andmebüroo raport. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni analüüs ja ettepanekud. Tallinn, 2018.

Privaatpanganduse magistrid

Mõned Sampo/Danske välispanganduse üksuse töötajad tund-
sid rahapesu vastu võitlemise reegleid vägagi hästi. Näiteks
Anna Kollo pälvis 2007. aastal Estonian Business Schooli juhtimise
õppetoolist magistrikaadri tööga, mis rääkis just Sampo Panga näitel
offshore-ettevõtetest, maksude planeerimisest ja rahapesu tõkesta-
misest. „Tähtsal kohal terves maailmas on *offshore*-äri reguleerimine
rahvusvahelisel tasandil ja võitlus „musta raha“ vastu,“ toonitas autor.

Sellel tööl tasub peatuda, sest see näitab, kuidas asjad käisid või
vähemalt pidid käima.

„Klientide seas on välja kujunenud arusaam, et kõige parema-
teks pankadeks ekspordi-impordiga tegelevatele ettevõtetele on Balti
pangad tänu rahvusvaheliste maksekorralduste liikumise kiirusele ja
mõõdukale hinnakirjale,“ kiitis Kollo. „Loomulikult ei ole kliendi jaoks
vähetähtis pangatöötaja oskus vabalt suhelda temaga ühes keeles.“

Ta selgitas, et klientide leidmisel tulevad appi vahendajad. „Panga
jaoks on väga oluline, millise vahendaja kaudu klient tuleb,“ toonitas
autor. Esimese kategooria vahendajad on advokaadibürood, kes ei rek-
laami avalikult, et pakuvad välismaiste firmade registreerimist ja nende
haldamist. Teise kategooria moodustavad suured ja kõrge mainega kon-
sultatsioonifirmad, nagu GSL Consulting, Fortnostress, Roche Duffay,
NPK Vesta, Tax Consulting, Midland Consult jt. Kasutada ei tasu
aga madala kompetentsusega ühepäevafirmasid ja üksikkonsultante.
Nende teenused on odavamad, kuid hiljem on võimalikke probleeme
lahendada keerulisem. „Välismaise firma õige müüja on see, kellele on

kohalik asutaja andnud õigused müüa nende tooteid,“ märkis kõrgkoo-
liõpetajast pangatöötaja asjatundlikult. „Kui kontorid asuvad ainult
Lääne-Euroopas ja peakontor on registreeritud *offshore*-jurisdiktsioonis,
tasub olla ettevaatlik.“

Hinnatase töötas samuti Baltimaade kasuks. Balti pankades konto
avamise eest küsisid vahendajad 200–500 dollarit või eurot, Lääne pan-
kades läks see maksma 900–1500 dollarit või eurot.

„Kliendi tundmise kohustus on esmaseid ja peamiseid vahendeid
rahapesu tõkestamisel,“ kirjutas Kollo. Õpetas tähelepanu pöörama
kahtlastele tehingutele, kusjuures asjaolud, mis ühe kliendi puhul
näivad ebaharilikud, võivad teise juures olla igati normaalsed. Üheks
riskifaktoriks on juba ainuüksi ülekanne firmale, mis asub mõnes FATFi
musta nimekirja riigis.

Kollo märkis, et pangad koostavad ka omi musti nimekirju. (Säärane
oli ka Forekspangas. 1990. aastate keskel sattus sinna miskipärast isegi
Tõnu Vanajuur, aga see ei takistanud tema hilisemat palkamist.)

Kollo selgitas, et Sampo Pangas on oma protseduurid ja kord nii
konto avamiseks, haldamiseks, blokeerimiseks kui ka sulgemiseks.
Rusikareegel on, et potentsiaalne klient peab enne konto avamist alati
panga töötajaga näost näkku kohtuma. Konto avamine sõltub kliendilt
saadavast infost ja selle kontrollimiseks võib kuluda isegi paar nädalat.
Pank peab tuvastama lõpliku kasusaaja. Vajadusel saab alati küsida
lisadokumente. Kliendi esitatud lepingud tuleb põhjalikult läbi lugeda
ja järgida andmete terviklikkust. Kui kliendiks saada sooviv *offshore*-
ettevõte tegutseb üle aasta, tuleb kontrollida, kas ta on tasunud aasta-
maksu. Jne.

Kollo selgitas, et Venemaa ja Ukraina ettevõtjad saavad maksude
alal rohkem võimalusi, kui nad tarvitavad kohalikke firmasid kombi-
natsioonis välismaistega. Kõige lihtsam on seda teha ekspordi-impordi
tehingutes, kus kontrahi hinna reguleerimisega saab muuta ühtlasi
maksude suurust. Laene tasub anda *offshore*'i kaudu: intressid kogu-
nevad ju sinna. Jne. Tihtipeale tasub maksude tõttu ümber ehitada
terve korporatsiooni struktuur. Alati tasub mõelda, millise riigi kaudu
tegutseda. Tänu riikidevahelisele maksulepingule on venelaste seas eriti
menukas Küpros. Laeva ei tasu aga registreerida Liechtensteini. *Off-
shore*-pankades konto avamine on lausa „rangelt ebasoovituslik“.

Kollo toonitas, et vahet tuleb teha maksude planeerimisel ja maksudest kõrvale hoidmisel. Esimene on legitiimne tegevus, teine tõsisematel juhtudel isegi kuritegu. „Selge on see, et *offshore* ei lakka eksisteerimast, sest kõik riigid võitlevad investeeritava kapitali pärast ja püüavad muuta maksupoliitikat atraktiivsemaks välisinvestori jaoks," leidis Kollo. Ta ennustas suurenevat järelevalvet ja konfidentsiaalsuse kadu. Näiteks USAs on tugevad pangad, aga pangasaladus puudub sootuks. Täielik pangasaladus kehtib veel vaid Liechtensteinis, kuid seetõttu on sealsed ettevõtted lülitatud mustadesse nimekirjadesse.

Praktikuna tõi ta magistritöö lisades näiteid pangakonto avamiseks vajalikest dokumentidest – ettevõtete nimed olid muidugi diskreetselt kinni kaetud. Küll aga oli ta jätnud ühe Panamas registreeritud ettevõtte puhul nähtavale juhatuse liikmete nimekirja. Nende seas esinesid lätlased Stan Gorin ja Erik Vanagels.[251] Mõlemad on üle maailma tuntud variidirektorid, rahapesuga seotud artiklite püsikangelased.

See tõestas, et Danske töötajatel olid head teadmised, kuid teooria ja praktika ei läinud alati kokku.

EBSi lõpetas 2010. aastal magistrina ka Anna Kollo ülemus Juri Kidjajev. Tema töö rääkis privaatpanganduse kujunemisest ja võimalustest. Kidjajev selgitas, et „kõrge netoväärtusega isikud" näevad varahaldureid üha enam „finantsdirektoritena", kes tegelevad panganduse kõrval ka investeerimise, nõustamise ja muu säärasega. Selline tegutsemine eeldab kliendihalduritelt üha sügavamaid teadmisi. Halduritel pole kerge elu, sest nad peavad nii uusi kundesid hankima („jahtimine") kui ka olemasolevaid hoidma („põlluharimine"). Kui suhe toimib, siis suure tõenäosusega soovitab klient firmat teistelegi. Kundede seas tehtud küsitluse tulemused näitasidki, et Sampo hinnatase sobib ning „üldine rahulolu halduriga ülimalt kõrge". Lausa 53 protsenti vastanutest teatas, et ta soovitaks Sampot tuttavatele ja veel 39 protsenti lubas seda teha suure tõenäosusega.

Veebi või laisideriba kaudu teenindamisel on plusse, aga „traditsiooniliselt rõhutab privaatpangandus sügavat isiklikku suhet kliendiga" ning „vähesed tunnevad, et neil saaks tekkida kliendisuhe teenusepakkujaga ainult läbi kaugkanalite."

[251] Anna Kollo. „Välispanganduse osakonna uue töötaja käsiraamat (AS Sampo Pank näitel)." EBSi magistritöö. Tallinn, 2007.

Kidjajevit pani muretsema pankurite maine. Pärast 2008. aastal alanud krahhi muutusid paljud kliendid ettevaatlikuks ja skeptiliseks ning uskusid, et seda äri juhib ahnus ja kliendihaldurid järgivad eeskätt isiklikke huvisid. Esmatähtis oli taastada usaldus.

Kidjajev ennustas uute kliendisegmentide teket, nagu jõukad naised ja spordiprofid. Sellistel gruppidel on omad spetsiifilised soovid.

Kliendid nõuavad ka üha laiemat tootevalikut. Aga kõike pakkuda ei tasu. „Õnneks on enamik privaatpanku mõistnud, et mõned teenused – koerajalutamine, koolide otsimine, väärisehete jaht – vähendavad nende tulu," märkis autor.

Kidjajev kurtis, et Sampos ei klapi kõik üksused omavahel ideaalselt. Alates sellest, et varahaldus on eraldi ettevõte (Danske Capital), privaatpangandus aga panga üksus. Koostöö logises ka grupi tasandil, kuigi eestlastel olid tihedad ärikontaktid Taani ja Luksemburgi kolleegidega: „Danske Panga privaatpanganduse kontseptsioon paraku Eestile ei laiene. See aga tähendab seda, et kõiki lahendusi ei ole võimalik Eesti kliendile pakkuda."

(Tagantjärele võivad Luksemburgi haru juhid sellest ainult rõõmu tunda.)

Sisuosa lõpetas ta tõdemusega, et aastatel 2008–2009 suurenes privaatpanganduses oluliselt riigi roll. Selle näidetena tõi ta muuseas rahapesu tõkestamise ja „tunne oma klienti" (KYC) nõude. „Varade päritolu ja lõplik kasusaaja on vaid mõned mõisted, mis valitsevad privaatpankurite päid üle maailma," tõdes Kidjajev ja ennustas, et nõuete nõrgenemist ei tasu oodata.[252]

See näitas, et ka tema sai asjadest täiesti õigesti aru. Aga see ei tähendanud, et tema osakond ei oleks sattunud suure jama keskmesse.

[252] Juri Kidjajev. „Kaasaegse privaatpanganduse väljakutsed ning selle efektiivistamise võimalused Sampo privaatpanganduse näitel." EBSi magistritöö. Tallinn, 2010.

KÄTTEMAKSJA JA VILEPUHUJA

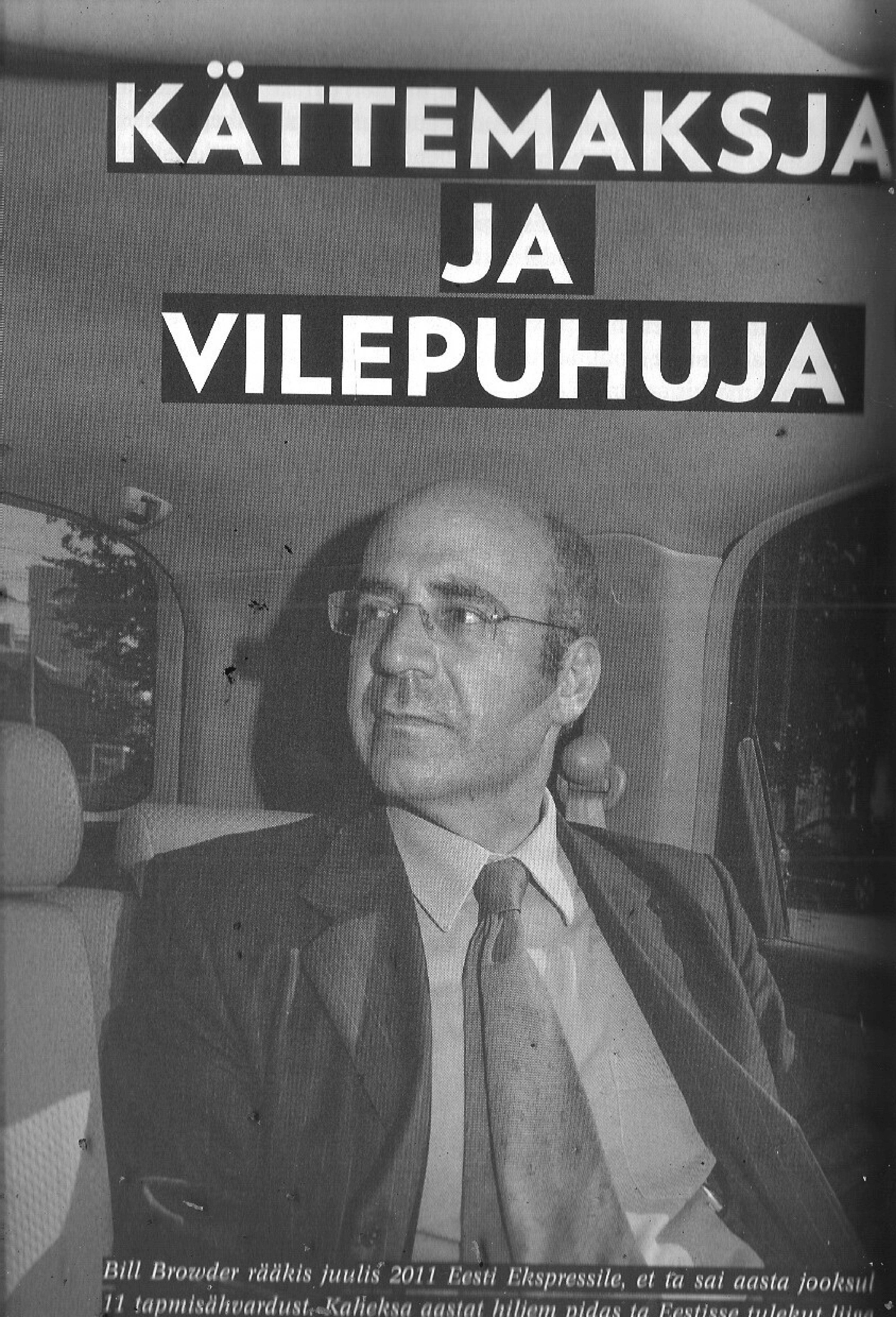

Bill Browder rääkis juulis 2011 Eesti Ekspressile, et ta sai aasta jooksul 11 tapmisähvardust. Kaheksa aastat hiljem pidas ta Eestisse tulekut

Ameerika investori imeline edu

Juulis 2011 tegi välkvisiidi Tallinna ärimees William Browder, kelle juhitud Hermitage Fund oli sajandivahetusel suurim välisinvestor Venemaal. Hermitage'i investeerimisfond omas väärtuslikke osalusi säärastes suurettevõtetes nagu maailma suurim ja mõjukaim gaasitootja Gazprom, Venemaa energiamonopol EES, õlifirma Surgutneftegaz ja Sberbank, mis kasvas välja nõukogudeaegsest hoiukassade süsteemist.

Browder jõudis ühe suvepäeva jooksul kohtuda president Toomas Hendrik Ilvese, kultuuriminister Rein Langi, kaitseminister Mart Laari, Riigikogu liikmete ja inimõiguslastega ning anda ka intervjuu Eesti Ekspressile. Multimiljonärist ettevõtjat ei toonud Tallinna mitte investeerimise kavatsus, vaid kättemaksuiha. Arveid õiendada soovis ta Venemaa ametnikega, kelle mahitusel ja kaasabil tapeti tema juhitud investeerimisfondi heaks töötanud advokaat Sergei Magnitski. Browder tegi kampaaniat, et ligi 60 venelasele kehtestataks viisakeeld. „See on kõige tähendusrikkam asi, millele ma kunagi oma energiat kulutanud olen," teatas Browder Eesti Ekspressile.[253]

Bill Browder sündis mitteameerikalikku punasesse perekonda. Tema vanaisa Earl Browder juhtis aastatel 1930–1945 Ühendriikide kommunistlikku parteid. Naise võttis ta Venemaalt.

Moskvas leidis oma õnne ka pojapoeg. Kuid mitte poliitiku, vaid ärimehena. „Keskkooli lõpus ma taipasin. Ma panen selga ülikonna ja seon ette lipsu ning hakkan kapitalistiks. Miski ei viiks mu perekonda

253 Toivo Tänavsuu. „USA multimiljonär käis venevastast lobi tegemas." Eesti Ekspress, 7. juuli 2011.

rohkem endast välja kui see," kirjutab Browder biograafilises raamatus „Punane märge. Kuidas minust sai Putini vaenlane number 1", mis ilmus 2015. aastal.

Temast sai investeerimispankur Ida-Euroopas. Piirkonnas, millega „korralikud" pankurid ei viitsinud tollal veel tegemist teha.

Browder ei uskunud oma silmi, kui ta tegi arvutusi: Venemaal võis teenida üüratuid kasumeid. 1990. aastate alguses oli Venemaa veel imedemaa. Inimesed müüsid neile jagatud erastamisvautšereid (Eesti EVPde analoogid) imeodavalt. Vautšerite eest sai osta osalusi ettevõtetes, mis olid sageli allahinnatud.

Browder otsustas neid võimalusi kasutada enda, mitte mõne suure tuntud fondihalduri hüvanguks. Ta sai kaubale Liibanoni-Brasiilia päritolu pankuri Edmond Safra ning Iisraeli teemandi- ja kinnisvaraärimehe Beny Steinmetziga ning asutas koos nendega varahaldusfirma Hermitage Capital Management. Browder kolis Moskvasse ning pani seemneks saadud 25 miljoni dollariga käima äri, mis hakkas hoogsalt paisuma. Investeerimiseks vajalikku raha lisas maailma üks suuremaid panku HSBC, kes tuli kampa oma privaatpanganduse kundedega. Neid oli kõikjalt üle maailma: USAst Uus-Meremaani, Argentiinast Kanadani.

Peagi ulatusid hallatavad varad miljardi dollarini. 1997. aastal tunnistati Hermitage Fund maailma edukaimaks – tema varad kasvasid aastaga 235 protsendi võrra.[254] Browderil õnnestus üle elada ka 1998. aasta rublakriis, kui vara väärtus kukkus püstloodis ning investorid suhtusid Venemaasse justkui pidalitõbisesse. Hermitage'il oli raske, kuid fond kosus uuesti.

Hermitage Fund polnud mingi tasahilju tegutsev passiivne investeerimisfond, vaid *hedge-fund* ehk riskifond, mis mängis suurelt ja seetõttu ka võitis suurelt. Browder käitus tüüpilise kasumikütina. Hermitage Capital Managementi formaalne peakontor asus Suurbritanniale kuuluval Guernsey saarel, mis pakub maksusoodustusi eeskätt trustidele ja varahaldusfirmadele. Guernsey kaudu käis ka HSBC äri Browderiga.

Venemaa sees maksusoodustuste saamiseks lasi Browder registreerida ärisid Kalmõkkias ja võttis tööle invaliide. Ajakiri New Yorker

[254] Bill Browder. „Punane märge." Tallinn, 2017. Lk 170.

märgib, et just soov vähem makse maksta oli üks põhjusi, miks Browder loobus Ameerika Ühendriikide passist ja võttis Briti kodakondsuse.[255]

Ta kiitis kõvasti Vladimir Putinit, kui too võimule sai, sest uus president teatas soovist riigis kord majja lüüa. Browderile istus selline käitumine väga. Ta oli soetanud fondile osaluse Gazpromis ja avastas seda analüüsides, et firma juhtkond oli lasknud seda häbitult varastada – sageli mini osalenud ise säärastes skeemides, kus vara ettevõttest imelavalt ja lausa varjamatult välja kanditi. Browder märkis, et Gazprom oli poolmuidu ära andnud gaasivarud, mis võrdusid suuruselt lausa Kuveidi riigi omadega. Firmale surve avaldamiseks pöördus ta pressi poole. Temalt saadud teabe põhjal avaldasid suurte ajalehtede ajakirjanikud Gazpromi kohta mitmeid paljastavaid artikleid. Gaasifirma juhtkond suutis kõik rünnakud tõrjuda väitega, et ettevõte vajas arenguks raha ja seetõttu tuligi maardlad maha müüa. Aga kui Putin võimule sai, tegi ta Gazpromi juhtkonnas suurpuhastuse. Gaasifirma aktsia hind hakkas seepeale tõusma nagu rakett Baikonuri kosmodroomil. Browder märkis rahuloluga, et 2005. aastaks oli nende Gazpromi aktsiate hind, mille ta esimese portsuga ostis, kasvanud lausa sada korda. Mitte sada protsenti, vaid sada korda. 10 000 protsenti![256]

Boriss Jeltsini võimuperioodil olid oligarhid Venemaal muutunud väga tugevaks, kuid Vladimir Putin oskas neid ohjeldada. Ta võttis nad järk-järgult ette. Kes vastu tõrkus, sai tunda, mida tähendab põlu alla sattumine.

Kõige tõsisema signaali uue ajastu saabumisest andis Venemaa kõige rikkamaks inimeseks peetud Mihhail Hodorkovski (sellesama Hodorkovski, kes kunagi Tallinnas panka asutada soovis) vahistamine 2003. aastal. Teda süüdistati naftafirmas Jukos toimunud maksupettuses. Läänes omandas Hodorkovski kiiresti meelsusvangi maine, sest ta oli toetanud avalikult Putini-vastast opositsiooni. Mais 2005 mõisteti Hodorkovski üheksaks aastaks vangi. Hiljem pikendati vanglakaristust pettuse ja rahapesu eest veelgi.

Hodorkovski vangi saatmise aastal (2005) muutus kõik ka Browderi jaoks. Ühtäkki ei saanud ta enam Venemaale sõitmiseks viisat.

[255] Joshua Yaffa. „How Bill Browder Became Russia's Most Wanted Man." New Yorker, 20. august 2018.

[256] Bill Browder. „Punane märge." Tallinn, 2017. Lk 209.

Browderil kulus tükk aega, enne kui ta kuulis, et keelu põhjenduseks oli väide, et ta on oht Venemaa riiklikule julgeolekule. Samas oli tema juhitud fond suurim välisinvestor Venemaal. Ta polnud mingi prügikala, vaid tõeline hai. Hermitage'i juhtimise all oli nüüd varasid enam kui nelja miljardi dollari väärtuses.[257]

Kuid Venemaa pole tavaline tsiviliseeritud ühiskond. Kui Hodorkovskit tabas kiire langus, siis miks peaks keegi poputama välismaalast Browderit?

[257] „The Hermitage Case: Organized Crime and Legal Nihilism Inside the Russian Government." Märts 2009.

Jõhker pettus

Browderile muutus olukord peagi katastroofiliseks. Ta ei saanud enam endistviisi Venemaal äri ajada. Investorid hakkasid kiirkorras raha fondist välja võtma. Kõigele lisaks sai Browder Venemaalt siseministeeriumi Moskva harus töötanud alampolkovnik Artjom Kuznetsovilt segase sisuga telefonikõne, millest võis järeldada, et too kõrge miilits soovis saada altkäemaksu. „Mida kiiremini me kohtume ja kui te pakute seda, mida vaja, seda kiiremini teie probleemid kaovad," teatanud ta.[258] Browder otsustas Kuznetsovi eirata.

Kuid see oli alles algus. 4. juunil 2007 puistas miilits Moskvas Hermitage Fundi kontorit. Läbiotsimise eest vastutas seesama Kuznetsov. Browder pöördus kohe oma firma advokaadi Jamison Firestone'i poole. Selgus, et miilitsad tuhnisid ka tema büroos.

Ettekäände reidiks andsid tehingud, mida oli teinud üks fondiga seotud ettevõte. Aga miilitsad viisid minema ka kastide kaupa muid dokumente, sh erinevate ettevõtete originaaldokumendid, nende pitsatid ja serverid. Kui advokaat Viktor Porjugin proovis läbiotsimise ettekäändeks olnud ettevõttega mitte seotud asjade minema toimetamist peatada, andsid miilitsad talle peksa, võtsid kinni ja tegid 15 000 rubla trahvi. Õnnetu ohver veetis järgmised kaks nädalat haiglas.[259]

Miks miilitsad niivõrd palju materjale kaasa tassisid, ilmnes alles mitme kuu pärast. Sergei Magnitski, keda Browder teadis Moskva

[258] „The Hermitage Case: Organized Crime and Legal Nihilism Inside the Russian Government." Märts 2009.
[259] Samas.

parima maksuadvokaadina, avastas, et reidi käigus kaasa viidud dokumentide abil kaaperdasid Vene ametnikega seotud kurjategijad kolm firmat, mida Hermitage tarvitas investeeringute tegemiseks.

Neid kolme firmat omas HSBC Private Bank, mis oli Browderi partneriks Venemaal. HSBC polnud aga omanik otse, vaid kahe Küprose ettevõtte kaudu, nagu Venemaa avarustes toimuvates ärides kombeks.

Kõnealused ettevõtted olid tänu suurepärastele majandustulemustele tasunud Vene riigile kapitali kasvu maksu kokku 5,4 miljardit rubla (230 miljonit dollarit). Seda oli rohkem kui laekus maksudena paljudelt hästituntud suurfirmadelt.

Kuid kurjategijatel õnnestus tänu läbiotsimisel ära võetud ja neile edastatud originaaldokumentidele need kolm ettevõtet ümber vormistada nii, et nende omanikuks sai Kaasanis registreeritud ettevõte Platon. Platoni juhtis keegi Viktor Markelov, keda oli karistatud mitme inimese tapmise eest. Ja nüüd juhtis selline pätt ettevõtteid, mis olid teeninud miljardite rublade suuruseid kasumeid.

Kõik kolm ettevõtet registreeriti Moskvast ümber Novotšerkasskisse Rostovi oblastis, mis on kunagine Doni kasakate pealinn. Ettevõtete direktoriteks määrati eelpoolmainitud Markelov ning Vjatšeslav Hlebnikov ja Valeri Kurotškin, kes olid samuti kriminaalkorras karistatud tegelased.

Ja justkui nõiaväel esitasid nende kolme investeerimisettevõtte vastu hagi kolm tüüpilist riiulifirmat. Kõik hagid olid sarnased, erinesid vaid asjaosaliste rekvisiidid ja summad. Kokku nõudsid nad tekitatud „kahju" eest 22,9 miljardit rubla.

Hermitage ja HSBC ei teadnud neist nõuetest ega nõuete põhjal Kaasani, Moskva ja Peterburi arbitraažikohtutes algatatud kohtuasjadest mitte midagi. Neil polnud aimugi, et kolm tütarfirmat on kaaperdatud ning neile on palgatud advokaadid, kes nõuete vastu võitlemise asemel tõstsid käed üles ja tunnistasid, et nende kliendid vastutavad tekitatud kahju eest. Seejuures esindas advokaat Andrei Pavlov ühes vaidluses kostjat, teises aga hagejat. Kohtunikud andsidki õiguse raha nõudjatele.[260]

Hermitage'i juhid said juhtunust teada alles tagantjärele, oktoobris 2008, kui üks kohtutäitur tundis huvi, kas neil on ikka piisavalt raha

[260] Brown Rudnicki avaldus Venemaa peaprokurörile. 13. oktoober 2009.

nõuete rahuldamiseks. Browder ja tema meeskond hakkasid seda kuuldes naerma. Nad teadsid, et nood firmad olid pärast äri lõpetamist ja maksude tasumist tühjad. Sealt polnud mitte midagi võtta. Kõik need keerulised manöövrid, mida pätid pidid tegema firmade kaaperdamiseks, tundusid absurdsetena.

Kuid kurjategijad olid nutikad. Nutikamad, kui Browder ja Ko esmalt aimata oskasid.

Kaotatud kohtuasjade tõttu muutusid kolme ettevõtte varem deklareeritud suured kasumid ümmarguseks nulliks, mis andis omakorda võimaluse riigilt tagasi küsida maksudena tasutud miljardid rublad.

See oli Venemaa ajaloo suurim maksutagastus. Ja nagu nõiaväel läks asi õnneks. Maksuameti Moskva büroode nr 25 ja 28 ametnikud kiitsid maksutagastused heaks liigseid küsimusi esitamata. Ilma liigsete küsimusteta või raamatupidamist auditeerimata. Maksuametnikke ei häirinud isegi tõsiasi, et kõik tagastuste aluseks olnud kohtuotsused polnud sel ajal isegi jõustunud!

See kõik näitas, et kuritegelike skeemidega polnud seotud ainult miilitsad ja siseministeeriumi korrumpeerunud tegelased, vaid ka maksuametnikud.

Riigikassast välja petetud miljardid kanti kahte vähetuntud pangakesse, kus maksutagastuse saanud firmad olid vahetult enne raha laekumist kontod avanud. Üks pangake oli Interkommerts ja teine Universalnõi Bank Sberečenii. Viimane oli kuritegeliku jõugu ajuks peetud ärimehe Dmitri Kljujevi kontrolli all.[261] Nendest pankadest kanti raha kiiresti edasi, kusjuures Kljujevi pank läks seejärel vabatahtlikule likvideerimisele.

Kuid kogu selle räige skeemi jälile saanud Sergei Magnitski ei saanud oma avastuse eest autasu, vaid miilitsaohvitser Artjom Kuznetsov lasi ta 24. novembril 2008 kinni võtta ja trellide taha toimetada. Väitega, et Magnitski aitas Hermitage'il maksudest kõrvale hoida.

Uurimise kiitis heaks FSB direktoraadi K juht kindral Viktor Voronin. Eesti võmmidele oli ta tuntud tegelane. Jaanuaris 2004 andis ta Venemaa riikliku narkokontrolli komitee loodepiirkonna ülemana Postimehele intervjuu, kus teatas soovist luua Eesti narkopolitseinikega

[261] Brown Rudnicki avaldus Eesti riigiprokurörile ja Rahapesu Andmebüroole. 24. juuli 2012.

ühine uurimisrühm, et puhastada Peterburi diskoteegid Eesti amfetamiinist ja Tallinna tänavad Vene heroiinist.[262] Seejärel juhtis ta 11 aastat FSB majandusjulgeoleku üksust. Algselt tegeles see pangandusega, kuid Voronini ajal ka võitlusega salakaubanduse vastu. Voronin loobus „vabatahtlikult“ ametist siis, kui üks tema lähemaid alluvaid sattus ise salakaubaveoga seotud pistiseafääri. Vene meedia väitel veeti salakaupa Venemaale muuhulgas Eestist, Sillamäe ja Ust-Luga vahel sõitnud kaubalaevaga.

Arreteeritud Magnitskit solgutati ühest kinnipidamiskohast teise. Muuhulgas hoiti teda Moskvas Butõrkas, mis on Venemaa üks kuulsamaid ja vanemaid vanglaid. Punase terrori ajal oli seal mahalastud tuhandeid vange.

Magnitski haigestus raskelt. Arstid diagnoosisid tal pankreatiidi, sapikivid ja sapipõiepõletiku, kuid mees ei saanud vajalikku arstiabi. Küll aga väidab Browder, et 16. novembril 2009 sisenesid Magnitski kongi Matrosskaja Tišina vanglas kaheksa märulipolitseinikku, kes aheldasid advokaadi käeraudadega sängi külge ja peksid teda kumminuiadega. Kui arst tund aega hiljem kongi sisenes, avastas ta põrandal lebanud surnukeha, randmetel käeraudade kasutamisest tekkinud verevalumid.[263]

Magnitski suri vaid 37 aasta vanusena. Kaheksa päeva hiljem saanuks ta vabaks, sest aasta jooksul polnud tema üle kohut peetud.

Browder tõotas juristi surnuks piinamise eest kättemaksu. Polnud raske aimata, et juhtunuga seotud venelased, sealhulgas kõrged ametnikud, kandsid virutatud raha imekiiresti välismaale.

See tähendas, et nende tabamiseks tuli liikuda mööda raha jälgi. Kuid see pole sugugi lihtne. Browder on küll suure kaliibriga ärimees, kuid pangad ei laota tema ette oma kliendiandmeid.

Aga visa töö viib sihile. Eriti, siis kui appi tuleb juhus.

End Inglismaal sisse seadnud Browderi tiim sai uurimiseks vajaliku teabe Vene ärimehelt Aleksander Perepilitšnõilt, keda vapustas Sergei

[262] Rasmus Kagge. „Venemaa miilits tahab puhastada Peterburi Eesti amfetamiinist.“ Postimees, 19. jaanuar 2004.
[263] Bill Browder. Presentatsioon „Analysis of Russian Money Laundering in the EU“ Euroopa Parlamendi erikomiteele TAX 3. 29. jaanuar 2019.

Magnitski surm: „Iga venelane lepib korruptsiooniga, kuid süütu mehe surnuks piinamine ületab piirid.“

Browder kahtlustas algselt, et Perepilitšnõi võib olla Venemaa eriteenistuse FSB salaagent, kes tahab teda mingisse lõksu tõmmata. Kuid venelase antud info vastas tõele. Perepilitšnõi varustas Browderi Šveitsi pangadokumentidega, mis näitasid, kuidas riigikassast virutatud rahast jõudis 11,7 miljonit dollarit Küprose ja Briti Neitsisaarte ettevõtte pangakontodele Credit Suisse'is.[264]

Nendele firmadele oli kontod avanud maksuameti büroo nr 28 juhataja Olga Stepanova abikaasa. Raha jõudis sinna pärast keerutamist Venemaa, Moldova ja Läti pankades. Skeemi tõmmatud firmad olid registreeritud Uus-Meremaal, Vanuatul ja Ühendkuningriigis.

Muidugi ei deklareerinud Stepanovid selle raha saamist. Pere ametlik sissetulek oli perioodil 2006–2009 vaid 38 000 dollarit aastas.

Pangaväljavõtted näitasid, et osa petetud rahast said kaks naist, kes töötasid Olga Stepanova asetäitjatena maksubüroos nr 28.

See seltskond soetas endale villa ja kaks luksuskorterit Dubais (ja mitte mingis suvalises kohas, vaid palmikujulisel tehissaarel, mille moslemid merre rajasid) ning arendas kuurorti Montenegros, mis on tänu oma odavusele üks venelaste lemmikpuhkepaiku Vahemere ääres.

Browder kirjutab oma mälestusteraamatus, et Perepilitšnõi omas seda infot, kuna ta oli tegutsenud rikaste venelaste, sealhulgas Stepanovite erapankurina. Globaalse majanduskriisi ajal kaotas Perepilitšnõi palju raha, ei suutnud kahju korvata ning põgenes Venemaalt, sest Olga Stepanova lasi tema suhtes algatada kriminaaluurimise maksudest kõrvalehoidmise asjus.

Briti rahapesuala ekspert Graham Barrow näitab oma blogis, et Perepilitšnõi oli kahe kompanii direktor, mille kaudu liikus väljapetetud raha perekond Stepanovini.[265] Niisiis oli ta mutrike suures masinavärgis ning võis tunda vajadust poolt vahetada ja omaenda nahka säästa.

Oktoobris 2009 pöördus Brown Rudnicki advokaat Neil Micklethwaite Hermitage'i esindajana Venemaa peaprokuröri Juri Tšaika

[264] Bill Browder. Presentatsioon „Analysis of Russian Money Laundering in the EU“ Euroopa Parlamendi erikomiteele TAX 3. 29. jaanuar 2019.
[265] Graham Barrow. „Alexander Perepilichnyy, Lantana Trade and the Magnitsky money.“ https://grahambarrow.com/alexander-perepilichnyy-lantana-trade-and-the-magnitsky-money/

poole. Ta avaldas imestust, et Venemaa uurimisasutused jõudsid järeldusele, et kogu selle keeruka kuritegeliku skeemi eest vastutas Viktor Markelov, varem mõrtsukatöö eest karistatud mees, kes töötas ametlikult ühes Saratovi oblasti saeveskis. „Seda on raske ette kujutada," märkis advokaat.[266]

Jaanuaris 2011 tegi ta seoses Stepanova kontole jõudnud rahasummadega avalduse Credit Suisse'ile, aga ka Šveitsi pangakomisjonile, politseile ja finantsjärelevalvele. Maksuametnikega seotud kontod külmutati.

Kuid nad polnud ainsad, kes elasid mugavat elu. Ka miilitsa alampolkovnik Kuznetsov elas mitte madalapalgalise riigiametniku, vaid pigem multimiljonäri moodi. Ta reisis oma abikaasaga mööda maailma ringi, tema naisele kuulus Range Roveri maastur ja kallis Mercedes-Benz. Luksuslik maastur oli ka tema emal. Emale kuulus ka kallis korter Moskva kõrghoones ning kolm krunti pealinna lähedal. Ka isa omas kallist korterit. See kõik polnud sugugi normaalne.

Aga peagi lisandus paljastamise rõõmule hirm. 10. novembril 2012 leiti infot andnud Aleksander Perepilitšnõi Inglismaal oma häärberi lähedalt surnuna. Algselt arvati, et mees suri sörkjooksu tehes loomulikku surma. Aga Browderi tiimis tekitas juhtunu kohe kahtlusi. Perepilitšnõi oli tähtis tunnistaja, tema ära koristamine tekitanuks mitmetes tegelastes heameelt. Kõigil oli meeles, kuidas FSB lasi sügisel 2006 Londonis mürgitada teetassi pandud polooniumiga oma endise töötaja Aleksander Litvinenko, keda nad pidasid Läände hüppamise ja Vene salateenistuste sigaduste paljastamise eest reeturiks.

Nii polnudki suur ime, et Perepilitšnõi surma kohta hakkas levima versioon, et mees võidi tappa mürgitatud hapuoblikasupiga.[267] Kuid detsembris 2018 kinnitas Briti koroner, et surma põhjused olid siiski loomulikud. Aga niikaua peeti teda Magnitski juhtumi teiseks inimohvriks.

Browder ei maini oma raamatus „Punane märge" taktitundeliselt, millistesse afääridesse oli Perepilitšnõi segatud ja keda ta teenindas. Magnitski afääriga seotud polnud nimelt ainsad tegelased, kellele ta võis ette jääda. Perepilitšnõi oli seotud Moskvas tegutsenud ettevõttega Investitsionnaja Kompanija Fainenšl Bridž (vene-inglise segakeeles rahapaigutamise ettevõte rahanduslik sild, Financial Bridge). End Venemaa fondituru üheks juhtivaks tegijaks nimetanud ettevõte pani uksed kinni augustis 2013 ehk alles pärast Perepilitšnõi Läände putkamist ja surma, kui Vene võimud tühistasid firma tegevusloa.

Oma hiilgeajal pööritas Fainenšl Bridž väga kobedaid rahasummasid ja oli üks peategelasi Saksamaa suurpanga Deutsche Banki Moskva harus toimunud nn peegeltehingutes. Nende kaudu hiilisid venelased mööda kapitali riigist väljaviimise piirangutest.

Selleks avaldas Deutsche Banki Moskva kontori klient soovi osta rublade eest Venemaa väärtpabereid. Ja kohe sai sama panga Londoni haru teiselt kundelt, näiteks Briti Neitsisaarte või mõne muu palmisaare firmalt, soovi müüa sama suur kogus samu väärtpabereid, aga muidugi naelsterlingite, dollarite või eurode eest.

Deutsche Bankile oli see maailma lihtsaim viis raha teenida: pane vaid kaks tehingut kokku ja kasseeri tilluke teenustasu. Täiesti riskivaba bisnis.

Teine asi oli aga klientidega. Nii Moskva kui Londoni kontori kunded olid ühe ja sama seltskonna kontrolli all. Ehk nemad tõstsid raha ühest taskust teise. Andsid Venemaal rublad ära ja said Läänes vastu kõva valuutat.

Sellistes skeemides osalesid ka väga jõukad Vene ettevõtjad. Muidugi mitte otse, vaid Fainenšl Bridži suguste vahendajate kaudu. Ehk sisuliselt ei teadnud Deutsche Bank, kes tema kaudu riigist raha välja viisid.

Juhtunust pika loo avaldanud ajakiri The New Yorker teatas, et samas äris osalesid veel mitmed ettevõtted. Näiteks Ühendkuningriigi firma ErgoInvest ning Cherryfield Management Briti Neitsisaartelt.[268] Need nimed tasub meelde jätta.

[266] Brown Rudnicki avaldus Venemaa peaprokurörile. 13. oktoober 2009.
[267] „Inglismaal surnud vene ärimees võidi mürgitada." ERR, 19. mai 2015.

[268] Ed Caesar. „Deutsche Bank's $10-Billion Scandal." New Yorker, 29. august 2016.

Globaalne lobitöö kannab vilja

Browder soovis piirata Kljujevi ja Stepanova suguste tegelaste ligipääsu räpasele, Sergei Magnitski surmani viinud rahale. Seda sai teha finantspiirangute ja sissesõidukeeldude kaudu. Erinevalt arenenud Lääneriikidest vajavad Venemaa kodanikud Läänes ringi reisimiseks viisasid.

Browder alustaski lobitööd sääraste keeldude sisseviimiseks. Sõitis riigist riiki ja sattus nii ka Eestisse.

Browderi töö kandis lõpuks vilja. Detsembris 2012 kiitis vastava seaduse (*Magnitsky Act*) heaks Ameerika Ühendriikide senat ning president Barack Obama kirjutas sellele alla. USA võimud said seadusliku aluse kehtestada viisa- ja finantspiiranguid Venemaa ametnike suhtes, kes olid süüdi inimõiguste rikkumises. Neli aastat hiljem sai seadus globaalse laienduse: piiranguid saab kehtestada ükskõik millise riigi kodanikele, kui nad on seotud inimõiguste rikkumisega ükskõik millises maailma otsas.

USA järel hakkasid samasuguseid piiranguid kaaluma ka teised riigid. Loomulikult kerkis teema üles Euroopa Parlamendis. Detsembris 2010 kiitis vastava resolutsiooni heaks parlamendi täiskogu. Juunis 2012 määrati väliskomisjonis vastava teema raportööriks Eesti endine välisminister Kristiina Ojuland. Ojuland jõudis samasugusele järeldusele nagu ameeriklased: piirangud on vajalikud. Märtsis 2014 toimunud hääletusel sai vastav ettepanek 53 poolthäält ja ühe vastuhääle, erapooletuks jäi kaks saadikut. Ettepanek sisaldas keeldude kehtestamist 32 venelasele, sealhulgas skeemi ninamehele Dmitri Kljujevile, aga ka läbiotsimisi vedanud kõrgele miilitsale Artjom Kuznetsovile ja

maksuametnik Olga Stepanovale. „Nõuda tungivalt, et Venemaa viiks läbi usaldusväärse, põhjaliku ja sõltumatu uurimise Sergei Magnitski surma asjaolude kohta eelvangistuses ning tooks kõik süüdlased kohtu ette," kõlas üks punkt ettepanekutes, mille esitasid ALDE fraktsiooni juht, Belgia staarpoliitik Guy Verhofstadt ja Kristiina Ojuland.

Üks esimesi riike, kus hakati rääkima USAga sarnaste reisipiirangute kehtestamisest, oli Eesti.

Keeldude seadustamiseni kulus aga veel mitu aastat. Riigikogu võttis vastava paranduse väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduses vastu alles 8. detsembril 2016. President Kersti Kaljulaid kuulutas seaduse välja järgmisel päeval: väga sümboolses kohas, inimõiguste aastakonverentsil.

Peagi aga selgus, et mitte ükski Magnitski surmaga seotud venelane ei saanud Eestisse sisenemise keeldu. Ehteestilikul põhjusel, et seadus lubab seda teha vaid siis, kui välismaalase Eestis viibimine võib ohustada julgeolekut, avalikku korda või teiste isikute tervist.

Browder vajas Eesti abi ka rahaliigutajate liistule tõmbamisel.

Juulis 2012 pöördus teda teenindanud advokaadibüroo Brown Rudnick peaprokurör Norman Aasa ja Rahapesu Andmebüroo poole. Advokaat Micklethwaite andis Eesti võimudele teada Magnitski surma ja sellega seotud 230 miljoni dollari suuruse pettuse asjaoludest. Ta mainis, et suur osa rahast liikus Venemaalt välja maksuparadiiside ja/või suurt salajasuse astet pakkuvate piirkondade (Briti Neitsisaared, Belize, Küpros, Hongkong, Panama, Uus-Meremaa, Seišellid) ettevõtete kaudu. Neid „juhtisid" varidirektorid, kelle tegevus oli täiesti läbipaistmatu: näiteks Geoffrey Taylor, kelle ettevõtted olid osalenud Põhja-Korea ja Iraani vahelises relvaäris ning aidanud raha pesta Mehhiko Sinoloa narkokartellil.

Lõpuks jõudis märkimisväärne osa 230 miljonist dollarist kahte Moldova firmasse.

Sealt yuhises osa raha Eestisse. Ligi 8,6 miljonit dollarit jagunes Sampo Panga kümne kunde vahel. Veidi enam kui 1,3 miljonit dollarit maabus Hansapangas. Muidugi olid kõik need kliendid nn ofkad või leebe ettevõtlusrežiimi poolest tuntud Ühendkuningriigi ettevõtted ja ammu rahast lagedaks tehtud.

Micklethwaite palus eestlastel tehinguid uurida, sest ülekannetel olid selged rahapesule viitavad jooned. Ja mingi osa rahast võis ju endiselt mõnel Eesti pangakontol lebada. Kasvõi natukenegi.

Rahapesu Andmebüroo arutas asja riigiprokuratuuriga ja vajutas gaasi. Esialgne kontroll näitas, et Browderi info vastab tõele. Märtsis alustas Riigiprokuratuur kriminaaluurimist rahapesu paragrahvi järgi.[268]

Ja leitigi firma, mille arvel leidus raha. 70 000 dollarit seisis Sampo Pangas ettevõtte Interservice Alliance pangakontol.[270]

Too firma sobiks iseloomustama iga rahapesualast lugu. Isegi täiesti tuhm inimene küsiks, et miks peaks üks Uus-Meremaa ettevõte arveldama Eesti kommertspanga kaudu? Nad asuvad ju teine teisel pool maakera.

Kuid geograafiliselt läks see lugu veelgi avaramaks: Interservice Alliance'i direktoriks pandud Stanley Williams oli pärit St Kittsi ja Nevise saartelt, mis asuvad Kariibi meres ning on tuntud kõrge riskiga *offshore*-piirkonnana. Pangakontot ei avanud mitte direktor Williams, vaid hoopis keegi Alexander Gorst, kes omas Venemaa ja Usbekistani passe. Firma asukohana figureeris Moskva aadress, kuhu on registreeritud massiliselt ettevõtteid. Gorst andis teada, et Interservice Alliance'il on kolm põhilist äripartnerit. Kuid aastatel 2007–2015 moodustasid nendega tehtud tehingud alla kahe protsendi firma arvelduste mahust. Ettevõtte pangakontolt voogasid samal ajal läbi suured rahasummad: 43,5 miljonit eurot ja 24,6 miljonit dollarit. Muuhulgas kanti raha üle ühest Valgevene pangast, mida USA rahandusministeerium kahtlustas täiesti avalikult rahapesus. Ehk oli täiesti selge, miks leidsid Hermitage'i esindajad, et Interservice Alliance peaks pakkuma huvi politseiuurijatele.

Aga riigiprokurör Piret Paukštys teatas Hermitage'i juristile, et ei algata rahapesu uurimist, sest raha ei asu enam Eestis, lõviosa pangakontosid on suletud, tegemist oli välisfirmadega ja tehingud sooritati väljaspool Eestit. Pangatehingutega seotud IP-aadressid näitasid, et internetipanga ülekandeid tehti mitte Eestis, vaid Venemaal.

---

[269] Danske Bank Eesti filiaali kaasus. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni analüüs ja ettepanekud. Tallinn, 2018.

[270] „SAMPO Bank/DANSKE Bank Money Laundering in Estonia: Summary for the Estonian Parliament of Hermitage submissions to Estonian Authorities." 12. november 2018.

Abiprokurör Robert Laid lasi ligikaudu neli aastat hiljem vabaks ka 70 000 dollarit, mis seisis arestituna Interservice Allince'i kontol. RABi juhi Madis Reimandi sõnul ei õnnestunud tuvastada selle summa kuritegelikku päritolu. Tegemist oli ülekandega ühe ekskavaatori eest. Kõige tipuks suri asjaga seotud välismaalane.

Täielik pettumus!

Küll aga tarvitas tookord Eestis kogutud materjale Prantsusmaa, kes lasi arestida 23 miljonit eurot, mille kandis sinna Sampos arveldanud Argenta Systems. Samamoodi arestiti Eestist Luksemburgi kantud 13,8 miljonit eurot.

Samuti küsisid Eesti võimude käest Magnitski asjaga seotud pangakontode kohta teavet ameeriklased. Nemad sekkusid näiteks seetõttu, et osa virutatud rahast jõudis Küprosel registreeritud firmasse Prevezon Holdings. Too soetas kinnisvara maailma mitteametlikus pealinnas New Yorgis. Tegemist oli poliitiliselt tundliku teemaga. Prevezoni taga peitses Denis Katsõv, kelle isa Pjotr Katsõv töötas Vene riigiraudtee RŽD asepresidendina. RŽD juhtkonda ei satu juhuslikud inimesed, vaid neil peab olema Kremli või Kremliga seotud inimeste soosing.

Katsõvid teatasid muidugi, et tegemist on totaalse jamaga, kuid pangaülekanded rääkisid teist keelt. Prevezon saadeti Magnitski seaduse alusel kohtu ette. Protsess päädis mais 2017 kokkuleppega, millega firma maksis USA riigi tuludesse kuus miljonit dollarit ja pääses muust vastutusest. Mõlemad pooled said esitleda end võitjatena.

Selle protsessi käigus valmis põhjalik skeem raha liikumisest, mis hõlvas muuseas Sampo Pangas arveldanud 13 ettevõtte kontosid.

Panama paberid paljastavad Dansket

Esimene avaldus Eesti prokuratuurile ei andnud loodetud tulemust, kuid Browder ei jäänud õnnetult passima. Ta proovis uuesti. Aprillis 2016 laekus Hermitage Capital Managementi nimel Eestisse järgmine palve: no mis te passite, uurige! Seekord oli kuriteoteade seotud nn Panama paberite skandaali käigus päevavalgele tulnud infoga.

Saksa ajaleht Süddeutsche Zeitung sai 2015. aastal anonüümselt allikalt andmebaasi Mossack Fonseca klientide ja tehingute kohta. Mossack Fonseca oli Panama büroo, mis oma kuldajal hoidis *offshore*-kompaniide loomise ja haldamise maailmaturul suuruselt neljandat turuosa. Ajakirjandusele kujutas selline andmebaas kullaauku. Mossack Fonsecaga olid suuremal või vähemal määral seotud väga tuntud ja mõjukad tegelased: Ukraina, Moldova ja Gruusia endised peaministrid, Aserbaidžaani presidendi lapsed, Kasahstani presidendi pojapoeg, Ühendkuningriigi endise peaministri poeg, Hispaania kuninglik perekond ja nii edasi. Rääkimata ettevõtjatest ja poptähtedest.

Kuna lekkinud materjal oli äärmiselt mahukas (11,5 miljonit dokumenti), võtsid sakslased kampa ülemaailmse uurivate ajakirjanike ühingu International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ). Aprillis 2016 ilmusid Panama paberiteks ristitud materjalide põhjal kõmulised lood üle maailma. Eriti suur skandaal puhkes Islandil, kus peaminister astus tagasi ja president teatas, et ta ei kandideeri enam uuesti riigipeaks.

Ka Eesti meediaväljaanded ponnistasid kõvasti. Muuhulgas selgus, et Mossack Fonsecaga oli asju ajanud kunagine Investeerimispanga [...]enujuht Kalle Norberg. Tema puhul polnud see mingi ime. Norberg asutas pärast pangast lahkumist oma investeerimisbutiigi Luxembourg Financial Services (LFS). LFS oli registreeritud Luksemburgis (varahaldus Šveitsis), kuid kontor asus ka Tallinna südalinnas City Plaza kõrghoones. Eesti esindust juhtis maksuameti endine peadirektor Ando Ojasalu.

Norbergist sai ülirikaste usaldusisik. Parajalt päevitunud, pikk endine korvpallimees, pea rahategemise ideedest pungil.

LFS töötas vahendajana nagu need ettevõtted, keda tarvitas Sampo/Danske Vene turul. LFS pakkus diskreetseid teenuseid tegelastele, kelle kohta Lääne kuulsad privaatpangad ei teadnud ja keda nad pelgasid klientideks võtta. Norberg osales suurtes diilides. Aitas müüa Venemaa ühele salapärasemale oligarhile Iskander Mahmudovile jupikest Kaug-Idas Vaikse ookeani ääres asuvast Vostotšnõi sadamast. Teenindas Andrei Filatovit ja tema kompanjone, kes omandasid suurosaluse Muuga sadama naftaterminalides. Filatovist sai tähtis mees Eesti majanduses. Edgar Savisaar soovitas majandusministrina anda talle isegi Eesti kodakondsus, sest „härra Filatov on olnud peamisi uue transiitkaubanduse strateegia väljatöötajaid ja elluviijaid Eestis." See oli liig. Kaitsepolitsei nimetas Filatovit avalikult ohuks Eesti julgeolekule. Filatov jäi passita.

Family office'i tüüpi asutusena ostis LFS vajadusel ka kundedele villasid ja kaatreid ning tegeles palju muuga.

Buumiaastal säras Norberg komeedina. Eesti jäi talle peagi kitsaks. Ta kolis 2,6 miljonit eurot maksnud merevaatega villasse Monaco lähedal, ostis sõpradega varem naftaparun Aadu Luukasele kuulunud kaatri. Ühel hetkel sehkendas Kalle Prantsusmaal, teisel Šveitsis, kolmandal Hongkongis.

Tippajal moodustas LFSi klientide vara maht 850 miljonit eurot. Aga krahhi ajal vajus see kõik kokku. Norbergi venelastest kunded nõudsid raha tagasi. Võimukalt ja kohe. LFSi töötajad müüsid elu eest väärtpabereid, kuid hinnad kukkusid, vara väärtus haihtus. LFSi hallatud vara maht kahanes mõne nädala jooksul 850 miljonilt eurolt 73–74 miljoni euroni. LFS lõpetas haledalt, kõik töötajad ei saanud isegi palka kätte.[271] Norberg läks pankrotti.

271 Sulev Vedler. „Eesti üherrikkad nõuavad oma pankurilt raha tagasi." Eesti Ekspress, 17. märts 2011.

Muidugi oli temasuguse skeemimeistri puhul loomulik Mossack Fonseca teenuste tarvitamine ja nime esinemine Panama paberites. Üks lekkinud memodest ütles, et LFS oli seotud lausa 221 firmaga, mida haldas Mossack Fonseca.

Hermitage teatas Eesti võimudele, et Panama paberitest selgus lisa ka Magnitski juhtumi kohta. Välja ujusid andmed 13 uue konto kohta. Seekord lisandus Sampole ja Swedbankile Tallinna Äripank.

Mis aga eriti oluline: raha saanute seas figureeris ettevõte, mis oli seotud poliitiliselt olulise persooniga. Selleks oli Maksim Liksutov, Moskva abilinnapea transpordi alal.

Liksutovile kuulus pool Tallinna firmast Transgroup Invest. Oktoobris 2012 laekus tollele ettevõttele 336 153 dollarit Briti Neitsisaarte firmalt Zibar Management. Toda ettevõtet juhtis britt Andrew Moray. Browderi tiim teadis, et tegemist on tüüpilise varidirektoriga, kes „juhtis" 214 Briti Neitsisaarte, 43 Iirimaa, 36 Ühendkuningriigi ja 4 Uus-Meremaa ettevõtet. Browderi tiimi arvates kontrollis Zibari tegelikult Dmitri Kljujev, Sergei Magnitski surmaga päädinud pettuse ninamees.

Browderi avalduse ajaks oli Transgroup Invest omanikku vahetanud. Liksutov lahutas ja aktsiad läks tema eksnaisele, kes oli kunagi modellina ilma teinud.

Tallinna peal sahistati, et Liksutov pidanuks nagunii osalusest loobuma, sest president Putin soovis, et rikkad venelased hoiaksid oma vara kodumaal, mitte raja taga. Pärast Krimmi vallutamist ja sellele järgnenud Lääneriikide majandussanktsioone andis Kreml käsu, et ametnikud ei tohi enam välismaal finantsvara omada.

Zibarilt sai peaaegu 280 000 dollarit ka Eesti osaühing Rayar Group. Too ettevõte oli Transgroupiga võrreldes tundmatu.

Kuu aega pärast Browderi esindajatelt riigiprokuratuuri laekunud avaldust avaldas Eesti Päevaleht artikli, mis rääkis mõlemast raha saanud Eesti ettevõttest. Ajakirjanikud märkisid Rayar Groupi kohta, et see „kuulub neljale Venemaa kodanikule, kelle nimed Eestis ilmselt midagi ei ütle. Küll aga on firma registrikaardile menetlusdokumentide kättesaamise õigusega kohalikuks isikuks märgitud Igor Mölder – Venemaaga seotud investeeringutega tegelev ärimees."[272]

[272] Holger Roonemaa, Hendrik Kuusk. „Osa Magnitski surmaga seotud rahast võis jõuda Eesti firmadeni.", Eesti Päevaleht, 31. mai 2016.

Igor Mölder on endine Hansapanga/Swedbanki varahalduse töötaja. See üksus teenindas muuhulgas neid kundesid, keda tõi panka sealne privaatpanganduse osakond, Sampo/Danske otsene konkurent. „Igor tuli iga päev meie juurde ja nõudis rohkem kliente," meenutab üks Hansapangas töötanud privaatpankur.

Pärast pangast lahkumist otsustas Mölder oma käe peal tuttavat äri jätkata. Aga ta ei hakanud venelastele pakkuma väärpaberitesse investeerimist, vaid hakkas nende raha eest arendama kinnisvara, küsides projektide juhtimise eest korraliku teenustasu. See oli õige valik, sest Eestis lõid kinnisvarahinnad pärast krahhi uuesti õitsele ning Mölderi firma Capital Mill täitis pealinna üha uute ultramoodsate büroohoonetega.

Enda tutvustamiseks osaleb Mölder ka neil erialakonverentsidel, kus *offshore*-võlurid kogemusi vahetavad ja kundesid meelitavad. Näiteks figureeris Mölder novembris 2019 Dubais toimunud konverentsi InvestPro 2019 esinejate seas kõrvuti jõukuse mänedžeride ja maksude optimeerimise spetsialistidega.

Browderi seltskonna paberitest selgub, et Kljujeviga äri teinute seas figureeris veel üks huvitav ettevõte. Mais 2009 maksis ühele tema Briti Neitsisaarte kompaniile üle 400 000 dollari Uus-Meremaa firma Jasser Management. Uus-Meremaa ettevõte oli see muidugi tinglikult. Formaalselt juhtis seda äriühingut Lana Zamba Küproselt, keda kodulinnas Limassolis tunti rohkem joogaõpetajana. Firma omanikuna figureeris Syten Group – registreeritud Marshalli saartel, mis asuvad Vaikse ookeani lääneosas Mikroneesias. Ja miskipärast oli ka too Uus-Meremaa ettevõte valinud arveldamiseks Sampo Panga!

Vaid ninata inimesed ei saa aru, et säärane skeem haiseb nagu rahapesu.

Jasser Ventures on aga tuttav ettevõte, mis figureeris ka rahapesu süüdistusega kohtu alla saadetud ja seal õigeks mõistetud Anton Geri kohtuasjas. Seal mainiti justkui möödaminnes, et Jasseri allkirjaõiguslikuks isikuks oli Deniss Baranovski – „aktiivne poiss", kes tegeles ehitusmaterjalide bisnisega. Miks pidi ta maksma suuri summasid Kljujevi firmale? Kas Baranovski ikka oli see, kellena ta end kohtus esitles?

Aga ka see avaldus ei viinud kuhugi.

Ameeriklane jätkab kättemaksu

Browderil jätkus visadust. Ta jätkas pressingut ja esitas juunis 2017 prokuratuurile koguni kolm uut avaldust.

Esimene ütles, et osa petetud miljonitest sai Sergei Roldugin. Tšellomängija, kes on Vladimir Putini isiklik sõber ja omas Briti ajalehe The Guardian hinnangul vara vähemalt 100 miljoni dollari ulatuses.[273]

Roldugini kontrolli all oli Panama ettevõte International Media Overseas, mis ei omanud kontot muidugi mitte mõnes Panama pangas, vaid Gazprombanki Zürichi harus.

Too firma teenis mais 2008 üle 800 000 dollari, kui müüs paki Venemaa ühe suurema naftafirma Rosnefti aktsiaid Briti Neitsisaarte ettevõttele Delco Networks.

Delco sai aga märkimisväärselt suuri summasid (üle 12 miljoni euro) firmadelt, mis olid Eesti pankade klientideks. Sampo Panga kõrval lisandus „uue tulijana" Krediidipank.

Aga riigiprokurör Eve Olesk ei alustanud ka nüüd kriminaalasja. Väitega, et kuriteokaebusest ei selgunud, kust laekus raha kolme välisfirma kontodele, kes kandsid raha edasi Roldugini ettevõttele. Mis sest, et Browder ja Ko oli koos avaldusega esitanud skeemi raha liikumise kohta ja selgitanud koos rohkete viidetega, mida tähendab Magnitski juhtum. „Kuigi väidate, et rahad pärinevad 230 miljoni kelmusest Venemaalt, siis on need vaid oletuslikku laadi, kuna kuriteokaebusest ei nähtu seos 230 miljoni USD pettusega. Teie poolt väljatoodud asjaolud

[273] Luke Harding. „Revealed: the $2bn offshore trail that leads to Vladimir Putin." The Guardian, 3. aprill 2016.

(raha lõppsaaja on Venemaa presidendi sõber jne) ei täida kuriteo koosseisulisi tunnuseid," teatas riiklik süüdistaja.

Seda tõrjumist võib seletada Ateka protsessi mõjuga. Prokuratuur oli tolle kaotamisest endiselt häiritud ja tahtis kahtlasevõitu rahapesuasju kaelast ära saada. Mis sest, et iga vähegi uurimishimuline tegelane oleks nende andmete põhjal pankadest kontode väljavõtteid nõudnud ja kiiresti oma välismaa kolleegidele helistanud. Algteave oli ju olemas.

Oleskil oli muidugi ka teisi põhjusi avaldus kõrvale lükata: „Tegemist ei ole Eestis registreeritud äriühingutega, samuti puuduvad andmed selle kohta, et nende juhatuse liikmed või tegelikud kasusaajad oleksid Eesti Vabariigi kodanikud või Eesti residendid. Samuti nähtub teie kuriteokaebusest, et Eesti pangakontosid kasutati vaid rahade siirdamiseks ning rahad ei jäänud Eestisse."

Teisisõnu ütles ta, et kui raha liikus siit vaid läbi, polnud probleemi. Eesti kaitseb Eesti huve, mis sest, et see võib olla paljusid riike hõlmava skeemi osa. Mis toimub aga välismaal, on teiste riikide asi.

Kuid oli veel üks oluline *point*. Olesk selgitas, et laiaulatuslik uurimine pole perspektiivikas, sest pettus on seotud ligi 17 riigiga ja „rahvusvaheline koostöö on aeganõudev ega pruugi sageli oodatud tulemust anda, kuna siiani esineb riike, kes pangainfot rahvusvahelise õigusabitaotluse alusel ei väljasta, samuti esineb riike, kes õigusabi Eestile üldse ei esita. Ainuüksi Ühendkuningriigist õigusabitaotlusele vastuse saamine kestab enam kui kaks aastat." Samal ajal aegub rahapesu kuriteona kümne aasta jooksul ehk kõnealusel juhul juba märtsis 2008. Aega andmete kogumiseks oli lihtsalt liiga vähe.

Riiklik süüdistaja Olesk lisas, et kannataja on selles loos mitte Hermitage Capital Management, vaid Venemaa riigikassa. Ta isegi suges Hermitage'i: „Teie poolt kuriteokaebusele lisatud materjalidest pole aru saada, kust need pärinevad ning kust või kellelt need on saadud. Seega pole tegemist kohtukõlbulike tõenditega. Samuti olete materjalidele lisanud Eesti pankadest saadud pangakontode väljavõtted äriühingute Randolph Express INC, Cordmill Company S.A. ja Rodney Universal kohta. Juhin teie tähelepanu asjaolule, et Riigiprokuratuur on nimetatud pangakontode väljavõtted esitanud Prantsusmaa ametivõimudele sealse kriminaalmenetluse raames. Eesti krediidiasutuste seaduse §88 lg 7 kohaselt võivad isikud, kellele on avaldatud pangasaladust seda

kasutada ainult järelepärimises nimetatud eesmärgil ja neile laieneb pangasaladuse tähtajatu hoidmise kohustus ja vastutus. Seega on Prantsuse ametivõimud pangasaladuse väljastamisel teile rikkunud Eesti krediidiasutuste seadusest tulenevat pangasaladuse hoidmise kohustust."
Hermitage sai abi asemel valusalt vastu nina. Ehk nagu ütles kunagi Vene peaminister Viktor Tšernomõrdin: „Tahtsime parimat, välja tuli nagu tavaliselt.“

Teises kuriteoteates võttis Hermitage uuesti üles Interservice Alliance'i teema. Teatas, et ka USA justiitsministeerium leidis, et see ettevõte sai raha kahtlastest allikatest. Esitas rahade liikumise skeemi: kust kuhu, millises järjekorras ja kui suured summad omanikku vahetasid.

Skeemis figureeris ka üks Eesti ettevõte: osaühing Instance. Tema pangakontole Nordea Pangas kandis 400 miljonit rubla (16,3 miljonit dollarit) eelpool mainitud Bank Promõšlennogo Razvitija, mis oli kaotanud litsentsi rahapesukahtluse tõttu.

Instance kandis omakorda 5,4 miljonit dollarit Panama firmale Cordmill Company. Instance oli Anton Geri ettevõte.

Ger väidab nüüd, et ei mäleta kõnealuste miljonite liikumist, sest see juhtus ammu aega tagasi ja tema jaoks polnud tegemist eriti suure summaga. Ger teab küll kõnealust Vene panka, kuid väidetavalt seal tegutsenud firma nimi on talle täiesti võõras.[274]

Keegi ei hakanud teda Browderi avalduse tõttu uuesti kohtu ette tarima. Prokuratuur ei alustanud ka seekord uurimist. Abiprokurör Laid teatas samamoodi nagu riigiprokurör Olesk, et tegemist on vaid oletustega. Pole näha otsest seost 230 miljoni kelmusega. Eesti panku „kasutati üksnes rahavoo siirdamiseks ning edastamiseks Eesti Vabariigist välja.“ Browderi mainitud firmad ei olnud Eestis arvele võetud, nad ei tegutsenud siin, nende juhid ja omanikud ei olnud eestlased. Ja üleüldse, uurimine veniks liialt pikaks. Head aega!

Laid lisas, et Hermitage ei saa isegi tema otsust edasi kaevata. Seda põhjusel, et edasikaebamise õigus on ainult kannatanul, aga kannatanu on Vene riigikassa.

Hermitage'i kolmas kuriteoteade rääkis, et 16,4 miljonit dollarit Eesti pankade kaudu liikunud rahast tarvitati erinevates riikides kinnisvara

[274] Marii Karell, Siim Männik, Sulev Vedler. „Mis juhtus Andres Anveltiga?“ Eesti Ekspress, 23. jaanuar 2019.

ostmiseks. Tõsi, need rahasummad liikusid seadmete, ehitusmaterjalide, auto varuosade, mööbli, ehituse, tarbekaupade ja muude sääraste selgituste nime all. Sisuliselt oli tegemist eelmise skeemi edasiarendamisega – vastav skeem oli seekord veelgi laiem.

Seekord nõustus prokurör Eve Olesk, et kirjeldatud tegevuses esinevad tõesti rahapesu tunnused. Aga ikkagi ei alustanud ta uurimist. Ta viitas jälle menetlusökonoomikale: uurimisel tuleks suhelda väga palju välisriikidega, selline suhtlus on aga aeganõudev ja võimalik eelkuritegu aeguks juba 15 kuu pärast. Taas märkis ta, et Hermitage käitus liiga vabalt pangasaladusega, lisades oma avaldusele Eesti pankadest saadud kaheksa ettevõtte pangakontode väljavõtted. Riigiprokuratuur oli need esitanud USA ja Prantsusmaa ametivõimudele – järelikult olid nende uurimisasutused rikkunud Eesti seadust, andes säärase tundliku info üle Hermitage'ile.

Kuid Bill Browder ei jätnud jonni. Kättemaks Sergei Magnitski tapmise ja Hermitage'i fondi hävitamise eest oli saanud tema südameasjaks.

Vilepuhuja memorandumid

Aprillis 2014 avaldas Äripäev uudise, mis leidis napilt tähelepanu. „Danske Marketsi Eesti juht vahetub", kõlas pealkiri.[275]

Lehenupus pangast lahkujana mainitud tegelane oli Howard Wilkinson.

Neli aastat hiljem sai too inglane maailmakuulsaks Danske vilepuhujana.

Vilepuhujad on inimesed, kes annavad teada ettevõttes või asutuses toimuvatest sigadustest. Mõnikord on need teod ebaeetilised, mõnikord ka ebaseaduslikud. Danske puhul oli tegemist mõlemaga.

Säraste inimeste tegevus on vajalik. Nad väärivad tunnustust ja kaitset. Ajakiri Time nimetas 2002. aastal kolm vilepuhujat isegi aasta inimesteks. Sherron Watkins paljastas hiiglasliku pettuse energiafirmas Enron, Cynthia Cooper sideettevõttes Worldcom ja Coleen Rowley rääkis FBI möödalaskmistest. See näitas, kuivõrd oluline on vilepuhumine, sest tavaliselt saavad Aasta Inimese tiitli AAA-kategooria tähed.

Wilkinsoni tuntakse Eestis vähe. Enne Tallinna saabumist töötas ta maailmakuulsas nõuandefirmas McKinsey ja Helsingis Nordea panga turgude osakonnas. Ta saabus Sampo Eestisse samal ajajärgul, kui taanlased selle üle võtsid.

Meedias esines ta harva. Veebiportaal Delfi avaldas Kreeka võlakriisi ajal tema arvamusloo inimeste hirmudest homse ees. Äripäevas andis ta masu ajal (või oli siis juba täpe ja pupu, nagu kõige hullemaid

275 „Danske Marketsi Eesti juht vahetub." Äripäev, 29. aprill 2014.

kriisiaegu hüüti) soovituse kodulaenud varem tagasi maksta. See oli laias laastus kõik.

Pangasisesed allikad räägivad, et kõrge lauba ja lühikeseks pöetud peaga Wilkinson on väga intelligentne, kuid keerulise iseloomuga. „Ta oleks peaaegu Aivar Rehele füüsiliselt kallale läinud. Nii vihane oli," kirjeldab üks nende kolleeg.

„Talle meeldisid võimumängud. Oma Oxfordi hariduse tõttu arvas ta vist, et on targem kui teised," räägib teine. „Kõige rohkem huvitas teda, kui palju teenib tema osakond raha."

Peamaja neljandal korrusel tegutsenud Danske Markets teenindas muuhulgas mitteresidentidest kliente – neid, keda välispanganduse üksus SRÜ riikidest kohale meelitas.

„Wilkinson leidis ühe skeemi, kuidas raha Venemaalt välja viia saab," ütles üks endine kliendihaldur.

Skeem sarnanes olemuselt Deutsche Banki peegeltehingutele, aga oli lihtsam. Venemaalt kanti Eestisse *offshore*-firmade arvetele mitte raha, vaid väärtpabereid. Tegemist oli nn makseta väärtpaberitehinguga. Väärtpaberid müüdi siin maha, raha laekus *offshore*-kundedele ja nood kandsid selle edasi.

Nii äriti Venemaa valitsuse võlakirju (*obligatsii federalnogo zaima*, OFZ). Ja nagu Deutsche puhul, tarvitasid rikkad kunded seda „lahendust" mitte otse, vaid vahendajate kaudu.

Selliseid vahendajaid oli Sampol/Danskel üheksa ja nad kõik olid saanud Tallinna riskikontrollis rohelise lipukese, mis tähendas, et nendega võib vabalt äri ajada. Mis sest, et pankuritel polnud õrna aimugi, kelle raha nad ühest riigist teise liigutasid ehk kes olid lõppkliendid. Pätid? Poliitikud? Lihtsalt toredad inimesed?

Wilkinson avaldas arvamust, et tema osakonnale ei peaks laienema rahapesu tõkestamise reeglid. Ühes oma Eesti kolleegidele saadetud ingliskeelses elektronkirjas teatas ta selgelt: „Lihtne põhjus – väärtpaberid ei ole raha!" („*Simple reason – securities aren't money!*")

Rahapesu tõkestamine ei olnud tõesti Wilkinsoni ja tema üksuse ülesanne. Sellega pidi tegelema vastavuskontrolli osakond.

Kurja juureks osutus Ühendkuningriigi firma Lantana Trade LLP. „Sealt see sitt alguse saigi," ütleb üks Danskes aastaid töötanud inimene. Lantana asutati mais 2011. LLP tähendab *limited liability partnership*

Vilepuhuja Howard Wilkinson teatas, et koostas memo Danske kohta eetilistel eesmärkidel. Eestis hakati kohe sosistama, et ta võib saada endale osa trahvist, mida USA Danskele määrab. Seda trahviraha noolib ka Eesti riik.

ehk tegemist on Eesti osaühingu analoogiga. Briti äriregistri (*Companies House*) kohaselt olid Lantana Trade'i osanikeks algselt kaks ettevõtet Seišelli saartelt, mis asuvad India ookeanis. Juulis 2012 asendusid need ettevõtetega, mis paiknesid Vaikses ookeanis Marshalli saartel. Aga neile ei tasu tähelepanu pöörata: tegemist oli varifirmadega.

Samavõrd võlts oli Lantana Trade'i aruandlus. Wilkinsoni kahtlused algasidki just raamatupidamisest. Üks noorem kolleeg küsis suvel 2012 tema käest nõu seoses tollele ettevõttele reitingu määramisega.

Sel kohal tekkis tõrge. Briti äriregistrile edastatud andmed näitasid, et mais 2012 oli Lantana paljas nagu püksinööp. Bilansi järgi seisid kõigil kirjetel üksnes ümmargused nullid. Varad 0,00 naela. Võlad 0,00 naela. Raha 0,00 naela. Omakapital 0,00 naela. Tegemist oli uinunud

(*dormant*) ettevõttega. Danske sisereeglid keelasid säärastele ettevõtetele kontosid avada.

Wilkinsonile oli see täielik üllatus, sest Sampo Pangas seisis samal ajal sama ettevõtte kontol 965 418 dollarit![276] Lantana Trade oli viie kuuga keerutanud pangast läbi umbes 480 miljonit dollarit.[277]

Lantana ja veel paarkümmend temasarnast või temaga seotud firmat olid Marketsi briljantkunded. Pangasiseses kirjavahetuses nimetati neid koondnimetusega Roketana/Lantana.

„Lantana ja Cherryfield olid Marketsi suurimad kliendid," meenutab Wilkinsoni ekskolleeg. „Nad olid nagu pühad lehmad, sest nad andsid meeletud mahud."

Aga ametlikud aruanded ja reaalne elu ei klappinud kokku.

Wilkinson teatas oma avastusest ja kuulis vastuseks, et küllap on tegemist lihtsa apsuga. Lantana esitab uue, korrektse aruande. Tõepoolest, kaks kuud hiljem esitaski firma uue aruande. Aga see oli sama võlts. Uue paberi järgi seisis Lantana Trade'i kontol 15 689 naela.

Aruande kinnitas Marshalli saarte firma Formond Inc nimel Ali Moulaye. Tegemist on Iraani päritolu Brüsseli hambaarstiga, kes varem Lätis elades oli andnud allkirju väga paljudele paberitele.[278]

276 Finanstilsyneti memorandum. 3. mai 2018.
277 Bradley Hope, Drew Hinshaw ja Patricia Kowsmann. „How One Stubborn Banker Exposed a $200 Billion Russian Money-Laundering Scandal." Wall Street Journal, 21. oktoober 2018.
278 Jane Bradley, Oliver Bullough. „The Ghost Companies Connected To Suspected Money Laundering, Corruption, And Paul Manafort." BuzzFeed, 23. august 2018.

Mängu ilmuvad perekond Putin ja FSB

Lantana Trade oli üldsusele tundmatu ettevõte. Tema nimi ilmus mõnedesse internetist avalikult kätte saadavatesse venekeelsetesse dokumentidesse alles mõned aastad hiljem. Näiteks räägib tema vekslitest Promsberbanki varade inventeerimise akt. Tolles dokumendis esinevad veel mõned sarnaste välismaiste ettevõtete vekslid (Westpool Commercial, Ergoinvest). Pole eriline üllatus, et ka nende aruanded oli viseerinud Ali Moulaye.[279] Westpool Commercial, venepäraselt Vestpul Komeršal, oli ka üks panga omanikest.[280]

Promsberbank oli Moskvast tsutike lõuna pool asuvas Podolskis tegutsenud pangake, mille tegevusloa peatas Venemaa Keskpank aprillis 2015 seoses pangandusnõuete eiramise ja liiga tillukeseks kahanenud omakapitali tõttu. Kaks kuud hiljem tunnistas kohus panga maksejõuetuks. Promsberbanki saadetud ajutine juhtkond tuvastas, et panga kohustused ületasid vara üle kolme korra.[281]

Tähelepanuväärseks muutis selle pangakese asjaolu, et 2012. aastal nimetati tema juhatusse Igor Putin. Ta oli selleks ajaks jõudnud kuuluda juba kolme panga juhtkonda (Avtovazbank, Master Bank ja Russkii Zemelnõi Bank). Need kõik on hingusele läinud: esimene ühinemise, kaks ülejäänut litsentsi kaotamise tõttu.[282]

[279] Сообщение об итогах инвентаризации имущества ЗАО „Промсбербанк“. Avaldatud ГК АСВ veebiküljel, 5. aprill 2016

[280] Graham Barrow. „Alexander Perepilichnyy, Lantana Trade and the Magnitsky money“ https://grahambarrow.com/alexander-perepilichnyy-lantana-trade-and-the-magnitsky-money/

[281] Venemaa Keskpanga pressiteade. 3. juuli 2015. http://www.cbr.ru/press/pr/?file=03072015_115013ik2015-07-03t11_46_31.htm

[282] „ЦБ наказал два банка за нарушение закона об отмывании денег.“ Banki.ru, 21. oktoober 2013. https://www.banki.ru/news/lenta/?id=5669631

Igor Putinit ei teata erakordselt eduka ettevõtjana. Aga tal on üks äärmiselt oluline vara: perekonnanimi, mis võiks avada Venemaal kõik uksed. President Vladimir Putin on tema onupoeg, lapsepõlves puutusid nad tihedalt kokku. Igor Putin direktorite seas oli seetõttu ettevõtetele omaette väärtus.

Aga neid sidemeid esialgu Tallinnas ei teatud.

Samal ajal lõpetati dollarimaksete tegemine JP Morgan Chase'i kaudu. Taanlastes põhjustas see ärevust. Kopenhaagenis leiti, et liiga suured kasumid on tavaliselt ohu märk. Muret süvendas mõnede kundede puhul hinnatundlikkuse puudumine, mida ei saanud seletada üksnes hea teenindusega. Mitteresidentidega tehtud ärimahud on Eestis oodatust suuremad.[283]

Sügisel 2013 sai peamaja Eestist Howard Wilkinsoni ja Juri Kidjajevi koostatud memo, mis kiitis Danske Marketsis pruugitud OFZ äri taevani. Võlakirjade kasutamine olla mitteresidentide vahemeestele kiirem, odavam ja usaldusväärsem viis kanda oma klientide raha välismaale kui Vene pankadest rahvusvaheliste maksete kaudu. Memo autorid nimetasid säärast asjade korraldust väga kasumlikuks.

Nad tõid aga välja ohud: esiteks ei tea nad, kes on vahendajate kliendid ehk kelle raha nad tegelikult liigutavad ning teiseks esineb mainerisk, sest seda tegevust võib vaadata abi andmisena kapitali väljavoolule Venemaalt. Memo algversioonis mainiti, et seda „lahendust“ saab kasutada rahapesuks, kuid bossidele lähetatud paberist oli see kustutatud.[284]

Oktoobri keskel oli „lahendus“ (teise hüüdnimega *bond loop*) arutusel Kopenhaageni äripanganduse juhtide seas. Seal leiti, et tegemist on tõesti kasumliku äriga, mis aitab märkimisväärselt kaasa Balti üksuste tulemustele. Noogutati kaasa, et Tallinnas on rahapesu tõkestamise ja „tunne oma klienti“ protseduurid paigas. Kohaliku järelevalvega pole vaidlusi. Ehk kõik on okei. Äri sai heakskiidu. Tõsi: tingimusel, et vahendajad enam uusi lõppkundesid juurde ei otsi.[285]

[283] Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch.“ 19. september 2018.

[284] Samas.

[285] Samas.

Nädal hiljem arutati uue bossi Thomas Borgeniga, kas mitteresidentide bisnist peaks üle vaatama ja kokku tõmbama. Borgen leidis, et targem on hoopis aeg maha võtta. Ta lükkas otsustamise edasi.[286]

Tulusale ärile pani põntsu hoopis teine asi. Kevadel 2013 avastas Eesti filiaali vastavuskontrolli osakond rutiinse töö käigus, et Lantana puhul pole olemas kõiki vajalikke pabereid. Sellest alanud etteheited viisid Lantanat teenindanud kliendihalduri pangast lahkumiseni.[287]

Tallinnas teati, et Lantanat esindab keegi Andrei Gorbatov. Noorepoolne, kalli maitsega venelane. Aga kas ta ikka on Lantana pärisomanik?

Lantana ja „tema mõjugrupi" kontod suleti. Ja siis läks põrgu lahti. Esiteks ei istunud see Wilkinsonile, kes kaotas järsku suuri tehingumahtusid andnud kliendi. Aga reeglid on reeglid.

Pank kutsus Lantana tegelased jutuajamisele oma Moskva esindusse. Vestlusel osalenud pangatöötajad lõpetasid kohtumise šokeeritult: end Lantana esindajatena esitlenud tegelastel polnud aimugi, millega firma tegelikult tegeleb.

Küll aga ilmusid Danske Tallinna kontorisse kaks odavates ülikonnades tursket meest, kes nõudsid kohtumist Aivar Rehega. Rehe neid vastu ei võtnud. Mehemürakad suutsid aga vapustada teisi pangatöötajaid. Nad ähvardasid, et kui Lantana grupi kontosid ei avata, läheb Danske põhja. Küsisid, kas pangatöötaja julgeb ikka õhtul turvaliselt koju jalutada.

See oli selge signaal, et Roketana/Lantana on väga ohtlik klient.

Tegemist polnudki tavaliste firmadega. Mitmed neist (näiteks Cherryfield Management, Chadbord Trade, ErgoInvest) osalesid ka Deutsche Banki peegeltehingutes.

Nende sekka kuulus veel üks huvitav ettevõte – Fainenšl Bridž (Financial Bridge), millega oli olnud seotud Aleksander Perepilitšnõi.

Tallinlased kuulsid, et see ettevõtete grupp oli seotud Promsberbanki omanike ja tippudega Igor Putinini välja. Üks meestest – Aleksandr Grigorjev – oli väidetavalt Vene salateenistuse FSB endine töötaja. See

[286] Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.

[287] Marge Väikenurm. „Danske vilepuhujat süüdistatakse kahepalgelisuses: ta ei ole kangelane." Äripäev, 29. oktoober 2018.

oli jäle punt, kes mõned aastad hiljem Venemaal pikkadeks aastateks trellide taha saadeti (Putinit ei puutunud muidugi keegi). Toona aga olid nad kõik veel „ausad" ärimehed. Kuid pangas sahistati, et nende taust on jube. Et nad käisid ähvardamas.

Wilkinsoni väitel tekkis tal jõulupühade ajal miskipärast tunne, et ta peab seda asja kontrollima. Ja ta avas Lantana uue aastaaruande, mille kohta oli kliendihaldur öelnud, et küll see ära parandatakse. Aga nagu ennist öeldud, oli ka see vale.

Wilkinsonil sai kõrini. Pärast saatis ta Kopenhaagenisse elektronkirja „Vilepuhuja paljastus – tahtlik koostöö kurjategijatega Eesti osakonnas" ("Whistleblower disclosure – intentional cooperation with criminals in the Estonian department"), milles seisis, et Tallinnas vilistatakse seadustele ja pangandusreeglitele. Selle sai Robert Endersby, kes vastutas grupis riskide eest juba 2012. aastast. Enne seda oli ta töötanud Šoti suurpangas Royal Bank of Scotland.

Koopia said ka Danske Balti äride eest vastutanud eestlane Ivar Pae ning rahapesu tõkestamise ja siseauditi juhid.

Wilkinson selgitas, et pank teenindas teadlikult Lantana Trade'i, mis tegi kahtlaseid makseid. Pank jätkas Lantana teenindamist ka pärast seda, kui too oli esitanud muudetud, kuid endiselt võltsi aruande ehk sooritanud järjekordse kuritöö. Wilkinson avaldas imestust, et pank avas üldse konto ettevõttele, mis oli ametlikult uinunud seisundis.

Wilkinson leidis, et ka panka võib vaadelda kuriteole kaasaaitajana (rahapesu?). Pank käitus ebaeetiliselt ja rikkus tõenäoliselt arvukaid nõudeid.

Ta juhtis tähelepanu, et hiljuti avastati Lantana seotus Putini perekonna ja FSBga ning et tolle firma tegelikud kasusaajad on seotud mitmete Vene pankadega, mis on viimastel aastatel kinni pandud.

Wilkinsoni hinnangul oli Eesti filiaalis rahapesu tõkestamine peaaegu täielikult läbi kukkunud.

Sügisel 2018, kui Wilkinsoni nimi lõpuks avalikkuse ette jõudis, kinnitas mees, et ta tegutses üksnes eetilistel kaalutlustel. Ta tegi selle avalduse USA advokaadibüroo Kohn, Kohn & Colapinto kaudu, mis on eriti kogenud vilepuhujate esindamisel.

Juhtunu kohta liigub ringi aga ka alternatiivne versioon. Wilkinson oli taibanud, et ta peab kaitsma oma tagalat. Ta oli ju selles bisnises kõrvuni sees, tema üksus tegi nendesamade kurjategijatega kasulikke

äritehinguid. Ta oli sellise „lahenduse" kasulikkuse kohta isegi Kopenhaagenisse memo saatnud.

Ühe Danskes töötanu sõnul (aga keegi on sarnast juttu rääkinud ka Äripäevale) kinkisid venelased Wilkinsonile iPadi, mille hind ületas pangatöötajatele lubatud kingituste limiidi. „Siis hakati pangas rääkima, et äkki ta võtab kundedelt raha. Ta sai aru, et tal on vesi ahjus. Ja ta kirjutas enda kaitseks Taani, et kõik on p....s, kõik pesevad raha, aga mina olen puhas poiss, tulge ja uurige! Sellest algaski suur klientide kaardistamine. Taanlased ei leidnud aga mitte midagi. Ütlesid, et kõik on enam-vähem korras. See ei olnud muidugi see, mida Howard tahtis. Ta sai megakompensatsiooni, et läheb tasakesi pangast minema, midagi rohkem kellelegi ei räägi ja pressiga ei suhtle."

Wilkinson on tunnistanud, et ta sai tõesti tahvelarvuti kingituseks, kuid mõistis, et sellest võib tekkida jama, müüs iPadi maha ja annetas raha Tallinna lastehaigla fondile.[288]

Jaanuaris, märtsis ja aprillis 2014 andis Wilkinson vilepuhujana peamajale kolme kirjaga lisainfot, kuidas toimus juhtimine ja töö panga Eesti filiaalis.

Tallinnas ei juhtunud esialgu mitte midagi. Taani finantsjärelevalve leidis hiljem, et mitmed märgid viitasid sellele, et Eesti filiaali juhtkonna liikmed ja töötajad mängisid mitteresidentidest klientidega kokku või vähemalt teadsid nende kriminaalsetest tegudest.[289]

Grupi siseaudit kinnitas aga kiiresti, et vilepuhuja väited vastavad tõele. Peamaja lennutas oma inimesed neljaks päevaks Tallinna, et nad tutvuksid asjadega kohapeal. Pärast seda kandis siseaudit ette, et endise NSV Liidu aladelt pärit kliendid kasutasid keerukaid ettevõtete struktuure, sealhulgas maksuparadiiside omi. Mõned ettevõtted tegutsesid alla kahe aasta, vältides niiviisi avalike majandusaruannete esitamist.

Tallinn ei teadnud kõigi kliendiks olnud firmade tegelikke omanikke või kui isegi teadis, siis ei pandud neid kirja vastavatesse andmebaasidesse. Üks filiaali juhtkonna liige teatas kolme audiitori juuresolekul, et tegelikud tulusaajad pole tuvastatud klientide kaitseks. Kundedel võiks tekkida probleeme, kui Venemaa ametivõimud nende kohta teavet küsivad.

[288] Marge Väikenurm. „Danske vilepuhujat süüdistatakse kahepalgelisuses: ta ei ole kangelane." Äripäev, 29. oktoober 2018.
[289] Finanstilsyneti memorandum. 3. mai 2018.

See tõestas selgelt, et Tallinna direktorid teadsid rahapesu tõkestamise reeglite rikkumisest ja kiitsid selle heaks.

Pluss veel OFZ „lahendus", mis aitas Venemaalt välja toimetada tundmatu päritoluga raha. Ka kõigest sellest oli filiaali juhtkond teadlik, et OFZ-memo liikles esmalt ringi just Tallinna kontoris.[290]

Kopenhaagen pani kokku töögrupi, kuhu kuulusid teiste seas kaks panga juhatuse liiget. Töögrupp otsustas, et Venemaa vahendajate kasutamine peab lõppema. Enam ei võeta uusi *offshore*-kliente. Olemasolevate teenindamine, kes olid grupi muude üksuste kunded, võis aga jätkuda.

Märtsis valminud siseaudit teatas mitteresidentide teenindamisele viidates kohe „tegevus vajalik" (*action needed*), ehk hindas olukord kõige kehvemini, vaid ühe punktiga kolmest.[291]

Töögrupp palkas ka USA konsultatsioonifirma Promontory Financial Group, kes uuris kaks kuud, kuidas käib filiaalis rahapesu tõkestamine. Selle tulemus oli sama masendav: raport teatas, et leidis 14 kriitilist hälvet ja 9 märkimisväärset hälvet filiaali praktika ning eeskirjade/parima praktika vahel.[292]

Eesti äride eest vastutanud Lars Mørch teavitas panga nõukogu ja juhatust siseauditi ja konsultatsioonifirma leidudest. Kuid direktoritele ette valmistatud slaididel oli kahandatud rahapesu tõkestamise teema olulisust.[293]

Eestlased said ülesande mitteresidentide portfell üle vaadata.

Mais valmiski Tallinna arusaamine, milline peaks olema nende teenindamise uus poliitika. See tunnistas – üllatus-üllatus –, et olemasolev kliendibaas ei vasta tõesti täielikult profiilile. Ja et pank ei peaks sisse seadma kliendisuhteid tegelastega, kes esinesid hallides ja tumehallides nimekirjades (must nimekiri polnud seega sugugi ainus). Eestlased deklareerisid, et pank peab olema kindel, et saab täielikult aru oma klientide tegevusest ning teab äriklientide omanikke ja tegelikke kasusaajaid.[294]

[290] Finanstilsyneti memorandum. 3. mai 2018.
[291] Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.
[292] Finanstilsyneti memorandum. 3. mai 2018.
[293] Samas.
[294] Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.

TALLINN ÄRKAB ÜLES

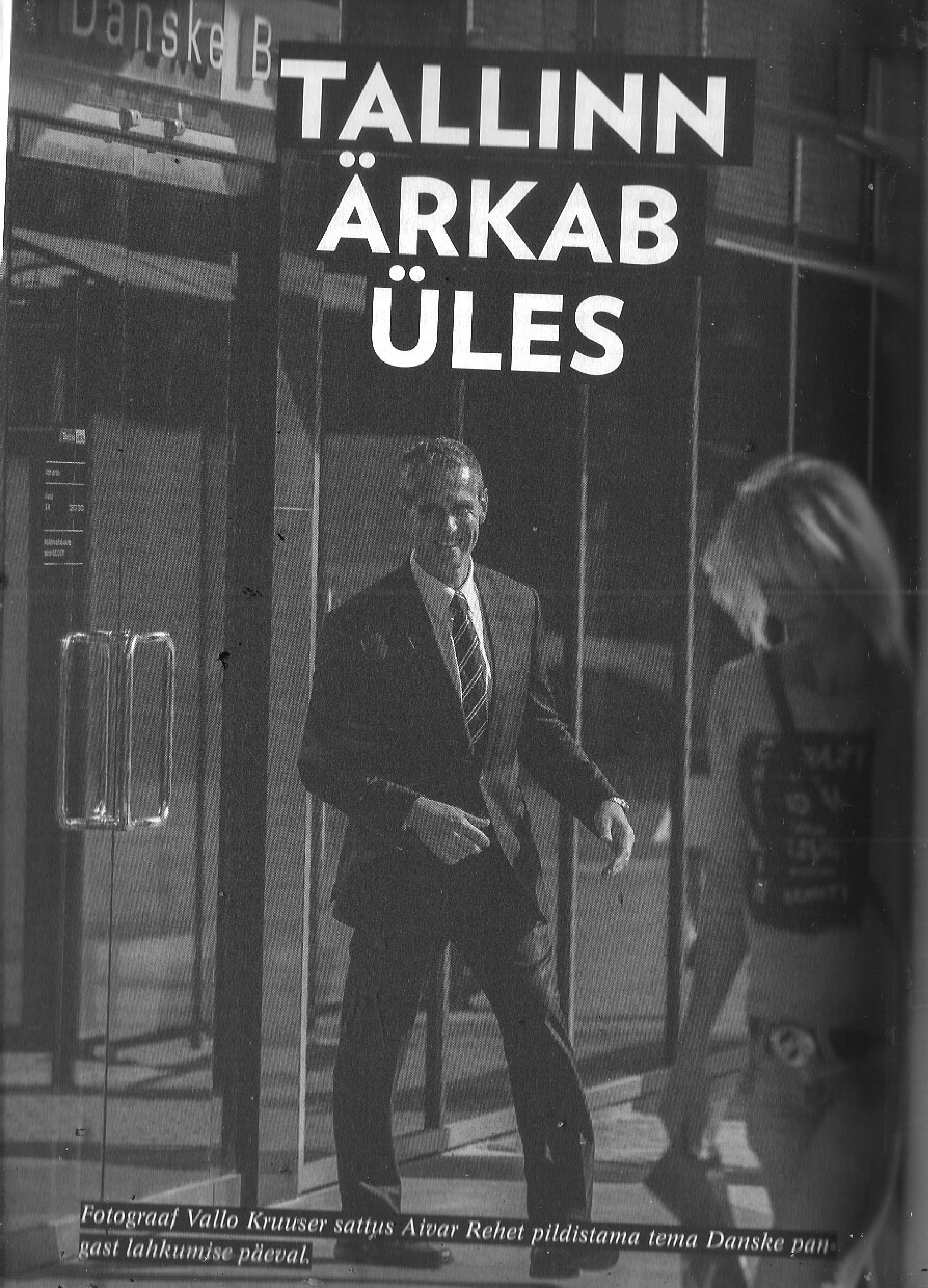

Fotograaf Vallo Kruuser sattus Aivar Rehet pildistama tema Danske pangast lahkumise päeval.

Finantsinspektsiooni uus tuus

Matis Mäeker õppis Rakveres matemaatika-füüsika eriklassis. Käis muudkui ühelt olümpiaadilt teisele. Aga kui tuli aeg kõrgkooli minna, oli ta reaalainetest nii tüdinenud, et astus hoopis Tartu Ülikooli õigusteaduskonda.

Juristina sai tema esimeseks töökohaks finantsinspektsioon. Juba teisel tööpäeval (mais 2012) pidi ta minema kohapealsesse kontrolli. Ta pidi uurima, kuidas käivad asjad aktsiaseltsis Talveaed (TLVD Financial Group).

Pilt polnud rõõmustav. Finantsinspektsioon tuvastas rohkelt rikkumisi.

Talveaed sai nime Tallinna lähedal asuva kunagise Kirovi nimelise kalurikolhoosi talveaia järgi, kus korraldatakse pidulikke üritusi. ASi Talveaed üks tegevusalasid ongi restorani pidamine. Kuid sellele lisandus ka makseasutuse äri – säärase asutusena ei või vastu võtta tüüpilisi hoiuseid nagu pangad, küll aga avada arveldusarveid ja teha ülekandeid.

Firma suuromanik ja juhataja Vadim Pavlov on selgelt venemeelne inimene, kes jagab sotsiaalmeedias õigeusu ja Georgi lindiga seotud postitusi.

Talveaed kogus end. Firma haaras 2016. aastaks enda kätte 45 protsenti makseasutuste turust. „Paindlikkus äris on kunst," kõlas tema üks hüüdlauseid.

2017. aastal tegi finantsinspektsioon teise kohapealse kontrolli ja avastas, et asjad polnud paremaks läinud. Firma sai 10 000 eurot trahvi, sest ajas sassi enda ja klientide rahakotid.

Talveaeda esindanud ekspolitseinik Aivar Orukask vastas, et ettevõte oli sundolukorras, sest pank sulges rahapesu kahtluse tõttu tema pangakonto, kuid arved vajasid maksmist. Aga see jutt ei toonud kaasa trahvi tühistamist. Mis sest, et ettevõte võitles Riigikohtuni välja.

Finantsinspektsioon möönab, et juba teise kontrolli ajal leitud rikkumised ja puudused olid nii tõsised, et Pavlovi firma võinuks litsentsist ilma jääda. Aga esialgu talle halastati. Talveaed sai neli kuud aega asjad korda ajada. Samuti keelati tal teha tehinguid teatud klientidega.

Aga see jutt ei viinud kuhugi, näitas suvel 2018 toimunud kolmas kohapealne kontroll. Tolle aasta jaanuarist juulini laekunud rahast oli 60 protsenti just neilt kundedelt, keda firmal oli keelatud teenindada. Politsei ei teadnud sellest mitte midagi. „Talveaed on talunud tahtlikult või tahtmatult ilmselgelt kahtlust äratavaid või ebatavalisi kliente ja tehinguid ning jätnud vastavatest asjaoludest seaduse nõuete kohaselt Rahapesu Andmebüroole teavitamata," leidis finantsinspektsioon ja tühistas aprillis 2019 tegevusloa.[295]

2012. aastal andis FATF välja soovitused, et rahapesu tõkestamise hindamisel tuleb kasutada riskipõhist hindamist. Enam ei piisa sellest, kui vaatad, kas kõik eeskirjad on olemas, vaid tuleb jälgida, kuidas neid reaalselt täidetakse.

Matis Mäeker võttis uued töömeetodid kohe tarvitusele.

Need sarnanevad teatud määral uuriva ajakirjaniku omadele. Näiteks ETV saate „Pealtnägija" tegijad Mihkel Kärmas ja Rasmus Kagge said uuriva ajakirjanduse Bonnieri preemia lugudega, kus nad näitasid, et end isamaaliste poliitikutena reklaaminud Riigikogu liige Indrek Raudne ning tema kompanjon Nikolai Stelmach tõid Eestisse Venemaa ja SRÜ riikide investoreid ning organiseerisid neile elamislube. Selle tõestamiseks piisas äriregistrist vaadata, millised ettevõtted olid registreeritud Raudse ja Stelmachi korterisse Tallinna vanalinnas.

Samamoodi tegutseb Matis Mäeker. Tä otsib ebaharilikke tehinguid ja kahtlust äratavaid kliente. Näiteks selliseid mitteresidente, kes on registreeritud rahapesulugudest tuntud firmavabrikute aadressidele. (Mäeker toob siinkohal näiteks Londonis asuva Bedfordi tänava maja nr 34, mis osutab postkastiteenust sadadele ettevõtetele. Tollele aadressile on registreeritud ka rohkelt ettevõtteid, mis käivad läbi Eestiga seotud rahapesu-uurimistest.)

[295] Finantsinspektsiooni juhatuse otsus nr 4.1-1/30. 29. aprill 2019.

Sama lugu on varidirektoritega. Mõned neist on vägagi kuulsad – Mäeker mainib lätlast Stan Gorinit. Gorin ilmus maailma meediasse juba tosin aastat tagasi seoses keelatud relvaekspordiga Ukrainast. Tema nimi figureeris ka Anna Kollo magistritöö lisades.

On veel palju teisi näitajaid, mis osutavad kahtlastele tehingutele. Näiteks suured rahavood, mis pangakontole sisse tulevad ja kohe sealt välja saadetakse. Või firmad, mis hiigelsuurtest käivetest hoolimata ei oma töötajaid, kontorit ega veebikülge. Ettevõtted, kus raha liigub omavahelistes arveldustes edasi ja tagasi – normaalsed ettevõtted nii ei käitu. Kui mingi firma ostab vahendajalt mööblit, siis ei hakka ta tollele traktoreid müüma. See pole lihtsalt loogiline.

Mõnikord annavad valskuse välja ka kogused. Mäekerile meenub juhtum, kus ta pani tavainimesele mõistetavasse ühikusse ümber ühes ülekandes näidatud toiduõli koguse. Selgus, et „müüdud" kogusest jätkunuks 100 miljoni liitrise pudeli täitmiseks.

Finantsasutusse minnes palub Mäeker esmalt üle anda suurema hulga dokumente, mis vastavad teatud kriteeriumitele, et pankurid ei saaks aru, mida ta tegelikult otsib.

Finantsinspektsiooni juhatuse esimehe Kilvar Kessleri sõnul sai uue, riskipõhise töömeetodi rakendamise proovikiviks Eurex Capitali juhtum. Too firma alustas tegevust valuutavahetuse kontorina, kasvades Tavidile kõvaks konkurendiks. 2011. aastal sai Eurex makseasutuse tegevusloa. Tema omanikud Mihkel Rõuk ja Monacos resideeruv ning saja jõukama eestlase sekka kuuluv Andres Sonn hellitasid ühel hetkel isegi lootust, et firma võib tulevikus pangaks punguda.

Muidugi sattus ka Eurex tänu oma tegevusele rahapesu uurimise keskele. Ja sai valusalt vastu näppe.

Rahapesu Andmebüroo uuris Läti firma Grey Limited ja Eurex Capitali vahelisi tehinguid aastatel 2012–2013. Tähelepanu pälvis asjaolu, et too Läti ettevõte tegi ülekandeid Eurex Capitalile ja too kandis raha kohe edasi oma tütarfirmale Eurex CS. Seal võeti raha pangakontolt välja ja anti sulas Grey Limitedi peremehele Aleksander Shustiksile.

Rahapesu Andmebüroo leidis, et tegemist pole puhta asjaga. SEB Pank sai käsu pidada kinni 330 800 eurot, mis olid just laekunud Läti firmalt.

Eurex vaidles vastu, et kui raha on tema kontol, siis on see tema raha, mitte kellegi teise (loe: Läti firma) oma. Riigikohus lasigi raha vabaks.

Aga lugu ei saanud sellega läbi. Nimelt avastas finantsinspektsioon, et Eurex CS tegutses nende sündmuste ajal sisuliselt makseasutusena (siirdas raha), kuid ei omanud selleks tegevusluba.

Siit tõusis nii kõva tüli, et Eurex Capital sai käsu kutsuda 30 päeva jooksul Mihkel Rõuk juhataja kohalt tagasi. Ta polnud inspektsiooni silmis enam laitmatu reputatsiooniga (rahandustegelaste keeles *fit and proper*), mida nõutakse pangajuhtide kõrval ka makseasutuste direktoritelt. Ehk Mihkel Rõuk pidi kaotama koha omaenda firmas! Tagatipuks läks prokuratuuri avaldus uurida, kas tegemist on ebaseadusliku majandustegevusega.

Nördinud Rõuk pöördus kohtusse. Kuulutas, et kui ta isegi eksis normide tõlgendamisel, siis käitus ta nii heas usus, et teeb lubatud asja.

Seda enam, et prokuratuur ei alustanud kriminaalasja. Prokurör leidis, et Rõugul puudus tahe seadust eirata.

Rõuk märkis ka, et loata rahasiirdamine toimus vaid kaheksa päeva vältel ja sedagi ainult seetõttu, et Rahapesu Andmebüroo oli piiranud Eurex Capitali pangakontode tarvitamist. Seetõttu kasutatigi Eurex CSi pangakontot.

Finantsinspektsioon naeris selle jutu välja ja pööras Rõugu väited tema kahjuks. Keelatud tegevus toimus tõesti vaid kaheksa päeva, aga nii vähe vaid seetõttu, et siis taipas RAB panna aresti alla ka teise firma pangakonto. Mihkel Rõuk kaotas kohtuvaidluse.[296] 2015. aasta alguses arvati ta juhatusest välja.

Samal aastal lahkus firma nõukogust teine omanik Andres Sonn. Temagi jäi vahele, aga maksuametile. See oli märksa piinlikum lugu. Sonn sai 2013. aastal Eurex Capitali kassast rohkelt väljamakseid, kokku 113 000 eurot. Maksuamet tõlgendas neid ettevõtlusega mitteseotud kuluna. Sonn väitis vastu, et ta koostas firmale valuutaturu ülevaateid. Üks töötund maksis 200 eurot ja ülevaadete tegemiseks kulus tal 350 tundi. Maksuametnikud said seepeale üksnes muiata, sest need ülevaated olid kopeeritud Danske Banki ülevaadetest, mis olid internetis vabalt kättesaadavad. Üksnes autorite nimede asemel seisis Sonni oma.

[296] Tallinna Halduskohtu otsus asjas nr 3-15-234, 2. oktoober 2015.

Kilvar Kessleri käe all pani Finantsinspektsioon kinni Versobanki, Danske Eesti filiaali ning andis tõuke kriminaaluurimise alustamiseks Swedbankis toimunu kohta.

Miljonär sai pähe. Maksis raha oma firmasse tagasi. Ja tegi uue vea, sest Eurex Capital esitas tulumaksu tagasinõude. Maksuamet avastas seepeale, et Sonn sai jälle raha, aga sedakorda ühe firma esindajana. Seegi summa oli maksuameti tõlgenduses ettevõtlusega mitteseotud kulu.

Seega said Eurexi mõlemad omanikud riigi käest peksa.

Oktoobris 2017 tunnistas finantsinspektsioon Eurex Capitali makseasutuse litsentsi kehtetuks. Firma enda avalduse alusel.

Krediidipanga juhtum

16. jaanuaril 2014 vahetus finantsinspektsiooni juhatuse esimees. Tõsise, veidi kurvameelse ilmega Raul Malmsteinilt võttis ameti üle punapäine habemik Kilvar Kessler.

Kessler on advokaat. Ta alustas karjääri büroos Tark & Co. Tema ülemus, advokatuuri esimees Aare Tark oli tookord Forekspanga nõukogu liige.

Kessler lõpetas 1995. aastal Tartu Ülikooli ja on tudeerinud kaks korda Ameerikas. Seetõttu pole ime, et tema jutt kubiseb ingliskeelsetest väljenditest. Ta julgeb oma arvamuse välja öelda, mitte ei keeruta ega ole poliitkorrektselt hillitsetud. Ajaleht Äripäev tituleeris teda ametisse saades „terava keelega juhiks".

1998. aastal puutus Kessler ühte kundet esindades kokku Andres Tringiga, kes juhtis Balti-Ameerika Ettevõtlusfondi. Hiljem sai Trink Pangainspektsiooni juhiks ja kutsus Kessleri töörühma, mis kirjutas finantsinspektsiooni seadust. Finantsinspektsiooni polnud toona veel olemas, tema funktsioonid jagunesid pangainspektsiooni, kindlustusinspektsiooni ja väärtpaberiinspektsiooni vahel. Kessler aitas kokku kirjutada uue ühise inspektsiooni rahastamise osa.

Seejärel kutsus Trink Kessleri juba tööle. „Finantsturg huvitas mind. Ja nii ma ütlesingi Tringile, et okei, proovime," ütleb Kessler. Ta alustas tööd mais 2002, kuid juba kolme aasta pärast sai tal riigisektorist kõrini, sest kõik toimus justkui aegluubis. Kessler käis teist korda Ameerikas õppimas, oli praktikal USA väärtpaberijärelevalvekomisjonis. Just tol ajal jäi Ühendriikides pettusega vahele kolmik Rain Lõhmus, Oliver

Peek ja Kristjan Lepik. „Kõik käisid SECis mind seal patsutamas, et tüüp, meil on ka oma eestlane! Tegelikult menetles seda Philadelphia office, mina olin hoopis Bostonis."

Naastes avastas Kessler end peagi jälle inspektsioonist. Raul Malmsjein teatas, et majanduskriis koputab uksele, tule tagasi! Õigusosakonna juhatajana tegeles Kessler mitmete tolleaegsete skandaalidega: uppi läinud investeerimisfondidega, aga ka suurärimees Toomas Tooliga, kes saadeti turumanipulatsiooni eest kohtu alla ja mõisteti süüdi, ning SEB Panga afääridega Toomas Rüütmanni kinnisvarabisnise rahastamisel, mis päädis panga tegevjuhi väljavahetamisega. „Pidin p..a rookimisega tegelema. Rasked kaasused tulid mulle. Mulle meeldib nendega tegeleda," ütleb ta.

Kessler tegeles ka Krediidipangaga, mille asutas 1992. aastal Eesti Panga esimene president Rein Otsason. Krediidipank teenindas paljuski venekeelseid inimesi. Ka pank ise läks Vene kapitali kätte.

Moskva Pank (Bank Moskvõ) sigines aktsionäride sekka 1998. aastal, kui eestlased vajasid lisakapitali ja korraga oli laual kaks võimalust. Krediidipanga asutaja Rein Otsasoni esimene valik oli Ernesto Preatoni, kuid diilist rikka itaallasega ei tulnud midagi välja (ta tegi enda panga) ja nii võeti kampa venelased.

Vene omanik ei sekkunud aastaid liiga aktiivselt Krediidipanga tegemistesse. Kõik muutus sügisel 2010, kui Juri Lužkov löödi minema Moskva linnapea kohalt. Moskva Pangas vahetus juhtkond ning uus peremees, Venemaa suuruselt teine pank VTB avastas, et osa Krediidipanga osalusest on justkui kaduma läinud. Venelased läksid omavahel tülli: uus peremees (Moskva venelased) ragistasid vanade peremeestega (kes olid riigist lahkunud, mistõttu neid hüüti Londoni venelasteks). Eesti avalikult räägiti kõlakatest, et Moskva Panga endine juht Andrei Borodin kantis Venemaalt välja miljardeid. Ta kuulutati rahvusvaheliselt tagaotsitavaks nagu ka panga asepresident Viktor Akulinin, kes tegeles Moskvas muuhulgas Eesti suunaga. (Akulinin muuseas oli Stelmachi kontori kunde.)[297]

Venelaste omavaheline ragin jõudis otsapidi ka Tallinna.

[297] „IRLi meestega ajas äri Venemaal 300 miljoni euro kadumise asjus tagaotsitav pankur." Eesti Ekspress, 8. detsember 2011.

Eestlased kuulsid, et uued bossid tahavad ligi pääseda siinsetele pangasaladustele – näiteks infole, millised Vene kliendid panga kaudu raha liigutavad. Eestlastest tegevjuhtkond eesotsas Andrus Klugega tõrjus venelaste katse luua pangasisene „kontrollikomitee", sest panga omanikul ei tohi olla juurdepääsu kliendiinfole.

Novembris 2011 tundus, et sünnib ime ja suureks paisunud tüli saab lahenduse. Šveitsi ärimees Riccardo Tattoni lubas soetada Moskva Pangale kuulunud aktsiapaki. Kuid aasta hiljem lendas see plaan õhku. Tattoni ei saanud ostuks finantsinspektsiooni luba – Šveitsist saadud delikaatne teave ütles, et Tattoni firma RLS Finance ei sobinud panga suuromanikuks („ei ole lõplikult teada rahaliste ja mitterahaliste vahendite päritolu").[298]

Bank Moskvõ suurendas nüüd oma osalust 60 protsendini, kuid ei saanud ikkagi võimu. Neil jäi üle vaid jõuetult pealt vaadata, kuidas neist kõikvõimalike juriidiliste nippide abil üle sõideti. Moskva panka esindanud Leonti Tšernenko hädaldas kord, et „toimuv meenutab 90. aastate Venemaad. Kuidas saab nii olla, et aktsionäril, kellele kuulub 59,9 protsenti aktsiatest, ei lubata aktsionäride koosolekul osaleda?!"[299]

Venelased palkasid Eesti ühe parema advokaadibüroo, Leon Glikmani oma. Aga see ei toonud võitu. Venelastele pakkus oma teeneid isegi kaitsepolitsei komissar Indrek Põder, kes läks üle pättide poolele ja korruptandina vangi pandi. Ta lendas Pariisi ja Londonisse, kus kohtus Bank Moskvõ peajuristi Tatjana Udaltsovaga. Venelaste käest sai Põder üle 100 000 euro. Kuid ka tema ei suutnud võitu tuua.[300]

Kevadel 2013 sekkus finantsinspektsioon, kelle meelest ei sobinud Kluge enam panga nõukogu liikmeks. Põhjuseks asjaolu, et Kluge oli saanud Krediidipanga aktsiate ostmiseks laenu kahtlasest allikast.

Inspektsioon soovitas Klugel kaaluda „vabatahtlikku" tagasiastumist. Vaikselt, ilma skandaalita. Kluge polnud nõus. Inspektsiooni juhatus otsustas seepeale, et Kluge pole *fit and proper* ehk laitmatu mainega.

[298] Sulev Vedler. „Finantsinspektsiooni eksjuht Raul Malmstein proovis vahendada Krediidipanka salapärasele investorile." Eesti Ekspress, 22. oktoober 2014.
[299] Sulev Vedler. „Kuidas peetida suuromanikku. Ühe panga näide." Eesti Ekspress, 10. oktoober 2013.
[300] Sulev Vedler. „Finantsinspektsiooni eksjuht Raul Malmstein proovis vahendada Krediidipanka salapärasele investorile." Eesti Ekspress, 22. oktoober 2014.

Kluge väitis omakorda, et tegemist on finantsinspektsiooni kättemaksuga, sest tema arust mängis inspektsioon kokku Moskva Pangaga ja ta julges kohtus nõuda finantsjärelevalve uurimist. Kui Postimees sellest kirjutas, nimetas Raul Malmstein Kluge juttu luuludeks.[301]

Aga Kluge pangast minema kihutamine polnud inspektsiooni teha, sest ta polnud enam juhatuse, vaid nõukogu liige ja nõukogu liikmete valimine on aktsionäride pädevuses.[302]

„Klugega läks teravaks," ütleb Kessler. Ta meenutab, et finantsinspektsioon hoopis kaitses kulisside taga Krediidipanka, sest panka taheti VTBga seotud jamade tõttu keskpankade süsteemi laenuvõimalustest ära lõigata. „Kluge ei teadnud sellest muhvigi. Ja järgmine päev loen ajalehest Kluge sulest tulnud artiklit, kui paha ja kole ma olen. Siis ma ütlesin Klugele, et see ei ole okei. Et tee, mis sa teed, aga ära isiklikuks mine, sa võibolla ei teagi paljusid asju! Ta kohkus ära."

Tüli Krediidipanga pärast jätkus ka pärast seda, kui Kessler finantsinspektsiooni juhtimise üle võttis. Kevadel 2014 proovis seda lahendada isegi Raul Malmstein. Kirjutas Moskvasse, et tema abiga saaks Bank Moskvõ tülist väljuda „puhtalt ja sujuvalt". Aga venelased ei võtnud vedu.[303]

Kessler hakkas asjaosalisi survestama. Näiteks hoiatas, et Krediidipank võib toimiva juhtimise puudumise tõttu jääda tegevusloast ilma või suurematel aktsionäridel peatatakse hääleõigus. „Ütlesin neile, et kui jääte tegevusloast ilma, siis on ju teie vara väärtus väiksem. Kas tahategi seda?"

Lõpuks ilmus lagedale endine hansapankur Priit Põldoja, kes oli asutanud tarbijalaenude finantseerimisele pühendunud Inbanki. Ta pakkus välja, et Krediidipanga suuromanikuks võiks saada riigi suurim poekett Eesti Tarbijate Keskühistu (COOP). Venelastega äri tegemiseks kulus aga ligi aasta aega. „Moskva venelased ütlesid, et nad ei usalda vastaspoolt, et äkki on see järjekordne Kluge trikk. COOP jälle küsis, et kas see on ikka õige asi. Siis tuli neid meie juures laua taga rahustada,

[301] Andrus Karnau. „Malmstein: Kluge jutt on laim ja ulmekirjandus." Postimees, 25. september 2013.
[302] Sulev Vedler. „Kuidas peetida suuromanikku. Ühe panga näide." Eesti Ekspress, 10. oktoober 2013.
[303] Sulev Vedler. „Finantsinspektsiooni eksjuht Raul Malmstein proovis vahendada Krediidipanka salapärasele investorile." Eesti Ekspress, 22. oktoober 2014.

ühte ühel, teist teisel päeval. Lõpuks õnnestus nad kuidagi ära stabiliseerida," räägib Kessler. 2017. aastal ostiski COOP suurosaluse. Väikeaktsionärideks said Põldoja Inbank ja Andres Sonn.

Pank kosus, parandas mainet ja teatas kevadel 2019 soovist muuta aktsiad kaubeldavaks Tallinna börsil. Selle teate esitlemisel teatasid panga juhid, et nad on loobunud riskantsete mitteresidentidest klientide teenindamisest. Panga nõukogu esimehe Jaanus Vihandi sõnul liikus pangast seetõttu välja 120 miljonit eurot hoiuseid. Juhatuse esimehe Margus Ringi sõnul öeldi mitteresidentidest klientidele, et neil on kolm kuud aega endale uus pank leida. Ühtlasi vahetas pank välja kliendihaldurid, sest aastaid venelasi teenindanud halduritel olnuks raske lepinguid üles öelda.

Pankurid loobusid venelaste rahast aga alles siis, kui finantsinspektsioon neile survet avaldas. Venelastele ei pidanud intresse maksma, asemele võetud Saksa raha maksab aga ühe protsendi aastas. Kuid see eest on Lääne raha puhas ja skandaalivaba.[304]

[304] Sulev Vedler. „Coop Pank loobus riskikundedest." Eesti Ekspress, 12. juuni 2019.

Kessler alustab võitlust rahapesu vastu

„Me ei taha finantsturul näha madala kvaliteediga finantsvahendajaid," teatas Kilvar Kessler juunis 2014 Toompeal, kui ta finantsinspektsiooni juhina esimest korda parlamendile esines. „Oleme hakanud kohapealsele tööle rohkem rõhku asetama. [...]. Kindlasti on meie tähelepanu all rahapesu tõkestamine ja muu finantsteenuste pakkumisega seonduv."

Ta kutsus üles ka finantsasutustele mõeldud karistusi karmistama: „Rahalised karistused ei tohi olla väikesed. Rahalised karistused peavad olema nii suured, et võtavad isu finantsturul reegleid rikkuda."

Aga see jutt ei pälvinud suuremat tähelepanu, sest seda ei osatud seostada tol ajal toimunud sündmustega. Rahvasaadikud esitasid talle küsimusi kiirlaenude ja pankade teenustasude kohta. Rahapesu polnud veel Suur Teema. [305]

Sarkastilisel kombel esines umbes samal ajal samalaadse mõtteavaldusega ka Aivar Rehe. „Pole saladus, et Põhja-Euroopa jõulist järelevalvestiili tuleb kopeerida üle kogu Euroopa," kirjutas ta ERRis aastavahetusel avaldatud arvamusloos. Rahapesu ta ei maininud.[306]

Kessler tunnistab, et ta ei tundnud tükk aega rahapesu temaatika vastu kuigi suurt huvi. See polnud tema vastutusala.

Kõik muutus 2013. aastal, kui ta valmistus saama finantsinspektsiooni juhiks. Tollal ehitati üles Euroopa Keskpanga juures asuvat euroala ühist pangajärelevalvet SSM. Kessler kohtus kolleegidega

[305] 10. juunil 2014 toimunud Riigikogu istungi stenogramm.
[306] „Aivar Rehe: hakkame musklit kasvatama." ERR.ee, 2. jaanuar 2014.

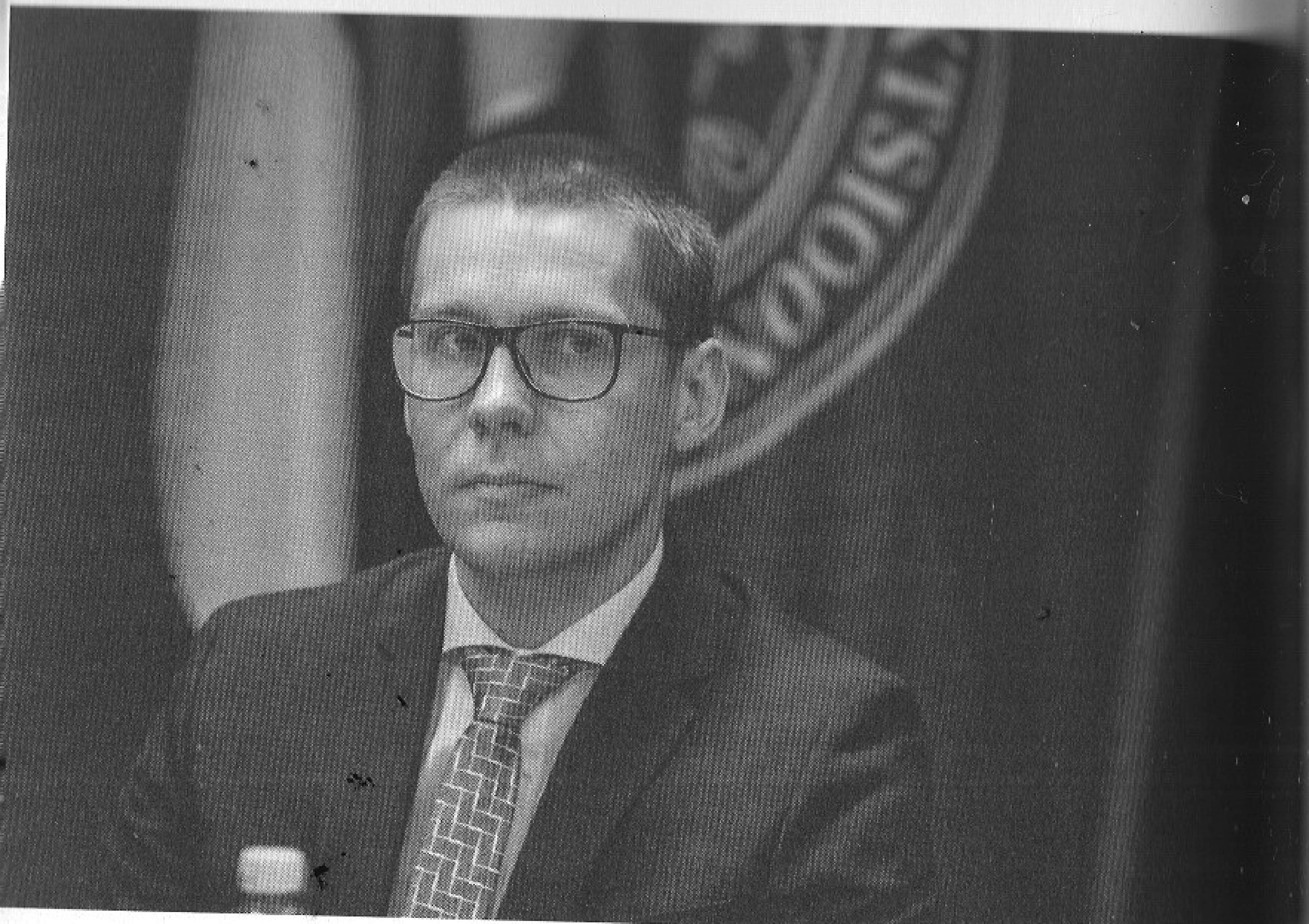

Matis Mäeker võttis rahapesu tõkestamise hindamisel kasutusele moodsa riskipõhise lähenemise.

mitmetest riikidest. Tal tekkis hea klapp Läti kolleegiga. „Arvasime toona, et Lätis on mitteresidentide bisnis suur. Ütlesin talle, et mulle tundub, et Danske on suur asi. Ta ütles, et muidugi! Et tema kui lätlase pilgu läbi on Eestis vaid üks suur tegija: Danske. Ütlesin: tore, aitäh!"

Finantsinspektsioon nägi mitteresidentide hoiuste kogusummasid korra kuus finantsaruandest, mida pangad likviidsuse järelevalve eesmärgil esitavad. Need tõestasid, et Danske teenindas just säärast raha, mida finantsinspektsioon pidas suurema riski allikaks. Seda põhjusel, et panga info mitteresidendi ja tema tegemiste kohta on lünklikum ning seda kontrollida väiksem või kulukam.[307]

[307] Riigikogu istungi protokoll. 6. november 2018.

Rahapesu tõkestamine polnud siis veel finantsinspektsiooni murelaps ega südameasi. Andres Palumaa oli tiitli poolest rahapesu tõkestamise järelevalve valdkonna juht, kuid see polnud eraldi üksus. Matis Mäeker töötas tavalise järelevalvespetsialistina.

Nüüd sai ta võimaluse rakendada ka Danskes uut, riskipõhist lähenemist. „See oli see, mis 2012. aastal FATFist tuli, mida 2013. aastal katsetasime ja mis 2014. aastal Danske puhul toimis," ütleb Kilvar Kessler. „Ja see õigustas end. Danske küll vaidles pärast vastu, aga kohtusse nad ei läinud."

Aprillis 2013 oli Danske filiaali külastanud Raul Malmstein. Kohtumise protokolli kirjutas kokku filiaal ja saatis täiendamiseks finantsinspektsiooni. Aivar Rehe ja tema jüngrid olid pannud kenasti kirja, et rahapesu tõkestamine on vajalikul tasemel. Aga finantsinspektsioon ei jätnud teksti niisama, vaid lisas, et riskiisu tundub Danske filiaalil olevat üle Eesti pangasektori üldise taseme ning „tunne oma klienti" poliitikat peab järgima mitte ainult paberil, vaid ka igapäevases ärítegevuses ning on tähtis teada, kus ja kuidas kliendid äri teevad ning et see oleks vastavuses nende pangakontolt tehtavate ülekannetega.

Ühtlasi olid mõlemad osapooled nõus, et tuleb aru saada mitteresidentidega seotud suurematest riskidest ja teha kõik, et neid vähendada.

Aga see ei viinud kuhugi. Tol aastal vaatas peamaja äripanganduse üksus üle Balti panganduse strateegia. Välja pakuti kolm varianti: saada rahvuslikuks tšempioniks, tugineda ristmüügile (*Build on cross-sales*) või lahkuda Baltimaadest. Selle kõrvale käis SWOT-analüüs. Tugevuste seas oli ära märgitud … rahapesu tõkestamine. Oht aga oli, et 35 protsenti Eesti kasumist genereerivad Vene ärikliendid. See presentatsioon ei jõudnud aga kunagi nõukogu ette.[308]

[308] Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.

Kui Vene kundedest loobume, kukub Eesti äri väärtus

Tavapäraselt algab finantsjärelevalve kirjalikust järelepärimisest. Pank peab inspektsioonile vastama. Tal on see kohustus.

Danske saatiski nii 2012. kui ka 2013. aastal finantsinspektsioonile oma sise-eeskirja ning majasiseste protsesside ja auditite kirjeldused ja hinnangud.

Need näitasid, et mitteresidentide äri kontrollitakse ja seda kontrollimist täiustatakse. „Tagantjärele saab järeldada, et panga toonane tagasiside oli pehmelt öeldes eksitava iseloomuga," leidis Kilvar Kessler hiljem.

Aga kuna vihjed Danske äri riskantsusele ei lõppenud, siis tegi finantsinspektsioon kohapealse kontrolli. See pole kerge töö. Pangad tunnevad, et neid ahistatakse, sest finantsinspektsiooni töötajad saabuvad neile kontorisse ja segavad tavapärast äri. Nad viibivad kohapeal kuni kuu aega. Aga lõppraportini kulub sageli veel pool aastat või rohkemgi.

2014. aastal läbis Danske filiaal koguni kaks kohapealset kontrolli. Esimene toimus märtsis 2014. Tähelepanu keskendus seekord rahapesu kontaktisiku tööle. Kontaktisik peab pangas koguma ja analüüsima ebaharilikke tehinguid ning kahtluste ilmnemisel võtma ühendust Rahapesu Andmebürooga. Ehk ta on sidemeks panga ja RABi vahel.

Kontaktisik peab esitama juhatajale perioodiliselt kirjalikke ülevaateid protseduurireeglite täitmise kohta. Tema hoolitseda on ka rahapesu tõkestamise alane koolitamine, et pangaametnikud teaksid kõige uuematest ohtudest. Kõige selle tegemiseks peab kontaktisikul olema pädevus, vahendid ja ligipääs vastavale infole.

Danskes aga asjad logisesid. Kontaktisikul ei olnud piisavalt inimesi, et kogu sealt läbi tuisanud idaraha voogudel silma peal hoida. Rahapesu tõkestamisega tegeles filiaalis vaid neli inimest. Polnud selge, kas nad suudavad ikka analüüsida teavet ebaharilike tehingute kohta, sest Danske Eesti protseduurireeglites puudus sellise analüüsi kord ja metoodika. Pank ei registreerinud ega säilitanud teavet nende kundede kohta, keda ta mingil põhjusel kliendiks ei võtnud või tehingute kohta, mis läbi ei läinud. Klientide „läbivalgustamine" ei olnud piisav. Vähemalt kahel juhul ei täitnud pank Rahapesu Andmebüroolt saadud korraldust.[309]

Finantsinspektsioon järeldas, et Danske filiaal keskendus rohkem oma tuludele kui rahapesu tõkestamise eeskirjade täitmisele. Mis sest, et kliendid olid eriti kõrge riskiastmega.[310]

Filiaalile tehtud ettekirjutuses nõudis finantsinspektsioon tuvastatud rikkumiste lõpetamist ja kohustas panka viima oma tegevus kooskõlla krediidiasutuste seaduse ning rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusega.

Rehe & Ko lubas puudused parandada. Finantsinspektsioonil polnud õrna aimugi, kas info nende leitud puudujääkide kohta jõudis ka grupi peamajja Kopenhaagenis. „Me ei teadnud, mis Taanis toimub," ütleb Kessler.

Peamajas oli Eestis toimuv saanud teemaks küll. Grupi siseaudit andis märtsis välja rea soovitusi, mida Tallinn pidi järgima. Auditi aruande lõppversioonist jäi aga välja idee kontrollida panga riskikundede varasemaid tehinguid.

Juunis teatas siseaudit, et filiaal polnud soovitusi täitnud, vaid jätkas nende klientide teenindamist, kellega oleks pidanud ärisuhte lõpetama. See ei saanud niimoodi jääda. Eestlased said käsu veelkord oma klientuur üle vaadata. Aasta lõpuks lõpetaski pank suhted 853 kliendiga.[311]

Peamajas mõisteti aga ka seda, et mitteresidentide teenindamine mõjutab tulusid. Filiaali tulud kukuvad märkimisväärselt. Juunis toimus

[309] Finantsinspektsiooni juhatuse otsus nr 4.1-1/8. 19. veebruar 2019.
[310] Finanstilsyneti memorandum. 3. mai 2018.
[311] Samas.

panga nõukogu ja juhatuse strateegiaseminar. Eestis toimuv kujutas selget ohtu ja seetõttu rääkis üks punktidest privaatpangandusest ja *offshore*-ärist väljumisest. Kõne all oli kolm punkti: lahkumine Baltimaadest, keskendumine äripangandusele (erakliendid ja *offshore*-kunded visatakse üle parda) või „olemasoleva positsiooni optimeerimine". Vastav presentatsioon märkis, et mitteresidentide teenindamisel ei ole nagunii tulevikku. Samas seisis seal ka tõdemus, et nendest loobumisel kahaneb Balti äride väärtus ja mitteresidentide portfell annab 90 protsenti Eesti filiaali maksu-eelsest kasumist. Rahapesu tõkestamise nõudeid nähti ohuna.

Tallinn pakkus välja, et edasi võiks teenindada vaid neid mitteresidente, kel on tugevad ärisidemed Baltimaadega. Presentatsioon pakkus välja ka keskendumise Põhjala äriklientidele.[312]

Grupi tegevjuht Thomas Borgenile oli see idee meeltmööda. Ta rääkis, et Balti riigid on olulised paljudele Põhjala klientidele, eriti Soome omadele. Eelistatuim viis oleks jätkata Põhjala kundede teenindamisega. Kiirustada pole mõtet, sest see võiks filiaali müügi puhul hinna alla lüüa. Kokkuvõttes leiti, et uurida tasub kõiki kolme tulevikuvarianti.[313]

Hiljem, sügisel oligi peamajas kõne all, et ehk õnnestub mitteresidentide äri maha müüa – räägiti isegi kahest võimalikust pakkujast.[314]

[312] Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.
[313] Samas.
[314] Samas.

Vanad, millega te tegelete?

Danske Bank sai Eesti finantsinspektsiooni kevadise kontrollakti kätte 21. juulil. Sellel ajal oli alanud juba teine kohapealne kontroll, mis kestis 6. juunist 31. juulini.

„Ütlesin oma inimestele, et Danskes toimuv on probleem. Et see tuleb lahendada," meenutab Kessler. Aga inspektorid ei saanud uuesti niisama peale lennata. Inspektsioon vajas lisainfot. „Danskes oli toona 50 000 + klienti. Kus sa hakkad küsima, et andke nüüd need mitteresidendid, kes rikuvad seadust! Ükski pank ei anna! Ta annab sulle kõige paremad, kõige korrektsemad failid ja ütleb, et vaata neid. Vaatad neid: oi, kõik on korras! Me lähenesime hoopis oma sõpradele Rahapesu Andmebüroos ja ütlesime, et teil on informatsiooni, jagage! Kuidagi althõlma jagatigi. Siis saime kalibreerida, millele keskenduda. Sealt sai hakata edasi kerima. Esitama küsimusi, saama vastuseid või neid mitte saama. Lõppkokkuvõttes valmis selle tagajärjel teine raport."

Rahapesu Andmebüroo toitub infost, mida pangad talle esitavad. Pahatihti on see teave napp. Aastast 2016 Rahapesu Andmebürood juhtiv Madis Reimand võrdleb olukorda jäätunud autoklaasiga, mille all on väike selge riba. Just selle riba kaudu peab Rahapesu Andmebüroo panema kokku pildi, mis toimub. „Danske kuvas endast hoopis teistsuguse pildi, kui tegelikult oli," räägib Reimand. „Probleemiks olid transiitkontod, kust liikusid läbi väga suured rahasummad. Samal ajal kuvati meile, kuidas nad jätsid muudkui uusi kontosid avamata, sest tegemist oli variisikute ja varikehadega. Meie tähelepanu juhiti ka sularahatehingutele, mille maht ei olnud tegelikult väga suur. 2013. aastast

raporteeriti meile ka juhtumeid, et tuvastasime, et meie klient tegi aasta kahe jooksul kahtlasi tehinguid ja me viskasime ta nüüd pangast välja. Aga kahtluse sisu ei avatud – et millest see tekkis."

Danske jättis sellega mulje, et rahapesu tõkestamise vallas on kõik korras, pank tegeleb asjaga hoogsalt.

Samamoodi lollitas pank Eesti võime 2007. aastal, kui Eestisse saabus hoiatus Vene keskpangast. „Muster oli sama – tuvastasime probleemid, sulgesime pangakontod, paar asja vaatame veel üle." Aga kui Eesti RABi töötajad pöördusid oma Venemaa kolleegide poole, et nood kinnitaksid Vene keskpanga edastatud infot, oli tulemus null. Ei mingit teavet eelkuritegude kohta.

„Ühel hetkel jõudsime oma analüüsidega mööda kontode ketti selliste tehingute ja kahtlaste rahavoogude mahuni, et meie jaoks joonistus selgelt välja, et pangas ei ole asjad korras. Olime võimelised markeerima probleeme finantsinspektsioonile – et nad teaksid, mida pangast otsima minna. Tollaste kolleegide ees võtan mütsi maha," kiidab Reimand. Seda finantsinspektsioonile edastatud infot, mis viis hiljem oluliste muutusteni Danske Eesti filiaalis, peab Reimand RABi viimase aja suurimaks töövõiduks. „Just koostöö finantsinspektsiooniga – neile abi ja info pakkumine," rõhutab ta.

Kessleri sõnul kohtus ta tol suvel Aivar Rehe ja Ivar Paega. „Neutraalsel pinnal", Tallinna vanalinnas asuvas restoranis Dominic. „Meie *staff* oli teinud ülevaate teise kohapealse kontrolli esimestest leidudest. Kuu ajaga saad ju üldise tunnetuse kätte, kas on asi *okay* või ei ole. See oli minu jaoks väga kange kraam. Selle üldise tunnetuse pealt tahad tippjuhiga kokku saada ja küsida, et kuule, oled sa rumal või oled küüniline? Ütlesin, et vanad, millega te tegelete? Rääkisin oma mured ära ja ütlesin, et tehke oma majapidamine korda! Andsin neile varakult märku. Meie töömeetod ongi, et läheme pehmemast vängemaks. Me kohe ei vajuta gaasi põhja reeglina. Pankurid ütlesid jaa-jaa, väga tõsine asi, teeme-teeme! Sa vaatad aga, et aeg tiksub ja midagi ei muutu. Siis muutuvad järelevalvajad üha närvilisemaks ja tigedamaks. Edasi läks nagu ikka. Antakse lubadusi, ei täideta lubadusi, vaieldakse vastu. Käis pingpong. Kohalikud vaidlesid kõigele vastu. Mingist faasist alates me Eestiga väga ei suhelnudki. Suhtlesime ainult Kopenhaageniga, sest Eestiga suhtlemine oli üsna aja raiskamine," ütleb Kessler.

18. ja 19. augustil külastas panga nõukogu esimees Ole Andersen Baltimaid. Ta käis Vilniuses ja Tallinnas. Eestis esitleti talle 12 slaidist koosnevat presentatsiooni. Nende seas oli ka üks, mis käis mitteresidentidest klientide kohta. Seda portfelli iseloomustati väga kasumlikuna.

Aga rahapesu-alased mured?

Jah, neid seal ei mainitud.

Aga finantsinspektsioon ei hoidnud end tagasi ja ladus taanlastele välja, mida asjast arvab. Grupi uus vastavuskontrolli juht Anders Meinert Jørgensen teatas Eestist tulnud kirja kokkuvõtet nähes, et see on jõhker ning peaaegu kõige halvem, mida ta on rahapesu tõkestamise alal lugenud. Ta lisas, et on lugenud väga karme kirju. Teda tegi murelikuks ka kirja sarkastiline toon, kuid seda võis pidada ka tõlke tulemuseks.[315] Panga tegevjuhid saatsid üksteisele meile, kus üks nimetas Tallinnas korda saadetut täielikuks veaks ning teine imestas, et kas see äri polegi veel puhtaks tehtud.

Danske tippjuhtkond (*Executive Board*) arutas infot Eesti finantsinspektsiooni eelraporti kohta 7. oktoobril (raportit ennast neile ei näidatud). Kohal olid kõik tähtsamad ninad. Juhatuse esimees, finantsjuht, riskijuht, äripanganduse juht, õigusosakonna pealik ja uus rahapesu tõkestamise eest vastutaja. Täismäng. Ikka ei juhtunud mitte midagi. Koosoleku protokolli kohaselt räägiti, et pank sai hiljuti Eestist sääraste aruande, kus osutatakse olulistele väljakutsetele mitteresidentidest klientide osas. Aga peajurist Flemming Pristed teatas, et paanikaks pole põhjust.[316]

Finantsinspektsiooni teise kontrollakti sai Danske filiaal kätte 12. detsembril. See oli veelgi masendavam kui esimene. Too paber ütles, et filiaal rakendas omaenda rahapesu tõkestamise protseduurireegleid üksnes osaliselt. Mõnikord täideti neid puudulikult, aga mõnikord üldse mitte. Nii esines juhtusid, kus pangatöötajad jätsid tuvastamata, kes olid kliendiks võetud ettevõtete tegelikud kasusaajad. Nad ei hankinud õigesti teavet klientide ärisuhete ja tehingute eesmärgi ja olemuse kohta. Ehk mispärast ikkagi raha üle kanti? Nad ei tuvastanud raha päritolu. Ei kontrollinud tehingu tegija isikusamasust. Kui klient ei

315 Finanstilsyneti memorandum. 3. mai 2018.

316 Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.

esitanud nõutud dokumente, siis ei öelnud filiaal lepingut üles, vaid teda teenindati edasi. Kui ärisuhe isegi erakorraliselt üles öeldi, siis ei säilitatud selle lõpetamise asjaolusid. Filiaal ei täitnud alati kohustust informeerida kahtlastest tehingutest Rahapesu Andmebürood.[317]

Ehk kinnitust leidis kõik see, mida väitis vilepuhuja Howard Wilkinson. Rahapesu tõkestamine Danske filiaalis oli totaalselt läbi kukkunud.

Kõik see ei saanud samamoodi jätkuda. Eestis oli arutusel koguni Danske filiaali jõuga sulgemine. Rahandusminister Toomas Tõniste tunnistas seda hiljem valitsuse pressikonverentsil: „Tol ajal tuli tõesti kaaluda ka seda võimalust, et kui pank sulgeda, mis see siis toob kaasa laiemalt – kas inimesed peavad hakkama Taanist seda raha küsimas käima jne," rääkis ta.

Eestlased mõistsid, et nad ei saanud seda teha. Eesti filiaal oli pisitilluke jupike suurest Danskest, aga sulgemine tekitanuks meeletu segaduse. Mitte ainult Eestis, vaid ka Taanis ja teisteski riikides. Tulemus olnuks prognoosimatu. Finantsjärelevalve peamine ülesanne on aga tagada finantssüsteemi toimimine.

Segadust põhjustas muuhulgas asjaolu, et Euroopa Liidu III rahapesuvastases direktiivis polnud täpselt paika pandud, mille eest täpselt vastutab filiaali tegutsemisriik ja mille eest päritoluriik. IV direktiiv hakkas kehtima alles 25. juunil 2015 ehk siis, kui Danske osas olid otsused juba tehtud.

Tegevusloa äravõtmine erineb filiaali ja panga puhul. Kilvar Kessler selgitas sügisel 2018 Riigikogus, et kui finantsinspektsioonil tekib kahtlus, et filiaal rikub Eesti seadust, siis tuleks sellest teavitada panga päritoluriigi kolleege. Alles siis, kui päritoluriik adekvaatselt ei reageeri, siis võib filiaali asukohariigi pädev asutus võtta tegutsemisõiguse ära. Lisaks polnud suured pangafiliaalid Euroopa Liidus tavapärased – pigem olid need pisikesed üksused. Seetõttu oli praktikas testimata, millist mõju oleks avaldanud tegutsemisõiguse äravõtmine taoliselt filiaalilt.[318]

Küll aga sai selgeks, et Danske idaäril pole tulevikku. Veebruaris 2015 teataski Danske suurest muutusest. Pank positsioneerib end Eestis ümber üksnes äriklientide teenindamisele. Eraisikute turul keskendub

[317] Finantsinspektsiooni juhatuse otsus nr 4.1-1/8. 19. veebruar 2019.
[318] Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 192. 24. september 2018.

Danske privaatpanganduse klientidele, kelleks on näiteks ettevõtete omanikud ja tippspetsialistid.[319]

Keskmisele eestlasele oli Danske endiselt kindel ja tubli pank ning Aivar Rehe imetletud juht.

Finantsinspektsioon andis toimunust teada läbi lillede. Tema aastaraamat 2014 ütleb, et „juhatus seadis eesmärgiks suurendada järelevalvesubjektide hoolsust rahapesu tõkestamise nõuete täitmisel, fookusesse võeti mitteresidentidest klientide tehingud. Rahapesu tõkestamise valdkond oli 2014. aastal teenusejärelevalve erilise ja kõrgendatud tähelepanu all."[320] Kellest käis jutt, üldsus ei teadnud.

Danske mainis oma kevadel välja tulnud aastaaruandes vaid poole lausega, et Eestis on kavas personaalpanganduse ümberkorraldamine. Sõna rahapesu ei esinenud tolles paberis mitte ühtegi korda.[321]

Mitteresidentidest kunded said Danskest järjest kirju, et pank lõpetab nende teenindamise kuue kuu pärast. Üks venelane küsis hämmeldunult, et kas tõesti teda enam ei teenindata, kuigi talle kuulub Tallinnas bürohoone. Mehele vastati: „Ei, sa pead endale teise panga otsima!"

Aga osa kontosid oli ikka veel avatud. Töö käis.

Danske Eesti vaidles finantsinspektsiooni järeldustele ning ettekirjutuse kavandile vastu. Kilvar Kessler muutus üha kärsitumaks.

19. juunil 2015 saatsid taanlased Tallinna Kilvar Kessleri juurde delegatsiooni, kuhu kuulusid rahvusvahelise panganduse, Balti panganduse ja juriidilise osakonna esindajad. Kõne all oli kontrollraporti lõplik versioon. Eesti filiaal oli väitnud Kopenhaagenile ülbelt, et raport keskendub peamiselt normatiivsetele protsessidele (koos juba tehtud asjadega). Nüüd ütlesid taanlased, et nad nõustuvad finantsinspektsiooni järeldustega ja saadavad selle kohta ka kirja. Kiri pandi teele 7. juulil. Peamaja kinnitas seal, et Eesti filiaal väljub mitteresidentide ärist ning filiaali juhtkonnas tehakse muudatusi.[322] Head aega, Aivar Rehe!

Aga avalikkusele maskeeriti tema kingasaamine kenasti ära. Pank teatas 2015. aasta augusti keskel, et filiaali uueks juhiks saab Ivar Pae. Juhivahetuse puhul avaldatud pressiteates tänas Pae Rehet

[319] „Danske positsioneerib oma tegevuse äripangandusele." ERR.ee, 4. veebruar 2015.
[320] Finantsinspektsiooni aastaraamat 2014. Eestikeelne tõlge.
[321] Danske Banki aastaaruanne 2014.
[322] Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.

„kümneaastase pühendunud ja asjatundliku töö eest Danske Bankis. Aivari juhtimisel oleme loonud eduka ja muutustega kaasas käiva panga." Rehe lisas, et pangas töötatud aastad olid pingelised ja väljakutseid pakkuvad: „Võin kinnitada, et minu prioriteet on olnud alati kõrge klienditeeninduse tase ja kliendi rahulolu."[323] Tagantjärele mõjub see päris küünilisena.

Rehe lahkumise tegelikud põhjused ei jõudnudki tookord avalikkuse ette. Ta ise selgitas Postimehele, et filiaali kahanemine äripangaks ei sobinud talle, sest tema soovis äri kasvatada. Ta lisas, et mingit konflikti lahkumisel ei olnud.[324]

Idaäri lõpetamist kiirendas Deutsche Banki otsus lõpetada dollariarvete vahendamine. Mõne Danske kunde ülekanded näisid kahtlased. Tallinn edastaski Deutsche Bankile andmed 30 kliendi kohta, kes tegid märkimisväärselt suuri dollariarveldusi. Septembri alguses toimunud kohtumisel teatas Deutsche Banki esindaja, et neist on jõutud läbi vaadata vaid kümme. Kuid neist neljaga polnud Deutsche rahul ja viie puhul häiris ülekande vastaspool. Vaid üks oli okei. Kümnest üks![325]

2015. aasta keskel oli Tallinnas ikka veel avatud 590 mitteresidendist eraisiku ja 1591 firma kontot. Neist vaid 120 eraisikut ja 70 firmat võinuks uute põhimõtete järgi alles jääda.

Kopenhaagen vajutas gaasi. Lõpetage mitteresidentidega tegelemine ometi ära! Kui märtsist augustini oli kinni pandud 700 nende kontot, siis nüüd loodeti, et oktoobriks kasvab suletud kontode arv 2100 peale.[326]

Rahvusvahelise ja privaatpanganduse divisjon sulges uksed 2015. aasta jõululaupäeval. Lõplikult lõppes mitteresidentide teenindamine jaanuaris 2016.

Märtsis 2016 avaldas Finanstilsynet oma leheküljel taanikeelse uudise, et Danske grupis toimus rahapesuteemaline kontroll. Eraldi lõik puudutas Eestit. See ütles, et pank ei suutnud Eesti filiaalis õigeaegselt tuvastada olulisi rahapesu riske ja ei võtnud sellega seoses

---

323 „Danske Bank A/S Eesti filiaali juht vahetub." Danske Banki pressiteade, 18. august 2015.
324 Marge Tubalkain. „Aivar Rehe põhjendas lõpuks Danskest lahkumist." Postimees, 7. september 2015.
325 Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.
326 Samas.

tarvitusele õigeaegseid riskide vähendamise meetmeid. Finanstilsynet juhtis tähelepanu, et rahapesuvastane võitlus on asukohariigi kohustus (loe: Eestis peavad sellega tegelema Eesti vastavad asutused). Kuna aga filiaalis tuvastatud probleemid on pangale põhjustanud olulise maineohu, siis võttis selle üles ka Taani järelevalve. Ühtlasi pöördus Finanstilsynet politseisse.[327] (Tolle avalduse peale maksis pank aasta hiljem 12,5 miljoni taani krooni suuruse trahvi.)

Kuna taanlased avaldasid oma teate, tegi ka Eesti Finantsinspektsioon avalduse ja kinnitas, et viis Danske filiaalis läbi põhjaliku kohapealse kontrolli juba 2014. aastal ning tegi 15. juulil 2015 ettekirjutuse. Tolles nõuti tuvastatud rikkumiste lõpetamist ja kohustati panka viima oma tegevus seadustega kooskõlla. Finantsinspektsioon lisas, et „Danske Bank A/S Eesti filiaal suhtus täie tõsidusega kohapealsete kontrollide käigus tuvastatud puudustesse ning on igakülgset koostööd tehes võtnud tarvitusele meetmeid tuvastatud puuduste kõrvaldamiseks."

Mitte kuskil ei räägitud veel avalikult, et panka sunniti mitteresidentide äri kinni panema. Ja kuna asjad olid ju pealtnäha korras, ei tekkinud ka suurt sensatsiooni.

Ajaleht Äripäev küsis seepeale kommentaari Aivar Rehelt. Nüüd juba endine pangajuht vastas, et ei teadnud Taanis toimunud kontrollist. Ütles, et siinne finantsinspektsioon rõhutas, et protseduure tuleb täiendada ning järelevalveprotsessis on liiga vähe töötajaid. Loomulikult huvitas ajakirjanik Koit Brinkmanni, kas ettekirjutused ei tähenda ühtegi rahapesujuhtumit. „Ei tähenda, panen käe südamele," kinnitas endine pangajuht.

Rehe kordas tuntud tõde, et filiaal teenindas valdavalt Vene ja Ukraina ettevõtjaid ning „Eesti mõistes oli tegemist väga rikaste klientidega." Tema sõnul oli keskmine kliendisuhe 7–10 aasta pikkune ning „mitteresidentidest klientide teenindamisel lähtusime põhiteesist, et kõigepealt tuleb saada riskid kontrolli alla ja alles siis hakata kasumit taotlema."[328]

---

327 „Redegørelse om inspektion i Danske Bank (hvidvaskområdet)." finanstilsynet.dk, 21. märts 2016.
328 Koit Brinkmann. „Rehe: Taanis toimunud kontrollist mul infot polnud." 28. märts 2016.

Et Rehe on märgitud mees, selgus aasta hiljem, kui ta proovis saada pisikese, kunagisest laenukontorist välja kasvanud ja tarbijakrediidile pühendunud Bigbanki juhatuse esimeheks. 2017. aasta jaanipäeva eel kinnitas Rehe Eesti Ekspressile, et töötab seal nõukogu nõunikuna, sest tegevjuhi amet eeldab finantsinspektsioonilt loa saamist.[329] Aga tema heakskiitmine jäi ära. Kui ajaleht Postimees seepeale finantsinspektsiooni poole pöördus, ei reetnud Kessler Rehe ametita jätmise põhjust. Ta ütles, et „seadus esitab panga juhi teadmistele, kogemustele ja reputatsioonile kõrgendatud nõudmised."[330] Sellest võis hea tahtmisel puhul välja lugeda, et Rehel oli nende nõuete täitmisega probleeme.

[329] Sulev Vedler. „Aivar Rehe saab taas pangajuhiks." Eesti Ekspress, 21. juuni 2017.
[330] Lennart Ruuda. „Aivar Rehe jäi pangajuhi kohast ilma." Postimees, 23. august 2017.

Uuriv ajakirjandus näitab võimu

Uue lehekülje selles räpases loos keeras meedia. Selles oli „süüdi" organiseeritud kuritegevuse ja korruptsiooni paljastamisele pühendunud rahvusvaheline uurivate ajakirjanike ühendus Organized Crime and Corruption Reporting Project (OCCRP).

Tolle ühingu asutasid 2006. aastal USA ajakirjanik Drew Sullivan ning tema Rumeenia kolleeg Paul Radu ja see koondab uuriva ajakirjanduse keskusi üle ilma. OCCPR eestvedamisel on ilmunud ilmselt kümneid tuhandeid artikleid kõikvõimalike sigaduste kohta rahapesust kuni inimkaubanduseni. Võrgustiku üks kuulsamaid liikmeid on Aserbaidžaani ajakirjanik Khadija Ismailova, kes sai sealse presidendi Ilham Alijevi pere ja mobiilsidefirma seostest rääkiva loo ettevalmistusel ähvarduse, et kui ta ei lõpeta, siis avaldatakse salakaameraga tema magamistoas filmitud video. Ismailova ei löönud põnnama. Ja kaks veebikülge panidki video üles. Aga Ismailova jätkas korruptsiooni paljastamist ning pälvis oma töö eest rohkelt rahvusvahelisi auhindu.

Seekord said OCCRP ajakirjanikud kätte info Danskes toimunud kahtlaste tehingute kohta. Uurimistöös osalesid 32 riigi ajakirjanikud. Kuna tegemist oli Eesti filiaalis toimunuga, võeti kampa ka Postimees.

Kokkuleppe kohaselt avaldasid kõik väljaanded oma lood esmaspäeval, 20. märtsil 2017 Eesti aja järgi kell kaheksa õhtul. Postimehe artikkel kandis pealkirja „Rekordiline rahapesu läbi Eesti – 1,6 miljardit dollarit".

See rääkis hiiglaslikust Venemaalt raha välja kantimise süsteemist, mis toimis aastatel 2011–2014 Moldova kaudu ning läbis osaliselt Eesti

pangasüsteemi. Loo juures ilmunud graafik näitas, et 32 miljonit dollarit liikus läbi SEB Panga, 122 miljonit dollarit Krediidipanga ja 205 miljonit dollarit Versobanki kaudu. Aga lõviosa sellest rahavoost – lausa 1,181 miljardit dollarit – teenindas Danske Banki Eesti filiaal. Seega polnud mingi ime, et vähemalt Eestis läks fookus just Danske peale. Uus boss Ivar Pae tunnistas, et pangal oli tõesti probleeme rahapesu tõkestamisega.[331] Ka emapank Taanis tunnistas, et Danske süsteemid ei pruukinud olla piisavad, aga kahtlased kontod on juba suletud ja rahapesu tõkestamine pole olnud kunagi kõvemal tasemel kui praegu. Panga peajurist Flemming Pristed kinnitas, et kõnealused ülekanded on pangale teada ning neid on arutatud nii Taani kui Eesti järelevalvega.[332]

Aivar Rehe vastas aga ajakirjanik Joosep Värgi küsimustele Danskes toimunud tehingute ja tema töölt lahkumise tagamaade kohta, justkui oleks ta Kuu pealt kukkunud: „Kõlab kuidagi väga ebaloogiliselt," „Kõlab väga ebaloogiliselt," „See kõlab väga ebaloogiliselt" ja „Kogu see rahavoog on lihtsalt ebaloogiline."[333]

Niivõrd naljakat äriteemalist intervjuud polnud Eesti meedias ammu ilmunud.

Danske pälvis nüüd Eestis rohkem tähelepanu. Kuskil mäetipul oli pisike lumepall veerema hakanud ning muutus üha suuremaks ja tema hoog muudkui kasvas.

Joosep Värk tunnistas hiljem, et esimeste artiklite „kõige nõrgem koht on see, et lugudes väidetakse kindlas kõneviisis, justkui oleks Danske kaudu pestud hiiglaslik kogus raha, ent rahapesule eelnenud kuritegusid kirjeldatakse üsna häguselt või üldse mitte." Värk sattus sellele tööle üsna juhuslikult, sest algselt looga tegelema pidanud Oliver Kund jäi ootamatult raskelt haigeks. Aga ta figureeris siiski esimese loo autorina. Edasi tegeles Värgi kõrval teemaga uurivat toimetust juhtinud Risto Berendson.

Postimees jätkas teemat. Üksteise järel ilmusid artiklid, et pesumasinaskeemi kaks suuremat kasusaajat Eestis olid Tallinna Bekkeri sadamas asuva ärihoone fantoomkliendid ja et rahapesu tõttu jäi oma ametist ilma ka Versobanki juhtinud Riho Rasmann.

Joosep Värk ja Risto Berendson võitsid oma lugude eest Bonnieri preemia. Nad jagasid seda Äripäeva ajakirjanike Piret Reiljani ja Marge Väikenurmega, kes tegid samuti rahvusvahelist koostööd ja kirjutasid Danskest.

Postimehe ajakirjanike lood esitlesid eestlastele osa skeemist, mis sai hiljem tuntuks Vene pesumasinana (Russian Laundromat) või Moldova esimese rahapesuskeemina. Selle keskmes oli nimelt Moldova. Euroopa üks vaesemaid riike, kuid rahapesu alal väga kõva tegija. Sealt on läbi voolanud miljardeid dollareid Vene hämarat päritolu raha.

Venemaalt raha välja kandmine ei ole lihtne. Selleks tuleb esitada tehingu pass ja rohkelt dokumente. Kuid inimesed on leidlikud. Eriti need, kes tegutsevad loominguliselt ja keda ei takista seaduslikud piirangud.

Euroopa Parlamentaarse Assamblee raporti kohaselt käivitasid pesumasina Vene rahapesijad, kes soetasid välismaal varifirmasid, sageli *offshore*-ettevõtteid. Nad eksisteerisid paberil, mingit reaalselt majandustegevust nad ei omanud. Aga nad näitasid, et annavad üksteisele laenu. Tegelikult raha ei liikunud, aga eks paber kannatab kõike. Asja konks oli selles, et pealtnäha hapuks läinud laenu pidi garanteerima Vene ettevõte ning tehinguga pidi olemas seotud Moldova kodanik. Tegemist oli küll variisikutega. OCCPR leidis näiteks oma vanemate juures elanud väikeärimehe, kes oli dokumentide kohaselt 500 miljonit dollarit võlgnenud firma suuraktsionär. Ta tunnistas, et oli vaid variisik.

Moldaavlase osalus võimaldas nõuda „laenu" tagasi Moldova kohtutes. Kuna raha polnud, siis käskisid kohtunikud „laenu" tasuda tagatise andnud Vene ettevõttel. Sääraste otsuste tõttu arreteeriti hiljem 14 kohtunikku (osa neist oli juba ametist lahkunud) ja 2 kohtutäiturit. Kohtuotsused andsid Vene ettevõtetele seadusliku aluse raha oma kodumaalt välja kanda – kohtu käsku tuleb ju täita![334]

Moldova poolt osales skeemis Moldinconbank.

[331] Risto Berendson, Joosep Värk. „Rekordiline rahapesu läbi Eesti – 1,6 miljardit dollarit." Postimees, 20. märts 2017.

[332] „Comments on media coverage of transactions at Danske Bank in connection with money laundering case." Danske Banki pressiteade, 20. märts 2017.

[333] Joosep Värk. „See kõlab väga ebaloogiliselt." Postimees, 20. märts 2017.

[334] „Laundromats: responding to new challenges in the international fight against organised crime, corruption and money laundering." Mart van de Veni raport Euroopa Parlamentaarsele Assambleele, 25. märts 2019.

Esimene säärane tehing leidis aset 22. oktoobril 2010, kui Ühendkuningriigi ettevõte Valemont Properties viis Chisinau kohtusse avalduse halva laenu kohta, mida garanteerisid kaks Vene ettevõtet. Lahend tuligi muidugi Valemonti kasuks ning Vene ettevõtted kandsid kahe Vene panga kaudu Moldinconbanki miljardeid rublasid, mis konverteeriti ümber naeladeks. Samal päeval ostis Valemont kaks Bentleyd – ühe neist sai Moldcoinbanki aktsionäri Vjatšeslav Platoni naine ja teise üks tema firma töötaja.

Kogu rahavoost võeti kaheksa miljardit dollarit välja otse Moldcoinbankist. Veel 13 miljardit saadeti Trasta Komerscbankasse.

Kokku tegid 21 varifirmat 26 746 ülekannet, mis jagunesid 732 välispanga vahel.[335]

Vene poolelt osales vähemalt 19 panka ja üle 90 ettevõtte. Üks neist oli Russkii Zemelnõi Bank, mille juhtkonda kuulus Igor Putin. Kui sellelt pangalt seoses rahapesunõuete rikkumisega tegevusluba ära võeti (keskpank märkis, et 2013. aastal ulatus kahtlaste tehingute maht 15 miljardi rublani[336]), soetas panga üks põhiomanikke Aleksander Grigorjev (seesama, keda Danskes seostati FSBga) uue panga Zapadnõi. Too jätkas raha liigutamist Moldovasse. Ja kaotas samuti litsentsi.

Vene pesumasinaga olid seotud mitmed jõukad ja heade sidemetega Vene ettevõtjad. Näiteks 277 miljonit dollarit laekus Aleksei Krapivinile, kelle isa on Vene riigiraudtee RŽD juhi nõunik ja president Putini lähedane kaaslane juba aastakümneid. 27 miljonit dollarit laekus Georgi Gensile, kelle IT-firma on saanud hiiglaslikke hankeid Vene riigilt. Skeemidest jooksid läbi ka teise IT-ettevõtja Sergei Girdini ja söemagnaat Ruslan Rostovtsevi (Sotši endine linnapea) nimed.

Moldovas algasid selle skeemi ilmsiks tulemisel uurimised. Vjatšelsav Platon mõisteti 18 aastaks vangi, kuid Moldinconbank jätkab tegevust.[337] Juulis 2018 teatas riik finantsamnestiast: moldaavlased ei pea näitama oma vara päritolu juhul, kui maksavad sellelt kolme protsendi suuruse maksu. See ebaseaduslike tulude puhtaks pesemise võimalus oli üks põhjusi, miks Euroopa Komisjon katkestas novembris 2018 Moldovale antud abiprogrammid.[338]

Venemaal anti sügisel 2016 kohtu alla Promsberbanki aktsionär Aleksei Kulikov, panga endine direktor Boris Fomin ja nende kambajõmmid. Mehi süüdistati miljardite rublade varguses ja raiskamises.[339] Fomin, kes tegi prokuröriga kokkuleppe ja saadeti selle alusel kuueks aastaks kolooniasse, väitis, et globaalse rahapesumasina lõi korrumpeerunud pankurite grupeering Mjaso (vene keeles liha). Varipankur number üks olnud Promsberbanki tegelik peremees Ivan Mjazin.[340]

1990. aastate algusest kümmekonna panga tegevust kontrollinud Mjazini sidemed on laiaulatuslikud. Ka allilmas. Bloombergile antud intervjuus rääkis end finantskonsultandiks nimetanud mees rahumeeli, et tema ja Japontšiku perekonnad olid harjunud koos uut aastat vastu võtma.[341] Japsiks hüütud Vjatšeslav Ivankov oli Venemaa üks kuulsamaid seaduslikke vargaid. Ta tegutses nii Venemaal kui USAs, istus korduvalt raskete kuritegude eest kinni. Ivankov tapeti ühel juuliõhtul 2009, kui ta väljus ühest Moskva restoranist.

Mjazini kambajõmm oli Aleksei Kulikov. Neid peeti juba aastaid tagasi suurte summade liigutajateks. Vene meedia väitel tulid Mjazin ja Kulikov jutuks ka siis, kui uuriti keskpanga asepresidendi Aleksei Kozlovi tapmist. Seda põhjusel, et too finantsvõlurite duo oli tuttav mõrva tellinud pankuri Aleksei Frenkeliga.[342]

Aleksei Kulikov väitis, et Sberbankist kanditi raha välja direktor Fomini eestvedamisel. Kohus arvas teisiti: Kulikov saadeti üheksaks aastaks trellide taha sitsima. Muuhulgas räägiti, et Kulikov pakkus

---

[335] „Laundromats: responding to new challenges in the international fight against organised crime, corruption and money laundering." Mart van de Veni raport Euroopa Parlamentaarsele Assambleele, 25. märts 2019.

[336] Vene Keskpanga pressiteade. 18. märts 2014. http://www.cbr.ru/press/PR/?file=18032014_083444bank3.htm

[337] „Laundromats: responding to new challenges in the international fight against organised crime, corruption and money laundering." Mart van de Veni raport Euroopa Parlamentaarsele Assambleele, 25. märts 2019.

[338] „Laundromats: responding to new challenges in the international fight against organised crime, corruption and money laundering." Mart van de Veni raport Euroopa Parlamentaarsele Assambleele, 25. märts 2019.

[339] „В суд направлено дело о хищении 3 млрд рублей из Промсбербанка." TASS, 28. november 2016.

[340] „Laundromats: responding to new challenges in the international fight against organised crime, corruption and money laundering." Mart van de Veni raport Euroopa Parlamentaarsele Assambleele, 25. märts 2019.

[341] Irina Reznik, Evgenia Pismennaya, Gregory White. „The Russian Banker Who Knew Too Much." Bloomberg, 20. november 2017.

[342] „ФСБ задержала „теневого банкира № 1"." Rosbalt.ru, 14. mai 2018.

Deutsche Banki vastavuskontrolli töötajale meeleheaks 0,1–0,2 protsenti igakuisest mahust, et pank jätkaks tema ettevõttega aktsiate peegeltehinguid. Kulikov tunnistas säärast kohtumist, aga õlitamiskatset omaks ei võtnud.[343]

Lõpuks, mais 2018, nabis FBS kinni ka grupeeringu loojaks peetud Mjazini. Tema üle pole veel kohut peetud.

Lätis kaotas Trasta Komercbanka tegevusloa. Euroopa Keskpank tühistas selle märtsis 2016. Selle panga kaudu olid liikunud ka Magnitski juhtumi rahasummad.

Äripäeva ajakirjanikud kajastasid teist skeemi. Nende alginfo tuli Danske afääri kõige põhjalikumalt kajastanud ajakirjanikelt, kes töötavad Taani ajalehes Berlingske Tidende. Kahe kuu jooksul ettevalmistatud lugudes osales veel mitmeid tuntud meediaväljaandeid, nagu The Guardian Ühendkuningriigist, Süddeutsche Zeitung Saksamaalt, Novaja Gazeta Venemaalt, aga ka OCCPR. Üks lugude autoritest oli Khadija Ismailova, sest seekord puudutasid lood tema kodumaad Aserbaidžaani.

Äripäeva artiklite seeria ilmus septembris. Pealkirjad räägivad enda eest. „Aserite pesumasin: 2,5 miljardit huugas läbi Eesti“, „Rehe juhitud Danske oli offshorkade paradiis“ ja „Danske siseelu: ähvardustest paanika ja teeskluseni“.[344]

Nad rääkisid skeemist, kus aastatel 2012–2014 voogas must raha Danskesse mitte Venemaalt, vaid Aserbaidžaanist. See sai nimeks Aseri pesumasin.

Nüüd käis jutt juba 2,9 miljardi dollari laekumisest neljale Ühendkuningriigi firmale: Hilux Services, LCM Alliance, Metastar Invest ja Polux Management. Äripäev seostas neid summasid Aserbaidžaani presidendi Ilham Alijevi lähikonnaga.

OCCPR valmistas ka andmebaasi, kust huvilised saavad otsida skeemis osalenuid. Seda nii riigi kui ülekandja nime kaupa. Muuhulgas selgub, et Danske Eesti filiaali läbisid ka Rosoboronekspordi ehk Vene riikliku relvade väljamüügi ettevõttega seotud rahasummad.

343 Irina Reznik, Evgenia Pismennaya, Gregory White. „The Russian Banker Who Knew Too Much.“ Bloomberg, 20. november 2017.

344 Piret Reiljan, Marge Väikenurm. „Aserite pesumasin: 2,5 miljardit huugas läbi Eesti.“ Äripäev, 4. september 2017.

Aserbaidžaan soetas Venemaalt relvi ja millegipärast liikus osa rahast 2012. aastal Metastar Investi kaudu.

Euroopa Parlamentaarse Assamblee raporti kohaselt pidas läbirääkimisi Rosoboronekspordiga Aserbaidžaani esimene asepeaminister Yaqub Eyyubov. Ja imede ime: Vene firma kandis üle üheksa miljonit dollari ühte Ungari panka Briti Neitsisaarte firmale, mida Panama paberite lekke käigus teada saadud info kohaselt omab ministri poeg. Üle 1,2 miljoni dollari sai Tšehhi firma, mida omasid teise Briti Neitsisaarte kompanii kaudu Aserbaidžaani korruptsioonivastase võitluse asejuhi Ali Nagiyevi pojad. Jne.

Erinevalt Moldova kaudu liikunud rahast ei vajanud Aserbaidžaani skeem kohtunike äraostmist ja võltslaene.

See skeem leidis ka Läänes suuremat vastukaja, sest Aserbaidžaani raha jõudis ka sealsete poliitikuteni. Juba juunis 2016 jõudis uudistesse, et üle kahe miljoni euro laekus itaallasele Luca Volontèle: tema fondile Novae Terrae ja ettevõttele LGV, mis oli tema naise nimel. Volontè esindas aastatel 2008–2013 Itaaliat Parlamentaarses Assamblees. See viis kriminaaluurimiseni: kas itaallane aitas kaasa aseritele meelepärastele otsustele. Osa raha jõudis Volontèni Danske Eesti kaudu.

Samamoodi jäi vahele Saksamaa endine poliitik Eduard Lintner, kes oli loonud ühingu Saksamaa ja Aserbaidžaani suhete edendamiseks (ning tegeles Parlamentaarsesse Assambleesse kuuludes aastaid inimõiguste küsimusega – teemaga, mille rikkumises Bakuud alatasa süüdistati). Lintner juhtis Saksa ekspertide gruppi, kes vaatles 2013. aastal toimunud Aserbaidžaani presidendivalimisi ja tunnistas need Saksa standarditele vastavaks. Kaks nädalat hiljem laekus talle Aserbaidžaanist varifirma kaudu 61 000 eurot. Kokku veidi üle miljoni dollari saanud Lintner omakorda jaotas osa rahast teiste assamblee liikmete vahel. Ja justkui imeväel väljendasid nood Aserbaidžaanile soodsaid arvamusi. 25 000 eurot laekus ühele Sloveenia parteijuhile. Tema oli käinud kolm korda Aserbaidžaanis valimisi vaatlemas ja andnud loomulikult positiivse hinnangu.[345]

345 „Laundromats: responding to new challenges in the international fight against organised crime, corruption and money laundering.“ Mart van de Veni raport Euroopa Parlamentaarsele Assambleele, 25. märts 2019.

Danske peamaja raputas taas tuhka pähe. Nagu kevadelgi tunnistas peajurist Flemming Pristed, et Eestis rakendatud meetmed olid ebapiisavad. Aga nüüd on seis parem: rahapesu tõkestamisega tegeleb grupi tasemel üle 550 inimese ja iga kuu vaadatakse läbi 3,7 miljonit ülekannet.[346]

Peamaja teatas peagi ka uue uurimise alustamisest. Selle juhiks palgati eriti mainekas mees, Taani luureagentuuri endine juht Jens Màdsen. Ühtlasi andis pank teada ka kevadel Promontory tehtud uurimise põhilistest leidudest. Need kinnitasid, et Eestis olid asjad täiesti paigast ära. Puudusi oli nii juhtimises kui filiaali kultuuris. Eesti üksus töötas paljuski iseseisvana, kuigi ta oli formaalselt filiaal. Mõnda aega hiljem lisas pank, et uurimist veab advokaadibüroo Bruun & Hjejle ning sellesse kaasatakse rohkelt asjatundjaid ka teistest ettevõtetest (PwC, EY, Palantir, Promontory). Uurijad said juurdepääsu igale poole. Muuhulgas 40 e-maili kontole, kus seisis kokku 8 miljonit kirja. Uurijad vaatasid läbi üle 12 000 dokumendi. Nad tegid intervjuusid 49 inimesega, neist mitmetega korduvalt. Aga kõik see võttis aega ja sai teatavaks alles järgmisel sügisel.

Eestlasi tõmbas rohkem kodumaal toimunu, Aserbaidžaani dollareid tootvad naftaväljad asuvad ju kaugel.

Aivar Rehe laulis tookord Äripäevale vana laulu. Tema lahkus pangast omal soovil. Finantsinspektsiooniga kokku lepitud täiendustest oli 85 protsenti juba selleks ajaks tehtud. Filiaal esitas RABile kahtlaste tehingute kohta sadu teateid kuus. Lühike kokkuvõte: tema on puhas poiss. Kilvar Kessler ei hoidnud end aga tagasi. Ta põrutas, et Danske rikkumised olid suure ulatusega ja süsteemsed.[347]

Aga ikka polnud veel tegemist üldrahvaliku skandaaliga. „Pinnas polnud veel soodne," leiab Värk.

---

[346] „Comments on media coverage of transactions at Danske Bank in Estonia." Danske Banki pressiteade, 5. september 2017.

[347] Piret Reiljan, Marge Väikenurm. „Diktaatori pank: hävitav hinnang Rehe-aegsele Danskele." Äripäev, 4. september 2017.

Pesumasin töötas ka pisikeses Versos

Esmaspäeval, 26. märtsil 2018 toimus erakordne sündmus. Frankfurdis paiknev Euroopa Keskpank teatas otsusest võtta ära pangalitsents Tallinnas tegutsenud Versobankilt.

Haruldaseks tegi selle tegevusloa kaotamise põhjus: oluliste ja pikaaegsete seadusnõuete rikkumine, eelkõige rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valdkonnas.

Eesti Finantsinspektsiooni kinnitusel oli tegemist esimese pangaga euroalal, mis kaotas tegutsemisõiguse peamiselt rahapesu tõkestamise rikkumiste pärast.

Aga kodumaal ei löönud see uudis erilisi laineid, sest selle pangakese turuosa oli hoiuste seas vaid 1,5 protsenti.

Seda üllatavam oli tema haare. Versobank oli kontorivõrgu poolest Eesti kõige rahvusvahelisem pank.

Peakontor asus Tallinnas. Kontorid avati Lätis Riias, Küprosel Limassolis, Venemaal Peterburis, Aserbaidžaanis Bakuus. Esindused Ukrainas Dnipros (endine Dnepropetrovsk) ja Kiievis. Moskvas eksisteeris eraldi firma Verso Consulting.

Kõik Ukraina ja Venemaa klientidele sobivad linnad.

Kilvar Kessler teataski panga sulgemise otsust välja kuulutades, et Versobanki 5600 kliendist vaid 2000 olid Eesti residendid.

Verso spetsialiteediks oligi mitteresidentide teenindamine.

2017. aasta keskel andis mitteresidentide teenindamine 69 protsenti panga tuludest. Või teistpidi: 47,5 protsenti tuludest tõid maksed. See

näitab, et mitteresidendid võtsid Versot transiitpangana, kust nende raha läbi voogas.

2017. aasta esimesel poolaastal sooritas Versobank neli protsenti kogu Eesti pangasüsteemi maksetest. See oli temasuguse putuka kohta selgelt liiga palju, kolm korda rohkem kui Eesti pankadel keskmiselt. Kusjuures lõviosa (67 protsenti panka sisse tulnud ja 57 protsenti välja läinud) maksetest tegid kõrge rahapesuriskiga kunded.[348]

Ja nende raha polnud sugugi lumivalge.

Versobanki nimi käib näiteks läbi eriti jõhkrast kriminaalasjast, mis on seotud Moldovaga. Seda nimetatakse sajandi varguseks ja ka Moldova teiseks rahapesuskeemiks. Selle käigus muutusid novembris 2014 maksejõuetuks kolm Moldova panka (Banca de Economii, Unibank ja Banca Socială). Muuhulgas kaotas selles krahhis olulise osa rahatagavarast Moldova riiklik tervisekindlustus, kel tekkis peagi võlg haiglate ees ja tõbised pidi järgneval talvel kannatama ravimite nappuse käes.

Vaid kolme sügispäeva jooksul kanti neist kolmest pangast välja kokku 750 miljonit dollarit. Paljud failid olid pankadest kaduma läinud. Banca de Economii dokumente arhiivi vedanud kaubik varastati ja leiti põlenult. Kaubik kuulus ettevõttele, mida omas Iisraelis sündinud ärimees Ilan Shor. Teda peetakse jultunud varguse ninameheks.

Shoriga seotud ettevõtted olid saanud aastatel 2012–2014 neist kolmest pangast laene kokku 2,9 miljardi dollari ulatuses.

Oktoobris 2014 moodustasid Shori grupile antud laenud 70 protsenti kolme panga laenuportfellist, novembris koguni 80 protsenti. Kokku ulatus nende laenujääk miljardi dollarini. Niipalju siis vanarahva tarkusest, et kõiki mune ei tasu hoida ühes korvis.[349]

Moldova keskpank palkas juhtunut uurima maailma ühe suurema uurimisbüroo Kroll, peakorteriga New Yorgis. Tema üksused on laotatud laiali üle ilma. Kontorid paiknevad ka Moskvas ja Varssavis.

Algas projekt Tenor. Krolli finantsdetektiivid kinnitasid, et tegemist oli hiiglasliku koordineeritud pettusega.

[348] Euroopa Keskpanga kiri Versobankile tegevusloa lõpetamise kohta. Frankfurt am Main, 26. märts 2018.
[349] „Project Tenor II – Detailed Raport." Kroll, 22. märts 2018.

2,9 miljardist dollarist 220 miljonit oli kulutatud Moldovas varasemate laenude tagastamiseks. Veel 110 miljonit dollarit kanti otse Venemaale ja teistesse välisriikidesse.

Ülejäänud 2,6 miljardit hakkas aga keerlema rahapesumasinas nn põhiskeemis (*Core Laundering Mechanism*). Sellest kaks miljardit jõudis Moldovasse tagasi. 600 miljonit haihtus aga välisriikides.

Suurem osa massiivsest rahapööritamisest toimus kahe Läti panga kaudu: ABLV ja Privatbank.[350] (Moldovas juhtunu eest tegi Läti finants- ja kapitalituru komisjon (FKTK) detsembris 2015 Privatbankile Läti pangandusajaloo suurima trahvi: kaks miljonit eurot. Eraldi said trahvi veel ka juhatuse liikmed, kusjuures peadirektor Oleksandr Trubakov kaotas koha ja pidi maksma 96 000 eurot.[351])

Osa Moldovast varastatud rahast vuhises ka läbi Eesti.

Krolli uurijad käisid seetõttu Tallinnas asjaoludega tutvumas.

Selgus, et Versobanki jõudis näiteks osa 55 miljonist eurost, mis kanti Moldovast välja mööbli ja ehitusmaterjalide ostmise nime all. Uurijad panid tähele, et hinnad olid neis tehingutes üles paisutatud nagu ka kogused. Jäi mulje, et need pandi lihtsalt ühest pangast teise kantud summadega klappima. Nii oli mööbli ostuks 2500 kolmeosalist magamistoakomplekti ja 2200 raamaturiiulit. Ehitusmaterjalidena figureerisid aga 3100 tonni tsementi, 48 tonni katuseparanduse vahendeid ja 65 000 ruutmeetrit tänavakive. Eestis pudenes see raha erinevate kontode vahel laiali, jõudes tagasi Lätti, aga ka USAsse ja Hiinasse. Teises skeemis anti Moldovas viis miljonit eurot laenu, et osta Saksamaalt Bremerhavenist 320 luksuskasukat. Nende hind kõikus vastavalt mudelile 8059 euro ja 63 080 euro vahel. Tolle tehingu jäljed viisid tagasi Lätti ning sealt Türki ja Hiina.[352]

Aga säärased ülekanded polnud Versobankis haruldased. Euroopa Keskpank tõi tegevusloa äravõtmise otsuses (see oli lühikest aega internetis avalikult üleval) näite, kus panga klient müüs 15 erinevat autokraanat, 15 erinevat ekskavaatorit, 20 erinevat tõstukiga veomasinat ja 10 betoonisegistit seitsme miljoni dollari eest. Nende müügileping oli

[350] „Project Tenor II – Detailed Raport." Kroll, 22. märts 2018.
[351] „FCMC applies individual fines to all Board members of AS „PrivatBank"." FKTK pressiteade, 14. detsember 2015.
[352] „Project Tenor II – Detailed Raport." Kroll, 22. märts 2018.

vaid nelja leheküljepikkune ega sisaldanud masinate spetsifikatsioone. Puudusid transpordidokumendid ja info, et klient on selle kauba ostnud või kas ta suudab need kusagilt hankida. Samas lubas pangaklient tarnida kogu selle kauba kenasti pakitult.[353]

Finantsinspektsioon märkas, et Versobanki mitteresidentidest kliendid olid sageli tegevust alustanud alles mõned kuud enne konto avamist. Neil puudus varasem majandustegevus, aga nad suutsid kohe hakata tegema väga suuremahulisi tehinguid. Ülekanded ei läinud aga sageli kokku nende ametlikult registreeritud tegevusalaga. Vahetevahel puudusid ka vajalikud litsentsid. Ülekannete põhjendused kippusid olema üldise iseloomuga. Nad laenasid sageli raha majanduslikult ebamõistlikel tingimustel või tegid suuremahulisi tehinguid väärtpaberitega, mis polnud börsidel noteeritud.

Pangaklientide kohta polnud infot internetis (näiteks aastaaruandeid). Nad suhtlesid pangaga e-kirjade kaudu, kusjuures vahetevahel võtsid pangaga ühendust inimesed, kes ei olnud tegelikult määratud kliendi esindajaks.

Need firmad ei tasunud oma pangakontodelt palku, renti ega muid ülalpidamiskulusid. Sageli saabus hommikul kontole mingi summa, kuid see kanti kohe teistesse ettevõtetesse edasi – nii et õhtuks oli kontojääk nulli lähedal.[354]

Kõik see on just see, mida otsib panka minnes Matis Mäeker.

Finantsinspektsioon mainis ka, et pank ebaõnnestus 50 ettevõttest koosneva grupi tuvastamisel, mis tegi omavahel ebatavalisi ja majanduslikult mittemõistlikke ülekandeid. Näiteks juulis 2017 lasi üks firma kanda teisele ehitusmaterjalide eest 2,15 miljonit dollarit. Too kandis sellest 1,89 miljonit dollarit kolmandale firmale metallkonstruktsioonide eest. Kolmas firma, kellel oli juba teatud summa arvel, tasus 2,17 miljonit dollarit neljandale firmale investeeringu eest. Neljas firma põrgatas sama summa laenu tagasimaksena viiendale. Too omakorda maksis raha kuuendale firmale, kes selle siis Versobankist välja kanda laskis. Kõik need tehingud toimusid vaid ühe päeva jooksul.[355]

[353] Euroopa Keskpanga kiri Versobankile tegevusloa lõpetamise kohta. Frankfurt am Main, 26. märts 2018.
[354] Samas.
[355] Samas.

See kõik meenutas kangesti Dansket number kaks. Kusjuures just Sellest pangast oli Versobanki üle tulnud Oksana Lindmets. Ta palgati mitteresidentide klienditeeninduse juhatajaks. Sama osakonna töötajate sekka kuulus Anna Kurilenko, kes sai Danskes suhtehaldurina tehtu eest peagi kriminaalkahtlustuse.

Versobank oli õnnetu pangake algusest peale. Ta alustas tegevust 1999. aastal Preatoni Panga nime all. Panga esimene peremees oligi itaallane Ernesto Preatoni. 49 protsenti pangast kuulus tema toodud salapärastele investoritele, kes olid koondunud firmasse F.V.T. Financial VIP Tourism Limited. Too oli registreeritud ei kusagil mujal, kui Euroopa kõige konfidentsiaalsemas maksuparadiisis Liechtensteinis. Too vähemusosalus jäi silma isegi Saksa salaluurele, kes koostas 1999. aasta jõulude eel selle kohta ettekande. Sakslaste arvates tegid eestlased vea, kui andsid Preatonile pangalitsentsi. Nad kahtlustasid, et Preatoni on Itaalia maffia tankist ja võimalik rahapesija. Üks kahtluse allikaid oli just too Liechtensteini firma, kuhu panid raha kümned investorid, kellest ilmselt kõik ei tahtnud oma nime avalikuks teha. Preatoni tunnistas toona avalikult, et Liechtensteini firma tahab jääda anonüümseks, et Itaalia maksuamet ei saaks küsida, kust see raha tuli. Pangainspektsiooni juhataja Andres Trink käis toona isiklikult Itaalias Preatoni tausta uurimas. Preatoni taotlus ei liikunud edasi niikaua, kuni ta küsis abi siseminister Jüri Mõisalt. Siis pidi isegi kaitsepolitsei peadirektor Jüri Pihl tunnistama, et itaallane on ametlikult puhas ja Eesti Pank väljastas Preatoni Pangale tegevusloa.[356]

Peagi sai Preatoni Eestis skeemimeistri kuvandi. Tema kinnisvara arendamise ettevõte Pro Kapital visati 2001. aastal mahhinatsioonide pärast isegi Tallinna börsilt välja (praegu on ta seal tagasi). Preatoni ise jageles aastaid Eesti riigiga maksude pärast. Ta mõisteti kohtus õigeks, kuid osa asjast lõppes otstarbekuse tõttu ehk võitjaks ei saanud end kuulutada kumbki pool.

2004. aastal ostis end Preatoni panka sisse Kreeka kapital. Pank kandis tol ajal SBM Panga ja Marfin Bank Eesti nime. Sellest sai Küprosel registreeritud Marfin Popular Banki Eesti haru.

[356] Sulev Vedler. „Saksa salaluure hoiatas Eesti võime Preatoni eest." Eesti Ekspress, 13. märts 2008.

Küpros oli Vene ärimeeste üks lemmikpaiku ja sealne pangandus õitses. Marfin Popular Bank oli saareriigi suuruselt teine pank. Kõik töötas ladusalt kuni 2012. aastani, mil Kreeka vajus sügavasse võlakriisi ning tiris raskustesse ka tema väärtpaberitesse investeerinud Küprose pangad, kes olid hapuks läinud kinnisvaralaenude tõttu niigi nõrgad. Vene investorid närvitsesid. Muuhulgas jäi Küprosel miljard eurot kinni Peterburi Rossija pangal, kelle suuromanik on president Putini sõber Juri Kovaltšuk. Tolle panga aktsionäride sekka olid 1990. aastate lõpus kuulunud ka Tambovi jõugu tähtsad ninad Sergei Kuzmin ja Gennadi Petrov (kummalegi kuulus 2,2 protsenti aktsiapakist).

Marfin Pank lagunes kriisi tõttu. Tema varad pandi müüki. Märtsis 2012 omandas Eestis asuva haru Ukraina ettevõte Ukrselhosprom PFC eesotsas Vadim Jermolajevi (ukrainapäraselt Vadym Iermolaiev) ja Stanislav Vilenskiga (Vilenskyy). Edevam on neist Jermolajev, kes nimetab end isiklikul veebiküljel „kuulsaks ärimeheks ja investoriks“. Ukraina suuruselt neljandas linnas Dnipros tegutsev Jermolajev alustas äri 1995. aastal. Importis esmalt toidu- ja tarbekaupa. Siis käivitas veini tootmise. Praegu töötab tema kontsern ALEF tosinal tegevusalal hambaimplantaatide tootmisest kinnisvarani. Muuhulgas arendas ta kaubandus- ja lõbustuskeskust Most-City, mis oli avamise ajal 2006. aastal Ukraina suurim. Keskuse kõrvale unistas Jermolajev ehitada riigi kõrgeima hoone, 54 korrusega Brama. Seni on see vaid unistuseks jäänud.

Kuid muis asjus on Jermolajev rikkalike kogemustega ettevõtja.

Koos omanikuga vahetus muidugi panga nimi. Selleks sai Versobank. „Verso tähendab ladina keeles edasiliikumist. See peegeldab meie püüdlust täiuslikkuse poole ja suunda jõuda uute kõrgusteni koos meie klientidega,“ selgitas nimevahetust ostmise järel panga nõukogu esimeheks pandud Alexandr Rechytsky.[357]

Omanike vahetuse ajal oli pangakese kliendibaas ahtake. Uued omanikud hakkasid tooma Eestisse värskeid kundesid, põhiliselt oma äripartnereid. Seda kinnitasid finantsinspektsioonile juhatuse liikmed Marija Sutirina ja Artur Jermolajev.

Formaalselt liigutasid need kliendid raha muidugi teiste jurisdiktsioonide, mitte Ukraina kaudu. 2017. aasta keskel oli pangal 6411 klienti. Neist 213 olid *offshore* piirkondadest (Panama, Belize, Briti Neitsisaared), 160 Küproselt ning üle 500 Suurbritanniast.

Aga nende teenindamisel oli rahapesu tõkestamise alane tegevus auklik nagu sõel.

Finantsinspektsioon oli 2014. aastal kõvasti Dansket uurinud ja nahutanud. Nüüd oli aeg ette võtta järgmine probleem: tõkestada Versobanki kasvamine järgmiseks Danskeks.

Inspektsioon tegi pangas kolm rahapesuteemalist kohapealset kontrolli: kevadel 2015, sügisel 2016 ja hilissuvel 2017. Pluss neljanda sügisel 2016, kui kontrolliti, kas pangal tegutses Riias ebaseaduslik filiaal. (Jah, see oli nii, pank sai kohtult Lätis tegutsemise keelu.)

Pangas logisesid kõik kolm kaitseliini ehk kliendihaldurid, vastavuskontroll ja siseaudit. 2016. aastal tegid kliendihaldurid vaid 18 protsenti pangast RABi saadetud kahtlaste tehingute teadetest (STR). Järgmise aasta esimesel kaheksal kuul kukkus nende osa teadetest veel kaks korda, lausa 9 protsendini. Finantsinspektsioon järeldas, et haldurid ei suuda sääraseid tehinguid kontrollida.

Panga juhtkonna ja omanikega rääkimisest polnud kasu. Nad andsid ikka ja jälle lubadusi, aga kõik jäi vanaviisi. Ei aidanud see, kui omanikud sundisid pangast „omal soovil“ lahkuma Riho Rasmanni, kes oli töötanud peadirektorina veidi üle 12 aasta ehk juba ajast, kui aktsionäride sekka kuulus panga asutaja Ernesto Preatoni.

Kilvar Kessleri meelest olid murekohad mujal ja teistsugused. „Me ütlesime, et inimese väljavahetamine on tore, aga räägiks ka asjast. Sul on ju ärimudel ja riskikontroll, mis peaks suutma riskidega tegeleda. Need on probleemid. Inimene ei ole ilmtingimata probleem. Kui see inimene ei ole suuteline ärimudelit ja riskikontrolli muutma, siis on inimene muidugi ka probleem.“

Rasmanni asemele pandi lätlane Mark Agranovski, kes elas Maltal.

Pank lubas ka „uue strateegia väljatöötamist äripanganduse suunal ning keskenduda senisest enam erilahenduste pakkumisele keskmise ja väiksema suurusega ettevõtetele.“

Kilvar Kessler pidi end tõsiseks suruma, kui panga omanikud teatasid talle suure pidulikkusega äriplaani muutmist ja andsid A4 paberi sinna joonistatud kastikestega. „Ütlesin, et kolleeg Andres Kurgpõld, kes vastutab kapitali järelevalve eest, vaatab selle väga põhjalikult läbi.“

357 „Marfin Panga uueks nimeks saab Versobank.“ Delfi Ärileht, 4. mai 2012.

Kessler mõistis, et ukrainlased ei soovi mitte midagi muuta. „Sellistel pankadel on see stiil või võte, et osta aega juurde: et nüüd me teeme hoopis uue ärimudeli. Käib uue strateegia paika loksutamine, aga samal ajal raha voogab läbi. Üks stiil on ka muuta ärinime, mis siin juhtus ka. Kõik siin on justkui õpikust maha kirjutatud." Versobank valmistus ka nime vahetama.

Siiski, Agranovski andis finantsinspektsioonile teada, et läbipaistmatute suuremahuliste *offshore*-maksete päevad on läbi ja pank hakkab raha hankima Saksamaa ja Austria hoiuste turult. (Suuromanike vältel moodustasidki sulgemise hetkeks valdava osa mitteresidentidest klientidest just sedasorti eurooplased, keda nad hankisid pangandusplatvormi Savedo kaudu.) Versobank andis ka teada, et on hankinud rahapesu tõkestamiseks täiendavaid töötajaid ja tarkvara.

Agranovski pidas pealikuna vastu kuus kuud.

Ajutine valitsus

Viimane suurem muutus Versos toimus juulis 2017, kui panga juhatuse esimehena asus tööle Aivo Adamson. Pikakasvuline ja enesekindel Adamson on panganduses vana kala. Ta pidas Hansapangas/Swedbankis alustanud seltskonnast kõige kauem vastu. Alustas 1993. aastal Pirita kontori juhatajana ja lõpetas 19 aastat hiljem grupi IT infrastruktuuri ja operatsioonide juhi kohal. Hansapankuri karjääri vältel jõudis ta kamandada ka sisekontrolli osakonda.

Enne Versosse suundumist, sügiseni 2016 kuulus Adamson finantsinspektsiooni nõukogusse. See tähendab, et ta oli teadlik pangas valitsevast olukorrast ja inspektsiooni arvamusest selle kohta. „Ei saa öelda, et me ei oleks talle rääkinud sellest. Ei saa öelda ka, et ta meie nõukogu liikmena midagi sellest ei teadnud. Ikka teadis. Ta lihtsalt võttis riski," ütleb Kessler.

Selleks ajaks, kui Adamson juulis 2017 juhatusse kinnitati, olid asjad juba pöördumatult halvad.

„Rikkumised olid seal meie meelest rasked ja pidevad. Omanikud ja nõukogu esimees olid teadlikud, et ühel hetkel läheb neil tegevusluba käest ära, kui nad midagi tõsiselt ei tee. Ja nad ei teinud," räägib Kessler. „Ühel hetkel saime aru, et ega siin muud varianti ei ole, kui tuleb pood kinni panna. See, kui vahepeal riputatakse ilusad kardinad akende ette ja püütakse muljet jätta, et kõik on teistmoodi, siis see ei ole uus asi. Aivo tegi või proovis seda teha paremini, aga see polnud esimene kord. Täpselt sama asja tegi varasemalt lätlane."

Adamson pingutas tõesti. Pani kinni Bakuu, Peterburi ja Küprose kontorid. Andis veel mõned päevad enne litsentsi kaotamist teada, et otsustas sulgeda ka toetavad üksused Ukrainas. Pank pidi keskenduma rohkem teistele tegevustele: faktooring, *trade finance*, e-kaubandus. Pank hakkas tegema koostööd Koduliisinguga: ühiselt andsid nad välja Liisi järelmaksukaarte, millel oli ligi 11 000 kundet. (Kui Versobank põhja läks, asutas Koduliisingu omanik selle äri baasil uue Holm Panga.)

Aivo Adamson tõi majja ka uue juhatuse, näiteks Urmas Somelari, kes oli olnud tema kolleeg Hansapangas, ja Sofia Kirsimaa, kelle meelitas üle Läti Citadele filiaali juhi kohalt.

(Mitmeid vangerdusi toimus ka nõukogus. Kuu aega enne sulgemist lahkus nõukogust Stanislav Vilenski. Tema asemele valiti teise suuromaniku poeg Artur Jermolajev.)

Polnud mingi ime, et Adamson nördis tõsiselt, kui Versobank keset seda puhastustööd tegevusloata jäi. Ta ei saanudki šanssi enda ja oma meeskonna tugevust tõestada.

Nad astusid lihtsalt pardale liiga hilja. Euroopa Keskpank teadis juba selleks ajaks Versobanki rahapesu riskidest.

Frankfurdi jaoks oli asi ebatavaline. Tavaliselt kaitstakse oma koduturgu, aga nüüd soovisid eestlased Eesti kommertspanga kinnipanemist ja veel rahapesu tõttu. Euroopa Keskpank ei tegele rahapesu tõkestamisega.

„Seal oli vaja kõike: faktiteadmist, õigusteadmist, keeleoskust, suhtlemisoskust," ütleb Kilvar Kessler. „Arvestades Euroopa Keskpanga toonaseid rutiine, oli lausa juveliiritöö selgitada, et kuulge, mehed, see on päris jama asi ja tuleb reageerida."

Finantsinspektsiooni arvamust, et nad on õigel teel, kinnitas asjaolu, et kuigi uus juhatus distantseeris end varasemate juhatuste otsustest ning lubas keskenduda uuele äristrateegiale, pidid põhiturgudeks jääma Venemaa ja Ukraina.

Finito.

Formaalselt esitas finantsinspektsioon Frankfurdile taotluse litsentsi ära võtmiseks 7. veebruaril 2018. Euroopa Keskpank kinnitas selle 26. märtsil.

Kuna Versobank oli pangana hoiuste tagamise skeemi osa, ei tekkinud panga sulgemisest mitte mingit skandaali.

Finantsinspektsioon võis rahumeeles käsi kokku lüüa, sest Versobanki sulgemisega oli ta andnud kohalikele pankuritele selge signaali, et uut Dansket Eestis käivitada ei lasta.

Vadim Jermolajev ja Stanislav Vilenski läksid muidugi marru. Nad teatasid Ukraina ajalehes Zakon i Bisnes, et 2015. aasta auditid näitasid tõesti puudusi panga kontrolliprotseduurides. Aga seejärel tegid nad kõik endast oleneva, et asjad korda teha. Vahetasid välja tippjuhtkonna ja rahapesuvastase võitluse eest vastutavad ametnikud, täiustasid siseprotseduure, tugevdasid kriteeriume klienditoimingute hindamiseks.

Kõigele lisaks: Euroopa Liidus kehtib kapitali vaba liikumine. Mitteresidentide teenindamine ei ole keelatud.

Tuumikaktsionärid lisasid, et tahavad uskuda, et tegemist ei ole valikulise õigusemõistmisega ja nad ei kaotanud litsentsi vaid seetõttu, et on Ukrainast.

Jermolajev ja Vilenski ei piirdunud muidugi kirjaga. Ukrselhosprom PCF ja Versobank esitasid 5. juunil 2018 Euroopa Liidu kohtusse hagi Euroopa Keskpanga vastu.

Nad nõudsid, et tühistataks Versobankilt tegevusloa võtmise otsus. Nad esitasid oma nõude toetamiseks 11 väidet, mis laias laastus ütlesid, et Frankfurt tegutses üle jala lastes ja ei teinud ukrainlastest välja. Hagejad väitsid muuhulgas, et keskpank rikkus võrdse kohtlemise, õiguspärase ootuse ja õiguskindluse põhimõtteid. Kuritarvitas võimu ja ei kuulanud teist poolt ära. Ei uurinud ega hinnanud hoolikalt ja erapooletult kõiki juhtumi määrava tähtsusega asjaolusid. Keeldus arvesse võtmast teisi võimalusi, eelkõige Versobanki müümist või lasta Versobanki ise likvideerimine algatada.[358]

Jah, Versobankil oli väidetavalt võimalik uus omanik olemas. Aga aktsiate ostukinnitust polnud keegi esitanud. Ja ei esita ilmselt ka edaspidi, sest Euroopas jahvatavad kohtud aeglaselt ja selleks ajaks, kui otsus saabub, on Versobank lihtsalt üks osa Eesti pangandusajaloost.

358 5. juunil 2018 esitatud hagi – Ukrselhosprom PCF ja Versobank *versus* EKP. (Kohtuasi T-351/18)

Browder annab hoogu juurde

Lumepall nimega Danske krahh muudkui kasvas ja kogus hoogu. Enam polnud võimalik seda peatada. Alatasa ilmus seoses Narva maantee kontoriga nähtavale midagi ebameeldivat.

Veebruaris 2018 avaldas Briti leht Guardian artikli, et Danske Eesti filiaal pesi miljardeid Putini lähikondsete raha. Seda refereeriti kohe ka Eestis. Lugejate ette ilmusid säärased nimed nagu Lantana, Igor Putin, Aleksei Kulikov ja Aleksander Grigorjev.

Aprilli alguses pani seoses Eesti-suunalise kriitikaga ameti maha Lars Mørch, kes oli töötanud pangas 1999. aastast ning vastutanud mitteresidentide äri tippajal Eesti eest. Nõukogu esimees Ole Andersen tänas teda avalikult. Pank lisas, et Mørch lõpetab küll töö kohe, kuid teda hoitakse formaalselt palgal oktoobrini.[359]

„Nüüd on juba ka esimene kõrgem taanlasest pangajuht vastutuse võtnud," tõdes Äripäev rahulolevalt.[360] Kohe tema järel andis lahkumisest teada Tõnu Vanajuur – seoses strateegia muudatusega. Ja peagi kuulsid eestlased, et Danske tõmbab tegevust Eestis veelgi koomale. Kui aasta varem oli pank loobunud eraklientidest, siis nüüd läks rookimisele ka ärikundede valdkond. Alles pidid jääma vaid Põhjala kliendid ja rahvusvahelised suurettevõtted. „Baltimaade äritegevus viiakse kooskõlla grupi strateegiaga," teatas pank ja lisas, et edaspidi ei esitleta enam eraldi Balti üksuste majandustulemusi.[361]

[359] „Lars Mørch resigns from Danske Bank." Danske Banki pressiteade, 5. aprill 2018.

[360] Mait Kraun, Marge Väikenurm, Märt Belkin. „Danske emapangas langevad pead." Äripäev, 5. aprill 2018.

[361] „Danske Bank keskendub edaspidi Baltikumis Põhjamaade klientidele." Danske Banki uudis, 26. aprill 2018.

Thomas Borgen väitis Taani TV2 uudistele, et ümberkorraldus ei ole seotud Eesti filiaalis toimuva rahapesukahtluse uurimisega.

Aga see jutt ei mõjunud. Ka alt orust võis näha, et mäe otsast on lumi liikuma hakanud ning peagi võib laviini oodata. Äripäev põrutas otse: „Kuigi pank ise kinnitab, et otsus ei ole kuidagi seotud Eesti filiaalis toimuva rahapesukahtlustuse uurimisega, viitab lahkumise ajastus siiski soovile see ebameeldiv juhtum selja taha jätta ning loobuda siinsel turul määritud maine puhastamisega kaasnevast aja- ja rahakulust."

Nädal hiljem andiski Finanstilsynet teada, et teeb Danskele Eestis toimunud rahapesu tõkestamise nõuete rikkumise tõttu kaheksa ettekirjutust ja noomitust. Pank sai käsu panna võimaliku mainekahju tarbeks kõrvale viis miljardit krooni.

Ja veel üks piinlik detail. Finanstilsyneti nõukogu esimees Henrik Ramlau-Hansen arutelul ei osalenud, sest ta oli aastani 2015 töötanud finantsjuhina ei kusagil mujal kui Danske Bankis. Ta loobus nüüd kohast järelevalves.

Eesti äri kokku tõmbamine polnud Danskele nii ränk karistus kui toimunu järkjärguline avalikustamine, mis maalis aset leidnut üha süngemates toonides. „Nägin juba 2013. aastal Kopenhaagenis, kuidas neil käed värisesid, aga ahnus oli suur," ütleb üks Eesti finantsist. „Nad kartsid, et varem või hiljem jõuab see käkk tänavale. See on karistus!"

Langev maine kajastus kohe aktsia hinnas. Juulis 2017 kerkis Danske aktsia hind peaaegu 260 kroonini. 2018. aasta avanemishind oli börsil 242,1 krooni. Mai alguseks oli järel 215,4 krooni. Hind oli kukkunud 11 protsendi võrra.

Mai lõpus üllitas Eesti Rahapesu Andmebüroo järjekordse aastaaruande. See rääkis neljast hiiglaslikust rahapesu tunnustega skeemist. Esiteks Venemaalt raha kantimine fiktiivsete laenude ja Moldova kohtuotsuste abil. Teiseks Moldova kolme panga rahast lagedaks tegemine. Kolmandaks Aserbaidžaani pesumasin.

Avalikkusele tuli uuena neljas skeem. Väärtpaberitehingud, mida kasutas Danske alates 2011. aastast Venemaalt raha välja toimetamiseks (Danske nime RAB ei maininud). Nende kaudu jõudis Eestisse 7,3 miljardit dollarit.

Neli skeemi andsid kokku üüratu summa. „Ametlik: Eesti pangandust läbis 13 miljardit eurot tundmatut raha“, pahvatas seepeale Postimees.[362]

Vahetult enne jaanipäeva teatas Danske, et Ivar Pae lahkub pangast. „Kuna pank väljub Baltikumis kohalikust ärist, ei ole enam vajadust Balti panganduse juhi ametikoha järele,“ põhjendas pank. Teda ei tänatud nagu Aivar Rehet. Peitusemängu aeg oli läbi saanud. Mainimata jäi vaid üks „pisiasi“: Pae oli Eesti filiaali juht.[363] Tema asemele määrati leedulane Darius Jasinskis, kellele allus ühtlasi Leedu filiaal.

Tõsiselt ägedaks läks aga juuli alguses. Bloomberg teatas, et Tallinna kaudu võidi pesta üle seitsme miljardi euro (see info oli küll avaldatud juba RABi aastaaruandes), mis teeb sellest ühe suurima teadaoleva rahapesujuhtumi Euroopas. Taani majandusminister Rasmus Jarlov teatas ideest, et rahapesuga teenitud tulu tuleks Danskelt konfiskeerida. Analüütikud ennustasid, et panka võib oodata kuni 600 miljoni euro suurune trahv.

Ja siis hüppas jälle lavale Bill Browder. Tema kättemaks Sergei Magnitski eest osutus nii edukaks, et Browder tuli jutuks isegi Vladimir Putini ja Donald Trumpi kohtumisel juuli keskel Helsingis. Venelaste arvates on kurjategija hoopis Browder. 2013. aastal mõisteti ta Venemaal maksupettuse eest üheksaks aastaks vangi. Aga Venemaa katsed teda Interpoli abiga kinni võtta ebaõnnestusid. Browderi tähtsus oli kasvanud. Ta oli andnud USA senatis tunnistusi isegi seoses uurimisega, kas Venemaa sekkus Ühendriikide presidendivalimistesse. Browder väitis seal, et Putin on Venemaa rikkaim mees, sest võttis jõuga endale poole oligarhide varast. Putin tegi Trumpile ettepaneku, et Vene uurijad võiksid saada ligipääsu Browderi ülekuulamiseks. Mida ta muidugi ei saanud.

Browder valmistas samal ajal ette uut rünnakut. Ta teatas Postimehele, et „Eesti ei teinud rahapesu uurimiseks midagi“ ning esitas peagi riigiprokuratuurile uue, 21 lehekülje pikkuse ja 11 lisaga kuriteoteate.

Browder (formaalselt küll Hermitage Capital Management) kordas väsimatult, et Danske Banki Eesti filiaalis toimus massiivne rahapesu.

[362] Joosep Värk. „Ametlik: Eesti pangandust läbis 13 miljardit eurot tundmatut raha.“ Postimees, 25. mai 2018.

[363] „Ivar Pae lahkub Balti panganduse juhi ametikohalt.“ Danske Banki uudis, 22. juuni 2018.

Tõi välja 21 varifirmadele kuulunud pangakontot, kuhu laekusid Magnitski juhtumis välja petetud summad. Neilt omakorda kanti raha edasi 169 ettevõtte kontole.

Browder tuletas meelde, et eestlased on selle uurimisega juba otsapidi tegelenud: avasid 2013. aastal kriminaalasja nr 13700000045 ja kammisid läbi tosinal Danske kontol toimunud liikumised. Samuti andsid nad väärt infot USA ja Prantsusmaa võimudele.

Brwoder näitas ära, et nendel ülekannetel oli rohkelt rahapesule viitavaid tunnuseid. Varifirmade juhtideks olid tuntud tankistid, nagu lätlased Voldemar Spatz ja Stan Gorin. Rahapesijad püüdsid jätta muljet, et tegemist oli päris äriga. Aga nad põhjendasid ülekandeid üldsõnaliste (kodeeritud) selgitustega, nagu oleks ostetud tekstiili, seadmeid, masinaid, elektroonikat ja ehitusmaterjale. Kontode kogukäive kasvas müstilise üheksa miljardi dollarini seetõttu, et raha liigutati jupikaupa muudkui ühelt varifirmalt teisele. Aga osa rahast kulus ka reaalsetele asjadele: üle 23 miljoni dollari kinnisvarale, 5,4 miljonit dollarit teemantidele ja ehetele, pool miljonit dollarit autodele.

Browder viitas, et need ülekanded haisesid rahapesu järgi ja sellele viitas ka USA kohus, kui arutas osaliselt samade ettevõtetega seotud raha liikumist Prevezoni asjas.

Erinevalt varasematest teadetest näitas Browder näpuga konkreetsete pangatöötajate peale. Neist viis olid Magnitski juhtumi ajal Eesti filiaali juhid eesotsas Aivar Rehega. Ülejäänud 21 olid klienditeenindajad või muud pangaametnikud, kes musta rahaga seotud ettevõtteid teenindasid. Selle nimekirja osa kõige kõvem nimi oli privaatpanganduse endine boss Erik Lidmets.

Rehe kadus avalikkusest. Enam ei vastanud ta ajakirjanike telefonikõnedele. Hoidis end varju.

Seekord tulistas Browder oma avaldusega kümnesse. Eesti meedia asus kohe tema poolele. Postimehe peatoimetaja asetäitja Aivar Reinap tegi ettepaneku, et kui finantsinspektsioon või prokuratuur ei saa Danske mädapaiset täielikult avada, siis võiks riigikogu moodustada uurimiskomisjoni. Sütiku tõmbas aga ära ERRi ajakirjanik Toomas Sildam, kes teatas Vikerraadios, et riigikogu õiguskomisjoni esimees Jaanus Karilaid pole üldse sõna võtnud, vaid püsib vait nagu kult rukkis.

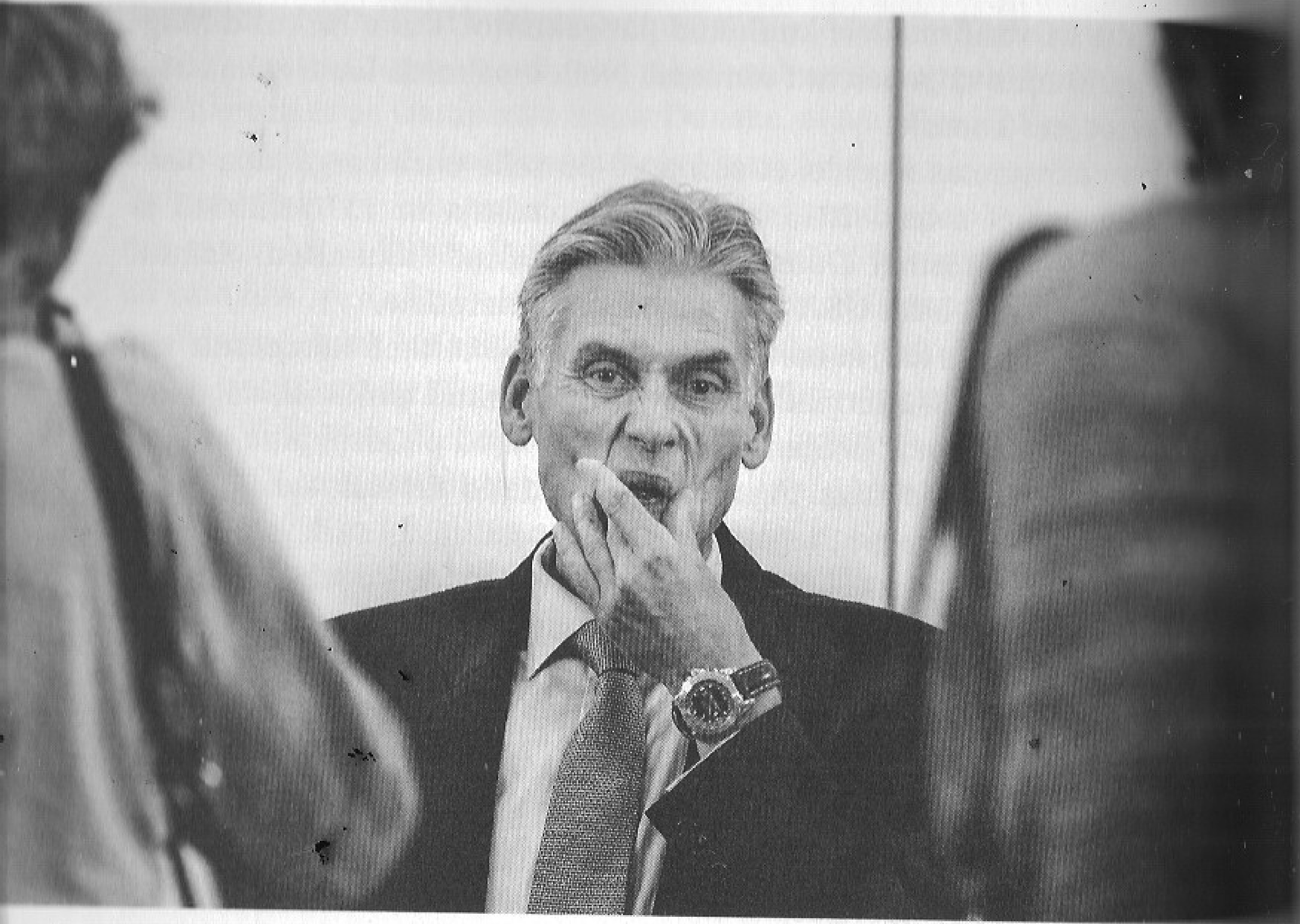

Thomas Borgen teatas septembris 2018 Danske tegevjuhi kohalt tagasi astumisest.

Ja Karilaid ärkaski üles. Ta teatas, et juuli lõpus koguneb õiguskomisjon erakorralisele istungile. Erikomisjoni tol koosviibimisel ei moodustatud. Nõupidamisel osalenud peaprokurör Lavly Perling ja riigiprokurör Marek Vahing teatasid aga, et alustasid kriminaaluurimist.

Sihvakas lühikese põskhabemega Vahing tegeleb riigiprokuratuuris rahvusvaheliste majandusjulgeolekut puudutavate kuritegudega ning on riigiprokuratuuri kontaktisikuks finantsinspektsioonis. Ta on magister nii majanduse kui õigusteaduse alal. Magistritööd rääkisid vastavalt tööjõumaksudest ja juriidilise isiku vastutusest. Enne prokuratuuri töötas ta maksuameti uurimisosakonnas ja Riigikohtus nõunikuna.

Tema eestvedamisel läks trellide taha Lõuna-Eesti narkoparun Ruslan Tangijev ja uuriti eestikeelse organiseeritud kuritegevuse üheks mõjukamaks tegelaseks peetud Assar Pauluse pundi rahaasju.

Vahing tunnistas augustis 2018 Ekspressile, et oli Danskes toimunul silma peal hoidnud juba aasta aega.

Ta alustas uurimist kohe, kui Perling talle seda valdkonda pakkus, sest meedia oli Danske teemat juba täis ja mis veel olulisem: Aserbaidžaanist ja Gruusiast laekusid sealsete kriminaaluurimistega seoses õigusabipalved, mis viisid välja Danskesse.

Uurimine käis rahapesu paragrahvi alusel. See lubab kahtlusaluste salajast jälgimist ja pealtkuulamist. Samuti oli kõne all altkäemaks erasektoris – äkki selgub, et mõni pangaametnik pigistas meelehea eest mõnes asjas silmad kinni?[364]

Valitsus kuulas ülevaadet rahapesuvastasest tegevusest augusti lõpus. „Eesti ei ole koht rahapesuks," rõhutas peaminister Jüri Ratas pärast istungit. Ta tunnistas, et Danskes juhtunu on nii oluline, et teemat arutas isegi valitsuse julgeolekukomisjon.[365]

Vahing nimetas maksuvabade piirkondadega suhtlemist sooks, kuhu võib ära uppuda. Seda teed ei kavatsenud ta minna. Küll aga ootas prokurör huviga Danske siseuurimist.

[364] Sulev Vedler „Räpaste miljardite jälil. Kuidas Danskes raha pesti." Eesti Ekspress, 29. august 2018.
[365] Samas.

Masendav siseraport

Purustav laviin jõudiski kohale 19. septembril 2018, kui advokaadibüroo Bruun & Hjejle avaldas üheksa kuu jooksul tehtud „Raporti mitteresidentidest klientide portfelli kohta Danske Banki Eesti filiaalis". Pank avalikustas sellest 87-leheküljelise kokkuvõtte.

Aga veel enne seda tegi pangajuht Thomas Borgen Kopenhaagenisse kogunenud ajakirjanikele avalduse, et ta astub tagasi. Ta teatas sügavast kahetsusest, et Danske ei käitunud vastutustundlikult Eesti filiaalis toimunud rahapesu osas. „Isegi, kui uurimise tulemustes selgub, et ma olen käitunud seadusi järgides, usun, et minu tagasiastumine on kõigile osapooltele parim," teatas Borgen.

Just tema oli ju vastutanud Eesti filiaali eest septembrist 2009 kuni juunini 2012. Ta oli huvi tundnud mitteresidentide portfelli ja selle kasumlikkuse vastu. Ta oli avaldanud arvamust, et see äri võiks vaikselt kasvada (aga mitte rahapesu tõkestamise arvelt).[366]

Nõukogu esimees Ole Andersen kiitis Borgeni taandumist. Tegemist on õige sammuga.

Bruun & Hjejle raport leidis muuseas, et kumbagi meest ei saa süüdistada. Andresen polnud midagi valesti teinud ja Borgeni kohta oli Finanstilsynet kinnitanud alles mais, et ta on *fit and proper*.

Pank teatas ka, et annetab aastatel 2007–2015 mitteresidentide teenindamiselt teenitud 1,5 miljardit krooni loodavale sihtasutusele, mille

[366] Bruun & Hjejle. „Report on the Non-Resident Portfolio at Danske Bank's Estonian Branch." 19. september 2018.

eesmärgiks on võidelda finantskuritegevuse vastu. Pank lisas, et tema aastakasum kukub nüüd 16–17 miljardi krooni kanti.[367]

Septembri alguses kirjutas Wall Street Journal, et sisejuurdluse kohaselt olla Eestist läbi voolanud kuni 150 miljardit dollarit mitteresidentide raha.

See tundus ulmeliselt suure summana. Ebamaisena.

Aga Bruun & Hjejle raport suutis ka seda ületada. Aastatel 2007–2015 ulatus mitteresidentide arveldusmaht 200 miljardi euroni!

Mitte 2 või 20, vaid 200 miljardini. Ja euroni, mis oli hetkel kõvem valuuta kui dollar.

Sääraste klientide koguarv oli noil aastatel mitteresidentide portfellis 10 000, arvestades aga ka filiaali muid üksusi, 15 000.

Büroo teatas, et seni on neist kundedest läbi valgustatud 6200 ja nad kõik loetakse kahtlasteks. Uurijad olid saanud andmeid 87 miljoni ülekande kohta, mis tehti Eesti filiaalis enam kui kümne aasta jooksul.

Eraldi märkus ütles, et kahtlaseks loetud ülekanne ei pea olema kriminaalne: „Rahapesu nõuab tõendit, et ülekantud raha on kuritegelik tulu."

Aga see märkus jäi tahaplaanile.

Legend 200 miljardi suurusest rahapesust oli sündinud. See arv kleepus Danske ja tema Eesti filiaali külge, nagu oleks kasutatud superliimi.

Seda legendi võimendas teade, et Danske oli teinud Eesti politseile avalduse kaheksa inimese kohta. Kokku olid kahtlaste tehingutega seotud 42 töötajat või agenti, keda filiaal kasutas.

Ehk seis oli mitte nadi, vaid päris s...

Vilepuhuja oli esitanud tõsiseid väiteid, aga neid ei uuritud korralikult.

S... mis s....

Kokku oli uuritud ligi saja pangatöötaja või endise teenistuja tegevust ja tausta. Neist 25 olid agendid, keda pank kasutas kundede hankimisel.

Mitteresidentide teenindamiselt oli vaid üks töötaja lahti lastud. Viis olid saanud kirjaliku hoiatuse.

Mnjah.

[367] „Danske Bank A/S donates DKK 1.5 billion and revises outlook downwards." Danske Banki teade, 19. september 2018.

Nende karmide uudiste taustal tõi Bruun & Hjejle rahulikult ja kiretult välja piinlikke asju. Danskes logisesid asjad kõvasti.

Hädade üks põhjusi oli Eesti filiaali IT-platvorm, mis erines ülejäänud grupi omast ja seetõttu ei omanud peamaja Tallinna tegevusest samasugust ülevaadet nagu muudest üksustest. Lisaks olid paljud dokumendid eesti või vene keeles.

Grupi siseaudit ei saanud asjadele pihta. 2008. aastal anti rahapesu tõkestamise protseduuridele Eestis hinne rahuldav ehk neli punkti viiest, kuigi oli mõningaid puudujääke. Eestist tulnud rahapesuteemalised raportid olid enamasti rohelised (ehk kõik oli korras).

Novembris 2012 andis peamaja Eestile rahapesu tõkestamise alal hindeks ulatuslik (*extensive*) ehk neli punkti neljast. Seejärel unustati peamajas peaaegu aastaks ajaks paika panna, kes vastutab pangas rahapesuvastase võitluse eest.

Samal ajal oli aga Danske Bank võtnud eesmärgi saada rahapesu tõkestamise vallas eriti eeskujulikuks. Vastav programm kandis nime „Best in class“.

Augustis 2013 tehtud siseaudit leidis, et „tunne oma klienti“ nõuete täitmise tase Eestis on „mõistlik“ (kolm punkti neljast) ja sellega seotud dokumentatsioon „üldiselt piisav“. Mõningad asjad vajavad küll parandamist, aga taas: ei mingit katastroofi.

Jne. Jne.

Taani oli šokis. Eesti oli šokis. Kogu maailm oli šokis.

Euroopa Liidu konkurentsivolinik Margrethe Vestager nimetas toimuvat gigaskandaaliks.

Sopp jõuab Toompeale

Eestis muutus asi poliitiliseks. Jaanus Karilaid käivitas Riigikogu õiguskomisjonis kuulamised teemal, et mis läks viltu rahapesu tõkestamisel. Ühtlasi kasutas ta seda teemat poliitiliseks võitluseks, sest see uurimine andis võimaluse tümitada Reformierakonna raudvara Jürgen Ligi. Ligi oli pikaajalise rahandusministrina juhtinud aastaid finantsinspektsiooni nõukogu. Kas Ligi sai ikka hakkama?

Just poliitilise võitluse tausta tõttu loobus komisjonis esinemisest endine peaminister, tol ajal Euroopa Komisjonis digivoliniku kohal töötanud Andrus Ansip.

Komisjoni ette ei ilmunud veel üks mees: Aivar Rehe. Ta andis teada, et ei soovi selgitusi anda.[368]

Rehe puges urgu. Ei suhelnud meediaga. Ka selle raamatu tarbeks andis ta mõned korrad lootust, et räägib, aga siis vabandas ja loobus jälle.

Tegelikult andis Karilaidi komisjon päris hea ülevaate rahapesu tõkestamise arengust, edusammudest ja puudujääkidest. Kõik esinejad tunnistasid probleeme ja möödalaskmisi. Mõni neist kaitses aga end rohkem kui mõni teine. Kuid kõigi jutt oli asjalik.

Finantsinspektsiooni juhatuse liige Andre Nõmm rääkis komisjonile, et veel aastal 2014 ei teatud, milliste kahtlaste tehingutega Danske pank seotud oli. Olid vaid vihjed. Seetõttu on väga raske öelda, kas siis, tollast infot arvestades, oleks pidanud tegutsema jõulisemalt.[369]

368 Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 196. 15. oktoober 2018.
369 Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 192. 24. september 2018.

Keskkriminaalpolitsei juht Aivar Alavere toonitas sama: varem puudus mitteresidentide rahavoogude kohta ülevaade, polnud teada selle mastaap. Kõik mitteresidentidega seotud rahavood ei ole automaatselt kuritegelik raha.[370]

Rahapesu andmebüroo juht Madis Reimand ütles, et tema asutusel hakkas kujunema arusaam Danske probleemidest aastal 2013. Ta möönis, et võibolla saanuks reageerida kiiremini ja laiemalt, kuid aegluse põhjustas tolleaegne analüütilise võimekuse tase.[371]

Rahandusministeeriumi asekantsler Märten Ross selgitas, et kõnealusel ajal ei olnud isegi selgelt sõnastatud, millised on harukontori järelevalve alal päritoluriigi ja asukohariigi järelevalvete pädevused.[372]

Sellele juhtis tähelepanu ka Kilvar Kessler: kuna filiaal ei ole juriidiline isik ja ta ei saa muutuda maksejõuetuks, siis on finantsjärelevalve tähelepanu temale väiksem.[373]

Jürgen Ligi selgitas, et finantsinspektsioon ei oma juurdepääsu pangasaladusele. Danske Eesti filiaal ise loobus riskijärelevalvesse investeerimast ja võitles selle eest, et vastav tuluallikas neil püsiks. Teadmine Vene raha riskist on olnud kogu aeg, kuid kuna Venemaa ei tee koostööd, siis ei ole ka kusagilt kinni hakata. Koostöö asemel on nad ise seotud, mistõttu on tegemist tõsise huvide konfliktiga.

Endine peaprokurör Norman Aas selgitas, et Eesti ja Venemaa oma kodanikke välja ei anna. Ehk uurida Eestis Vene kodaniku rahapesu, oleks olnud suhteliselt tulemusetu, sest kohtu alla teda poleks saanud anda. Ainuke võimalus olnuks kriminaalasi Venemaale üle anda.

Aas märkis, et varem toimus Venemaaga koostöö. Oldi seisukohal, et rahvusvaheline kokkulepe on mõlemale poolele täitmiseks kohustuslik. Algul tehti koostööd otse Pihkva ja Peterburiga. Mingil hetkel pärast administratiivseid muudatusi Venemaal pidid aga kõik õigusabipalved käima Vene peaprokuratuuri kaudu. Siis hakkas infovahetus venima.[374]

Peaprokurör Lavly Perling rääkis, et Sampo/Danske asjus saabus Venemaalt esimene õigusabitaotlus detsembris 2012. Venemaale saadeti 99 lehekülge materjale. Teine õigusabitaotlus samas asjas saabus

[370] Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 190. 17. september 2018.
[371] Samas.
[372] Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 192. 24. september 2018.
[373] Samas.
[374] Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 202. 13. november 2018.

aprillis 2014. Selle peale saadeti 91 lehekülge materjale. Samal ajal püüdis Eesti saada Venemaalt infot 2013. aastal alustatud menetluse raames, kuid seda ei saabunud. Perling lisas, Venemaalt tulev info ei ole alati tõde. Venelased on tõenditega manipuleerinud.[375]

Perling rääkis ka, et rahapesu keegi lihtsalt küsimise peale üles ei tunnista. Kui pangas tegutseb mingi seltskond, kes on omavahel kokku leppinud, et nad põhimõtteliselt ei täida panga nõudeid, siis seda ongi väga raske järelevalvega üles leida. Seda on võimatu ka avalike menetlustoimingutega tuvastada. 2012. ja 2013. aastal jälitustegevust ei kasutatud, sest ei olnud piisavalt andmeid selle meetme proportsionaalsuse kohta.

Norman Aas märkis, et kontosid arestiti peaaegu kõikides pankades. Danske ei paistnud kuidagi eriliselt silma. Ja panga töötajat saab heal juhul vastutusele võtta rahapesule kaasaaitamise eest. See eeldab aga, et esmalt tuleb ära tõestada, et rahapesu toimus. Ainuüksi põhjus, et meil on rahapesu kahtlusega tehingud, või et pank on jätnud järgimata mõistliku ettevaatuskohustuse või „tunne oma klienti“ põhimõtte, ei ole piisav pangatöötaja vastutusele võtmiseks.[376]

Eesti Panga õigusteenistuse juhataja Marek Feldman avaldas arvamust, et finantsasutustele mõeldud sanktsioone võiks karmistada. Danskes toimunu ajal oli nende maksimummäär 32 000 €. See on tõusnud 400 000 euroni, kuid võiks olla veelgi rangem.

Tema kolleeg, keskpanga finantsstabiilsuse osakonna juhataja Jaak Tõrs märkis, et rangeim karistus on krediidiasutuse litsentsi tühistamine ja Eesti on üks vähestest riikidest, kus seda on rakendatud.[377] Versobank pandi ju jõuga kinni.

Ikka ja jälle jõuti Eesti maineni. Danske õõnestas seda iga päevaga.

Jürgen Ligi kuulutas, et Eesti on iseenda mustamisega lasknud Danske Banki rahapesujuhtumil maailma silmis kujuneda puhtalt Danske Banki Eesti filiaali juhtumiks, kuigi Eestis pandi see äri juba mitu aastat tagasi kinni. Eestis ei ole suudetud kriisi hallata. Mainekahju on üksnes süvendatud.

Ka Lavly Perling nõustus, et tuleb mõelda, mida eestlased ise sellel puhul räägivad, et kogu olukorda mitte võimendada.

[375] Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 202. 13. november 2018.
[376] Samas.
[377] Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 188. 10. september 2018.

Ta rõhutas, et 200 miljardit on mitteresidentide raha, mis on Eestist läbi käinud. Sellest ei tohiks rääkida kui rahapesu rahast.

Maine tuli kõne alla ka novembris, kui Jaanus Karilaid viis rahapesu tõkestamise olulise riikliku tähtsusega küsimusena Riigikogu suurde saali. Ta kuulutas seal ise: „Riigile tekitatud mainekahju ei parandata sellega, et riiklik teovõimetus maha vaikitakse. Riigi mainet parandavad ainult vigade omaksvõtt ja vigade parandus!"[378]

Erinevalt komisjoni tööst oli suures saalis toimunu rohkem poliitilise šõu moodi, kus opositsioon kasutas toimuvat võimalusena võimul olijaid tümitada. Näiteks EKRE üks liidreid Martin Helme põrutas: „Me teame, et umbes kümne aasta jooksul pesti Eestis 200 miljardit mafioosset või kriminaalset raha. Me kõik saame aru, et see pidi olema seotud ka Venemaa julgeolekustruktuuridega, muidu see raha sealt sellisel moel välja ei oleks saanud tulla. Mitte midagi ei võtnud ette rahapesu andmebüroo, mitte midagi ei võtnud ette finantsinspektsioon, mitte midagi ei võtnud ette Eesti julgeolekut tagama pidav kapo või välisluure, mitte midagi ei võtnud ette prokuratuur ja mitte midagi ei teinud Eesti Pank. Küsimus on selles, kuidas see võimalik on?"[379]

Selle raamatu kirjutamise ajal on Martin Helme ise rahandusminister ja vastutab rahapesu tõkestamise eest.

Teise opositsioonipartei esindaja Raivo Aeg näitas näpuga Danske juhtidele: „Sellises mastaabis ja sellise mahuga rahapesu ei saa toimuda asutuse juhtide ja vastutavate isikute teadmata." Aeg ei siunanud ainult eestlasi, vaid märkis, et ka Taani pool pidi märkama, et sellistes mahtudes kahtlast raha läbi ühe nende filiaali voolab.[380]

Nüüd töötab Aeg justiitsministrina ja tema kujundada on karistuspoliitika, sealhulgas veelgi karmimate karistuste kehtestamine rahapesijatele.

Karistustest rääkis ka tookord Riigikogu ette kutsutud Kilvar Kessler. „Riskantse äri tegeliku lõppemise oht on pankadele piisavaks heidutuseks, mis paneb neid tõsiselt mõtlema, kas tasub riskida. Teine moment, mis paneb noateral kõndivaid pankureid tõsiselt mõtlema, on reaalne vabaduskaotuse oht. Olgu siis rahapesu või muu taolise kuriteo eest," ütles ta.[381]

[378] Riigikogu istungi protokoll. 6. november 2018.
[379] Samas.
[380] Samas.
[381] Samas.

Kessler teatas saadikutele: „Oleme pankade juhtidele selgelt märku andnud, et rahapesurisk on prioriteet ja me ei taha näha logisevaid riskikontrolle. Oleme enam panustanud enda kohalolule, kohapealsetele kontrollidele. Oleme kinni pannud praktiliselt ainult mitteresidente teenindanud Versobanki, oleme suunanud Dansket lõpetama mitteresidentide äri. Oleme vahetanud rahapesu tõkestamise kohta infot ja teinud ka muud koostööd finantsjärelevalveasutustega Euroopa Liidu sees ja ka väljaspool seda. See töö jätkub ja on pidev."

Samasugused protsessid toimusid ka Taanis ja Euroopa Liidu tasemel.

Pärast seda, kui Eesti Ekspress avalikustas Howard Wilkinsoni nime, sai varju hoidnud britist globaalne staar. Washington Post kirjutas temast pika loo. Ühendriikide mõjukas uudistesaade „60 minutes" tegi intervjuu.

„Kliendid helistasid igal hommikul ja palusid: „Soovin müüa 20 miljonit rubla ja osta Ameerika dollareid." Ütlesime neile hinna ja nemad said dollarid. Ja põhimõtteliselt oligi see suur osa sellest, mida tegime," rääkis ta tolles telesaates. Ta lisas: „Me ei näinud, kuhu raha liikus." Muidugi võttis saatejuht üles tema võimaliku tasustamise. Ameerika Ühendriikides maksab väärtpaberijärelevalve komisjon (SEC) vilepuhujatele 10–30 protsenti nende info alusel määratud trahvidest. Dansket võib oodata väga suur trahv ehk Wilkinsoni võib sel juhul oodata eriti kobe hüvitus. Britt jäi sel kohal tagasihoidlikuks, ta ei tegutsenud rahale mõeldes: „2013. aasta detsembris ei tulnud mul kordagi pähe, et see asi võiks kunagi USA justiitsministeeriumile või SECile huvi pakkuda."[382] (Aprillis 2019 rääkisid finantsinspektsiooni juhataja Kilvar Kessler ja juhatuse liige Andre Nõmm ideest, et ka Eestis võiks vilepuhuja osa trahvirahast endale saada.)

Wilkinson andis tunnistusi Taani parlamendis ja Euroopa Parlamendis. Ta kritiseeris eriti tugevalt Eesti Rahapesu Andmebürood. „Kas see on totaalne ebakompetentsus, tõesti ma ei tea. Minu jaoks on see šokeeriv, sest nad oleksid saanud kinni pidada suure kliendi protsessi varases staadiumis. Mul jääb sõnadest puudu, kuidas see sai juhtuda," teatas ta Brüsselis.

Danskes juhtunut uuris europarlamendi erikomisjon TAX3 ning Parlamentaarne Assotsiatsioon.

[382] „Kas Danske vilepuhujat ootab paljastuse eest suur rahapreemia?" Eesti Ekspress, 20. mai 2019.

Aga kõige rohkem huvitab inimesi, kes on süüdi? Kes vastutab?

Jaanuaris 2019 teatas USA pensionifond Plumbers & Steamfitters Local 773 Pension Fund, et läheb New Yorgis kohtusse. Ta esitaski hagi Danske Banki ja tema nelja endise juhi (tegevjuht Thomas F. Borgen, endine finantsjuht Henrik Ramlau-Hansen, teine endine finantsjuht Jacob Aarup-Andersen ning endine nõukogu esimees Ole Andersen) vastu. Fondi väitel oli Danske aktsiate hind liiga kõrgeks paisutatud, sest panga juhtkond varjas rahapesuga seotud probleeme.

Ameerikast tuli ka teine murelik uudis. Oktoobris 2018 andis Danske Bank teada, et tema tegevuse vastu tunneb seoses Eestis ja Taanis toimuvate kriminaaluurimistega huvi USA justiitsministeerium. Pank kinnitas, et teeb võimuorganitega koostööd.[383]

Novembris esitas pangale rahapesu tõkestamise nõuete rikkumise tõttu kahtlustuse Taani prokuratuuri tõsise majandus- ja rahvusvahelise kuritegevuse üksus (SØIK). Kahtlustus koosnes neljast punktist, kõik juba tuttavad. Panga Eesti harus puudus korralik kontroll. Töötajaid ei õpetatud töötama Taani rahapesu tõkestamise nõuete alusel. Grupp ei integreerinud Eestit oma IT-süsteemi. IT-lahendus ja inimeste arv olid tehingute jälgimiseks ebapiisavad. Pank ei teadnud täielikult, kes olid tema kliendid. Kasutati vahendajaid, kes samuti ei tuvastanud oma kliente. Pank ei teadnud raha päritolu. Poliitiliselt mõjukate kundede (PEPid) teenindamisele ei andnud heakskiitu juhtkonnas vastavus-kontrolli eest vastutanud ametnik. PEPidele ei kehtinud kõrgendatud jälgimisnõuded. Pank ei teinud hoiatustest välja. Jne.[384] Täismäng.

7. veebruaril 2019 teatas ka Prantsusmaa, et Danske on uurimise all. Seda seoses Magnitski asjaga. Pariisi uurija oli tunnistanud panga kahtlusaluseks ka varem, kuid jaanuaris 2018 taandati ta tunnistajaks. Nüüd aga muutus staatus jälle. Jutt käis 21,6 miljoni dollari suuruse ülekannete mahust aastatel 2007–2014. Pank sai käsu maksta kautsjoniks 10,8 miljonit dollarit.[385]

Kuid suurima uudise suutis jälle toota Eesti.

---

383 „Danske Bank is in dialogue with the US authorities regarding the Estonia case." Danske Banki pressiteade, 4. oktoober 2018.

384 „Danske Bank A/S CVR no. 61 12 62 28, is preliminarily charged with violation of the Danish Anti-Money Laundering Act." 28. november 2018.

385 „Danske Bank placed under formal investigation in France." Danske Banki teade, 7. veebruar 2019.

Ilus elu katkeb nagu noaga lõigatult

Igal sügisel jõukamate eestlaste edetabelit avaldav ajaleht Äripäev rehkendas 2013. aastal Erik Lidmetsa vara väärtuseks 9,6 miljonit eurot. Jõukuse allikana oli märgitud firma Magnipharma, mis tegeleb toidulisandite hulgimüügiga. Ettevõte pälvis ka ravimite hulgimüügi loa.

Sügisel 2018 oli Lidmets seotud 18 firmaga. Uudised olid just rääkinud, et üks tema ettevõtetest avas Narva külje all asuvas tehnopargis Eesti suurima kõrgjõudlusega serveriruumi.

Ettevõtlikkus lubas elada head elu. Erik Lidmets sõitis ringi elegantse lahtise musta värvi Jaguariga. Mudel XK120 aastast 1953. Tema baleriinist abikaasa tarvitas rohelist värvi klassikalist Porschet. Mudel 911 aastast 1972.

Neil oli kaks korterit ja majaosa Põhja-Tallinnas, elumaja Tartus ning maatükk Lahemaal.

Aga enne 2018. aasta jõule vajus kogu see ilus elu järsku kokku.

Mõned päevad enne jõule pidasid politseinikud Lidmetsa ja tema üheksa endist kolleegi kinni, otsisid nende kodud läbi ning esitasid neile kahtlustused rahapesule kaasa aitamises.

Selle uudise peale kostis siinses meedias nurinat, et miks küll jõuametkonnad tegutsevad mutrikestega, mitte ei lähe panga juhtide kallale – enamik ööpäevaks kinni peetud tegelastest olid suhtehaldurid.

Kuid Lidmets polnud lihtne teller ega muu madalama astme tegelane, vaid Danske privaat- ja välispanganduse juht. Kahtlustuse sai ka tema järglane Juri Kidjajev. Anatoli Ivanov oli nende juhitud üksuse käivitaja ja pikaajaline juht. (Kuna ta oli aga kahtlusaluse tegevuse

Erik Lidmets sügisel 1997 tillukese ERA Panga diilerina. Politsei kahtlustab, et Lidmets ja tema kolleegid aitasid Danske klientidel raha pesta. Asjaga oli seotud Lidmetsa firma Beta Consult.

ajaks juba pangast lahkunud, siis esitati talle kahtlustus altkäemaksu vahendamises.)

See paar oli aastaid reaalselt juhtinud mitteresidentide äri, mille pärast hiigelsuur Danske Bank vaaruma lõi.

Just Erik Lidmets väitis novembris 2018 BBC vene toimetusele, et Danske Tallinna töötajad kontrollisid oma klientide tausta hoolikalt, kuigi vastavate hoiatuslipukestega tarkvara filiaalis puudus. „Kõik – lõhn, vanus, kellad, sokid – kõik omas tähtsust. Kui su juurde tuleb rikas inimene ja teatab, et ta kavatseb üle kanda teatud rahasummad, kuid tema käel on 50 dollarit maksev kell, siis taipad, et seal on teatud lahknevused,“ rääkis ta. Muu hulgas olevat kliendihaldurid otsinud tausta isegi küljelt kompromat.ru ja selle põhjal keeldunud kontode avamisest. Lidmetsa sõnul olevat tal pangast lahkudes olnud peas 400 kliendi telefoninumbrid ning mõne puhul teadis ta ka autonumbreid, abikaasade ja laste nimesid.[386] Ta rääkis ka Postimehele, et suhtehaldur on kõige madalama taseme töötaja ning „ka ülevalt poolt toodi suuri kliente.“[387]

Lidmetsa puhul osutus saatuslikuks firma Eridan DVL. Tollele ettevõttele laekus aastatel 2011 ja 2012 neli kahtlast rahasummat, kokku 500 000 dollarit.

Raha laekumise ajal oli firma peremeheks Panama ettevõte Exform Capital Inc.

Kuid Lidmetsa kinnivõtmise ajal kuulus pool ettevõttest talle. Teine pool kuulus Jaroslav Komarovile, kes elab Maardus koos Erik Lidmetsa pangaaegse kolleegi Natalja Komaroviga.

Poole miljoni dollari ülekannete selgitused viitasid laenulepingutele. Kuid riigiprokurör Marek Vahingu arvates said Lidmets-Komarov raha hoopis kuriteole kaasa aitamise eest. „Ülekannete näol oli tegemist tasuga tegeliku kasusaaja varjamise eest,“ ütleb pangatöötajatele esitatud kahtlustus.

„Meile laekus vihjeid, et tegevus Danskes oli süstemaatiline ja seda tehti raha eest omakasu huvides, juriidiliselt väljendades altkäemaksu eest,“ rääkis riiklik süüdistaja Vahing pärast pangatöötajate kinni võtmisi riigiprokuratuuris korraldatud pressikonverentsil. „Sellest hetkest nägime võimalust hakata asja lähemalt uurima.“

Jaanuaris 2018 laekus Gruusia riigiprokuratuurist Eestisse õigusabipalve seoses suure kelmusega. Uurimisandmed näitasid, et märtsist 2011 kuni septembrini 2013 lasi ühte Gruusia panka tarvitanud firma Imadd Production kanda Danske Eesti filiaali veidi üle kahe miljoni dollari.

Gruusiast tulnud info oli Vahingule väga tähtis. Niisama Danskes avatud kontosid tuhnida polnud mõtet. Magnitski asjad aga olid hapuks minemas. Grusiinid kandsid justkui kandikul ette info, et tegemist on kelmuse ehk eelkuriteoga ja sellest oli möödunud vaid 5–7 aastat.

Raha laekus Danskes Goldcraft Universali kontole. See firma oli registreeritud Walesis ning direktoritena figureerisid esmalt kaks Belize'i ja seejärel kaks Seišelli saarte firmat.

386 Oksana Antonenko. „Браудер пытался найти грязные деньги, а пострадали клиенты европейских банков.“ BBC, 8. november 2018.
387 Tiina Kaukvere, Holger Roonemaa. „Uus kaebus Danske rahapesu loos: panga 26 Eesti töötajat moodustasid kriminaalse grupeeringu.“ Postimees, 25. juuli 2018.

Firma tarvitas arveldamiseks Danske filiaali. Arve avamise kiitis heaks osakonnajuhataja Erik Lidmets.

Konto tegelik avaja pole teada, kuid seda tehti märtsis 2008 serblase Zivojin Nikolici nimel. Kahtlus, et seda ei pruukinud teha Nikolic, tuleneb asjaolust, et sellenimeline inimene ei läbinud tol aastal ühtegi Eesti piiripunkti.

Prokuratuur leidis, et olemas pole ka aadressi Ukrainas Odessas, kus Goldcraft justkui pidi tegutsema.

Mõni kuu pärast pangakonto avamist kinnitas Lidmets lepingu, millega Ukraina kodanik Sergiy Lutsenko sai õiguse hakata internetipangas Goldcrafti nimel ülekandeid tegema.

Uurimisversiooni kohaselt tegeles pangas Goldcraftiga esimestel kuudel Erik Lidmets ja seejärel mitme aasta vältel kliendihaldur Jevgeni Agnevštšikov.

Goldcrafti konto väljavõtted näitasid politseinikele, et Gruusiast laekunud kaks miljonit dollarit segunes muude firmale saabunud summadega. Nende päritolu on seniajani segane. Kokku läbis Goldcrafti pangaarvet peaaegu 58 miljonit dollarit. Firma sai raha 32 ettevõttelt ja kandis edasi 14 ettevõttele. Nad kõik olid mitteresidendid. Kattuvaid firmasid oli kümme ehk vahetevahel liikus raha nii edasi kui ka tagasi.

Pealtnäha pidi olema tegemist tavapäraste äritehingutega. Ülekannete selgituste kohaselt maksti raha mööbli, elektritarvete, arvutite, autovaruosade ja muude kaupade ostmiseks, aga ka transpordi ja reklaami eest.

Prokuratuuri meelest pidanuks pangas ammu punane häiretuluke põlema hakkama, sest pangale deklareeritud andmete kohaselt pidid kaubad liikuma ja teenuseid osutatama Aserbaidžaanis, Venemaal ja Ukrainas. Miskipärast aga liikus see raha Danske filiaali sees. Ebaharilik oli ka see, et raha ei jäänud kunagi seisma, vaid kanti kohe või vähemalt paari päeva jooksul edasi.

Kahtlustuse väitel ei tuvastanud pangatöötajad raha päritolu ega klientide tegelikke kasusaajaid, ei teatanud kahtlastest tehingutest Danske Eesti äririskihaldurile ega rahapesu tõkestamise osakonda.

Toimunu tõttu said Erik Lidmets, Jevgeni Agnevštšikov ning veel kuus suhtehaldurit – ka Natalja Komarov ja Anna Kurilenko, Mihhail Murnikov, Marko Teder ja Olga Tšetvertikova – kahtlustuse rahapesus.

Keskkriminaalpolitsei leidis ka teise ja palju suurema kuritegeliku skeemi. See oli osa nn Aserbaidžaani rahapesumasinast.

Selle musta skeemi keskmes on seitse Danske Eesti filiaalis kontot omanud välisfirmat (kõik britilikud LLPd): Beeline Alliance, Delmoore Express, Hardware Systems, Infocar Trade, KG Commerce, Lota Sales ja LCM Alliance.

Sellele seitsmikule laekus kokku 282 miljonit dollarit. Tegemist on osaliselt rahaga, mille Aserbaidžaani kodanik Rufat Velijev hankis maksupettuse käigus Aserbaidžaani firmast Elektromash MMC. Sealne maksuamet uurib Velijevi tegusid kahe kriminaaluurimise raames.

Neist ühe – LCM Alliance'i – nimi on tuntud lugudest, mida avaldasid OCCRP Aserbaidžaani pesumasina projektiga seotud ajalehed, sealhulgas Äripäev. OCCRP otsingumootor näitab, et firmast Elektromash MMC kanti mais-juuni 2013 firmale LCM Alliance kokku 45,7 miljonit dollarit.[388]

Sama summa esineb ka Danske seltskonnale esitatud kahtlustuses.

Suurim rahasaaja oli nende seitsme seas firma Delmoore Express. Sinna laekus koguni 178,8 miljonit dollarit.

Tegemist oli muidugi tüüpiliste varifirmadega. Delmoore Expressi aastaaruandele oli Seišelli saarte firma Astrocom AG esindajana alla kirjutanud ei keegi muu kui Ali Moulae. Tema „juhtis" ka firmat LCM Alliance. Delmoore Express lõpetas tegevuse aasta pärast raha laekumist, LCM Alliance veel aasta hiljem.

Riigiprokuratuuris uurimise alla sattunud miljonid jõudsid Eestisse maist septembrini 2013. Sel ajal tegeles kõnealuse seitsme välisfirma suhtehaldurina Danske pangas Oksana Lindmets, hilisem Versobanki töötaja. Lindmets esindas ka ülejäänud kolme firmat, mille kaudu liikus enamik Aserbaidžaani pesumasinas pöörelnud rahast.

Danske filiaalis kordus Elektromashist laekunud summade puhul kõik nagu Gruusia kelmuse puhul: raha liigutati kohe edasi ja tagasi ning justkui tüüpilise majandustegevuse tõttu.

Tänu sellistele risti-rästi ülekannetele käive muudkui kasvas ja kasvas ning lõpuks läbis uurimisalusel perioodil seitsme ettevõtte pangakontosid kokku lausa veidi üle miljardi dollari!

[388] https://www.occrp.org/en/azerbaijanilaundromat/raw-data/

Seitsmele firmale raha üle kandnud või sealt raha saanud kümneid välisfirmasid esindasid Danskes Gruusia-episoodiski mainitud kliendihaldurid: Agnevštšikov, Komarov, Kurilenko, Murnikov, Teder, Tšetvertikova ja ka Lindmets. [389] Lisaks veel Jelena Makarova ja Anna Kollo, kes oli saanud EBSist magistrikraadi tööga, mida peab pangatöötaja *offshore*-firmasid teenindades tähele panema.

Prokuratuur avalikustas kiiresti kahtlusaluste nimed. Ajakirjanikud tormasid registreid läbi kammima. Peagi sai iga eestlane veebiportaalidest lugeda, kes millist ettevõtet või kinnisvara omas. Kahtlusalused ise aga alustasid teistsugust võitlust. Prokuratuur pani nende vara aresti alla ja see ei istunud neile mitte. Näiteks ühe kliendihalduri puhul arestiti tema ja ta lähedaste pangakontod, kus seisis ligi pool miljonit eurot, mille päritolu ei osanud keegi seletada. Erik Lidmetsa puhul lasi maakohus arestida vara koguni 1,3 miljoni euro ulatuses. Peamiselt kinnisvara, aga ka Volkswageni auto. Politsei viis ära isegi tema abikaasa käekella. „Nii palju vara arestida vaja ei ole,“ ütles Lidmetsa kaitsja, vandeadvokaadi abi Sven Lass ringkonnakohtus, kus ta asja vaidlustas. Lassi ja tema kolleegi vandeadvokaat Helmeri Indela arvates oli tegemist keelatud ülearestimisega, sest riigi võimalik nõue oli nende rehkenduste kohaselt 442 000 eurot.

Indela ja Lass väitsid ka, et Erik Lidmets ei saanud rahapesus osaleda, kuna talle ette heidetav kuritegu toimus maist 2011 kuni septembrini 2012, aga nende klient lahkus Danskest juba aprillis 2010.

„Erik Lidmets ei avanud seda kontot ise, vaid kogus kokku ainult vajalikud dokumendid,“ täpsustas Indela. Ta lisas, et dokumente kontrollisid veel teine töötaja ja panga jurist ning konto avamise taotlusele andis ühehäälse heakskiidu neljaliikmeline komisjon.

Ja mis altkäemaks? Advokaat Indela sõnul ajas Lidmets pärast pangast lahkumist äri mitte ainult Goldcrafti, vaid ka teiste Danske klientidega. „See polnud talle keelatud,“ toonitas advokaat. [390]

Üleüldse: jutt kahe miljoni dollari pesemisest on tõendamata. Gruusias ei ole kedagi kelmuses süüdi mõistetud, asi on vaid kahtluse tasemel.

[389] Sulev Vedler, Tarmo Vahter. „Magus elu. Kiire raha. Danske panga direktorit kahtlustatakse 500 000 dollari suuruse „laenu“ saamises.“ Eesti Ekspress, 27. detsember 2018.
[390] Sulev Vedler. „Danske rahapesu: kaitsjate väitel pingutab prokuratuur üle.“ Eesti Ekspress, 20. märts 2019.

„Kogu suur rahapesuvastane võitlus on püsti pandud argumendiga, et Thilisi kohus nõudis Eestilt välja mingeid dokumente,“ kuulutas kohtus advokaat Indela.

Ringkonnakohtu kohtunik Meelika Aava otsustas aga Lidmetsa varale seatud piiranguid mitte leevendada.[391]

Uurimisega tegelev riigiprokurör Marek Vahing sai järjekordse olulise punktivõidu suvel, kui tal õnnestus leida veel kaks miljonit eurot. Seekorda aga ühest Läti pangast. Raha seisis Šotimaal registreeritud firma Medford Impacts LP nimel. Ja selle omanikuks oli Mihhail Murnikov. Varasem Hansapanga/Swedbanki töötaja, kes seal toimunud segaduste ajal Danskesse üle kolis.

Murnikov teab, kuidas raha peita, sest aastatepikkuse töö jooksul on ta näinud rohkelt kõikvõimalikke skeeme ja teab, kuidas tegelikke kasusaajaid varjata. Murnikovi kaitsval vandeadvokaadil Martin Hirvojal polnud aga nende kahe miljoni puhul kavatsustki midagi varjata, sest tegemist oli hoopis teisest allikast saadud rahaga.

Murnikov hakkas nimelt pärast Danske filiaalist lahkumist pakkuma idapiiri tagant tulnud kundedele võimalust investeerida kinnisvarasse.

Selleks moodustasid tema ja ta endised kolleegid Jevgeni Agnevštšikov ja Marko Teder ettevõtte NRD Advisory. Tööle võeti ka Olga Tšetvertikova.

Jah, saadaval on ka muud teenused, sealhulgas toetus pangaarvete avamisel välisriikides ning firmade käima panemine, kuid peamine ärisuund on kinnisvara. NRD investeeris talle usaldatud raha Veskimöldre elurajooni, Jüri Tehnoparki, elumajja No5 (asub Kalamajas Eesti Kunstiakadeemia kõrval) ja teistesse tuntud kinnisvaraarendustesse. Venelased maksid hästi. Ühe säärase investeeringuga oligi seotud Medford Impactsi pangaarvel külmutatud kaks miljonit.

Septembris 2019 ütleb riigiprokurör Marek Vahing, et uurimine on jõudnud päris kaugele. „Ma arvan, et teame päris hästi seda, mis toimus Eestis. Me ei tea veel seda, mis toimus mujal. See kaasus ületab ju riigipiire.“

Vahing räägib, et töös on endiselt kaks episoodi – Gruusia ja Aserbaidžaani oma, kuid neid võib lisanduda.

[391] Sulev Vedler. „Kohus jättis Danske eksjuhi kalli kinnisvara aresti alla.“ Eesti Ekspress, 21. märts 2019

Prokuratuur ja uurijad on tegelenud massiivse materjaliga. Vahe-kokkuvõtte arvud on uskumatult suured. 12 203 gigabaiti digitõendeid. Uurimise all 74 000 faili ja 363 000 elektronkirja. Välja on läinud 450 päringut. Läbi analüüsitud 2000 pangakonto väljavõtet. 200 menetlus-toimingut. Aresti all vara 4,5 miljoni euro ulatuses.

Aga infot tuleb muudkui juurde. Näiteks on alanud infovahetus Deutsche Banki uurimise asjus. „Teeme Saksamaaga koostööd."

Vahing teab, et ta ei tohi venitada, kuid ta eelistab kiirusele kvali-teeti. Kui juba kohtusse minna, siis ikka nii, et võit koju tuua. Rapsida ta ei taha.

Ühe ambitsioonika panga-projekti kuulsusetu lõpp

Eriti piinlikuks läks Danske juhtum talvel 2019. Finanstilsynet ja Eesti Finantsinspektsioon suutsid tõsiselt raksu minna. Taani poliitikuid huvitas, miks Taani järelevalve Tallinnas piisavalt palju tööd ei teinud. Finanstilsynet avaldas enda kaitseks mõned kirjad Eesti Finantsinspektsiooniga. Tallinna arvates oli see väär samm: esiteks ei küsinud taanlased nõusolekut ja teiseks avaldasid nad vaid paar kirja, mis ei andnud täit pilti. Eesti järelevalve soovitas taanlastel avalikus-tada kõik järelevalvega seotud dokumendid.

Tüli läks nii kõvaks, et 27. veebruaril lendas Finanstilsyneti juht Jesper Berg Tallinna rahu sõlmima. Isegi poseeriti kätt surudes, taustal Eesti ja Euroopa Liidu lipud.

Aga Kessler tundus sel pildil olevat magusama naeratusega. Eestlased olid oma võimu näidanud. 19. veebruaril teatas finantsinspektsioon, et Danskega on lõpp. Ta peab Eesti filiaali sulgema. Siit võibki aimata, miks Taani finantsjärelevalve nii pirtsakas oli. Sulgemise otsuses leidus kröbedaid sõnu ka nende kohta.

Tegutsemiskeelust raskemat karistust on ühele pangale raske leida. Finantsinspektsioon põhjendas nii karmi ettekirjutust suuremahulise õigusnormide rikkumise ja finantssektori läbipaistvuse tagamisega.

27 lehekülje pikkune ettekirjutus on masendav lugemine.

See kordab vana tõde, et kala hakkab mädanema peast. Ettekirjutus märgibki, et Danske filiaali puhul ei ole küsimus „mitte kitsalt rahapesu tõkestamise reeglite puudustes või üksikutes minetustes, vaid kogu

Danske Banki ülestes süsteemsetes probleemides nii rahapesu vastase võitlusega tegelemisel, kui ka filiaali õiguspärases juhtimises ja kontrollimises ning probleemidele reageerimises.“

Vastu pead ei saanud ainult Aivar Rehe, vaid ka peamaja, sest Danske Banki juhatus teadis kõrge riskiastmega toodetest, kuid filiaal jätkas nende pakkumist. Jutt käib eeskätt nn OFZ „lahendusest“. Filiaal kukkus läbi oma kundede tegelike kasusaajate tuvastamisel. Seda soosis müügivõrk, kus tarvitati agente ja vahendajaid.

Ja muidugi klientuur, mis kubises maksuparadiisides registreeritud (Marshalli saared, Briti Neitsisaared, Küpros, Seišellid) ja tegelikele kasusaajatele anonüümsust pakkunud ettevõtetest.

Finantsinspektsioon leidis, et filiaalis võetud riskiprofiil oli nii kõrge, et seda olnuks keeruline juhtida isegi siis, kui seal oleks töötanud tugevdatud kontrollmehhanism. Panga kõik kolm kaitseliini logisesid ja mitte juhusest, vaid tegemist oli „selgelt äriliselt võetud riskiga“.[392] Mitteresidentide portfelli pidanuks Danske kinni panema juba 2007. aastal, kui ta selle enda kätte sai. Aga kus sa sellega!

Kilvar Kessler ei halastanud ka oma Taani kolleegidele. Ettekirjutus märgib, et nad ei ole „oma tegemistes seoses Danske Bank’ga olnud kõrgeimal professionaalsel tasemel.“ See oli üks ettekäändeid, miks peab filiaali sulgema – muidu võiksid rikkumised ja probleemid tulevikus jätkuda. „Filiaali kaudu süstemaatiline ja niivõrd suuremahuline õigusnormide rikkumine kui ka samaaegselt puudulikult toimiv Danske Bank sisene vajalik järelevalve ning reageerimise puudulikkus probleemidele filiaalis annavad selleks aluse,“ teatas finantsinspektsioon.

Ja muidugi mainekahju, mis eestlastele eriti hinge läheb. Kogu selle jama tõttu „on asetatud Eesti finantssektor tervikuna tõsisesse ebausaldusväärsuse konteksti teiste isikute, riikide ja avalikkuse poolt vaadatuna.“[393]

Taanlastele anti filiaali sulgemiseks kaheksa kuud, kusjuures ettekirjutuse juurde käis hoiatus, et hilinemise korral peab pank maksma esmalt 32 000 eurot sunniraha ning edaspidi maksab mõne konkreetse punkti eiramine 100 000 eurot päevas.

[392] Finantsinspektsiooni juhatuse otsus nr 4.1-1/8. 19. veebruar 2019.
[393] Samas.

Kopenhaagen ei hakanud sulgemisotsuse vastu avalikult sõdima. Pank sai ettekirjutuse tutvumiseks 30. jaanuaril ning esitas paar nädalat hiljem Tallinnasse selle kohta oma seisukohad. Peamaja oli nõus filiaali sulgema, kuid pika hambaga. Kopenhaagen leidis õiguslikke vigu. Sellist ettekirjutust ei tohiks teha, sest tegemist pole „üldise heaolu huvides“ rikkumisega. Ettekirjutus ei ole proportsionaalne (loe: on liiga karm), sest tegemist on „üksnes“ (!) rahapesu nõuete alaste rikkumistega ja astutud on olulisi samme, et sellised rikkumised enam ei korduks. Tegu on Danske Banki põhiõiguste ja -vabaduste rikkumisega.[394]

Ja aega on rohkem vaja. Finantsinspektsioon nõudis esmalt uste sulgemist kuue kuu jooksul. Danske Bank küsis aasta, sest muidu peab ta laenuportfelli kiirmüügi korras maha müüma. Selles osas tuli Tallinn vastu, kuid osaliselt. Taanlased said kaheksa kuud.[395]

Sulgemisotsuse puhul korraldatud pressikonverentsil ütles Kilvar Kessler, et tegemist pole mitte karistuse, vaid etteheitega. Ta võrdles Danske filiaali vallatu tegelasega: „Külaline on lõhkunud meie väärtuslikku vara. Selline külaline väärib viisakat ärasaatmist meie kodust!“

Danske Bank teatas seepeale, et sulgeb lisaks Eestile ka oma ärid Lätis, Leedus ja Venemaal. Üks suur äriline afäär oli lõppenud häbiväärse peksasaamisega. Lõpptulemust ei tea aga veel keegi, sest Taani enda finantsjärelevalve otsus pole veel avalikkuse ette jõudnud ning kriminaaluurimised Eestis, Taanis, Ameerika Ühendriikides, Ühendkuningriigis, Šveitsis ja Prantsusmaal on alles pooleli.

12. märtsil otsis Taani politsei läbi Thomas Borgeni kodu. Mai alguses teatas ajaleht Børsen, et Borgenile esitati seoses pangas juhtunuga kuriteo kahtlustus. Selle detailid pole teada. Kahtlustused said ka Lars Mørch, Henrik Ramlau-Hansen ja veel seitse pangatöötajat.

Dannebrogi legendi teab iga taanlane. Arvatavasti 15. juunil 1219 toimus Revalas iidse Lindanise kantsi lähedal kõva lahing Taani kuninga Valdemar II ja Eesti vägede vahel. Taanlased olid juba peksa saamas, kui piiskoppide palvete peale laskus taevast punane valge ristiga lipp. Taani väed said sellest imest nii palju indu, et lõid vaenuväed puruks. Pärast

[394] Finantsinspektsiooni juhatuse otsus nr 4.1-1/8. 19. veebruar 2019.
[395] Samas.

seda võtsid taanlased lipu tarvitusele oma rahvuslipuna. Lindanise asemele ehitasid nad uue linna. Taani linna, mis lühenes Tallinnaks.

Juunis 2019 möödus 800 aastat Dannebrogist. Taanlased tähistasid seda, eestlased tähistasid seda. Aga seekord oli see tähtpäev teistsugune, kui keegi oodata oskas. Kuskil alateadvuses painas kõiki mõte, et mida kuradit küll tegi see Danske Bank.

Rehe läheb taevastele radadele

Esmaspäeva, 23. septembri õhtupoolikul kuulsid eestlased kõikidest suurematest meediakanalitest ärevat uudist: Aivar Rehe on kaduma läinud. See polnud mingi kõlakas, vaid ametlik politsei teadaanne. Esmane abipalve rääkis lihtsalt Aivarist, aga laiali saadetud foto ei jätnud mitte mingit kahtlust, kellega oli tegemist.

Kui esimesed mõtted võisidki viia oletusteni, et äkki mees põgenes või ta isegi rööviti (ikkagi võtmetunnistaja rahvusvaheliselt olulises kriminaalasjas), siis politsei sõnakasutus, et Rehe elu võib olla ohus, andis kiiresti aimu, et ta võis minna hoopis vabasurma. Ta oli seda korra ka hiljuti proovinud, aga ebaõnnestunult.

Siiski esines õhkõrn lootus, et ehk pääseb ta ka seekord eluga.

Politsei teatas, et Rehe lahkus oma Pirital Kloostrimetsas asuvast kodust hommikul kella kümne ajal. Tema naine ei leidnud koju tulles meest ja pöördus politseisse. Sama päeva õhtupoolikul algasid otsingud, kuhu politsei kaasas vabatahtlikke. Muuhulgas kasutati droone. Otsijad kammisid läbi lähedase metsa ja kontrollisid veekogude kaldaid (Pirita jõgi voolab lähedal, meri ei asu samuti kaugel). Ei midagi. Pimeduse saabudes otsingud katkesid, et jätkuda järgmisel päeval. Ja ikka tulutult.

Juhtunust sai esiuudis mitte ainult Eestis, vaid ka Taanis. Suured rahvusvahelised infoagentuurid teatasid sellest.

Rehe kadumine tõotas kujuneda suureks müsteeriumiks, aga lahendus osutus väga lihtsaks ja äärmiselt kurvaks. Mehe surnukeha leiti kolmapäeva hommikul ikkagi koduhoovist. Meedias hakkas kohe

levima versioon, et Rehe tuli koju tagasi või isegi, et keegi toimetas tema surnukeha õue.

Kohtulik ekspertiis kinnitas aga peagi, et ta oli seal lebanud esmaspäevast saadik.

Siseminister Mart Helme tõmbas muidugi asja üles: miks küll politsei surnukeha kohe üles ei leidnud? Ta nõudis politseilt juhtunu kohta aruannet. Nädal hiljem teatas minister, et „tegemist oli suitsiidiga ning ei ole mingit alust midagi muud arvata. Juhtumi osas viidi läbi kõik seaduses ettenähtud uurimis- ja menetlustoimingud, mis on ka korrektselt ja kontrollitavalt vormistatud."

Politsei selgitas, miks Rehe kaheks päevaks justkui kadus: „Kuna poomisvahend katkes, kukkus mehe surnukeha maha enne, kui lähedased koju naasid. [---] Politsei eksis otsingute läbiviimisel, kui jättis põhjalikult läbi kontrollimata maja hoovi, mis on pisike ja suhteliselt lage ning pealtnäha pole seal kohta, kus surnukeha võiks märkamata jääda. Lähtusime otsinguid alustades esmasest infost, et mees on kodust lahkunud ning küsimisel kinnitasid lähedased korduvalt, et on maja hoovi üle kontrollinud. Politseinikud käisid korduvalt Rehe majas sees, mille akendest on aed täies ulatuses näha ning visuaalsel vaatlusel ei märganud ka nemad surnukeha kohas, kus see leiti."

Politsei teatas, et neil on siiralt kahju, et eksimus põhjustas lähedastele lisakannatusi seoses juhtunu detailide laia avaliku käsitlemisega ning kinnitas üle, et „Aivar Rehe ei olnud kahtlustatav, vaid tunnistaja ning uurimises ei ole toimunud pööret, mis kuidagi Rehega seotud."

Siseminister Mart Helme märkis kohtumisel Eesti ajalehtede peatoimetajatega, et Rehe majanduslik seis oli vilets. Eesti Ekspress sahistas, et Rehe proovis käivitada investeerimisprojekti, mille maht ulatus kümnetesse miljonitesse eurodesse, võibolla isegi saja miljoni euroni ning küsis selleks raha Eesti jõukatelt. Selle fondi sünnini ta ei jõudnudki. Kuid see oli kõigest raha. Hoopis hullem oli tema elumuutus. Rehe oli terve elu olnud meeletu töörügaja, tõeline energiapomm, särav tegelane. Nüüd aga ta oli ta tagasi tõmbunud ning alatasa küsiti avalikkuses, millal küll Danske juhid kohtu ette viiakse. Kindlasti muserdas selline muutus teda.

Oma elu viimase intervjuu Eesti meediale andis ta märtsis 2019, kui Postimees taipas mehe kinni püüda kohtumajast piimatööstuse Tere protsessilt, kus Rehe esines (ta proovis pärast Danskest lahkumist saada Tere juhiks). Ekspankur jätkas samal toonil nagu varem: ta tegi pangas üksnes oma tööd ja tegi seda parimal võimalikul moel. Kriminaaluurimise kommenteerimisest ta keeldus. Kui ajakirjanik Reet Pärgma küsis, kas Danskele tehakse ülekohut, vastas Rehe, et „eks elu näitab. Aeg parandab kõik asjad." Ajakirjanik jätkas: „Aga teil on olnud kindlasti raske aeg." Rehe tunnistas seepeale: „Kerge ei ole."

Aivar Rehet jäid mälestama abikaasa, kaks tütart ning arvukad sõbrad ja tuttavad. Tema ärasaatmine toimus 3. oktoobril Tallinna Toomkirikus.

Veel enne seda, 1. oktoobril algas Danske Banki filiaali likvideerimismenetlus. Panga sildid Narva maanteel asuvalt peamajalt võeti maha öösel vastu 5. oktoobrit, kuid arveldamise õigus jäi pangale kuni aastavahetuseni.

Üks suur ja oluline etapp Eesti panganduses oli jõudnud finiširuudustikku, peaaegu lõpuni.

MIS ON VIGA ROOTSI PANGAS?

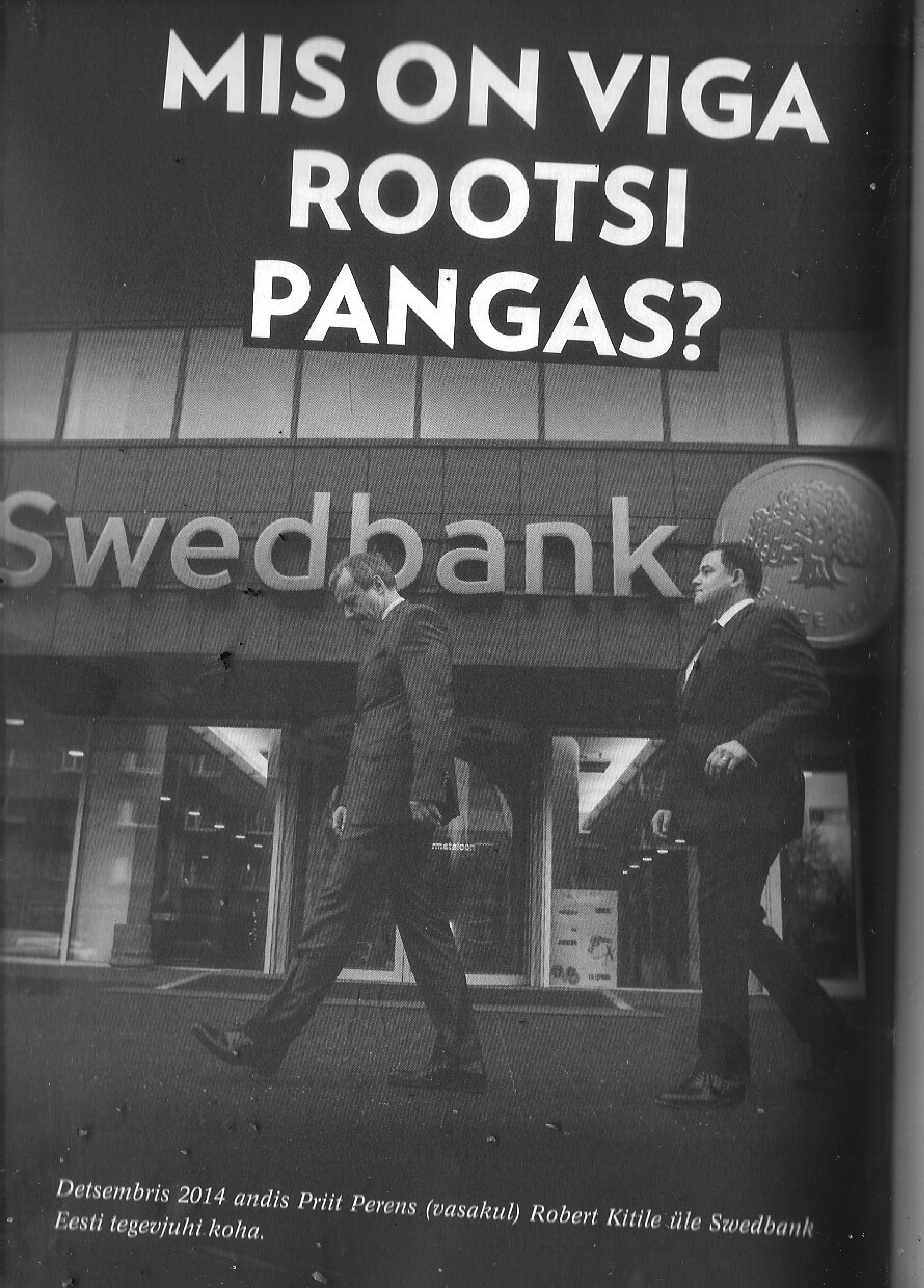

Detsembris 2014 andis Priit Perens (vasakul) Robert Kitile üle Swedbanki Eesti tegevjuhi koha.

Saatuslik daam

Prantsuse vanasõna õpetab skandaalide puhul: *cherchez la femme*! Otsi naist! Swedbanki saatuslikuks daamiks sai tema tegevjuht Birgitte Bonnesen. Üle 30 aasta Swedbankis töötanud ja karjääriredelil täitsa tippu roninud Bonnesen esines liiga enesekindlalt oktoobris 2018, kui ta avalikustas panga kolmanda kvartali majandustulemusi. Neid oli lausa lust ette lugeda. Kasum kasvas kolme kuuga 13 protsendi võrra.

Aga ühiskonna tähelepanu oli mujal. Ikka Danske, ikka rahapesu. Bonnesen kuulutas enesekindlalt, et skandaalidega seotud inimesed ei ole olnud Swedbanki kliendid enne ega ole ka praegu.[396]

Majandustulemuste presentatsiooni alustaski ta erandkorras hoopis Baltimaadest ja rahapesu tõkestamisest rääkimisega. Üks PowerPointi slaid käis mitteresidentidest klientide arvu kohta aastatel 2007–2018. Sellel slaidil oli kaks graafikut: üks käis Swedbanki Balti üksuste ja teine spetsiifiliselt Eesti oma kohta. Must joon, mis tähistas mitteresidentide osakaalu kõigi klientide seas, kasvas mõlemal graafikul kergelt, kuid jäi alla pooleteise protsendi.

Kollane jutt, mis tähistas väljaspool Euroopa Liitu asuvaid ettevõtetest mitteresidente (nende sekka jäid ka kõik maksuparadiisid), liikus mõlemal pildil nulli lähedal.

Ehk seis oli sügavale mutta tambitud Danskega võrreldes imekena.

[396] Mait Kraun. „Swedbank kasvatas kasumit ja eitab seost rahapesuga." Äripäev, 24. oktoober 2018.

Teisel slaidil kinnitas Swedbank, et on pidevalt rahapesu tõkestamiseks tööd teinud. Panga poliitika on teenindada selgete kohalike sidemetega ärisid. „Tunne oma klienti" nõudele lähenetakse süstemaatiliselt. Rahapesu suhtes kehtib nulltolerants. Sel eesmärgil toimub tihe koostöö nii võimude kui korrespondentpankadega. Rahapesu-signaalidele on alati reageeritud. Seoses rahapesu tõkestamisega ei ole pooleli mitte ühtegi järelevalvemenetlust.[397]

Samal päeval väärtpaberianalüütikutele esinedes viskas Bonnesen, kes on pärit Taanist, et ka teda võib mitteresidendiks pidada. Ta elab küll ammu Rootsis, kuid omab teise riigi passi. Samamoodi on mitteresidendid isegi saatkonnad. Ta mainis Rootsi firmasid, kes asutasid tütarfirmad Lätis ja nood läksid Eesti turule, saades niimoodi mitteresidentideks.

Pangajuht püüdis kõigest väest näidata, et mitteresident kui selline ei ole saatanast, vaid tegemist on normaalse nähtusega. Ta kordas üle, et Swedbank on jaepank ja teenindab kohalikke ärisid.

Aga Ameerika suurpanga JP Morgan Chase & Co analüütik Sofie Peterzéns küsis siiski üle, et kes küll on need mitteresidentidest kliendid Baltimaades. Ta avaldas arvamust, et neist 80 protsenti peaksid olema tegelased Venemaalt ja endistest liiduvabariikidest.

Pangajuht Birgitte Bonnesen vastas, et analüütik eksib. Et Vene ja SRÜ kliendid moodustavad vaid 0,5 protsenti klientuurist.

Analüütik rehkendas seepeale, et jämedalt on tegemist 15 000 kliendiga – seda on sama palju kui Danske Bankil kaheksa aasta jooksul!

Bonnesen vaidles vastu. Paljud neist on eraisikud. Ukrainast ja Valgevenest tulnud võõrtöölised, aga ka tudengid ja muud säärased tegelased.

Seepeale lõikas panga PR-mees vahele, et lõpetame selle teema, Birgitte on juba vastanud.[398]

Kuid kõige hullemaks kujunes intervjuu Rootsi ärilehele Dagens Industri. Pealtnäha oli see igati okei, vähemalt tol hetkel. Ajaleht oli küsinud varem, kas Swedbank on saanud oma vastavuskontrolli osakonnalt mingeid signaale võimalike jamade kohta. See küsimus jäi vastuseta. Nüüd küsis Dagens Industri üle, et miks Bonnesen vaikis. Pangajuht vastas, et lasi kõik andmed üle vaadata ja neis ei avastatud mitte midagi. Et ta mõistab, et see vastus mõjub igavana, sest kuidas küll ei leitud mitte midagi. „Kuid teate, me oleme läbi käinud kõik nimed, mida te olete näinud meedias ja Danske raportis – ükski neist pole olnud Swedbanki klient!"

See avaldus maksis Bonnesenile peagi väga kibedalt kätte. Swedbank ja tema Balti harud teenindasid mitteresidente, sealhulgas venelasi, ja kuidas veel!

Bonneseni suur eksiarvamus oli, et see kõik ei tule välja.

[397] Swedbank's third quarter 2018 results. Presentatsioon.

[398] Konverentsikõne üleskirjutus. Swedbank 2018. Q3 esitlus, 23. oktoober 2018. https://online.swedbank.se/ConditionsEarchive/download?bankid=1111&id=WEBDOC-PPE1341801

Omanik Rootsist, salapäraseim kunde Venemaalt

Hansapanga nõukogu esimees Hannes Tamjärv rääkis 1998. aastal küll, et kroonijuveele (ehk Hansapanka) ei müüda maha, kuid pank vajas lisakapitali ja rikka välisomaniku majja toomine oli paratamatu. Hansapankurid soovisid panga uue peremehena näha Wallenbergide peret ehk nende SEB panka. Hansapank ja SEB olid mõlemad äripangad, ühesuguse filosoofiaga. Oma algusaastatel Hansapank isegi tõrjus jaekliente, kehtestades neile soolase konto avamise tasu.

Wallenbergid on Rootsis mõjukad. Nende sõna maksab. Nad oskavad asju ajada. SEB pole sattunud rahapesu skandaalidesse (tõsi, panga juht Johan Torgeby tunnistas juulis 2019, et Rootsi finantsjärelevalve uurib ka SEB ärisid Baltimaades ning sellega kaasneb karistamise risk). Wallenbergid hoidsid end pärast NSV Liidu lagunemist idaturust eemal. Neile kujutas Venemaa pikka aega kurjuse sümbolit, sest kommunistlik režiim konfiskeeris pere vara Läänemere idakaldal, ka Eestis. Vähesed teavad, et Wallenbergide osalusega Ericssoni peakorter ei asunud enne Esimest maailmasõda Stockholmis, vaid hoopis Sankt Peterburis.[399]

Wallenbergide asemel sai Hansapanga uueks suurperemeheks Swedbank – endine hoiukassade liit, millel pole ühte kindlat tuumikomanikku. Swedbank on seetõttu tüüpiline „omanikuta" börsifirma, kus aktsionärid ihaldavad vaid suuri dividende ja aktsiahinna tõusu.

[399] Sulev Vedler, Ede Schank. „Eesti mehed Vene pangaturul." Eesti Ekspress, 3. veebruar 2005.

Seetõttu on see asutus tormilistel aegadel kergesti haavatav, avatud ühiskondlikule ja poliitilisele survele.

Ja alati pole sveedpankurid kõige teravamad pliiatsid. Panga üle-üleeelmine tegevjuht Jan Lidén ütles kord Tallinnas pressikonverentsil, et kui pank vahetas välja oma eelmise nime – selleks oli FöreningSparBanken –, oli kõne all võtta kasutusele kaubamärk FSB. Selle idee autor ei teadnud ilmselt, millise riigi salateenistust tuntakse selle tähelühendi all Baltimaades, mida Swedbank peab üheks oma koduturuks.

Panga juhtidele tähendab omanikkonna killustumine vajadust pidevalt end tõestada. Üha suuremate kasumite saavutamisel tasub säärane rabelemine end ära, aga jamade korral jäetakse juht kiiresti välja külma kätte. Birgitte Bonnesen tundis seda oma nahal kevadtalvel 2019.

Rootsi suuromaniku saabudes jätkas Hansapank laienemist. „Lõunaosariikides" Lätis ja Leedus olid selleks jalad kindlalt maas, uueks sihiks võeti Venemaa. Platsdarmiks soetati Moskvas pisike pank Kvest, mille senised omanikud tegelesid Baškiirias värviliste metallidega.[400]

Pangajuht Indrek Neivelti kabineti kapid täitusid venelaste kingitud viinapudelitega. Üks neist oli isegi Kalašnikovi automaadi kujuline.

Venemaal oli palju panku, aga enamik neist ei olnud väga suured. Hansapank oli keskmise Vene pangaga võrreldes päris suur. Neivelti arvates oli Venemaale minek loogiline: „Kui sul on olemas naaber, siis on kaks võimalust. Kas suhtled temaga või ehitad vahele kõrge tara. Aga kõrge tara puhul on ikka nii, et lõpuks kukub see maha või ronitakse üle."[401]

Neivelt unistas pääseda ligi suurtele tehingutele. Näiteks *trade finance*'i ehk toormediilide rahastamisele, millega kaasnesid väga kopsakad ärimahud. Aga ta sai aru, et see käib üle jõu. Need mängud olid jõukohased BNP Paribase või Deutsche Banki sugustele hiidudele. Kuid lõpuks läks see unistus isegi teatud määral täide, kuid pank lõpetas tolle ärisuuna 2010. aastal, kui üks aferist suutis tänu kokkumängule laopidajaga panna pankurid uskuma, et talle kuulub 20 miljoni dollari eest sünteetilist kautšukki. Ta pettis selle jutuga Swedbankilt välja üheksa miljonit dollarit (veel suurema laksu sai DnB). Skeemi juht

[400] ОАО „Сведбанк". https://www.banki.ru/banks/memory/bank/?ID=5479688

[401] Sulev Vedler, Ede Schank. „Eesti mehed Vene pangaturul." Eesti Ekspress, 3. veebruar 2005.

Andrei Kozlov (mõrvatud keskpankuri nimekaim) sai selle eest nelja aasta pikkuse tingimisi vanglakaristuse.

Pank hankis Venemaalt mõned eriti väärtuslikud kunded. Eeskätt olid nendeks Iskander Mahmudov ja Andrei Bokarev.

Usbekistanis Buhhaaras sündinud ning nõukogude ajal Liibüas ja Iraagis Nõukogude relvaekspordi ettevõtte tõlgina teeninud Mahmudovit peetakse Venemaa üheks rikkamaks inimeseks. Septembris 2019 hindas ajakiri Forbes tema vara väärtuseks seitse miljardit dollarit. Mahmudovi äride keskmeks on Uuralites asuv kaevandus- ja metallikontsern UGMK, millel on osalus enam kui 300 ettevõttes üle Venemaa. UGMK ehitas muuhulgas Sotši olümpiamängude tarbeks hiigelkalli, sada miljonit dollarit maksma läinud jäähalli.

Mahmudov on ka Venemaa suurima veduri- ja vagunitootja Transmašholdingu aktsionär.[402] Väiksema äripartnerina osaleb paljudes tema ärides Andrei Bokarev, kes on samuti maailma miljardäride edetabeli liige (1,6 miljardit dollarit). Just tema kamandab Transmašholdingut. Varem juhtis Bokarev firmat KRUtrade. Tolle firma kaudu käis Edela-Siberis asuvate Kuznetski söekaevanduste (Kuzbassrazrezugol) eksport.

Bokarevi üheks usaldusaluseks sai Eesti mees Indrek Gusev. Ta on endine hansapankur, kes tegeles pangas Vene suunaga ja leidis sealt uue tööandja.

„Tegelen nõustamisega väljaspool Eestit ning põhilised tegevusalad on ettevõtete finantside planeerimine ja *mergers & acquisitions*," ütles Gusev kevadel 2010 ajalehele Äripäev. See oli üks harvadest kordadest, kus ta Eesti meedias sõna sai.[403]

Gusevist sai KRUtrade'i finantsdirektor. Esmalt registreeriti KRUtrade Austrias, mis on Vene toormekauplejate üks meelispaiku, kuid viidi hiljem üle Küprosele, kus äri jätkus nime all Carbo One. Et pilt oleks segasem, eksisteeris veel üks KRUtrade, asukohaga Šveitsis.

Novembris 2007 pandi eestlane juhtima Amsterdami firmat The Breakers Investment. Too ettevõte on Transmašholdingu ainuomanik. Gusev püsis seal aprillini 2015.

[402] https://www.forbes.com/profile/iskander-makhmudov/#eb735a71019b

[403] Kadri Jakobson. „Hansapanga osakonnajuhi peadpööritav edu Venemaal." Äripäev, 1. juuni 2010.

Polnud mingi ime, et Gusev tõi selle seltskonna raha Hansapanka. Ta teadis, et vana töökoha kaudu saab mugavalt arveldada. „Kõik majas teadsid, mis asi on Kuzbassrazrezugol," ütleb üks endine Hansapanga töötaja. „Hansapanga puhul oli IT-võimekus palju parem kui Šveitsi pankades. Hansapank avas esinduse Moskvas, et teenindada meie transiidikliente. See oli väga hea bisnis. Investeerima pidi vaid kontorisse ja infrastruktuuri."

Sama seltskonnaga suhtlesid ka Eesti venelased Maksim Liksutov ja Sergei Glinka, kes suutsid esmalt end tänu Venemaa pikaajalise transpordiministri Nikolai Aksjonenko poja Rustam Aksjonenko soosingule oligarhide seltskonda sisse süüa ja käivitada kiiresti paisuva veoäri. Esialgu kandis see nime World Wide Investments, mis ristiti hiljem ümber Transgroupiks.

Nad osalesid koos edukalt mitme Vene vagunitehase ostmisel ja lõid Moskvat lennujaamadega ühendava rongifirma Aeroexpress. Just Transgroupi tarbeks rajas riigiettevõte Tallinna Sadam hirmkalli söeterminali, mille kohta öeldi juba enne avamist, et äriliselt ei tasu selle ehitamine mitte kunagi ära.

Söeterminali ehitamise ajal sadama juhatusse kuulunud Jaan Toots (endine tippvõmm ja siseministeeriumi kantsler) sai peagi Transgroupi nõukogu esimeheks.

Söeterminali kaudu käis Kuzbassi söe väljavedu Venemaalt.

Söeveo käivitamise eest andis Andrus Ansipi valitsus 2005. aastal Liksutovile ja Glinkale eesti kodakondsuse. Eesti passi sai ka Rustam Aksjonenko. Lääneriigi pass hõlbustas nende reisimist, sest venelased vajavad välismaal käimiseks tavaliselt viisasid.

Söeäri oli aga selgelt poliitiline äri. Bisnis lõppes järsult pärast aprilli 2007, kui toimus nn pronksiöö, kui Eesti valitsus viis Tõnismäelt linnaäärsele surnuaiale okupantidele pühendatud mälestussamba, nn pronkssõduri, mida kohalikud venelased igal võidupühal sõjakalt mälestamas käisid. See sündmus tõi kaasa märatsemise, mille käigus peksid venekeelsed ja venemeelsed pätid segamini Tallinna südalinna. Transgroup teatas järsult, et kaalub Eestist ära kolimist, sest kahe riigi vaheliste suhete tõsine teravnemine mõjub negatiivselt rahvusvahelisele ärile. Kaubavood kuivasidki kokku, söeterminalis hakkas uluma tuul.

Liksutov hakkas liikuma Vene võimukoridorides ja sai kõrge ametikoha Moskva linnavalitsuses. Seetõttu loobus ta Eesti kodakondsusest.

Liksutovi transpordiala abilinnapeaks saamine soosis taas Mahmudovi äri, sest Moskva laiendas metrood ja vajas uusi ronge. Samuti sai Mahmudovi osalusega ettevõte õiguse opereerida Moskva ümbruse reisironge.

Aga ka Hansapank/Swedbank lõikas sellelt bisniselt kasu. Hansapanga liisinguga tegelevast tütarfirmast sai üks suuremaid raudteevagunite liisingusse andjaid Venemaal. Ja isegi kui söeäri katkes, jätkasid Mahmudovi ja Bokarevi arvukad firmad Eesti kaudu raha liigutamist. Nad kasutasid Swedbanki valuutatehinguteks. See tähendas, et neist said Stockholmis asuva Marketsi üksuse teemantkunded, sest Swedbank oli selle äri tsentraliseerinud ja suurema mahuga tehingud toimusid peamaja kaudu.

Tsentraliseerimine oli üks võtmesõnu. Pärast seda, kui rootslased 2005. aastal kogu panga üle võtsid, muutsid nad ka rahastamisskeemi. Eestlased ei pidanud enam rahaturgudelt kapitali hankima, vaid see toimus Stockholmi kaudu. Teie tegelege oma koduturuga, suuri asju ajame me ise!

Peamaja võttis enda kätte (viis grupi tasemele) isegi rahapesu tõkestamise seisukohalt eriti olulise vastavuskontrolli. Tõsi, praeguse skandaali ajal ei räägita sellest, sest lihtsam on näidata näpuga eestlaste poole: nemad on süüdi, nemad ei kontrollinud kõike nagu vaja!

Aga panga aastaaruannetes on see kõik mustvalgelt kirjas. Näiteks 2009. aastal kiitles peamaja, et riskijuhtimise ja vastavuskontrolli viimine grupi tasandile on lõpetatud. Et edukalt on sisse viidud grupiülene rahapesu tõkestamise raamistik.

Ka edasistes aruannetes käib jutt sellest, et riskijuhtimine tugineb kolmele kaitseliinile, millest teine ja kolmas on grupiülesed. „Kohalikud vastavuskontrolli osakonnad abistavad juhtkonda vastavusega seotud riskide tuvastamisel, seirel ja käsitlemisel. Kohalikud vastavuskontrolli osakonnad alluvad otse grupi vastavuskontrolli osakonnale ja paralleelselt kohalikule juhtkonnale. Grupi vastavuskontrolli osakond omakorda koordineerib kohalike vastavuskontrolli osakondade tegevust ning annab aru juhatusele ja juhatuse esimehele.“ Ehk tekib võimalus süüdistada eestlasi või rootslasi või mõlemaid korraga.

Saatuslik valeotsus

Hansapank ei erinenud Danskest. Mis töötas ühes pangas, pidi töötama ka teises. Hansapank otsustas käivitada samasuguse mitteresidentide bisnise, nagu õitses Danske Eesti filiaalis. Danskel oli toona umbes 3500 *offshore*-klienti, Swedil viis korda vähem.

„Nad nägid, et pangas on väga palju mitteresidentidest kliente, kes panevad arvele paar milli ja kaovad ära. Enamikul neist olid ofšorkad,“ räägib üks Hansapanga endine privaatpankur. „Kristel Meos arvas siis, et seda tegevust võiks struktureerida. Tekitada uue üksuse, mis tegeleb just mitteresidentidega. Kord kuus käisin Venemaal raudselt. Põhiliselt Moskvas ja Peterburis. Kliendid olid toredad, suhtusid meisse väga hästi, sest me olime odavamad kui Šveitsi pangad ja geograafiliselt lähemal. Me olime ka kiiremad. Aga mitte mingit rahapesu ei olnud!“

Uue ärisuuna õlitamiseks meelitasid hansapankurid Danskest (toona veel Sampo Pangast) üle selle valdkonna tuusa, nutika, sarmika ja rohkete kontaktidega Oleg Smoli. Erakordselt erudeeritud mehe, kes omas idaturul kuldaväärt sidemeid.

Smoli ehitaski üles samasuguse struktuuri nagu Sampos. Aga parema. Erinevalt Sampo „kiviaegsest“ IT-platvormist toimis Swedbanki oma suurepäraselt.

Ärimahud kasvasid. Teised osakonnad – näiteks varahaldus – soovisid üha rohkem venelastest kliente teenindada. See oli huvitav töö.

Kohati isegi liiga huvitav. 2008. aastal läks Smoli vaikselt pangast minema ja tema jünger Roman Loban samuti. Peagi hakkas ringi käima kõlakas, et Vene eriteenistus FSB võttis mehe kinni. Swedbanki juhid

hoidsid suu kinni. Ainuke kommentaar oli, et Smoli ei tekitanud pangale kahju.

Mõni aasta hiljem sattus Smoli korduvalt uudistesse, sest ta mõisteti altkäemaksu andmise eest aastaks tingimisi vangi. Altkäemaksu andis ta kaitsepolitseinik Indrek Põdrale. Põder rääkis uurimisel, et Smoli ja Loban vahendasid Venemaal väga suurt äritehingut ja selle käigus jagati „teenustasudena" ära 30 miljonit dollarit. „Mõned päevad hiljem lasi Loban Swedbankist jalga koos kõigi tehingut puudutavate dokumentidega, saates hiljem töökohta e-kirja, et pank võib ta töölt vabastada," väitis Põder.

Smoli tunnistas ülekuulamisel, et detsembris 2008, kui ta Venemaale läks, küsitles FSB teda tõesti. Põhjuseks Jevgeni Kalvini vahelejäämine suure sularahasummaga Vene piiri ületamisel. Kalvini firma Baltrans Group oli Smoli firma Phonetex kunde. Vene uurijad kuulasid Smolit üle lausa seitse tundi.

Praegu jätkab Oleg Smoli tuttavat äri, kuid mitte pangas, vaid eraettevõtjana. Ta juhib Tallinnas ettevõtet GreenStone Advisory, mis osutab nõustamis-, finants- ja raamatupidamisteenuseid äritegevuse korraldamisel nii Eestis kui Euroopa Liidus. Firma veebikülg annab infot eeskätt vene ja inglise keeles, eestikeelses versioonis piirdub tutvustus vaid kahe tekstilõiguga. GreenStone Advisory OÜ omanikuks on sarnase nimega ettevõtte GreenStone Advisory SA, asukohaga Marshalli saartel.

Swedbank tegi pärast Smoli lahkumist mitteresidentidest klientide seas suurpuhastuse. Ärisuhe lõpetati ligi 350 kundega. Aga Mahmudovi ja Bokarevi firmad jäid alles. Nad ei tegelenud ju mingi suvalise rahaliigutamisega, vaid reaalse majandustegevusega.

Rehaga tõmmati üle ka venelasi teenindanud seltskonnast. Lahkusid mitmed töötajad, sealhulgas privaatpangaduse osakonna pealik Kristel Meos.

Meos sattus peagi meedia huviorbiiti nn elamislubade skandaaliga, sest tegeles venelastele investeerimisteenuste pakkumisega. Meose firma Zenith Capital Management hoolitseb pururikaste venelaste ja ukrainlaste rahaasjade eest praegugi.

Swedbankist lahkus ka riskijuht Svetlana Raudonen, kes oli sinna palgatud maksuametist. Ta juhatas seal rahvusvahelise infovahetuse talitust ehk pidanuks teadma idaäri ohte ja eripärasid.

Meose asemel pandi privaatpangandust kamandama Vaiko Tammeväli, kes töötas seni krediidiriski juhina. „Üksuses tegutseb võimekas meeskond, kellel on oma klientidega hästi toimiv usalduslik nõustamissuhe," teatas Priit Perens, kellest sai panga Eesti üksuse juht.

Majandusküberneetikat õppinud Perens töötas enne pankurikarjääri programmeerijana – selles ametis ei pidanud ta inimestega väga palju suhtlema. Pangandusse sattus ta Investeerimispangast, kus tegeles samuti mitte niivõrd inimeste, vaid arvudega – tema ülesanne oli leida pangale finantseerimine. Pärast Forekspangaga ühinemist sai temast Optiva juhatuse liige ja finantsdirektor. Arvude asemel pidi ta üha rohkem tegelema inimestega. Lõpuks jõudis ta päris tippu välja, aga teises ja suuremas organisatsioonis – Swedbankis, kuhu teda kutsus Erkki Raasuke. Aga ka seal ei tikkunud ta staaritsema, vaid hoidis end pigem tagaplaanile ja esines filosoofiliste mõtteavaldustega.

Perensi ajal (2009. aastal) liigutati osa mitteresidentide teenindamisest ettevõtete panganduse alla. Toda EVPks hüütud üksust juhtis alates suvest 2010 Robert Kitt, kes alustas pangas analüütikuna tööd juba keskkoolis käies. Osales korduvalt rahvusvahelistel füüsikaolümpiaadidel. Tallinna reaalkooli lõpetas kuldmedaliga, tehnikaülikooli *cum laude*. Tema doktoritöö kandis pealkirja „Üldistatud mastaabi-invariantsus majanduslikes aegridades". See oli Eesti esimene doktoritöö ökono-füüsika alal, mis ühendab statistilise füüsika ja moodsa finantsteooria. Robert Kitt on majandusfilosoofi Nassim Nicholas Talebi fänn. Taleb nahutab muuhulgas pankureid, sest nood võtavad liiga palju riske ja põhjustavad krahhe, kuid pääsevad enamasti puhtalt.

2015. aastal tõusis Kitt Swedbank Eesti juhiks. Perens liigutati Balti pangandust juhtima – enne seda vastutas Balti äri eest Birgitte Bonnesen. Uuel kohal pidas Perens vastu kaks aastat: siis nihutati ta edasi grupi krediidiorganisatsiooni. „Ta ei suutnud Rootsi daamidega koostööd teha. Kontorimängudes on Priit väga nõrk. Ta tahab äri teha, mitte arutada, kuidas üks osakond teisega suhtleb," märgib üks tema pikaajaline kolleeg.

Balti äride uueks juhiks sai rootslanna Charlotte Elsnitz.

Robert Kitt võttis uue bossina rahapesu tõkestamist mõne meelest liigagi tõsiselt. Ta pani „raudpüksid" jalga ning lõpetas Mahmudovi ja Bokarevi firmade teenindamise, kes olid valuutatehingutega nuumanud

Stockholmi Marketsi osakonda. Nende ettevõtetega seotud riskid olid kasvanud liiga suureks. Erinevalt Danskes juhtunust, kus samasugune suurkliendiga ärisuhte lõpetamine viis ähvardusteni, talusid need venelased otsust märksa rahumeelsemalt ning viisid oma äri üle suurematesse Lääne pankadesse.

Uued reeglid sundisid panka karmistama suhtumist ka teistesse klientidesse. See tekitas rohkelt segadust ja nurinat. Eriti e-residentide seas, keda riik samal ajal suure kampaaniaga Eesti kaudu tegutsema meelitas. Pankadele olid aga e-residendid samasugused mitteresidendid nagu kõik teised. Neist paljude taust oli täiesti tundmatu.

Swedbank hakkas e-residentide pangakontosid sulgema ning keeldus uute avamisest. Pank selgitas, et tal pole muud võimalust: „Näiteks on konto avamiseks kohustuslik näidata konkreetset ärilist seost Eestiga. Ettevõtteid, kel Eestiga side puudub, pangad paraku teenindada ei saa, kuna see läheks vastuollu rahapesuvastase võitluse põhimõtetega."[404]

Swedbanki juhtkond teadis, et rahapesu tõkestamisega tegelesid pangas oma ala korüfeed. 2001. aastal palgati selle valdkonnaga tegelema Rahapesu Andmebüroo asejuht Aivar Paul. Ametisse astudes oli ta pangas ainus töötaja sel alal.

2019. aastaks tegeles pangas rahapesu tõkestamise ja klientide tausta uurimisega peaaegu 100 inimest. See andis Swedbankile usku, et asjad on korras.

2013. aastal siirdus Paul RABi. Temast sai kolmeks aastaks asutuse juht. Praegu töötab ta LHV Pangas ning on ühtlasi Pangaliidu rahapesu tõkestamise toimkonna juht.

Teine sama valdkonna superstaar on endine Keskkriminaalpolitsei juht Indrek Tibar, kes juhib Swedbankis finantskuritegude tõkestamise osakonda. Kolleegid hüüavad teda Doktor Tibariks. 2007. aastal kaitses Tibar Tartu Ülikoolis magistritöö „Rahapesu: kujunemislugu ja koosseis Eesti karistusõiguses". Tema kirjutas ka karistusseadustiku kommenteeritud väljaandele rahapesualaste paragrahvide kommentaarid.

Tibar osales politseis töötades ka justiitsministeeriumi juures tegutsenud karistusõiguse revisjoni komisjonis. Ta kuulus vara- ja majandusalaste süütegude alagruppi, mille ettepanekul dekriminaliseeriti muuhulgas kaks rahapesu puudutavat paragrahvi: §395 „Isikusamasuse tuvastamise kohustuse täitmata jätmine" ning §396 „Rahapesu kahtlusest teatamata jätmine ja ebaõigete andmete esitamine". Alates suvest 2014 on nende näol tegemist väärtegudega.

Kuid siit ei tasu otsida pankurite lobi ja vandenõu. Õigusala parimad asjatundjad käisid läbi terve karistusseadustiku ja tegid ettepaneku muuta rohkelt paragrahve. Muuhulgas roogiti välja dubleerivad seadusepügalad, kus esmane rikkumine oli väärtegu ja korduv kuritegu.

Et pangal võiks rahapesu tõkestamisega üldse probleeme olla, andis aimu kokkulepe, mille Swedbank sõlmis novembris 2016 Läti finants- ja kapitaliturgude komisjoniga. Pank maksis rahapesu tõkestamise reeglite rikkumise eest 1,36 miljonit eurot ja sai kohustuse tõhustada majasisest kontrolli. Tollal sahistati, et trahv võinuks olla ka suurem, kui mitte Swedbank Läti tegevjuht Marius Macinskis poleks enne otsuse tegemist ootamatult oma kohalt tagasi astunud. Seda peeti inspektorite surveks. Macinskisest sai Bank Sankt Peterburgi tegevjuht – varem oli aastaid sama Vene panga palgalehel Indrek Neivelt.

404 Ann-Marii Nergi. „Eesti start-up kogukond on pangakontode massilise sulgemise pärast marus." Eesti Päevaleht, 28. märts 2018.

Oht Tallinnast

Irroonilisel kombel alustas Swedbank Eesti kontorites Hansapanga siltide väljavahetamist enda omade vastu septembris 2008 täpselt samal päeval, kui USAs teatas investeerimispank Lehman Brothers maksejõuetusest. Sellest algas globaalne majanduskriis.

Peagi näitasid Swedbanki rootslased näpuga Baltimaade peale: seal tekkis kinnisvaramull, seal peituvad meie hädad.

Tegelikult oli ka peamaja teinud lollusi. Lehmanisse jäi kinni 1,3 miljardit dollarit. Siseauditi juhiks tõusnud Birgitte Bonnesen võimles mitu aastat, et osagi summast tagasi saada.

2011. aastal pandi Bonnesen kureerima Balti-ärisid, sealhulgas Eestit. Ta seadis elamise sisse Riias. Ei käinud Tallinnas just liiga tihti.

Bonneseni ajal tugevnes tsentraliseerimine veelgi. Tema käe all korraldati panga töö Baltimaades ümber nii, et kõik olulisemad teemad (strateegiline planeerimine, äriarendus jne) viidi ülebaltilisse kompetentsikeskusesse, kohalik tase tegeles vaid klientidega suhtlemisega.

2014. aasta lõpus toimusid Rootsis uued kabinetimängud. Bonnesen viidi Rootsi tagasi, juhtima sealset pangandustegevust.[405]

Veebruaris 2016 vallandas pangagrupi nõukogu päevapealt tegevjuhi Michael Wolfi. Sellega seotud pressiteates nimetati teda edukaks ja inspireerivaks juhiks ning tunnustati tema tulemusi, kuid seal oli ka kirjas, et „on aeg uutmoodi juhtimiseks ja uueks juhiks, kes viiks Swedbanki edasi järgmisele tasemele." Peagi selgus, et Wolfi kahtlustati oma ametipositsiooni ära kasutamises ühes kinnisvaraäris.

[405] Sulev Vedler. „Otsi naist! Muutused Swedbanki juhtkonnas." Eesti Ekspress, 22. detsember 2014.

Nõukogu tõstis Swedbanki juhtima Birgitte Bonneseni. Tolleks ajaks 29 aastat pangas töötanud taanlanna jõudis ametiredelil tippu välja.

Aga teda hakkas kummitama minevik.

Vastavuskontrolli ehk *compliance*'i juht Viveka Strangert oli uurinud, mis toimus panga Balti ärides ja leidis, et rahapesu tõkestamisega pole kõik asjad korras. Baltimaad olid aga olnud aastaid Birgitte Bonneseni vastutada.

Strangert sai kinga, aga pole sugugi selge, mille tõttu. See ei pruukinud olla Bonneseni kättemaks vanades asjades tuhnimise eest. Põhimõtteliselt kontrollis Strangert ju iseenda tegevust või tegemata jätmisi.

Küll aga otsustas Bonnesen nutika juhina oma tagalat kindlustada. Ta rääkis avalikult, et Swedbank on jaepank ja teenindab kohalikke ärisid. Robert Kitt hakkaski teisel pool Läänemerd mitteresidente klientuuri seast välja rookima.

Aga Bonnesen ei piirdunud ainult sellega. Ta palkas endise võmmi Erling Grimstadi. Tegemist on oma ala raskekahuriga, kes on 30 aasta jooksul töötanud uurija, prokuröri, Norra majanduspolitsei (ØKOKRIM) tegevjuhi ja isegi ÜRO korruptsiooniasjade uurijana, aga ka eraärides, keskendudes pettustele.

Veebruaris 2017 asutas Grimstad oma advokaadibüroo. Ja võeti Swedbanki palgale. Ta käis korduvalt Eestis kohapeal paberitega tutvumas. „Vahepeal tundus, et juhatuse korrus on abistavaid norrakaid täis," ütleb üks pankur.

Norralane kirjutas valmis mitu raportit. Polnud ta hea abiline ühti, eestlased said, nii et tolmas. „Ta müüs ennast, et pakkuda uusi teenuseid," avaldab üks pankur arvamust. „Grupi tasemel leiti, et kõik tema tööd ei ole päris adekvaatsed."

Igatahes leidis Grimstad Swedbank Eesti rahapesu tõkestamise alases töös rohkelt väga tõsiseid eksimusi.

Pank ei pöördunud seepeale finantsjärelevalvesse ega politseisse. Bonnesen pani raportid hoopis lauasahtlisse.

Ja kõigest sellest hoolimata jätkus tal sügisel 2018 julgust kuulutada avalikult, et pank on kõik andmed üle vaadanud ja neis ei

avastatud mitte midagi. Danske raportis olnud tegelased pole olnud Swedbanki kliendid.

See oli väga suur viga.

Aga see tuli välja alles mõned kuud hiljem ja väga Suure Pauguga.

Bonnesen käis ka oktoobris Tallinnas, kus kohtus peaminister Jüri Ratasega. Toona polnud Swedbanki skandaal veel puhkenud, küll aga pandi kõikjal paari Danske ja Eesti. Taanlannale tegi eriti muret Eesti sisepoliitikas toimuv. Ratase parteikaaslane Jaanus Karilaid oli käivitanud Riigikogu õiguskomisjonis rahapesuteemalise uurimise. Aga paljuski kasutas ta seda ära oma poliitilise oponendi, pikaajalise rahandusministri Jürgen Ligi materdamiseks, süüdistades teda rahapesule läbi sõrmede vaatamises. See šõu käis avalikult. Riigikogus, meedias, sotsiaalvõrkudes. Aga see ei jäänud ju Eesti piiresse. Välisriikides vaadati hämmastusega, kuidas eestlased üksteist tümitavad ning betoneerivad kujundit, et Eesti on üks väike vastik rahapesuriik. Pankurid ei sekku tavaliselt poliitikasse, aga Bonnesen andis mõista, et selline ussitamine ei too kellelegi kasu. Välismaalt vaadates pole vahet, milline partei millist juttu räägib.

Ka kohalikud kommertspangad ja Eesti Pank tegid haruldase sammu. Bloombergi Eesti esindaja Ott Ummelas, kes on väga terane ja hästi informeeritud majandusajakirjanik, tegi Danske skandaali käigus suure prohmaka. Ta avaldas uudise, et Eesti pankadest liikus aastatel 2008–2015 hinnanguliselt läbi üle triljoni (!) dollari mitteresidentide raha. See oli üle mõistuse suur summa. Väärtpaberiturud reageerisid kohe. Swedbanki aktsia hind kukkus veel samal päeval 5,8 protsendi võrra.

Eesti Pank teatas kohe, et tegelikult oli tegemist piiriüleste maksete koondmahuga ning see sisaldas Eesti ettevõtete importi ja eksporti ning väärtpaberite oste ja muid tavapäraseid finantstehinguid.

Pangajuhid kogusid seepeale Pangaliidus kokku nõusolekud ja palusid Eesti Pangal välja anda tegelikud turuosad pankade kaupa. Keskpank avaldaski 22. oktoobril oma veebiküljel uudise „Erandlik ülevaade Eestis tegutsevate pankade piiriülestest arveldustest“. See näitas selgelt, et Danske filiaali tegevus oli erandlik. Idarahaga tegutsemise tipphetkel oli tema käes 10 protsenti pangaturust, kuid pank

tegi 41 protsenti mitteresidentide maksetest ehk kaks korda rohkem kui Swedbank.[406] Samas oli aga Swedbank Danskest neli korda suurem.

Aga ärevus oli suur. Mõned Eesti ametnikud tegid isegi mõtteharjutusi, mis küll juhtuks, kui Swedbank või SEB sooviks surve kasvades Eestist lahkuda.

Konkurents pangaturul kahanes, sest Danske pakkis skandaali tõttu pillid kokku. Nordea ja DnB teatasid samuti lahkumisest. Tõsi, teisel viisil. Nad liitsid oma ärid kokku, nimetasid ühendpanga Luminoriks ja müüsid selle aktsiate kontrollpaki USA varahaldusfirmale Blackstone. Tehingut nõustas Swedbanki endine tegevjuht Michael Wolf. Panga juhiks sai aga Erkki Raasuke, kes alustas töist karjääri üliõpilasena hamburgereid müües. Visa sportlase ja kiire arvutajana tuntud Raasuke lõi läbi panganduses ning tõusis 2005. aastal Indrek Neivelti lahkumise järel Hansapanga juhiks. 2009. aastal edutati ta esimese eestlasena Swedbanki juhtkonda, grupi finantsjuhi vastutusrikkale ametikohale. Eriti positiivse imago omandas Raasuke eestlaste silmis perioodil, kui töötas lühikest aega riigi teenistuses. Ta ei hoidnud end tagasi, kui jutuks tulid ametnike otsustamatus, venitamine, raiskamine ja muud riigiaparaadi vead.

Erkki Raasuke oli kaasas ka siis, kui Birgitte Bonnesen käis Jüri Ratase jutul. Teda häiris samuti Eesti maine materdamine. Luminor juba kannatas selle tõttu. Pank teatas nimelt, et annab välja kolme miljardi euro ulatuses võlakirju. Eesti imago rahapesuriigina ei kergendanud nende müümist.[407] Raha hind läks loodetust krõbedamaks.

Robert Kiti maine oli tollal peaaegu et laitmatu. Vähesed teadsid, et ta valmistus pangast lahkuma. Kitt kandideeris Eesti Panga presidendiks. Panga nõukogu valis presidendi 12. veebruaril 2019.

Kitil läks hästi: ta kogus esimeses voorus rohkem hääli kui kaks vastaskandidaati. Teises voorus – kuhu pääses ka keskpanga asepresidendina töötanud Madis Müller – jagunesid aga hääled pooleks. Nõukogu esimees Mart Laar avaldas toetust Müllerile. Sellega oli asi sisuliselt otsustatud. Kitt jäi kohast ilma.[408]

[406] „Erandlik ülevaade Eestis tegutsevate pankade piiriülestest arveldustest.“ Eesti Pank, pressiteade 22. oktoober 2018.

[407] Sulev Vedler „Danske Banki skandaal muudkui paisub, Swedbank on surve all.“ Eesti Ekspress, 31. oktoober 2018.

[408] Mikk Salu. „Mart Laari toetus tegi Madis Müllerist Eesti Panga presidendi kandidaadi.“ Eesti Ekspress, 20. veebruar 2019.

Kaotada pole kunagi kerge, eriti veel sellisel suurt tähelepanu pälvinud konkursil. Nädal hiljem olid aga kõik asjaosalised õnnelikud, et asjad just niimoodi läksid. Vastasel juhul poleks lõputut näägutamist suutnud ära taluda ei keskpank ega Kitt ise.

Jälle need ajakirjanikud!

Kolmapäev, 20. veebruar 2019 algas Tallinna keskaegsele võllamäele rajatud Swedbanki peahoones paanikaga.

Paar päeva varem laekus panka intervjuupalve Postimehe reporterilt Martin Lainelt. Ta soovis rääkida rahapesuvastase võitluse edusammudest.

Pank ei võtnud vedu: palve tundus liiga üldine ja mitte liiga pakiline. Pressiesindaja vastas teisipäeva õhtul napilt stiilis: „Me ei tolereeri rahapesu ja peame seda väga tõsiseks kuriteoks." See oli viga. Pangaametnikud ei teadnud, et Postimees teeb koostööd Rootsi rahvustelevisiooniga ning sündimas on pommlugu, mille tõttu panga aktsionärid kaotavad terveid varandusi.

Telesaade „Uppdrag granskning" andis kolmapäeva hommikul teada, et Swedbanki läbis 3,8 miljardit eurot kahtlast raha.

Kohe paiskas sama info oma veebi Postimees, kelle uuriva toimetuse juht Holger Roonemaa on kogenud tegija rahvusvahelise koostöö alal. Tema naine Inga Springe juhib Baltimaade uuriva ajakirjanduse keskust Re:Baltica ning omab häid kontakte üle ilma, sealhulgas OCCRP omadega.

Postimees andis tuld: „Uus andmeleke: Swedbanki läbis miljardite jagu kahtlast raha. Tehingutega on seotud ka Eesti Swedbank!" Lood rääkisid hämaratest tehingutest aastatel 2007–2015.

Edasi järgnes peataolek. Swedbanki peakontor vaikis tükk aega põhjendusega, et pangal puudub teave, millistest klientidest käib jutt.

Rootsi TV andis nimekirja 50 kahtlasest kundest ja nende tehingutest pangale alles päev hiljem.

Telesaates esindas panka PR-juht ja tema nägi tehingute nimekirja alles intervjuu käigus.

Üldsus soovis selgitusi. Aktsiahinna langus Stockholmi börsil tõestas, et vaikimine ei aita. Kahe päevaga kaotasid aktsionärid 22 protsenti oma vara väärtusest. Viis miljardit eurot kadus nagu niuhti.

Rootslaste suupidamise teine põhjus oli psühholoogiline.

Just siin tuli välja Birgitte Bonneseni suur viga.

Ajakirjanikud tuletasid meelde tema sügisest juttu, et ükski nendest klientidest, kelle nimi on rahapesuga seoses avalikuks tulnud, ei ole ega ole olnud Swedbanki klient.

Kohe kerkis küsimus, kas pangajuht valetas. Bonnesen saanuks kohe pinged maha võtta, aga ta ootas õhtuni ja teatas alles siis, et pank palkas kahtlaseid tehinguid läbi vaatama audiitorfirma.

Veel tobedamas olukorras oli Robert Kitt. Rootslased ei lubanud tal rääkida. Samas nõudis avalik surve, et ta sõna võtaks. Lõpuks läkski Kitt ERRi majja ja andis lühikese usutluse, kuigi midagi uut tal öelda polnud.

Kitt oli muidugi sama lollis olukorras nagu rootslased. Ka tema ei teadnud, millistest klientidest jutt käis. Selge oli vaid see, et tundlik kliendiinfo ei lekkinud panga seest.

Kohe hakati küsima, et kas tegemist on Bill Browderi aktsiooniga. Rootsi ajakirjanike esimene lugu oli nimelt seotud tema advokaadi Sergei Magnitski surmaga ja sellele eelnenud suure maksupettusega, millest olla jõudnud Swedbanki koguni 26 miljonit dollarit.

Saade algaski kaadritega Moskva vanglast, kus Magnitski suri. Browderi väitel peksti teda rängalt enne surma.

Seejärel liikus pilt edasi Riiga, kus ajakirjanikele oli ühte avalikku hoiukappi jäetud andmed Swedbanki ja Danske vaheliste tehingute kohta. See tõestaski, et pangasaladus ei lekkinud välja Swedbankist, vaid info allikas pidi olema tegelane, kes pääses ligi Danske asjadele. Ja see ei pruukinud olla Browder, sest Danske tehingute kohta leidus infot juba paljudes riikides ja erineva taseme asutustes politseist kuni audiitorbüroodeni.

Birgitte Bonnesen vastutas aastaid Swedbanki äride eest Baltikumis.

Swedbankis oli vesi ahjus. Sügisel 2008 kirjutasid Rootsi ajalehed pidevalt, kui kehvasti läheb Baltimaades. Eesti ajalehed tõlkisid nende lugusid eesti keelde. Muuhulgas viidi raha Danske Banki filiaali, sest see oli kindel Taani pank, mitte mõni Rootsi oma. Viimasel hetkel suudeti ära hoida paanika, kus hoiustajad oleksid tormanud oma raha välja võtma. Ühe Swedbanki kõrge ametniku meenutusel panid aga tema kolleegid tähele, et esimeste seas võtsid raha välja finantsinspektsiooni töötajad.

Nüüd pelgasid pankurid samasugust ettearvamatut rünnakulainet. Iga päev võis välja ujuda mõni uus lugu ja õõnestada panga usaldusväärsust. Usaldus on aga panga suurim väärtus.

Finantsinspektsioon püüdis inimesi rahustada. Andis välja teate, et „tegemist on meediaväljaande hinnangutega, millele ei ole meile teadaolevalt omapoolset hinnangut andnud uurimisasutused. [---]

Rahapesu asjades tuleb tuvastada täpsed asjaolud, kas eelkõige esineb raha kriminaalne päritolu ja milline on selle kriminaalse raha liikumise ahel, sealhulgas millises kihis (nt teises, kolmandas jne) üks või teine pank tehingute jadas on ning kas tal oli tulenevalt talle pandud hoolsuskohustusest seda võimalik vältida. Mida kaugemal see kiht on, seda raskem on seda ka pangal teha.“[409]

Postimees jätkaski teemaga, kirjutades Sulev ja Siim Seppiku seostest kahtlase rahaga. Nende isa Ain Seppik on endine siseminister, kes tegeles Keskerakonnas finantsasjadega. See lisas skandaalile poliitilise mõõtme.[410]

Aga see oli väike asi. Nädal hiljem ilmusid avalikkuse ette suured kalad. Postimees teatas viitega SVT kolleegidele, et Swedbank Eesti kaudu ajasid äri maailma üks suurimaid söekauplejaid Carbo One ja tollega on seotud Venemaa üks rikkamaid mehi Iskander Mahmudov. Raha liikus Swedbankist Danskesse. Mahmudovi puhul tulid jutuks ka tema võimalikud sidemed organiseeritud kuritegevuse ja rahapesuga. Hispaanias tema ärisid uurinud prokurör rääkis SVTle, et Mahmudov kasutas oma äri üles ehitamiseks kahte meetodit: korruptsiooni ja vägivalda. Prokurör teatas, et Izmailovo grupeering kasutas rahapesuks Mahmudovi firmat, aga kui uurimisandmed Venemaale üle anti, siis asi sumbus seal.[411]

See polnud uus info. Näiteks detsembris 2015 avaldas Euroopa Liidu-Venemaa Kodanikuühiskonna Foorum raporti Vene „musta raha“ kohta Euroopa Liidus. See sisaldas ülevaadet Mahmudovi, Bokarevi ja Liksutovi ärisidemete kohta. Vastava kirjatüki pealkiri oli inspireeritud James Bondi seiklusest „Venemaalt armastusega“, kandes pealkirja „Transmašholding: Venemaalt korruptsiooniga“. See paber ütles muuseas, et kõrge ametnik Maksim Liksutov omas mitme firma kaudu varjatud osalust Transmašholdingus. Juttu oli kriminaalsest taustast. Näiteks, et Kuzbassrazrezugoli ja UGMK konsolideerumine sai alguse Mihhail Tšornõi investeeringutest, kes on tagaotsitav rahapesu

[409] „Finantsinspektsioon selgitab Swedbanki kohta meedias avaldatud asjaolusid.“ Finantsinspektsiooni uudis, 20. veebruar 2019.

[410] Sulev Vedler. „Swedbanki saatuslik viga: mitteresidentide äri käivitamiseks palgati selle ala tuus Danskest.“ Eesti Ekspress, 27. veebruar 2019.

[411] Holger Roonemaa, Jaanus Piirsalu. „Venemaa ülirikka varjatud tehingud Swedbankis.“ Postimees, 27. veebruar 2019.

tõttu. Iskander Mahmudov oli Hispaanias uurimise all seoses operatsiooniga „Herilane“. Selle käigus avastati dokumente, et Ismailovo jõuk oli pesnud neli miljonit dollarit firma kaudu, mille omanike seas olid Mahmudov ja Tšornõi. Vastavaid ettevõtteid juhtinud Marin Marinov oli aastaid Carbo One'i boss. Kaheksat protsenti Kuzbassrazrezugolist omas vahepeal ärimees, kelle isa Gennadi Petrov oli Tambovi jõugu üks liidreid. Petrovi firma osales raudteealastel ehitustel ja lõi kaasa Vene riigiraudtee peahoone rajamisel.[412] See oli piisavalt hull nimekiri.

Samas pole Venemaal selline taust mitte mingi ime. Kapitali esmase akumulatsiooni perioodil on liikunud paljud ärimehed seaduse piiril ja vahetevahel ka ületanud seda. Vanasõna ütleb ju, et kes ei riski, see šampust ei joo. Ja ettevõtlikkust ning riskiisu on kuritegeliku taustaga ettevõtjatel kindlasti rohkem kui eeskujulikul kontorirotil.

Häda oli aga selles, et sääraste sidemete ja taustaga tegelased olid end igati sündsaks pidava Rootsi panga kliendid. Swedbank tähendab ju inglise keeles Rootsi panka.

Aga skandaalid jätkusid. Veebruaris teatas SVT, et Ukraina endine president Viktor Janukovõtš liigutas Swedbanki kaudu 3,2 miljonit eurot. Tegemist võis olla altkäemaksuga.

Märtsi keskel avalikustas SVT, et Swedbankis liikunud kahtlase raha kogumaht võis olla üheksa miljardit eurot.

Äripäeva „emaväljaanne“ Dagens Industri sai aimu ka Erling Grimstadi tööst. Leht teatas pangavälise audiitori järeldustest, et Swedbank Eesti juhtkond ei järginud rahapesuga seotud reeglistikku ja lasi kõrge riskiga mitteresidentidest klientidel kasutada panka rahapesuks. Ainuüksi 2016. aastal olnud sääraste klientide käive 20 miljardit eurot.

Nagu Danskegi puhul, kasvas skandaal nagu mäetipust valla päästetud laviin, mis purustab kõik oma teel.

20. märtsil esitas Bonneseni palgatud audiitorfirma Forensic Risk Alliance pangale raporti nende 50 ettevõtte kohta, kellest oli SVT oma esimeses loos teatanud. Raport ütles, et kõnealustele firmadele avati viimati arve 2017. aasta mai keskel. Sama kuu lõpul tehti viimane ülekanne. Kõik kontod olid suletud 10. juuliks 2018. Klientide

[412] Konstantin Rubakhin. „Transmashholding: from Russia with corruption.“ Raport „Russian „Black Money“ in the EU: Indicators of Transborder Corruption.“ Detsember 2015.

lahkumise põhjuseid ei saanud aga alati tuvastada. Samuti esines andmete kustutamist.

Reedel, 25. märtsil pani pank uurimise kokkuvõtte ka veebi välja – küll ühtegi konto omanikku mainimata, sest neid kaitseb pangasaladus ja see on igavene. „Ma ei mõtle tagasiastumisele," ütles Bonnesen Delfi äriosale antud intervjuus.[413]

Ka nõukogu esimees Lars Idermark teatas, et nõukogu usaldab tegevjuhti ja kinnitas tema võimet juhtida panga tööd rahapesu vastu võitlemisel.[414]

Bonnesen sai natuke rahulikumalt ohata.

Aga hullem oli tulemas.

Järgmise kolmapäeva hommikul avaldas SVT loo, et Swedbank valetas USA võimudele. Donald Trumpi endine kampaaniajuht Paul Manafort sai ligi miljon dollarit musta raha, mis kanti üle Viktor Janukovõtšiga seotud varifirma kaudu (seda küll Leedu, mitte Eesti haru kaudu).

Samal päeval saabus panka politsei. Swedbanki peakontoris algas läbiotsimine. Põhjuseks võimalik siseinfo avaldamine.

Kahtluse kohaselt lekitas pank suurematele aktsionäridele infot, et SVT teeb plahvatusliku sisuga telesaate. See oli hinnatundlik info.

Ehk kui Chicago gängster Al Capone võeti sadakond aastat tagasi vahele maksude tasumata jätmisega, siis Birgitte Bonnesenile said saatuslikuks salajutud suuraktsionäridega.

Majanduspolitsei andis tuld edasi: kahtlustusse lisandus ka raske kelmus.

Tagatipuks avaldas Financial Times uudisloo, et ka USA võimud on alustanud uurimist. Viitas ajakirjaniku nähtud kirjale, mille saatis veebruaris panka New Yorgi osariigi finantsteenuste osakond (*The New York State Department of Financial Services*). Selles mainiti seitset erinevat episoodi. Ja nüüd räägiti juba 135 miljardi euro suurusest kahtlaste tehingute mahust.[415]

Neljapäevaks, 28. märtsiks oli plaanitud Swedbanki aktsionäride erakorraline koosolek. Tolle päeva hommikul saatis pank laiali teate, et

[413] Romet Kreek. „Swedbanki juht: Robert Kitt ei peagi kõike teadma." Ärileht.ee, 25. märts 2019.
[414] „Report by Forensic Risk Alliance." Swedbanki pressiteade. 22. märts 2019.
[415] Richard Milne. „US regulator starts probe into money laundering at Swedbank." Financial Times, 27. märts 2019.

Bonnesen lasti lahti. „Viimaste päevade sündmused on pangale tohutut survet avaldanud. Seetõttu otsustas nõukogu Birgitte Bonneseni ametist vabastada," teatas nõukogu esimees Idermark.[416]

Aga saatusliku daami minema saatmisega probleemid ei lõppenud. Kaugeltki mitte.

[416] „Birgitte Bonnesen leaves Swedbank. Anders Karlsson appointed acting President and CEO," Swedbanki pressiteade. 28. märts 2019.

Surve Frankfurdist

Swedbanki juhid ei olnud sugugi meelitatud, millises kontekstis pank Financial Timesi esikaanele sattus. Ikkagi maailma tuntuim äri- ja poliitikaleht.

Meelitatud ei olnud ka Frankfurt. Swedbank on küll Rootsi pank ja allub sealsele finantsjärelevalvele, kuid samas tegutseb Swedbank Eesti euroalal ja on oma Eesti-sisese olulisuse tõttu Euroopa Keskpanga otsese järelevalve all.

Danskega käisid asjad teisiti: tegemist oli Taani panga filiaaliga, Frankfurt ei puutunud asjasse.

Euroopa Keskpanga juures tegutseva ühise pangandusjärelevalve tegelased lugesid murega uudiseid. 135 miljardit dollarit pole mingi naljaasi. Ameeriklaste uurimine samuti. Jänkide sekkumine võis kõrvalise ja ootamatu tegurina kõik pea peale pöörata.

Üks sedalaadi õnnetu juhtum oli olemas. Veebruaris 2018 teatas USA rahandusministeerium, et kahtlustab Läti ABLV panka rahapesus ja kavatseb tal keelata korrespondentarveldused USA pankadega. Ehk lõigata ära ligipääs dollariarveldustele. Seda seotuse tõttu Põhja-Korea relvaprogrammi ning Venemaa ja Ukraina korruptsiooniga. Säärase päritoluga raha ei tohi pääseda USA rahandussüsteemi.[417]

ABLV oli Läti ühe suurema pangana samuti Euroopa Keskpanga kontrolli all. Aga ameeriklaste teade viis raha ülikiire väljavooluni ning 13 päeva hiljem algas panga likvideerimine.

[417] „FinCEN Names ABLV Bank of Latvia an Institution of Primary Money Laundering Concern and Proposes Section 311 Special Measure." FinCENi teadaanne, 13. veebruar 2018. https://bit.ly/2EqbyWw

ABLVd ja Swedbanki kureeris Frankfurdis sama mees.

Polnud raske aimata, et midagi tuleks Swedbankiga ette võtta. Aga Euroopa Keskpank annab ja võtab tegevuslube. Rahapesu tõkestamisega ta ei tegele. Tegevusloa äravõtmine ei tulnud kõne allagi, sest uurimine oli veel pooleli. Üks variant oli tunnistada panga juht või mõned juhid maine (*fit and proper*) kaotanuteks, kuid ka see ei käi lihtsalt ja imekiiresti.

Tallinnas aimati, et asi läheb peagi hulluks. Swedbanki juhtkond rääkis poolavalikult variandist, et pank võib jääda ilma dollarimaksete võimalusest. Üha enam sahistati võimalikust hiigeltrahvist.

Eesti finantsinspektsiooni kohapealne kontroll polnud aga lõppenud, Rootsi oma samuti mitte. „*Grande finale* on planeeritud sügiseks," ütles Robert Kitt.

Samas oli avalikkussuhete mõttes mingi aktsioon väga kasulik.

Seda vajas ka peamaja Rootsis, sest 19. juuniks oli Stockholmi planeeritud järjekordne aktsionäride koosolek. Selle päevakavas oli valida panga nõukogu uueks esimeheks Rootsi ekspeaminister, sotsiaaldemokraat Göran Persson. Perssoni valik oli loogiline, sest Swedbank on nagunii poliitilistele mõjutustele valla ja selle skandaali lahendamiseks on vaja ülikogenud ning väga heade sidemetega meest. Persson tunneb maailma suuri ja vägevaid. Ta oskab võimumänge: püsis valitsusjuhi koha peal veidi üle kümne aasta. Persson pole ka finantsalal kaugeltki võhik, kuna töötas 1994–1996 rahandusministrina.

Uue pealiku valimise eel oli vaja jätta muljet hoogsast tegutsemisest. Ja peamaja Rootsis leidiski lahenduse. Tallinnas tehti juhtidega 1:0.

Esiteks anti Priit Perensile mõista, et ta peab lahkuma Swedbank Eesti nõukogust. Perens kirjutaski avalduse ja sõitis välisreisile. Sellega pääses ta oma järeltulija Robert Kiti töölt kõrvaldamisest.

Robert Kitt paistis sel ajal igati õnnelik: ta tegeles aktiivselt spordiga ja läbis Otepääl Ironmani triatloni. Tema treeningute tulemused olid tuttavatele kaugelt näha, sest mees salenes võistluseks valmistudes märgatavalt. Ta kaotas kehakaalust 18 kilo.

Esmaspäeval, 17. juunil istus koos Swedbank Eesti nõukogu Charlotte Elsnitzi juhtimisel. Rootslanna saabus Tallinna kindla kavaga panga tippjuhid töölt kõrvaldada ehk tegemist ei olnud äkitselt kohapeal sündinud plaaniga.

Õhtul esmalt rootsi ja seejärel inglise keeles laiali saadetud pressiteade rääkis Robert Kiti ja Vaiko Tammevälja juhatuse liikmete volituste peatamisest seoses poolelioleva sisejuurdlusega. Mis sest, et Eesti äriseadustik ei näe säärast volituste peatamist ette. Mõlemad mehed jäid panga palgale, kuid nende uksekaardid võeti ära, samuti ligipääs e-kirjadele. Küll aga näitas asjaolu, et nad jäid juhatuse liikmeteks, et mehed on endiselt *fit and proper* ehk laitmatu reputatsiooniga.

Kitt tippis tol kevadõhtul Facebooki sõnumi: „Sõbrad. Iga tippjuhi karjääris tuleb hetk kirjutada neid ridu. Täna lõppesid mu volitused Swedbank Eesti juhina. Olen olnud pea dekaadi Swedbank Eesti juhatuses ning juhtinud viimased 4,5 aastat seda asutust. See on olnud fantastiline sõit. Meeletult pingeline, meeletult huvitav, koos fantastiliste kolleegide ja tiimiga. Kuid iga sõit saab ükskord otsa ning täna lõppesid ka minu volitused Swedbanki Eesti üksuse juhina. Soovin siiralt tänada kõiki kolleege, kliente ning koostööpartnereid, kellega see tee on kokku viinud. Ilusa punkti pani minu karjäärile ka laupäevane Otepää – see tunne ei unune eal!"

Tammevälja patuks pandi asjaolu, et tema juhtis privaatpangandusе üksust, mis teenindas rikkaid välismaalasi, kaasa arvatud neid, kes tegutsesid maksuparadiisides registreeritud *offshore*-kompaniide kaudu.

Kõik selle üksuse senised juhid või selle eest vastutanud tegelased on nüüd pangast läinud. Ainus nendega kuidagipidi seotud inimene, kes on mingi imenipiga veel Swedbanki juhtivale positsioonile jäänud, on Helo Meigas. Kunagine Tallinna börsi juht töötab praegu Stockholmis Swedbanki grupi riskijuhina. Peamaja veebiküljel toodud lühikeses eluloos on aastate 2004–2009 kohta märgitud vaid, et ta töötas Balti panganduses erinevatel juhikohtadel.

Swedbank Eesti uueks juhiks tõusis Olavi Lepp, kes oli töötanud Hansas ja Swedis kokku 20 aastat. Avalikkusele oli ta tundmatu tegelane. Isegi Jüri Mõis imestas, et pole temast mitte midagi kuulnud. Robert Kiti ettepanekul kandideeris Lepp poolteist aastat varem Swedbank Eesti riskijuhiks ja tõusis sellega panga juhatusse.

Ajakirjanikud olid teda siiski näinud. Paar nädalat enne Kiti „poolvallandamist" toimus pressilõuna. Panga PR-juhil Kristiina Herodesel oli soov tutvustada mõnda uut tegelast ja kuna lõunal räägiti

rahapesuvastasest võitlusest, võttis ta kaasa riskijuhi. Siis polnud kellelgi aimu, et Lepp võib järsku panga bossiks vupsata.[418]

Göran Persson valitigi Swedbanki nõukogu esimeheks. Pole ime, miks üks juhtunuga seotud pankur torkab nüüd, et Swedbanki Rootsi bossid käituvad kapitalistide moodi, aga tegelikult on see sotside värk. „Roosa seltskonna esindajana pead käituma nagu roosa seltskond tahab. Wallenbergidelt ei oota keegi seda."

Finantsinspektsioon sai suve hakul oma kohapealse kontrolli paberid valmis. Kui nende esimene versioon Liivalaia tänavale Swedbanki peamajja jõudis, läks üks asjaosaline näost valgeks, sest tekst oli nii karm.

Ettekirjutus sisaldab üle 30 punkti, üks etteheide hullem kui teine: alates sellest, et pank ei ole järginud „tunne oma klienti" reeglit kuni selleni, et klientide monitoorimiseks on eraldatud liiga vähe ressursse. „Näiteks öeldakse, et me ei tunne oma kliente, sest tegelik kasusaaja on jäänud registreerimata. Aga tegelikult me teame neid küll, lihtsalt paberid on vanad, „saja aasta tagused". Etteheiteid on tehtud aegade algusest, nad küsisid isegi rohkem kui kümme aastat vanu andmeid," muigab üks pankur mõrult, sest ettekirjutus annab põhjust kõigeks muuks peale muigamise. „Praegu on saanud võimule seltskond, kes ei ole näinud, kuidas elu varem käis. *Offshore*'id olid tavapärased. Nad tegutsevad aga tänase tarkuse pinnalt. Finantsinspektsioon tahab reaalajas skriiningut, et iga issanda makse oleks võimalik kohe peatada. See on aga väga kallis lõbu. Kogu see riskipõhine suhtumine on suuresti kabinetitarkus. Ametlikult on kahtlane tehing ka laenu ennetähtaegne tagasimaksmine." Tema kolleegid arutavad aga, kui kaugele see vanades asjades tuhnimine viib. Kas oma positsiooni pärast peaksid kartma ka Hansapanga-aegsed juhid?

Juulis selgus, et ajakirjandusse on jõudnud ka Erling Grimstadi raport. Sellest avaldasid pika loo nii Dagens Industri kui ka tema sõsarleht Äripäev. Viimase pealkiri ütles selgelt: „Swedbanki rahapesuasjas veereb süü Eesti juhtide kaela." Artikkel mainis, et Grimstad ei leidnud alates 2012. aastast ühtegi kahtlast tehingut, mida pank oleks korralikult uurinud. Neist ei teatatud ametivõimudele. Kui korrespondentpangad tundsid mõne asja vastu huvi, saadeti küsimus edasi vastamiseks kahtlasele kliendile endale.[419] Ehk asjad olid totaalselt korrast ära.

[418] Sulev Vedler. „Swedbanki ähvardab hiigeltrahv." Eesti Ekspress, 19. juuni 2019.
[419] Viivika Rõuk. „Swedbanki rahapesuasjas veereb süü Eesti juhtide kaela." Äripäev, 22. juuli 2019.

Swedbank keeldus Dagens Industrile kommentaaride andmisest. Robert Kitt ja Priit Perens tegid sedasama Äripäeva puhul.

Sellises olukorras tasub vahetevahel vait olla. Ja pole sugugi välistatud, et mehed lihtsalt ei tea, mis on Grimstadi paberites kirjas. Kas norralane on üle pingutanud või mitte? Ja kui asi oli tõesti nii hull, siis miks neid pärast raportite esitlemist veel tükk aega palgal hoiti?

Swedbank Eesti kohta laekus riigiprokurör Lavly Perlingule ja Rahapesu Andmebüroole ka avaldus kriminaaluurimise algatamiseks. Selle esitas aprillis ei keegi muu kui Bill Browder. Ta teatas, et Hermitage Capital Management on Sergei Magnitski tapmisega seotud pettuse asjaolusid edasi uurinud ja tuvastanud, et Danske Eesti filiaalist kanti Hansapanka 14,2 miljonit dollarit ning Leedu Ukio Bankist koguni 102,7 miljonit dollarit. Tema avalduses esinesid ka mõned Eesti ettevõtted, näiteks riigi üks tuntumaid tööstusi, ehitusvahtusid tootev Krimelte. Viimase juht ja omanik Jaan Puusaag oli äärmiselt üllatunud ja ütles, et tegemist oli päriselt välismaale müüdud kaupade vastu saadud rahaga. Ühtlasi tuletas Browder meelde, et raha saanute seas oli Moskva abilinnapeaga seotud Transgroup Invest. Poliitiline mõõde annab asjadele vunki juurde.[420]

Riigiprokuratuuris hakati seda avaldust hüüdma Danske 2.

Finantsistide seas hakkasid ringlema kõlakad, et Swedbank pole seniajani kõiki asju korda teinud. Või ehitanud sellist rahapesu tõkestamise süsteemi nagu neilt oodati. Kui varem piisas konto omaniku tuvastamisest ja seejärel hakati küsima, miks raha üle kanti, siis nüüd tahetakse, et pank peaks seda kõike küsima juba eelnevalt. See muudab aga panganduse kalliks ja kohmakaks. „Pank ei pea olema uurimisasutus," leiab üks pikaajaline kommertspankur.

Augustis andis Rootsi finantsjärelevalve teada, et oktoobrisse planeeritud kontrollraporti avaldamine lükkub mitme kuu võrra edasi, sest luubi alla võeti ka SEB. See tähendas, et oma raporti avaldamise lükkab edasi ka Eesti finantsinspektsioon, sest kava kohaselt tuuakse Eesti ja Rootsi otsused korraga avalikkuse ette.

Millised sanktsioonid panka ees ootavad, on suur mõistatus. Eestis saab pankadele määrata kuni 400 000 euro suuruse trahvi. Aga selliseid

[420] „Ettevõtja uude „Browderi-nimekirja" sattumisest: kõik rahalaekumised tulid eksporditud toodangust." Ärileht.ee, 10. märts 2019.

trahve saab teha ka mitme rikkumise eest. Swedbanki kõrgematel korrustel arvatakse, et just sellised asjad ootavadki panka ees. Swedbank Eesti rohkem kui 200 miljoni euro suuruse aastakasumi kõrval on need summad muidugi tühiasi. Aga hulga hullem on häbi ja mainekahju.

Teine olukord on Rootsis, kus saab määrata kopsakamaid karistusi. Väärtpaberiturgudel tegutsejad võtsid selle teadmiseks kohe talvel, kui meedia paljastas, et Swedbank ei järginud rahapesu tõkestamise nõudeid ning panka läbisid eriti suured kahtlase raha vood. 19. veebruaril ehk enne SVT esimest saadet, maksis Swedbanki aktsia Stockholmi börsil 210,8 krooni. Kaks päeva hiljem oli sellest järel 165,05 krooni. Aga tollal levis optimism, et küllap asjad korda tehakse ja aktsia hind hakkab taas kosuma. Aktsiamängud on väga tõsised.. Ühe versiooni kohaselt panigi skandaali käima mõni tundliku info valdaja, kes lootis segaduse abil kasumit küttida. Näiteks nn lühikeseks müümisega. See tähendab, et investor, kes usub aktsia hinna langusesse, laenab raha asemel aktsiaid. Ta müüb need kohe maha, kui hind on veel kõrge, ootab siis hinna kukkumist ning ostab hiljem odavnenud aktsiad, et need laenuandjale tagastada. Vaheltkasu pistab ta aga oma taskusse. Samuti saab aktsia hinna muutustele panustada tulevikutehingute kaudu. Kuid siin on alati aga: väärtpaberijärelevalve hoiab sellistel asjadel silma peal.

Swedbanki puhul osutus hinna taastumise ootus lolliks lootuseks.

29. märtsil, vahetult pärast politseireidi ja Birgitte Bonneseni lahtilaskmist, kukkus hind juba 131,35 krooni peale. Septembri keskpaigaks on hind veidi kosunud, aktsia maksab 142,3 krooni. Kuid kolmandik panga väärtusest oli siiski õhku lennanud.

Et asjad on Swedbanki puhul korrast ära, andis juba enne Kiti mahavõtmist (töölt eemaldamist) mõista ka Finantsinspektsiooni juhatuse esimees Kilvar Kessler: „Mõnikord pangad esitavad meile – ei saa öelda, et otse valesid, pigem „valgeid" valesid või pooltõdesid. Räägivad osa loost ära, aga jätavad rääkimata teise osa, mis on peaaegu sama oluline. Ameerikas võetakse presidente selliste asjadega vahele. See on *obstruction of justice*. Seda saaks nimetada järelevalve teostamise takistamiseks. See peaks olema kuritegu. Sellepärast, et keegi sulle pooltõdesid ei räägiks. Mida aeg edasi, seda rohkem me näeme, et kiputakse pooltõdesid rääkima."

Kessler lisas, et „Danske rääkis täiesti selgelt pooltõdesid, aga see pole ainult Danske. See on läbiv joon erinevate pankade puhul.“

Kui tuli jutuks Swedbanki käitumine, märkis finantsjärelevalve boss: „Swedbank võttis sellise lähenemise, et oli aktiivne. Käis meile ise raporteerimas, kuidas ta on kõike teinud jne. Et kõik toimib. Aga nüüd on üha enam tunne, et seal on ka pooltõed mängus.“

17. septembril 2019 võttis Swedbank avalikult omaks, et rahapesuvastases töös on olnud ja on endiselt (!) teatavaid vajakajäämisi. Pank andis teada, et vastas Eesti ja Rootsi finantsjärelevalvele ning tunnistas seejuures, et „ajalooliselt ei ole pank eraldanud piisavalt ressursse ja kompetentsi klientide ja kolmandate isikute rahapesuriski adekvaatseks juhtimiseks. Pangasisene rollijaotus ei ole olnud piisavalt selge ning on esinenud olukordi, mil pank ei ole järginud oma sise-eeskirju ja protseduurireegleid. „Tunne oma klienti“ ja riskihindamise valdkonnad on need, kus Swedbankil on olnud ja on endiselt arenguruumi. Seda nii Rootsis kui Eestis.“[421]

Mõnikord tasub patud omaks võtta. Seda arvestatakse karistuse määramisel.

Esmaspäeval, 30. septembril teatas Swedbank, et lõpetas töösuhte Robert Kiti ja Vaiko Tammeväljaga. „Otsus baseerub panga sisejuurdlusel, mis tõi välja vajakajäämised varasemas rahapesutõkestamise alases töös,“ põhjendas seda käiku Björn Elfstrand, kes on Swedbank Eesti nõukogu esimees.

Robert Kitt sai lõpuks piinast lahti: juba ammu oli selge, et tema „ajutine eemaldamine” ei lõpe panka naasmisega. Aga nüüd ta oli lõpuks prii. Kusjuures pank kinnitas, et mitte midagi kriminaalset pole avastatud. Seda toonitas Kitt ka Facebookis: „Swedbank ütleb, et põhjused on minevikus ning uurimine ei ole seni leidnud minu tegevuses midagi kriminaalset. Mul on selle üle hea meel. Nii ongi. Nagu ma suvel märkisin, on omanikul alati õigus teha juhatuses muutusi ning seda võimalust omanik kasutas.“

Kui Kiti esmane eemaldamine eelnes Göran Perssoni valimisele Swedbank grupi nõukogu esimeheks, siis tema lahtilaskmine toimus vahetult enne Perssoni esimest Eesti-visiiti. 3. ja 4. oktoobril külastasid

421 „Swedbank has replied to the Financial Supervisory Authorities in Sweden and Estonia.“ Swedbanki pressiteade, 17. september 2019.

Göran Persson ja Swedbanki grupi uueks tegevjuhiks valitud Jens Henriksson Tallinna, kus nad kohtusid rahandusminister Martin Helme, finantsinspektsiooni esimehe Kilvar Kessleri, Eesti Panga presidendi Madis Mülleri ja peaminister Jüri Ratasega.

Eestlased hakkasid kohe pelgama, et küllap uurivad rootslased võimalusi, keda patuoinaks teha. Sageli on ju mulje isegi sisust olulisem. Persson teab seda hästi, sest pärast valitsusest lahkumist töötas ta PR-firmas JKL.

Aga pressikonverentsil teatas Persson, et ta tuli hoopis alandlikult (müts näpus), sest pank on teinud vigu, ning kiitis, et teda võeti vastu avatult ja koostöövalmilt. Ta täpsustas, et ei tulnud Eestisse ütlema, mida tegema peaks, vaid pakkuma koostööd.

Persson selgitas, et panka hakati puhastama tipust ning seetõttu kaotasid oma kohad nii Bonnesen kui Kitt. „Ilma selget signaali saatmata jätkame täpselt samasuguse käitumisega nagu varem.“ Ta lubas „koristustööga“ jätkata, sest paljud seostavad Swedbanki praegu just rahapesuga ja see on midagi sellist, mis ei käi kokku Swedbanki põhiväärtusetega.

Persson lisas aga, et ei tasu olla naiivne ning loota, et rahapesuprobleemid maailmast kuhugi kaoksid.

Lõpetuseks lisaksin mõned mõtted juurde

Suvel 2018 uskusin, et Danske uurimisest ei tule suurt midagi välja. Ateka juhtum näitas selgelt, et eestlased jäävad eelkuriteo tõestamisega hätta. Mu kolleeg Mikk Salu kirjutaski sel ajal Eesti Ekspressis loo, kus ennustas samuti, et kui Danske asi peaks kohtusse minema, vajub kaasus seal plödinal kokku nagu „rahapesu" asjad Eestis ikka. Ikka sellesama eelkuriteo raske tõestamise pärast. „Pole vaja minimaalse eduvõimalusega šõu-protsesse," kõlas tema sõnum. [422]

Sügisel 2019 on selge, et prokuratuur ei anna alla, vaid rühib vaikselt ja visalt edasi.

Danske filiaalis mitteresidente teenindanud kliendihaldurid kaitsevad end jutuga, et nad tegid üksnes tööd. Tavapärast tööd. Neil oli meeletu koormus. Kui isegi midagi jäi kahe silma vahele, siis pidid seda ju märkama teine ja kolmas kaitseliin ehk vastavuskontrolli osakond ja sisekontroll. Kliendiks sobivust hindas vastav komitee.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses on rohkelt paragrahve, mis räägivad karistustest.

Isikusamasuse tuvastamise ja kontrollimise kohustuse täitmata jätmine, tegeliku kasusaaja tuvastamise kohustuse rikkumine, teabe kogumise ja hindamise nõuete rikkumine, anonüümse konto või hoiuraamatu avamine, riikliku taustaga isikuga tehingu tegemise nõuete rikkumine, ärisuhte loomise ja juhuti tehingu tegemise keelu rikkumine, ärisuhte seire kohustuse rikkumine ning rahapesu ja terrorismi rahastamise kahtlusest teatamise kohustuse rikkumine – need kõik toovad kaasa karistuse.

[422] Mikk Salu. „Danske „rahapesu" juhtum on poliitiline palagan, mis ei jõua kuhugi." Eesti Ekspress, 2. august 2018.

Aga need pole kriminaalsed kuriteod, vaid väärteod. Nende puhul ähvardab pangatöötajat kuni 300 trahviühiku (1200 euro) suurune trahv, mõnel juhul ka arest.

Väärteod aeguvad kahe aastaga ehk Danske puhul pole nendega mingit pistmist.

Teine asi on kuritegudega. Riigiprokurör Marek Vahing on veendunud, et Danske puhul on tegemist kuritegudega. Rahapesu suures ulatuses aegub kümne aasta jooksul ja ta ei kiirusta süüdistuste esitamise ning kohtusse viimisega, sest infot koguneb tasapisi juurde.

Rahapesu Andmebürood juhtiv Madis Reimand ütleb, et 1990. aastatel ja 2000. aastate alguses vaadati panku kui pelgalt finantsilist infrastruktuuri. Seda ei võetud ühe kihina, mis pidi takistama rahapesu ja finantskuritegevust. „Mõttemudelit muuta on raske – täna pead hukka mõistma tegevuse, mis kümme või viisteist aastat tagasi oli veel täiesti normaalne ja milles ise osalesid," ütleb Reimand.

Riskide hindamine vedas alt ka riigi mõttes. Kuna mitmetes kriminaalasjades ei õnnestunud eelkuritegusid tõestada, siis julgustas see ka mõningaid panku hämara raha liigutamisel. Riik ei taibanud taktikat muuta ja hakata uurima rahapesijate asemel neid, kes neil raha pesta võimaldavad – muuhulgas ka pankade ja pangaametnike tegevust. Lisaks ei adunud riigiorganid pikka aega Eestit läbinud hämara rahavoo mastaapi.

„Meie finantssüsteemi on aastate jooksul kuritarvitatud," kõlab Reimandi diagnoos.

Reimandi sõnul on politsei nüüd kriminaalmenetlustes suuremahuliste kahtlaste rahavoogude küsimuses keskendunud teenusepakkujatele.

„Hoolimata suures mainekahjust ja löögist finantssüsteemile on meil tagajärgede mõttes isegi hästi läinud," ütleb Reimand. „Eestit läbis tohutu rahavoog, aga puuduvad andmed, et ta oleks oluliselt mõjutanud meie ühiskonda, organiseeritud kuritegevust, turvatunnet ja poliitilisi protsesse. Küll aga on see mingil määral mõjutanud avalikku arvamust. Oleme näinud ka arvamusliidreid, kes räägivad, et rahapesuvastane võitlus on ülepingutamine."

Madis Reimand tunnistab, et riik jahtis aastaid rahapesijaid, kuid ei tegelenud nende abistajate, sealhulgas pankuritega.

Kui suured ja millised karistused saavad Swedbank ning Danske ettevõtete tasemel, näitab lähitulevik. (Danske puhul on Eestis asi selge – ta sai ettevõttena maksimaalse karistuse ehk käsu pood kinni panna.) Investorid usuvad, et trahvid tulevad soolased. Seda peegeldavad mõlema panga aktsia hinnad. 2018. aasta algusest 2019. aasta oktoobri alguseni kukkus Danske Banki aktsia hind 61 protsendi võrra ja Swedbanki oma 30 protsendi võrra. Väga nutune värk.

Eesti pankurite õnneks pole Danske ja Swedbanki puhul räägitud rahvusvaheliste sanktsioonide rikkumisest. Nende puhul halastust ei tunta.

Näiteks Hollandi suurpank ING sai 2012. aastal Kuubale ja Iraanile kehtestatud sanktsioonide rikkumise eest 600 miljoni dollari suuruse trahvi. Aga ilmselt oli seda liiga vähe. 2018. aastal trahviti teda jälle, seekord rahapesu nõuete rikkumise eest 775 miljoni euroga. Seejuures oli üks etteheidetest, et ING kaudu maksis telekomifirma TeliaSonera Usbekistanis hiigelsuure altkäemaksu. Eelkuritegu puudus, sest telekomifirma hankis pistiseks läinud raha täiesti seaduslikult. Pank sai ikkagi räige laksu. Selline on tänapäeva reaalsus.

Ka Eesti soovib karistuste järsku karmistamist, sest praeguse 400 000 euro tasumine on suurpangale naljamäng. Uus idee näeb ette kolme võimalust. Esiteks fikseeritud trahvimäär tõuseb 5 miljoni euroni. Teiseks on rikkumise tulemusel tekitatud või ära hoitud kahju kahekordne määr. Ehk kui teenisid miljoni, pead maksma trahviks kaks miljonit. Kolmandaks kuni kümme protsenti juriidilise isiku või tema konsolideerimisgrupi käibest. Seejuures võib käibe alusel arvestatav trahv ületada viit miljonit eurot. Ja mis eriti oluline: karistuste puhul rakendataks alati seda kõige valusamat. Et teinekord ei tuleks enam pähegi seadust rikkuda.

Muuseas – ING 775 miljoni euro suurune trahv moodustas 4,36 protsenti panga käibest. Teiste Hollandi suurpankade puhul naksasid hiljutised rahapesuteemalised karistused pigem mainet, kui tegid tõsiselt valu – Rabobankile määratud miljon eurot moodustas vaid 0,03 protsenti käibest ja ABN Amro puhul 900 000 eurot 0,01 protsenti.

Kas ja kui suure karistuse määravad ameeriklased, on suur mõistatus.

Aastaid Eestis räägitud pöördtõendamise kohustusele pani õiguskantsler Ülle Madise 2018. aasta jõulude ajal käe ette. Ta leidis, et vastav eelnõu oli vastuolus põhiseadusega. Aga ilmselt minnakse sellega edasi.

Madis Reimand RABist pakub välja, et kriminaliseerida võiks ka näiteks tehingu kohta valeinfo andmise. „Ma ei räägi valskustest armukesele raha maksmisel, vaid suurest rahavoost, mis meie finantssüsteemi kuritarvitab,“ sõnab ta.

Kuid kõikjal on piirid. Kui riik hakkab panku liiga palju pigistama, nõuab üha tihedamat kontrollsõela, muudab see panganduse aeglaseks ja kalliks. See hakkab lõpuks negatiivselt mõjutama äride rahastamise võimalusi ja kogu ettevõtlust. Pihta saavad täiesti süütud ettevõtted, kes ei tee mingit riskibisnist.

Paljuski on juhtunu puhul tegemist maine küsimusega. Eesti poliitikud ja ettevõtjad pole harjunud, et Eestit mainitakse rahvusvahelises negatiivses kontekstis.

Kevadel 2007 juhtus küll nii pronksiöö ajal, kuid Eesti riik suutis tookord riigiasutusi, panku ja meediaväljaandeid tabanud küberrünnakute tõttu hankida endale maailma esimese kübersõja ohvri maine. Kübersõda oli midagi uut. Eesti tutvustas maailmale uut, moodsa ajastu probleemi. Eestlastele tunti kaasa.

Suuremahuline rahapesu seevastu pole midagi, mida saaks enda kasuks pöörata. Taanis ja Rootsis näidatakse näpuga ikka ja jälle Eesti poole. Ka mujal maailmas, sest miljardite eurode viisi hämarat raha liikus Tallinna kaudu.

See ei loe, et Danske ja Swedbanki juhtumis pole mitte kedagi rahapesu eest süüdi mõistetud. Ei loe ka see, et veelgi suuremad summad mitteresidentide raha liikusid Läti ja Leedu kaudu. Ei loe ka see, et rahapesu eest on saanud väga valusalt karistada Lääne, sealhulgas USA suurpangad.

Ei loe ka see, et finantsinspektsioon raporteeris, et Eesti pangad on kahtlastest kundedest puhtaks pühitud. Mitteresidentide osa Eesti pangahoiustes kahanes aastatel 2014–2018 19 protsendilt 8 protsendini, sealhulgas *offshore*-kundede oma 8,5 protsendilt 0,46 protsendini.

Legend Eesti kaudu toimunud hiiglasliku rahapesu kohta on kõigest hoolimata globaalses alateadvuses kinnistumas ja levib edasi nagu vähkkasvaja.

Kas seda on hilja peatada? Eesti Panga endine nõukogu esimees, kaua Rootsis elanud Jaan Männik hoiatas suvel 2019 Postimehe veergudel, et Eestil on oht jääda rahapesuskandaali infosõjas kaotajaks. Ta pakkus avalikult välja, et rahandusministeeriumis või peaministri juurde võiks luua juristidest ja PR-inimestest koosneva töögrupi, kes kaitseks Eesti huve.

Ta polnud esimene, kes sellele mõtles. Rahapesu tõkestamise valitsuskomisjon leidis sügisel 2018, et „olukorras, kus pole jõustunud ainsatki kohtuotsust, millega oleks Danske Bank Eesti filiaali kaasuses rahapesukuriteos kedagi süüdi mõistetud, levib massimeedias kindlas kõneviisis alusetuid väiteid rahapesu toimumise ja selle mahu kohta. Seega peame oma eesmärkide saavutamiseks ja hoiakute muutmiseks olema proaktiivsed ka kommunikatsioonis: meil peab olema rääkida oma lugu, me peame infot ja oma sõnumeid levitama erinevates

kanalites ja vormides. Vastasel korral näeme tõenäoliselt kahjustumas Eesti kuvandit ka siis, kui selleks puudub arvestatav objektiivne alus."[423]

Paraku ei võtnud Eesti valitsuse strateegilise kommunikatsiooni büroo Eesti maine kaitsmist Danske juhtumi kõrgpunktis oma südameasjaks, nagu see oli pronksiöö ajal. Swedbanki lood murendavad Eesti kuvandit veelgi. Rahandusministeeriumgi palkas Erki Peegeli spetsiaalselt rahapesu tõkestamise ala PR-meheks alles mais 2019. Seejuures ei kuulu ta avalike suhete üksusse.

Kõige tipuks proovis kogu selle skandaali ajal Eesti riik siia mitteresidente juurde meelitada. E-residentsuse programm töötas ju täistuuridel, kuigi pankade jaoks oli tegemist samasuguste tundmatute kundedega nagu kõigi nende sahkerdajatega Moskvast, Bakuust, Kiievist ja mujalt SRÜ avarustest.

Rahapesu Andmebüroo teataski valitsuskomisjonile, et „Eesti äriühinguid kasutatakse mitteresidentide poolt off-shore ettevõtetena, ilma, et neil oleks Eestis reaalset majandustegevust. Sellega seondub oht, et ettevõtteid kasutatakse pettuste toimepanemiseks, maksukuritegude toimepanemiseks, rahapesuks ja terrorismi rahastamiseks teistes riikides. [---] Efektiivseid kontrollimeetmeid ja sanktsioone sellise tegevuse takistamiseks ei ole, äriseadustiku viimased muudatused soosivad äriühingute sellist kasutamist."[424]

Sellest polnud abi. E-residentsuse lobi oli tugevam. E-residentsuse programmi eestvedajad tutvustasid prognoose, et Eesti ühiskond teenib aastatel 2015–2025 tänu e-residensusele kolm miljardit eurot tulu. See on helesinine unistus.

Sügisel 2019 muutus võitlus rahapesu vastu Eestis selgelt poliitiliseks. Valitsusse kuuluv Eesti Konservatiivne Rahvaerakond (EKRE) kasutas seda isevärki relvana, millega upitas iseend ja nüpeldas oma vastaseid. Selle abil sai nõuda isegi verevahetust prokuratuuris.

Oktoobri keskel külastas EKREsse kuuluv rahandusminister Martin Helme Ameerika Ühendriike. Ta läks Maailmapanga ja Rahvusvahelise Valuutafondi aastakoosolekule, kuid peagi kuulsid eestlased, et minister käis ka ühes suures advokaadibüroos uurimas, kui suured oleksid Eesti

[423] „Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni analüüs ja ettepanekud." 2018.

[424] Samas.

šansid saada endale osa rahast, mida USA võimud võivad trahvidena nõuda dollariarvelduste reegleid rikkunud Danskelt ja Swedbankilt.

Tegelikult polnud see Helme idee. Juba suvel 2018, kui Danske panga ümber puhkenud skandaal kiiresti hoogu kogus, hakati Eestis rääkima võimalusest teha ameeriklastega koostööd ja selle kaudu hüvitada osa riigile tehtud mainekahjust. Näiteks rääkis sellest Eesti Ekspressi vastutavale väljaandjale Hans H. Luigele tema lapsepõlvesõber, kelle ameeriklasest väimees Juan P. Morillo tegeleb advokaadina ülisuurte, Fortune 500 nimekirja kuuluvate firmade huvide kaitsmisega. Morillo on partner Quinn Emanuelis, mis on USA advokaadibüroode absoluutne tipp. Neil on üle 800 advokaadi 23 kontoris neljal kontinendil. Nad on väga tugevad just äriõiguses, sealhulgas valgekraelise kuritegevuse valdkonnas, ning neil on kogemusi maailma suurimate korruptantide esindamisel, aga ka nende pigistamisel. Nad on vahendanud miljarditesse ulatunud kahjutasusid. Muuhulgas kuulus Morillo kaitsealuste sekka Carlos Ghosn, Renault-Nissani grupi endine tegevjuht.

Morillo teadis, et USA võib hakata tegelema Danske asjaga, sest kahtlased summad kanti üle dollarites. Dollar on USA valuuta ja seega mürgitati räpase rahaga USA finantssüsteemi. See andis ameeriklastele õiguse juhtunut uurida ja vajadusel pankureid karistada. Pankade ja muude suurettevõtete puhul ei jõua sellised asjad sageli kohtupidamise ja süüdimõistmiseni. Suurärimehed eelistavad teha kohtueelseid kokkuleppeid, makstes hiigelsuuri hüvitusi karistustest vabanemiseks. USA on jaganud neid trahvisummasid riikidega, kes tegid vastavatel uurimistel koostööd.

Sügisel 2018 teataski USA justiitsministeerium Danskele, et alustas uurimist. Hiljem sattus ameeriklaste huviorbiiti ka Swedbank.

Advokaat Morillo leidis, et Eesti valitsusasutused võiksid vajada asjatundlikku rahvusvahelist abi. Ta oli valmis kedagi nõustama – kas või tänuna Eestist sirgunud hea abikaasa eest.

Hans H. Luik mõistis samuti, et Eesti riik peaks kiiresti sõlmima kokkuleppe USAga. „USA on üliriik, kelle uurijate küsimustele vastatakse. Eesti küsimused ja protestid võivad välismaal kusagile lauanurgale takerduda," uskus ta.

Luik tutvustas Morillo ideed Urmas Reinsalule, kes töötas justiitsministrina.

Reinsalu ütles augustis 2018 avalikult, et Eesti ei tohi kelleltki küsida mingit kompensatsiooni Danske rahapesu eest. „Meie riigis peab valitsema rahapesu suhtes nulltolerants ja sellega võimalikult seotud kasumi taotlemine annaks vale signaali. Eesti Vabariigi prokuratuur uurib seda asja ning nõuda menetlusse otseselt puutuvalt isikult mingit raha tekitaks ilmselge huvide konflikti nii näiliselt kui ka sisuliselt," teatas ta.

Morilloga kohtumise järel muutis Reinsalu meelt. Talle tundus idee hüvitusest perspektiivikam kui pikk bürokraatlik kriminaalprotsess.

Morillo selgitas talvel 2019 toimunud kohtumisel ministriga, et kõik sujuks palju libedamalt, kui Eesti riiki esindaks selline mõjukas ning heade sidemetega advokaadibüroo nagu näiteks Quinn Emanuel. Reinsalu viis advokaadi ka rahandusminister Toomas Tõniste juurde. Tõniste kuulas, kuid jäi ettevaatlikuks.

Urmas Reinsalu võttis ennast nõustama ka Soraineni advokaadibüroo. Ja põrutas talvel 2019 toimunud majandusjulgeoleku konverentsil julgelt: „Keegi peab selle pulli eest maksma! Me kaalume võimalike hüvitiste küsimisi. Keegi peab selle mainekahju kinni maksma!"

Nädal hiljem saatis Morillo Eestisse memorandumi võimaliku koostöö alustest. Seal oli kirjas, kuidas USAs selliste asjade uurimine käib (mitme agentuuri koostöö), kuidas asjad tavaliselt lahenevad, mida Eestilt oodataks (täielikku koostööd). Ja seda, kuidas töö eest maksma peaks – soovitavalt ikkagi tunnitasu alusel. Muidu vaataks Ameerika justiitsministeerium, et tegemist on vahendajate-poolse väljapressimiskatsega ja Eesti šansid raha saada oleks väiksemad.

Tähtsaima osa memost moodustab loetelu juhtumitest, mis lahendati säärase koostöö alusel (sidefirmad VimpelCom ja Telia, lennukitootja Embraer, ehitusfirma Odebrecht ja naftakeemiafirma Braskem, masinaehitusfirma Rolls-Royce, Laevafirma Keppel Offshore & Marine). Enamik neist olid hiiglaslikud pistised, mitte rahapesu. Nimekirjas esines vaid üks pank – Prantsusmaa Société Générale, kuid temagi puhul liikus Liibüa ametnikele altkäemaks, rahapesuga tegu polnud.

Reinsalu viis asja valitsusse. See oli Jüri Ratase esimese valitsuse viimane istung enne valimisi. Kuid selle ümber ei tekkinud erilist elevust. „Ministrite kompetentsus selles vallas ei olnud väga kõrge," tunnistab

üks minister. „Arvati, et nagunii me midagi ei saa.“ (Ministritel on meeles igikestvad vaidlused seoses VEB Fondiga.) Kiiret valmisolekut asjaga tegeleda ei paistnud. Lõpuks otsustati „teemaga edasi minna ja kaasata arutellu justiitsministeerium, rahandusministeerium, välisministeerium, Eesti Pank ja finantsinspektsioon“.

Pärast seda sai plaan tagasilöögi. Quinn Emanuel on suur firma ning alles pärast memo valmimist sai advokaat Morillo teada, et bürool juba on Danske asjas olemasolev kliendisuhe, mis tekitaks Eestiga koostöö korral huvide konflikti. Morillo langes mängust välja.

Valimiste järel ametisse astunud Jüri Ratase teisel valitsusel oli esialgu sada muud asja, millega tegeleda. Rahapesu-teemat kasutati peamiselt varem valitsenud Reformierakonna avalikuks nüpeldamiseks: miks tema valitsemisajal lasti räpase raha voogudel takistamatult Eesti panku läbida?

Aga rahandusministriks saanud Martin Helme korjas Ameerikast kahjutasu hankimise idee üles. 3. oktoobril toimunud valitsuse istungil andis ta rahapesu vastu võitlemise punkti arutelul teada, et läheb Washingtoni ja New Yorki ning kohtub reisil muuhulgas advokaadibürooga, kes võiks Eestit trahviraha taotlemisel esindada. Valitsuse liikmed võtsid selle teadmiseks.

Advokaadibüroos käimise tegi avalikuks tema isa, siseminister Mart Helme, kes nägi selles võimalust poliitilist profiiti lõigata. Ta võrdles oma poega lausa antiikaja sangari Heraklesega, justkui oleks siinsed pangad Augeiase tallid, mida enne tema poega ei suutnud keegi puhtaks rookida. „See, mida rahandusminister teeb praegu Ameerika Ühendriikides, on midagi nii suurt, et seda on võib-olla siit Eestist isegi raske ette kujutada,“ kiitis siseminister Helme sotsiaalmeedias.

Meedias ja poliitiliste vastaste seas tekitas Helme Ameerika-visiit muidugi rohkelt küsimusi. Mida ta ikkagi Ameerikas kokku leppis? Kellega? Kas tal oli üldse volitus?

Endine rahandusminister Jürgen Ligi Reformierakonnast põrutas kohe, et kui Martin Helme asjaga tegeleb, pole Eestil lootust mingit raha saada. „Kõik on selline poliitiline trummilöömine ilma igasuguste õiguslike niidiotstetagi, kõik on propaganda. See on ka valdkond, kus ta on kindlasti pädev, aga õiguses, rahanduses on ta ikkagi võhik,“ teatas ta.

Martin Helme kinnitas seepeale korraldatud pressikonverentsil, et tema on kõige õigem minister teemaga tegelema. Rahapesu vastane võitlus on rahandusministri pärusmaa. Eelarve koostamine ja planeerimine samuti. Ameerika kaudu saadavad trahvid võiksid anda Eesti riigieelarvele olulise turgutuse.

„Me räägime minimaalselt sadadest miljonitest, võimalik, et miljarditest,“ teatas ta.

Ta ei palganud mitte kedagi. Kui Eesti otsustabki mõnda USA advokaadibürood tarvitada, kuulutatakse selleks välja riigihange.

Helme rääkis, et Ameerikas sai ta kokku sealse aserahandusministri Marshall Billingsleaga, kes kureerib Ühendriikides rahapesuvastast võitlust. Helme sõnul ärritas Ameerika kõrget ametnikku eriti see, et Danske Eesti filiaali kaudu liikus Vladimir Putini lähikondlaste ehk majandussanktsioonide all olnud tegelaste raha. Billingslea andnud teada, et inimesi tuleb toimunu eest karistada. „See loogika, et ärme minevikku vaata, vaatame ainult tulevikku, neid ei rahulda. Ja see ei rahulda mind ka. See ei rahulda praegust valitsust ka,“ teatas Helme pressikonverentsil.

Ameerikast naastes peatus ta Londonis ja arutas toimuvat Bill Browderiga, kes oli korduvalt püüdnud Eestis uurimist käivitada. „Pärast meie kohtumist olen veelgi veendunum kui enne, et vajame verevahetust prokuratuuris,“ teatas minister Facebookis.

Minister kordas ajakirjanike ees, et Eesti prokuratuur on rahapesuvastases tegevuses väga loid ning Danske kriminaaluurimine pole kuhugi jõudnud.

Sellega sai rahapesuvastasest võitlusest relv ka EKRE sõjas prokuratuuri vastu. Just EKRE vastuseisu tõttu ei pikendanud valitsus riigi peaprokuröri Lavly Perlingu ametiaega.

Perling ütleb, et on rahandusminister Helme kriitikaga kohati nõus. „Selles, et valgekraede kuritegevus peaks olema teravama tähelepanu all. Valitsuse ametisse nimetamise päeval esinesin ühel konverentsil ja ütlesin oma ettekandes, et võibolla tasubki meil valgekraelise kuritegevuse puhul õppida ameeriklastelt. Seal alustatakse läbirääkimisi saja aasta pikkusest vangistusest, sest rahainimesed teavad, et kõik on võimalik kinni maksta.

Olen Helmega nõus ka selles osas, et kui palju ressurssi pannakse USAs rahapesuvastasele võitlusele. Me oleme viis aastat palunud, et

andke meile majandusanalüütikute ja konsultantide jaoks raha. Eelmisel aastal saime esimese toetuse. Aga ma ei virise. Sest kindlasti on asju, mida saaks paremini teha.“

Aga Lavly Perling ei saa olla süüdi selles, mis juhtus aastatel 2010–2014, kui Danske tegevus saavutas kõrgtaseme: ta viibis sel ajal lastega kodus. Perling nimetati peaprokuröriks alles sügisel 2014, kui finantsinspektsioon oli juba Danske läbi puistanud.

Perling mõistab, et Ateka juhtum andis suure vastulöögi rahapesuvastasele võitlusele. „Aga vahel peabki kaotama, midagi ei ole teha,“ tunnistab ta. „Ütlesime toona poliitikutele, et meil on seadustega jama. Aga enne seda kaotust ei toimunud mitte midagi.“

Perling tunnistab, et asju saanuks sellegipoolest teha paremini, sest riigiaparaadi erinevad osad ei töötanud õlitatult: „Kui me oleks olnud eile nii targad nagu täna, siis oleks olnud mõned asjad paremini.“

Perlingu sõnul tõstis ta prokuratuuris kohe üles teema, mis toimub, kui ajalehtedes ilmusid esimesed artiklid, et Sergei Magnitski juhtumiga seotud raha liikus Eesti kaudu ning et eestlased esinesid ka nn Panama paberite juhtumis. Aga mõlemal korral rahustati teda uurimisasutustest, et kõik on kontrolli all, ära sina selle pärast muretse!

„Meie viga oli, et me ei tajunud pikal ajaperioodil asja tähendust. Me oleksime pidanud võtma initsiatiivi,“ ütleb Perling. „Küsima, et kus on Rahapesu Andmebüroo analüüsid? Kus on pankade raportid? Kus on keskkrimka jälitusaparaat oma allikatega, kes toob n-ö iniminfo lauda?“ Ka finantsinspektsioonist polnud alati piisavalt abi. „Finantsinspektsioon ütleb, et meie oleme järelevalveasutus, mida meie teha saime? Ma ütlesin, et meie oleme uuriv asutus, mida meie teha saime? Meil ei olnud infot, meil ei olnud analüüsi. Kui arst astub palatisse, kus on patsient, nuga seljas, siis ei saa arst öelda, et haigla on raviasutus ja meie sellise kuritegevusega ei tegele!“

Browderi puhul soovisid venelased õigusabipalvete kaudu tema kinni võtmist, sest nad kahtlustasid ärimeest kuritegevuses. „Meie suhtumine Vene õigusabitaotlustesse oli, et neid ei saa võtta alati kullana,“ ütleb peaprokurör.

Lõpuks leidsid Lavy Perling ja süüdistusosakonda juhtinud Steven-Hristo Evestus, et prokuratuur peab palkama eraldi prokuröri rahvusvaheliste finants- ja maksukuritegude menetlemiseks. 2017. aastal võetigi sellele tööle Marek Vahing.

„Milline raskus oli tal alustada! Danske puhul öeldi, siin ei ole võimalik kriminaalmenetlust alustada!“

Eesti uurimisorganid on pikki aastaid ameeriklastega koostööd teinud, aga delikaatselt. „Nendest asjadest ei räägita kõva häälega,“ ütleb Perling. „Me teeme USAga koostööd väga diskreetsetelt väga tundlikes asjades. Kodanikuna ma ei tahaks elada riigis, kus prokuratuur ja politsei on nagu latatarad.“

Perlingu enda juhtimisel saadeti Eestis kuueks aastaks trellide taha küberkelm Sergei Tšurikov, kes virutas välispankadest ligikaudu kümme miljonit dollarit ja anti 2009. aastal välja Ühendriikidele. FBI pidas teda „Ameerika sajandi häkkeriks“. Perling alustas ka Vladimir Tšaštšini jõugu uurimist, mis lõppes nii edukalt, et ameeriklased maksid pärast sealse uurimise lõppu Eesti riigile suurepärase koostöö eest 800 000 dollarit „preemiat“.

Tavaliselt aga lepitakse juba enne menetluse alustamist kokku, mis rahast saab. „Kui prantslased paluvad meil arestida miljoni, siis me lepime kohe kokku, et kuidas me jagame selle omavahel, kui selle raha kätte saame. See on igapäevane töö,“ räägib peaprokurör.

Tema hinnangul laabub koostöö hästi: „Ameeriklased on õnnelikud, sest meil on noored prokurörid, kes oskavad keeli ja lähevad kohale uurimisnõupidamistele.“ Ka Marek Vahing on Ameerikas käinud. Kuid koostöö käib ka teiste riikidega: Taani, Rootsi. Aserbaidžaan, Gruusia, Moldova, Prantsusmaa. Vahingu juhitav tiim on koostanud ämblikuvõrku meenutava skeemi, kuhu kuulub peaaegu 7000 *offshore*-ettevõtet. Nende kontodel toimunu on vaja läbi kammida. „Meeletu analüütika on seal taga,“ hindab Perling. „Sügav kummardus uurimismeeskonnale!“

Ta pole ka nõus laialt levinud väitega, et prokuratuur tegeleb vaid prügikaladega ehk telleritega. Danske asjus on kahtlustatavate seas mitteresidentide osakonna loojad ja selle juhid ehk tõsised tegijad.

Lavly Perling pole selle vastu, et ameeriklaste abiga haldusmenetluses pankureid ohjeldada, kuid ta manitseb, et seda ei tohi teha uisapäisa. „Ma pole öelnud, et ärme võta appi USA advokaadibürood. Kuid me peame haldus-, tsiviil-, ja kriminaalasjad eraldi hoidma. Meie ka ju ei tahaks, et meie kriminaalmenetluse andmed antaks USA võimudele ja USA võimud annavad need edasi mõnele siinsele advokaadibüroole, sest seal on head advokaadid. Et tulge USA riigile appi, me

anname teile Eesti riigist saadud kriminaalmenetluse andmed! Me ju ei tahaks seda?"

Ja teada on ka uus oht. Moodsale ajale iseloomulikult tuleb see kübersfäärist.

Rahapesu Andmebüroo on väljastanud sadadele ettevõtetele loa tegutseda virtuaalvääringu raha vastu vahetamise ja rahakotiteenuse alal. Büroo teatas sügisel 2018, et taotluste arv on hüppeliselt tõusnud. „Tegevuslube taotletakse ka juhtudel, mil reaalselt Eestis teenust osutama ei plaanita hakata."

See aga tähendas probleemi, sest ei teenuse osutamise tehniline platvorm ega ka rahapesu tõkestamise nõudeid teostavad töötajad ei asu Eestis. Seaduses ei ole aga määratletud, mida loetakse Eestis tegutsemiseks. Ehk pettuste puhul vaadatakse kohe Eesti ja RABi poole.[425]

Võimalik mainekahju võib Eestile kujuneda vägagi vastikuks. „Olen küsinud, kas me ikka oleme endast teinud kõik, et seda probleemi ja vajadust muudatusteks teadvustada?" arutleb RABi juht Madis Reimand. Praegu on asja parandav eelnõu Riigikogus ehk edasised sammud sõltuvad poliitikutest.

Ka finantsinspektsioon leidis, et tegemist on kasvava probleemiga: „Rahapesu ja terrorismi finantseerimise riskid võivad meie hinnangul kanduda krüptoettevõtetega seotud pettuste valdkonda, kus näeme suundumust, et olulises mahus krüptovaluuta ettevõtteid registreerib end Eestis, ilmtingimata omamata seejuures Eesti klientuuri (aga ka omades). Hindame, et Eesti hea tehnoloogiline kuvand omab seeläbi teatud „negatiivset mõju", kus Eesti jurisdiktsiooni kasutatakse ära äri asutamiseks, sellele usutavuse ja maine saavutamiseks."[426]

Ja esimesed pääsukesed lendasidki kohale.

[425] „Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni analüüs ja ettepanekud." 2018.
[426] Samas.

Uus oht

November 2018 laekus riigiprokuratuuri teade kuriteo kohta sihtasutuses Better Betting. Mõned investorid kartsid, et sihtasutuse juht, Londonis elav hollandlane kasutas eriti suuri summasid asutuse raha isiklikuks otstarbeks. Jutt käib vähemalt miljoni euro kadumisest. Samuti kahtlustati rahapesu.[427]

Investorid läksid liimile jutu peale, et Better Betting teeb revolutsiooni maailma mängutööstuses. Sihtasutus lubas luua ülivinge kasutajalt kasutajale kihlveosüsteemi (*peer-to-peer betting system*), kus mängijad jäävad anonüümseks ja puudub kontrolli omav keskasutus. Mängimiseks oli mõeldud oma krüptoraha.

2017. aasta lõpus usaldasid rikkad inimesed üle maailma Better Bettingule kokku 5,3 miljonit dollarit. Aeg sellise bisnise püstipanekuks oli ideaalne. Parajasti tegi üle maailma võidukäiku usk krüptorahasse. See ei lugenud, et finantseksperdid hoiatasid, et krüptokoinidesse investeerimine võib lõppeda sama õnnetult nagu Hollandi tulbimaania, kus lillesibulatesse investeerimise skeem talvel 1637 pauguga katki läks.

Aasta hiljem väitsid mõned investorid, et sihtasutus ei täitnud oma lubadusi ja tema juht raiskas suuri summasid. Muu hulgas oma sugulaste, sõprade ja tuttavate hüvanguks.

Löögi alla sattunud juht vastas, et tegemist on vale ja laimuga. Investorid tahavad temalt raha välja pressida![428]

[427] Sulev Vedler. „Eesti esimene krüptoskandaal: investorid süüdistavad sihtasutuse juhti raha laiaks löömises." Eesti Ekspress, 14. november 2018.
[428] Samas.

Huvitavaks muutsid selle loo mitu asjaolu.

Esiteks liigutati raha sihtasutuse kaudu. Kõik välisinvestorid ei saanud arugi, mis asi on sihtasutus. Omavahelises suhtluses tarvitati hoopis sõna *company* ehk ettevõte.

Sihtasutus pole tavaline osaühing või aktsiaselts ning selle puhul kehtivad teistsugused reeglid. Sihtasutusi ei tarvitata tavaliselt äri ajamiseks. Seadus ei kaitse sihtasutusse vara panustatud isikute õigust nõuda sihtasutuselt kahju hüvitamist.

Teisalt võib öelda, et pettunud investorid olid ise lollid. Nad ei uurinud piisavalt, kuhu oma raha panid. Better Betting ei töötanud kasumit teenida. Põhikiri ütleb, et eesmärgiks on „luua ja hallata spordipanustamise krüptoraha (*better betting tokens*) detsentraliseeritud spordipanustamiseks internetis."

Ka nn valge paber (*white paper*), millega investoritelt raha küsiti ja mis oma olemuselt meenutab aktsiate emissiooniprospekti, ütleb selgelt, et ettevõte (*company*) ei ole mõeldud kasumi teenimiseks ja tal puuduvad kasusaajad. „Valge paber" toonitab, et tegemist ei olnud avaliku pakkumisega väärtpaberituru seaduse mõistes. Investorite kaasamine polnud IPO ehk väärtpaberite müük, vaid ICO, mis on krüptomaailmas sarnane, kuid juriidiliselt tühine mõiste.

Better Betting jahtis tegelikult suuremat summat kui 5,3 miljonit dollarit. Nn valge paber märgib, et ICO maksimaalne maht võis olla 30 miljonit dollarit.

Tegelikult ei maksnud investorid oma raha Eesti sihtasutusele. Nende raha läks hoopis ettevõttele Lanzerac Holdings, mille pangaarve asus mitte Eestis, vaid Liechtensteinis.

Lanzerac Holdings on Bahama kompanii, mis uurivate ajakirjanike ühenduse ICIJ andmeil lõpetas oma tegevuse juba kümme aastat tagasi. Mingil imelikul kombel õnnestus firmal kontot edasi tarvitada.

Better Bettingul oli olemas kohustuslik stardikonto. See avati SEB Pangas. Sihtasutuse asutajad pidid sinna sisse maksma 40 000 eurot. Selle summa kandis meeste asemel üle Lanzerac Holdings.

Kuid raha kanti peagi Liechtensteini tagasi. Nimelt teatas SEB, et keeldub pangateenuste osutamisest, sest ei taha olla seotud krüptoärieettevõttega. Pangad on tänapäeval väga tundlikud ja valivad kliente.

Laias plaanis pole oluline, kes oli selles konkreetses ettevõtmises süüdi. Küll aga sarnaneb toimunu nende skeemidega, mille pärast pigistatakse Eesti panku.

Better Bettingu tegevus on moodsale maailmale, eriti aga krüptoärile omaselt äärmiselt rahvusvaheline. Investorid hangiti Euroopast, Ameerikast, Aafrikast ja Aasiast. Sihtasutus registreeriti Eestis, kuid raha liikus Bahama firmale, mis arveldas Liechtensteini kaudu. Firmajuhi aadressiks oli asutamisdokumentides Gibraltar. Ta juhtis äri Suurbritanniast. Osa rahast olla ta kulutanud Costa Ricas, kus avati litsentsita veebikasiino. Ja nii edasi.

Kui sellises bisnises tekib tõrge, siis on investoritel end raske kaitsta. Järelevalveasutused, uurimisorganid ja ka kohtud töötavad enamasti vanaviisi oma riikide sees, mitte üle piiride. Better Bettingu investorid otsisid abi Eestist, Suurbritanniast ja Liechtensteinist, kuid said järjest eitavaid vastuseid.

Rahapesu andmebüroo juht Madis Reimand selgitas juhtunust kirjutanud Eesti Ekspressile, et petetud inimesed peavad pöörduma kuriteoteatega uurimisasutuse poole selles riigis, mille jurisdiktsioonile tegu allub. Selles loos on aga väga raske öelda, kus täpselt võimalik kuritegu toimus – see toimus paljudes riikides. Kilvar Kessler teatas aga, et krüptoäriga seotud ohtude teema oli kõne all ka rahapesu tõkestamise valitsuskomisjonis. Praegu ei anna karistusseadustik kannatanutele abi, kui kurjategijad on välismaalased ja kuriteod toimusid välismaal. See on ka loogiline, sest miks peaks Eesti ühiskond kinni maksma kalli uurimise välismaal üksnes seetõttu, et äri oli registreeritud Eestis? Aga kuna Eesti tõmbab pahalasi ligi, siis arutatigi, kas karistusseadustiku ulatust tasub laiendada. Teine võimalus on karmistada uute äride loomist. [429]

Lõpuks võivad ka säärased lood hakata mõjutama Eesti mainet. Kuid eks ütlegi kõnekäänd, et alati saab kehvemini minna.

---

[429] Sulev Vedler. „Peaaegu täiuslik kuritegu Tallinna südalinnas: investorid tahavad oma kadunud raha tagasi." Eesti Ekspress, 27. märts 2019.

Aivar Rehe (1963–2019) oma truu kaaslase, prantsuse mastifi Bellaga.

LISA. Graafikud

SAMPO PAISUMINE JA KAHANEMINE

Forekspanga, Optiva Panga ja Sampo Panga konsolideeritud vara maht, mln €

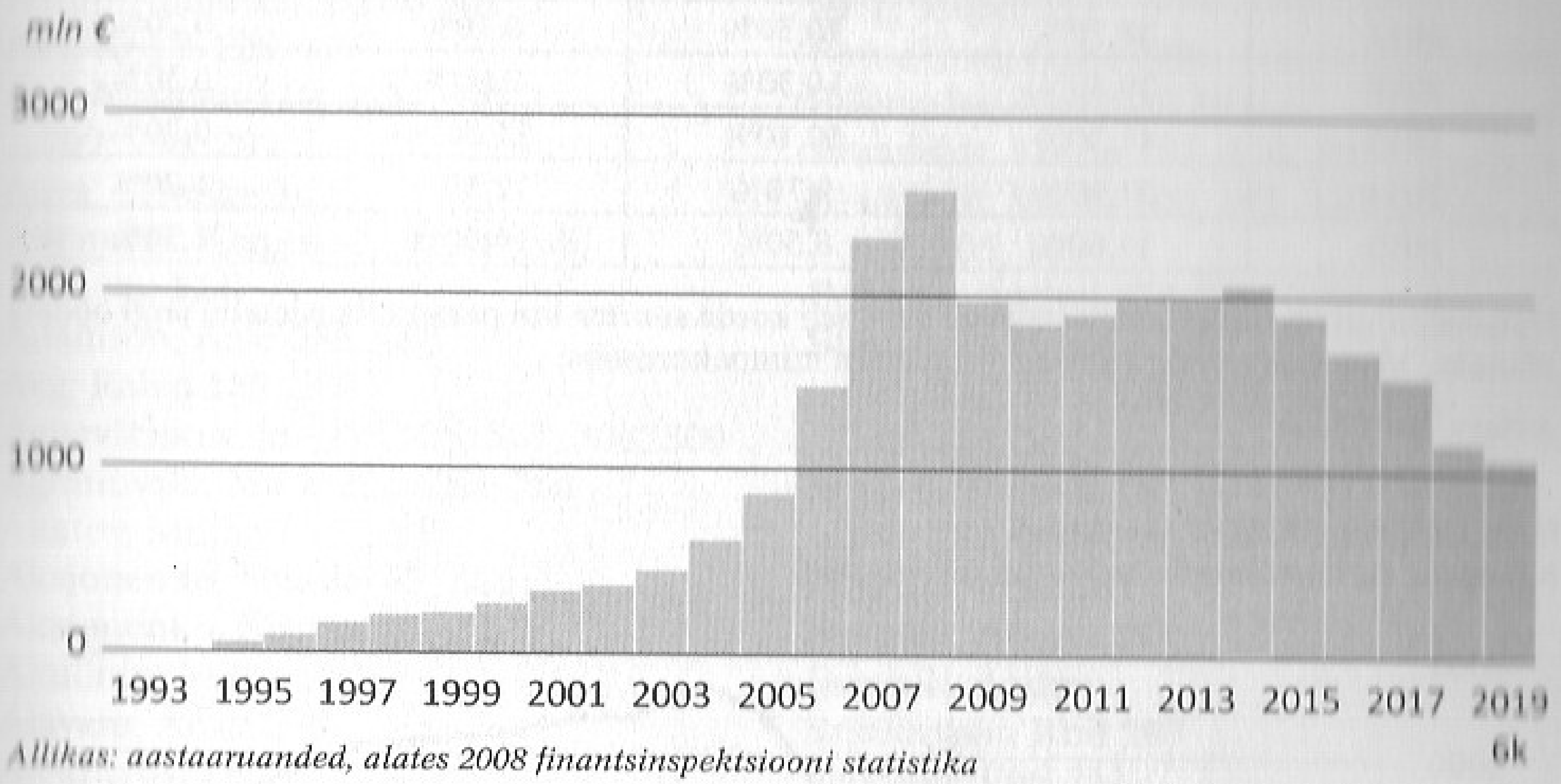

Allikas: aastaaruanded, alates 2008 finantsinspektsiooni statistika

KOLM KRIISI, VIIMANE FATAALNE

Forekspanga, Optiva Panga ja Sampo Panga puhaskasum, mln €

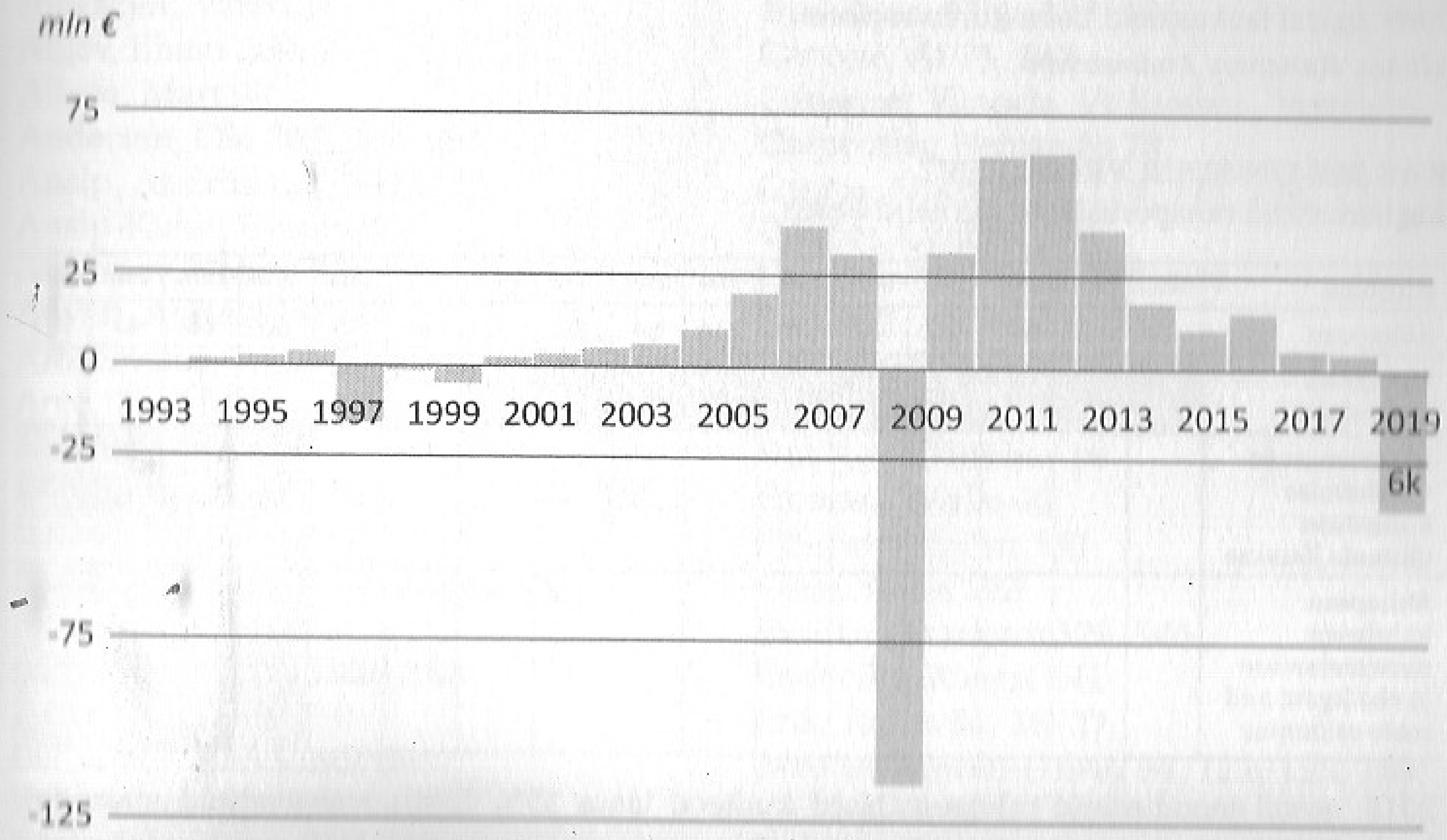

Allikas: aastaaruanded, alates 2008 finantsinspektsiooni statistika

DANSKE JA VERSO TEGID KAHTLASELT PALJU VÄLISARVELDUSI

	Danske Bank		Versobank	
aasta	piiriülesed maksed	vara maht	piiriülesed maksed	vara maht
2008	33,90%	11,90%	0,50%	0,20%
2009	27,80%	9,60%	0,60%	0,20%
2010	32,10%	9,50%	0,80%	0,30%
2011	38,70%	10,30%	0,10%	0,20%
2012	39,40%	10,30%	2,00%	0,30%
2013	41,30%	10,10%	11,60%	0,70%
2014	31,90%	9,70%	12,50%	1,20%
2015	17,60%	8,30%	14,90%	1,50%

Danske puhul oli turuosa välismaksete seas neli korda suurem kui panga bilansimahu järgi oodata võinuks. Versobanki puhul kasvas vahe lausa kümnekordseks.

Allikas: Eesti Pank

RAB UPUB INFOHULGA ALLA
Rahapesu Andmebüroole laekunud teadete arv

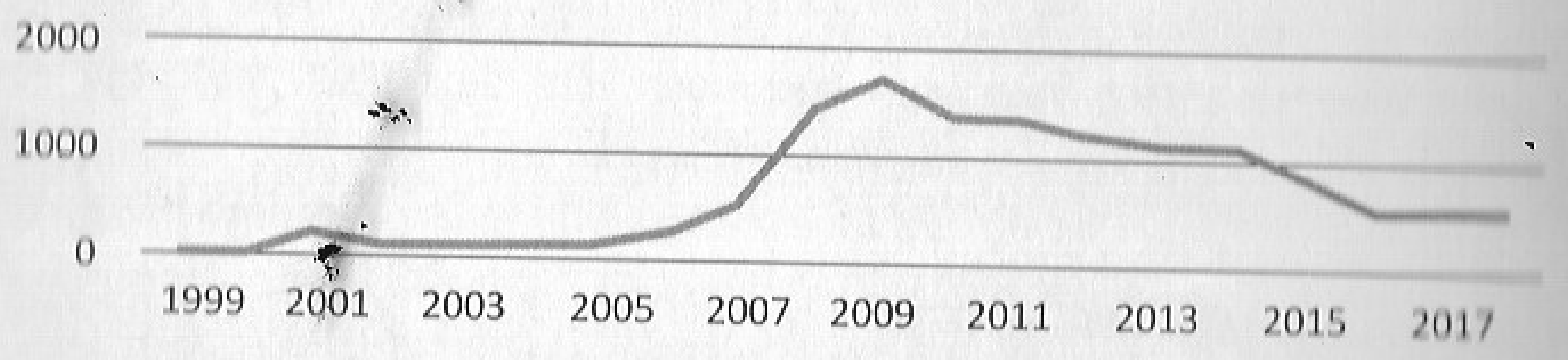

2018. aastal sai RAB keskmiselt 15 teadet ööpäevas, puhkepäevad kaasa arvatud. Tippajal 2009. aastal laekus neid kolm korda rohkem.

Allikas: Rahapesu Andmebüroo

KAS SEE ON SUUR PROBLEEM?
Registreeritud rahapesualased kuriteod Eestis

Kuritegu	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Rahapesu	4	13	6	28	49	128	134	64	80	52	34	46	26	68	41	101
Rahapesu kokkulepe	ei olnud karistatav															
Isikusamasuse tuvastamise kohustuse täitmata jätmine						3							ei olnud karistatav			
Rahapesu kahtlusest mitteteatamine ja ebaõigete andmete esitamine								1	1				ei olnud karistatav			

2018. aastal moodustasid rahapesualased kuriteod lausa 35% Eestis registreeritud majanduskuritegudest.

Allikas: justiitsministeerium

Isikunimede register

Aarup-Andersen, Jacob 302
Aas, Krista 126, 127
Aas, Norman 110, 223, 298, 299, 298, 299
Aava, Meelika 309
Abramkin, Dmitri 93, 94, 95, 96, 97, 98, 124
Adamson, Aivo 285, 286
Aeg, Raivo 169, 300
Agnevštšikov, Jevgeni 306, 307, 308, 309
Agranovski, Mark 262, 283, 284
Akatov, Mihhail 150, 151
Aksjonenko, Nikolai 83, 325
Aksjonenko, Rustam 83, 325
Akulinin, Viktor 251
Alavere, Aivar 298
Alekperov, Feizuli 123
Alekperov, Vagit 71
Aleksejev, Aleksander 149, 150, 151
Aleksejev, Alexandre Agar. Vt Alekperov, Vagit
Aleksejev, Valeri 161
Alijev, Ilham 269, 274
Altvee, Mart 90
Andersen, Ole 263, 288, 294
Ansip, Andrus 126, 297, 325
Ansip-Kukk, Evelin 172
Antropov, Robert 170
Anvelt, Andres 140, 166, 170
Arbačevskis, Ivars 147
Arge, Tiit 38, 39
Arsanov, Kahir 16
Baranovski, Deniss 131, 145, 146, 229
Barrow, Graham 219
Barsukov, Vladimir. Vt Kumarin, Vladimir
Baumgertner, Vladislav 168
Belahhova, Julia 130
Beloussov, Aleksandr 69
Benevolenskaja, Jelena 102
Berendson, Risto 270, 271
Berg, Jesper 311
Bersukova, Anna 168
Billingslea, Marshall 361
Blumfeldt, Katrin 101, 104, 105
Blumfeldt, Vahur 100, 101, 1202, 104, 105, 106
Bokarev, Andrei 324, 326, 329, 340
Bonnesen, Birgitte 319, 320, 321, 323, 332, 333, 334, 335, 338, 341, 342, 343, 351
Borgen, Thomas 180, 194, 195, 197, 240, 260, 289, 290, 291, 294, 302, 313
Borkina, Irina 191
Borodin, Andrei 251
Borovik, Andrei
Brinkmann, Koit 267
Browder, Earl 211
Browder, William (Bill) 211, 212, 213, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 226, 228, 229, 230, 232, 233, 288, 338, 348, 361
Burlakova, Olga 129, 136
Capone, Al 73, 342
Carlsson, Victoria. Vt Kimsen, Veronika
Carpentier, Fernando 78
Cerato, Marco 113, 114, 115, 116, 117
Cooper, Cynthia 234
Deinarovitš, Viktor 139, 144
Denisoff, Alexander 170
Džeksenev, Juri (Jexenev, Juriy) 93
Dubinin, Sergei 88
Dudajev, Džohhar 16
Eenmaa, Malle 40
Elfstrand, Björn 350
Ellert, Irene 192
Elsnitz, Charlotte 329, 345
Endersby, Robert 241
Erik, Raivo 24, 36, 37
Evestus, Steven-Hristo 94, 122, 135, 144, 152, 153, 154, 156, 157, 168, 362
Eyyubov, Yaqub 275

Feigin, Michael 107, 110
Feldman, Marek 127, 299
Ferrari, Marco de. Vt Cerato, Marco
Filatov, Andrei 227
Filippov, Dmitri 95
Finser, David 115
Firestone, Jamison 215
Fischer Schmidt, Heinrich. Vt Schmidt, Vitali
Fomin, Boris 273
Frenkel, Aleksei 91, 92, 273
Frodevi, Mark Marco. Vt Cerato, Marco
Gammer, Pavel 170, 171, 172
Gantamirov, Bislan 16
Gens, Georgi 272
Ger, Anton 124, 129, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 147, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 166, 169, 229, 232
Gerassimenko, Timur 161
Gevhan, Scott 25
Ghosn, Carlos 358
Girdin, Sergei 272
Glikman, Leon 252
Glinka, Sergei 83, 352
Godfrey, Glenn D. 63
Golod, Arkadi 16
Golovuškin, Valeri 52
Golubov, Sergej 143, 144, 153, 156
Gorbatov, Andrei 240
Gorin, Stan 208, 247, 290
Gorkin, Andres 102
Gornõi, Sergei 130
Gorst, Alexander 224
Grauberg, Tambet 105
Grigorjev, Aleksander 240, 272, 288
Grimstad, Erling 333, 341, 347
Grõzlov, Boriss 96
Gumenjuk, Daniil 150
Gurina, Alina 146
Gusev, Indrek 324, 325
Haabu, Raigo 140
Hanschmidt, Hando 169
Haug, Jens 33
Heinsoo, Enn 35, 53
Heldna, Eerik 140, 166, 169, 171
Helme, Mart 316, 360
Helme, Martin 10, 300, 357, 358, 360, 361
Henriksson, Jens 351
Herodes, Kristiina 346
Hirv, Hubert 170, 171, 172
Hirvoja, Martin 309
Hisamutdinova, Lilija 132, 156
Hlebnikov, Vjatšeslav 216
Hlojev, Andrei 96
Hodorkovski, Mihhail 27, 213, 214
Idermark, Lars 342, 343
Ignatjev, Sergei 200
Ilves, Toomas Hendrik 27, 180, 211
Indela, Helmeri 308, 309
Ismailova, Khadija 269, 274
Ivankov, Vjatšeslav 273
Ivanov, Anatoli 35, 48, 178, 303
Ivanov, Anton 161
Jacobsen, Mads 180, 211
Janukovõtš, Viktor 341, 342
Jarlov, Rasmus 290
Jasinskis, Darius 290
Jegorov, Dmitri 161
Jeltsin, Boriss 213
Jermolajev, Artur 286
Jermolajev, Vadim (Iermolaiev, Vadym) 282, 287
Joosu, Tiina 39
Juditski, Juri 129, 130, 131, 133, 134, 135, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 152
Juhkami, Arvo 174
Jurkov, Maksim 145, 147
Jäppinen, Toivo 58
Järvelill, Kalev 58
Järvet, Alice 69
Kaal, Madis 22
Kagge, Rasmus 246
Kaljulaid, Kersti 223
Kallas, Siim 45, 64, 76
Kalvin, Jevgeni 328
Kanajev, Anatoli 54
Kangro, Margus 59
Kaplan, Richard 164
Karilaid, Jaanus 172, 291, 292, 297, 300
Karu, Raivo 53, 69, 70, 71, 72
Karumaa, Matti 58
Katsõv, Denis 225
Katsõv, Pjotr 225
Kesner, Kristian 169
Kessler, Kilvar 10, 125, 250, 251, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 262, 264, 265, 268, 276, 277, 283, 285, 286, 298, 300, 301, 311, 312, 313, 349, 350, 351, 367
Kidjajev, Juri 186, 191, 208, 209, 239, 303
Kimsen, Veronika 114, 115, 116, 117
Kirillov, Sergei 129, 130, 131, 132, 136, 142, 143, 144, 145, 153, 156
Kirsimaa, Sofia 286
Kitt, Robert 10, 329, 333, 335, 336, 338, 345, 346, 348, 350, 351
Kliimask, Margus 22
Kljujev, Dmitri 217, 222, 228, 229
Kluge, Andrus 252, 253
Koch, Andrus 130, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 144, 147, 148, 153, 156
Kofod, Jeppe 11
Kokk, Aavo 176
Kolding, Eivind 194, 195
Kolektor, Aleksandr 108
Kollo, Anna 206, 207, 208, 247, 308
Komarov, Jaroslav 305
Komarov, Natalja 305, 306, 308
Komisaruk, Basja 107, 109, 110, 111
Komisaruk, Boriss 107
Komisaruk, Mihhail (Komissaruk, Mihailo) 108, 109, 110, 111
Koppel, Peeter 193
Košelev, Vassili 36
Kozlov, Andrei 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
Kozlov, Andrei 324
Kovaltšuk, Juri 282
Kraft, Gunnar 45, 47, 176
Kraft, Jüri 45
Kraft, Vahur 45, 56, 57
Krapivin, Aleksei 272
Krokuleva, Darja 137, 138, 139, 143, 144, 147, 148
Kulikov, Aleksei 273, 274, 288
Kumarin, Vladimir 95, 96
Kund, Oliver 270
Kurgpõld, Andres 283
Kurilenko, Anna 278, 306, 308
Kurotškin, Valeri 216
Kuzmin, Sergei 282
Kuznetsov, Artjom 215, 217, 220, 222
Kuusik, Priit 83
Kärmas, Mihkel 246
Küüsvek, André 25
Laar, Mart 93, 211, 335
Laid, Robert 225, 232
Laine, Martin 337
Lamihhov, Dmitri 193
Lang, Rein 211
Lansky, Meyer 73
Lao, Meelis 59
Larionov, Sergei 145, 146
Lass, Sven 308
Lazarenko, Pavlo 111, 112
Lauton, Kuno 115
Lepik, Kristjan 251
Lepikson, Robert 58
Lepp, Külly-Sonja 150, 151
Lepp, Olavi 346, 347
Leps, Ando 79
Lidén, Jan 323
Lidmets, Erik 291, 303, 304, 305, 306, 308, 309
Ligi, Jürgen 203, 297, 298, 299, 334, 360
Liinat, Andres 175
Liiva, Kristi 57
Liksutov, Maksim 83, 228, 325, 326, 340
Liksutov, Mihhail 13
Lindmets, Oksana 278, 307, 308
Lintner, Eduard 275
Litvinenko, Aleksander 220
Loban, Roman 167, 327
Loide, Kadri 151
Lomp, Heldur 128
Luberg, Aadu 102, 133
Luik, Hans H. 31, 358, 359
Luik, Peeter 31
Lukk, Ivar 17, 19, 21, 22, 25, 26, 28, 29, 32, 33, 43, 45
Lust, Mare 102
Lužkov, Juri 251
Lutsenko, Sergiy 306
Luukas, Aadu 17, 53, 54, 83, 96, 170, 227
Lõhmus, Rain 17, 59, 250
Lõoke, Marika 33
Macinskis, Marius 331
Madise, Ülle 355
Madsen, Jens 276
Magnitski, Sergei 168, 169, 211, 215, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 225, 228, 230, 233, 274, 290, 291, 305, 338, 348, 362
Mahmudov, Iskander 83, 227, 324, 326, 328, 329, 340, 341
Makarova, Jelena 308

Malmstein, Raul 88, 90, 203, 250, 251, 253, 257
Manafort, Paul 342
Marinov, Marin 341
Markelov, Viktor 216, 220
Matjašov, Arnold 143
Meigas, Helo 346
Meinert Jørgensen, Anders 263
Meius, Sören 202
Meos, Kristel 327, 328
Mere, Andres 60, 61
Mereste, Uno 77
Micklethwaite, Neil 219, 223, 224
Mikhailova, Raissa 105
Millers, Andris 137, 138
Missik, Mart 154
Mitrofanovs, Aleksandrs 147, 148, 150, 152
Mjazin, Ivan 273, 274
Monti, Mario 78
Moray, Andrew 228
Morillo, Juan P. 358, 359, 360
Mozgovoi, Andrei 98
Moulaye, Ali 237, 238
Mumm, Axel. Vt Karu, Raivo
Murnikov, Mihhail 306, 308, 309
Musajev, Matkerim 123, 124
Mõis, Jüri 27, 57, 59, 70, 278, 346
Mäeker, Matis 245, 246, 247, 257, 278
Männik, Jaan 356
Mölder, Arle 41, 42
Mölder, Igor 228, 229
Müller, Madis 335
Mølgaard, Eigil 40
Møller, A. P. 179
Mørch, Lars 195, 243, 288, 313
Nadel, Mikhail 171
Nagiyev, Ali 275
Neivelt, Indrek 64, 323, 331, 335
Nijazov, Rišat 124
Nikolic, Zivojin 306
Norberg, Kalle 176, 227
Nurijev, Vugar 123, 124
Nõmm, Andre 297
Obama, Barack 222
Ojasalu, Ardo 227
Ojaland, Kristiina 222, 223
Okas, Jüri 33
Olesk, Eve 230, 231, 232, 233
Opmann, Mart 69
Orukask, Aivar 100, 134, 135, 140, 146, 147, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 245
Ossinovski, Oleg 189
Ozdojev, Ahmet 171
Ots, Maivi 154
Otsason, Rein 251
Pae, Ivar 183, 241, 262, 265, 270, 290
Pajur, Ranno 34
Paladova, Valentina 109
Palumaa, Andres 119, 257
Pant, Enn 58
Parts, Juhan 84
Paukštys, Piret 72, 163, 224
Paul, Aivar 330
Paulus, Assar 292
Pavlikov, Leonid 134, 146
Pavlov, Andrei 216
Pavlov, Vadim 245, 246
Peegel, Erki 357
Peek, Oliver 251
Peer, Mikael S. Vt Karu, Raivo
Perens, Priit 329, 345, 348
Perepetš, Igor 94, 96, 97
Perepilitšnõi, Aleksander 218, 219, 220, 240
Perling, Lavly 164, 292, 298, 299, 348, 361, 362, 363
Perling, Martin 169
Persson, Göran 345, 347, 351
Peterzéns, Sofie 320
Petre-Mears, Sarah Louise 65, 66
Petrov, Gennadi 282, 341
Pihl, Jüri 75
Pikamäe, Toomas 154
Pilden, Svetlana 143
Pilv, Aivar 102
Pindma, Vahur 25
Platon, Vjatšeslav 272
Pobbul, Peep 60, 61
Poltev, Konstantin 161
Popov, Igor 144
Porjugin, Viktor 215
Preatoni, Ernesto 251, 278, 283
Pristed, Flemming 263, 270, 275
Puhkason, Katrin 106
Puskunige, Marianna 108
Putin, Igor 238, 239, 240, 241
Putin, Vladimir 87, 89, 95, 124, 186, 213, 228, 230, 239, 241, 272, 282, 290
Puusaag, Jaan 348
Põder, Indrek 168, 252, 328
Põldoja, Priit 253, 254
Pärgma, Reet 317
Pärt, Arvi 176
Raasuke, Erkki 329, 335
Radu, Paul 269
Raidur, Reet 193
Ramlau-Hansen, Henrik 289, 302, 313
Rasmann, Riho 271, 283
Ratas, Jüri 165, 293, 335, 351, 360
Raude, Kuno 76
Raudne, Indrek 246
Raudonen, Svetlana 328
Rechytsky, Alexandr 282
Rehe, Aivar 10, 90, 97, 175, 176, 177, 178, 179, 182, 183, 184, 185, 189, 190, 195, 199, 235, 240, 255, 257, 259, 262, 265, 266, 267, 268, 270, 290, 291, 297, 312, 315, 316, 317
Reiljan, Piret 271
Reimand, Madis 124, 157, 225, 261, 262, 298, 353, 364, 367
Reinap, Aivar 291
Reinsalu, Urmas 359
Reitsak, Kati 172
Rink, Margus 254
Roldugin, Sergei 230
Roonemaa, Holger 337
Ross, Märten 298
Rostovtsev, Ruslan 272
Rotenberg, Arkadi 89
Rowley, Coleen 224
Rudenko, Sergei 109
Rõuk, Mihkel 247, 248
Rääk, Kuno 152, 152
Rüütmann, Toomas 251
Saftra, Edmond 212
Salu, Mikk 169, 352
Sarapuu, Arvo 38, 39
Savimägi, Marianna 104
Savisaar, Edgar 227
Schmidt, Vitali 71
Schubiger, Georg 183
Schults, Olev 179
Sedin, Peter 38, 39
Semjonov, Aleksander 87
Sepp, Heili 110, 138
Seppik, Ain 340
Seppik, Siim 340
Seppik, Sulev 340
Sester, Kairi 68
Sester, Sven 68
Setchfield, John Henry 101
Shor, Ilan 278
Shustiks, Aleksander 247
Sidorov, Maksim 98
Siff, Endel 17, 53, 54
Siibak, Kadri 122
Siimann, Mart 40
Sild, Amor 190
Sildam, Toomas 291
Sildmäe, Tõnis 59
Sillar, Rein 109
Sillar, Sven 102, 109, 110, 144, 154, 155
Sisask, Silver 120, 121
Skorodumova, Jelena. Vt von Messing, Elisabeth
Smirnov, Vladimir 95
Smith, Derek Anthony. Vt Yacub, Saleem
Smith, Elizabeth A. 65
Smoli, Oleg 167, 168, 327, 328
Sobtšak, Anatoli 95
Somelar, Urmas 286
Sonn, Andres 247, 248, 249, 254
Spatz, Voldemar 291
Springe, Inga 337
Stankevi ius, Mindaugas 78
Steinmetz, Beny 212
Stelmach, Nikolai 246, 251
Stepanova, Olga 219, 220, 222, 223
Stetskaja, Ljubov 98
Straarup, Peter 180, 182, 183, 184
Strangert, Viveka
Strelkov, Nikolai 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106
Subka, Viljar 169, 171
Sullivan, Drew 269
Sutirina, Marija 282
Sutt, Andres 77
Sõerd, Aivar 58, 59, 62, 64, 119
Šapovalov, Viktor 176
Škele, Andris 78
Zamba, Lana 229
Zarva, Oleg 101, 102, 103, 105, 106
Zernask, Joel 193

Taal, Olari 176, 177
Taleb, Nassim Nicholas 329
Talihärm, Katrin 120
Talinurm, Tõnu 204
Tallermo, Rein 58
Tallo, Ivar 62
Tamjärv, Hannes 31, 59, 322
Tamm, Priiten 62, 66
Tammeväli, Vaiko 329, 346, 350
Tangijev, Ruslan 292
Taniel, Meelis 168
Tarankov, Nikolai 171
Tark, Aare 250
Tattoni, Riccardo 252
Taylor, Geoffrey223
Teder, Marko 306, 308, 309
Tenusaar, Arnold 109, 121
Tibar, Indrek 120, 330
Timtšenko, Gennadi 54
Titov, A. V. 135, 141
Tohv, Allan 41; 42
Tool, Toomas 251
Toots, Jaan 325
Toots, Janno 99
Torgeby, Johan 322
Trink, Andres 250, 278
Tropp, Kaido 120, 125
Trubakov, Oleksandr 278
Trump, Donald 290, 342
Tšaika, Juri 87
Tšaštšin, Vladimir 158, 160, 161, 162, 163, 164, 363
Tšaštšina, Valentina 161, 163
Tšerednik, Andrei 129
Tšernenko, Leonti 252
Tšernomõrdin, Viktor 232
Tšetvertikova, Olga 306, 308, 309
Tšornõi, Mihhail 340, 341
Tšurikov, Sergei 363
Tuul, Harry 11
Tuul, Toomas 52
Tõnismägi, Heino 52
Tõnisson, Heldur 52, 71
Tõniste, Toomas 264, 359
Tõrs, Jaak 299
Tänavsuu, Toivo 158
Törnqvist, Torbjörn 54
Udaltsova, Tatjana 252
Ummelas, Ott 334
Usin, Rein 17, 18, 19, 20, 24, 46
Usmanov, Ališer 131
Usmanov, Rustem 130
Vahing, Marek 292, 293, 305, 309, 310, 353, 362, 363
Vahter, Tarmo 168
Vahtra, Raul 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 140
Vallaste, Erik 62, 63, 66, 67, 72
Vallaste (Laan), Eva-Maria 67
Vanagels, Erik 208
Vanajuur, Tõnu 189, 190, 207, 288
Vassiljev, Aleksandr 130
Veinberg, Heldur 109
Velijev, Rufat 307
Velitško, Aleksei 96
Verhofstadt, Guy 223
Vestager, Margrethe 296
Vihandi, Jaanus 254
Viin, Katrin 82
Vilenski (Vilenskyy), Stanislav 282, 286, 287
Vinogradov, Vladimir 57
Vips, Jüri 18, 27, 70,
Volontè, Luca 275
von Messing, Elisabeth 95, 96, 97, 98
Vooglaid, Märt 83
Voronin, Viktor 217, 218
Vähi, Tiit 59, 78
Väikenurm, Marge 271
Värk, Härmo 45, 47, 175, 176, 182
Värk, Joosep 270, 271
Wahlroos, Björn 182
Watkins, Sherron 234
Wilkinson, Howard 42, 234, 235, 236, 237, 239, 240, 241; 242, 264, 301
Williams, Stanley 224
Wolf, Michael 332, 333, 335
Õiemets, Jüri 71
Õun, Ahti 143
Õunapuu, Harri 177
Yacub, Saleem 113, 114, 117